

Raad voor Rechtsbijstand

M. van Gammeren-Zoetewij, L. Combrink-Kuiters & S.L. Peters

Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand 2016

Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand 2016

M. van Gammeren-Zoetewij, L. Combrink-Kuiters & S.L. Peters

Utrecht, 2017

Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand 2016

M. van Gammeren-Zoetewij, L. Combrink-Kuiters & S.L. Peters

ISBN: 9789462404151

Dit boek is een uitgave van:

Wolf Legal Publishers (WLP)

Postbus 313

5060 AH Oisterwijk

E-Mail: info@wolfpublishers.nl

www.wolfpublishers.com

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de door de Auteurswet 1912 gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd (waaronder begrepen het opslaan in een geautomatiseerd gegevensbestand) of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De bij toepassing van artikel 16B en 17 Auteurswet 1912 wettelijk verschuldigde vergoedingen wegens fotokopiëren, dienen te worden voldaan aan de Stichting Reprorecht. Voor het overnemen van een gedeelte van deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken op grond van artikel 16 Auteurswet 1912 dient men zich tevoren tot de uitgever te wenden. Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur(s), redacteur(en) en uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten of onvolkomenheden.

No part of this book may be reproduced without written permission from the publisher or author.

© M. van Gammeren-Zoetewij, L. Combrink-Kuiters & S.L. Peters, WLP 2017

Voorwoord

Voor u ligt de Monitor gesubsidieerde rechtsbijstand 2016, waarin de stand van zaken van het stelsel over het jaar 2016 wordt beschreven.

Continue monitoring van de stand van zaken van het stelsel is van belang ter beoordeling van de vraag of de Raad er afdoende in slaagt de doelstelling van de Wrb te realiseren. Hiervan is sprake als de rechtzoekende voldoende toegang wordt geboden tot het vinden van een oplossing voor zijn of haar juridische probleem en als de dienstverlening binnen het stelsel in voldoende mate beschikbaar is en van goede kwaliteit. Hierbij heeft de Raad zich ten doel gesteld een zo laagdrempelig mogelijke afdoeningswijze te faciliteren die leidt tot een rechtvaardige uitkomst. Daarnaast ziet de Raad toe op een zo doelmatig mogelijke besteding van de publieke middelen aan het stelsel.

Via continue analyse van de vele gegevens die binnen de Raad beschikbaar zijn over het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand, heeft de Raad de mogelijkheid om de vraag naar en het aanbod van gesubsidieerde rechtsbijstand goed te kunnen volgen en te kunnen anticiperen op continu veranderende omstandigheden.

Voor beleidsmakers, politici en ketenpartners is de monitor zeker in de afgelopen jaren een nuttige bron van informatie gebleken om cijfermatig onderbouwd het debat te kunnen voeren. De door de Kamer ingestelde commissie-Wolfsen en de door de Nederlandse Orde van Advocaten ingestelde commissie-Barkhuysen, die beiden onderzoek hebben gedaan naar mogelijkheden om het systeem van gesubsidieerde rechtsbijstand duurzaam te houden, hebben gebruik kunnen maken van de monitorgegevens en van ad hoc opgevraagde niet-gerapporteerde achterliggende cijfers. Op basis van deze rapporten is medio 2016 een kabinetsreactie verschenen met daarin een aantal voorstellen ter verandering van het stelsel. Om de effecten van de veranderingen op termijn te kunnen meten zal er voorafgaand aan de implementatie van deze veranderingen een nulmeting worden uitgevoerd van de stand van het stelsel. De cijfers uit deze monitor zullen dienen als een van de belangrijkste bronnen voor deze nulmeting.

De kracht van de monitor ligt in het op eenduidige wijze genereren van cijfers die beschikbaar zijn binnen het stelsel gedurende een langere periode, waardoor trends zichtbaar kunnen worden gemaakt en gefundeerde conclusies kunnen worden getrokken over het verleden en onderbouwde voorspellingen kunnen worden gedaan aangaande de gesubsidieerde rechtsbijstand in de toekomst.

In 2016 was er sprake van een toename van het beroep op het stelsel. De nuldelijnsapplicaties binnen het stelsel (Rechtwijzer *uit elkaar* en de website van het Juridisch Loket) blijken in toenemende mate te voorzien in een behoefte.

Het aantal klantactiviteiten bij het Juridisch Loket nam na een daling in 2015 weer toe en het aantal toevoegingen steeg licht, hetgeen vooral kan worden toegeschreven aan een forse stijging op het gebied van asiel.

Het bereik van het stelsel (39 % van de bevolking) is in 2016 niet veranderd.

Het aanbod van rechtsbijstandverleners is in 2016 voor het eerst licht gedaald, met name veroorzaakt door een lagere deelname door advocaten. Het aantal mediators nam wel toe. Door de stijging van het aantal toevoegingen en een daling van de rechtsbijstandverleners werkzaam in het stelsel nam het gemiddeld aantal toevoegingen per rechtsbijstandverlener licht toe.

Wanneer Legal Aid-stelsels uit diverse landen met elkaar worden vergeleken, dan valt het Nederlandse monitoringsysteem op door grotere volledigheid, diversiteit aan aandachtsgebieden en consistentie over de jaren heen. De op de monitor gebaseerde Engelstalige brochure blijkt in een behoefte te voorzien. Aan buitenlandse contacten biedt het een handzaam cijfermatig overzicht van de Nederlandse gesubsidieerde rechtsbijstand over de afgelopen jaren.

Mijn dank gaat ten slotte uit naar de begeleidingscommissie, die op constructieve en deskundige wijze heeft bijgedragen aan het tot stand komen van deze monitor.

Utrecht, juli 2017

J.H. Gerritsen

Algemeen directeur / Bestuurder Raad voor Rechtsbijstand

Stand van zaken 2016

De Raad voor Rechtsbijstand brengt jaarlijks de Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand uit met als oogmerk beleidsmakers en alle bij het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand betrokken partijen periodiek te informeren over de actuele werking van het stelsel en de mate waarin de doelstellingen van de Wet op de rechtsbijstand (Wrb) worden behaald. Momenteel wordt een herziening van dit stelsel voorbereid. De huidige monitor zal daarom deel uitmaken van de nulmeting van de stand van het stelsel. Een van de doelstellingen van de Wrb, die voor de monitor van belang is, is het bieden van een *toegankelijke voorziening* aan rechtzoekenden die onder het bereik van de Wrb vallen. Een tweede voor de monitor relevante doelstelling is te voorzien in een *voldoende aanbod* van kwalitatief goede rechtshulpverleners.

Een van de missies van de Raad is om rechtzoekenden in een zo vroeg mogelijk stadium hulp aan te bieden die hen in staat stelt, zo mogelijk samen met de wederpartij, te komen tot een rechtvaardige en bevredigende oplossing van het probleem tegen zo laag mogelijke kosten.

Er is sprake van *een goede toegankelijkheid* van gesubsidieerde rechtsbijstand voor Wrb-gerechtigde burgers met een juridische vraag of een juridisch probleem, indien:

- het gebruik van de binnen het stelsel beschikbare voorzieningen in voldoende mate wordt gefaciliteerd en het aanbod binnen het stelsel voldoende passend is en de werking ervan voor rechtzoekenden voldoende transparant is;
- de door de burger te betalen eigen bijdrage – de prijs – geen belemmering vormt om bij serieuze problemen gebruik te maken van de voorzieningen binnen het stelsel.

Er is sprake van *voldoende aanbod* van gesubsidieerde rechtsbijstand van *goede kwaliteit*, indien:

- het aanbod van gesubsidieerde rechtsbijstand in evenwicht is met de vraag er naar;
- de gesubsidieerde hulpverlening effectief is, in die zin dat hierdoor de informatiebehoefte wordt bevredigd, dan wel dat de zaak naar behoren wordt afgehandeld;
- de gebruikers tevreden zijn over de dienstverlening binnen het stelsel, waarvan de kwaliteit voor wat betreft de inrichting en uitvoering geborgd is.

Om een goede toegankelijkheid en voldoende aanbod van goede kwaliteit te realiseren, moet bewaakt worden dat de kosten die worden betaald uit publieke middelen zo doelmatig mogelijk worden besteed.

In hoeverre is in 2016 aan bovengenoemde doelstellingen voldaan? Dit beschouwende hoofdstuk brengt de belangrijkste en meest opvallende bevindingen uit deze monitor over het jaar 2016 samen.

Waar relevant, worden de resultaten van de monitor in verband gebracht met de aanbevelingen van de commissie-Wolfsen, de kabinetsreactie op het eindrapport van deze commissie en de beleidsdoorlichting 'Adequate toegang tot het rechtsbestel, onderdeel gesubsidieerde rechtsbijstand'. Ter afsluiting wordt de eindbalans opgemaakt.

Het faciliteren van voorzieningen binnen het stelsel en voldoende transparantie van het stelsel

Nuldelijn

Het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand is er in toenemende mate op gericht om zoveel mogelijk rechtzoekenden langs de digitale nuldelijnsvoorzieningen te leiden. Nuldelijnsvoorzieningen als de website van het Juridisch Loket en Rechtwijzer vormen laagdrempelige voorzieningen binnen het stelsel voor burgers die voldoende digitaal vaardig en zelfredzaam zijn.

De website van het Juridisch Loket wordt voortdurend verbeterd en elk jaar opnieuw beter bezocht. Het feit dat deze nuldelijnsvoorziening steeds meer bezoekers trekt, geeft aan dat deze steeds belangrijker voor rechtzoekenden wordt, voor zowel Wrb- als niet-Wrbgerechtigden. Deze toename zou in zekere mate tevens van invloed kunnen zijn op het aantal gebruikers van de overige kanalen. Dit is echter niet onderzocht. Of de rechtzoekenden door deze substitutie uiteindelijk tot een betere oplossing komen van het probleem of een beter antwoord krijgen op hun vraag dan wanneer zij hun vraag aan een loketmedewerker zouden hebben voorgelegd, is niet bekend.

De inmiddels ontwikkelde Rechtwijzerapplicaties bestaan uit een website, waarop veel informatie is te vinden over het onderwerp waarop de applicatie betrekking heeft, te weten echtscheiding, huur of schulden. Bij echtscheiding en bij de pilot huur kunnen partijen aan de slag door gebruik te maken van het platform om te komen tot een echtscheiding of tot een beëindiging van het huurconflict, waarbij gebruikers (soms verplicht) gebruik maken van de diensten van gespecialiseerde dienstverleners.

Niet alleen blijkt dat partijen het echtscheidingsproces hierdoor meer in hun eigen tijd en tempo kunnen doorlopen, ook kunnen daarmee zowel aan de kant van de rechtzoekende als aan de kant van het stelsel, en dus de maatschappij, kosten worden bespaard.

Het aanbod van juridische dienstverlening binnen de nuldelijn van het stelsel lijkt voldoende transparant en als er kosten aan verbonden zijn, zoals bij het gebruik van het platform van Rechtwijzer dan worden deze vooraf gecommuniceerd met de gebruikers. De gebruikers van Rechtwijzer *uit elkaar* geven in hun evaluatie aan dat de kosten om te komen tot een echtscheiding een reden zijn geweest om te kiezen voor Rechtwijzer *uit elkaar*.

Deze platforms zullen echter niet voor iedere burger bruikbaar zijn. Bepaalde digitale en communicatieve vaardigheden zijn wel vereist, en, met name bij het gebruik van Rechtwijzer *uit elkaar*, ook enige motivatie om op deze wijze de echtscheiding te bewerkstelligen.

Eerstelijijn

Om problemen in een zo vroeg mogelijk stadium, op de meest passende wijze, binnen de keten af te kunnen doen, worden rechtzoekenden aangemoedigd gebruik te maken van de eerstelijns voorzieningen. Hiervoor is in 2011 de diagnose- en triagekorting ingevoerd. Onderzoek heeft echter niet aangetoond dat deze maatregel er aan heeft bijgedragen dat juridische problemen vaker dan voorheen door de eerstelijijn worden opgelost. Bovendien is het verkrijgen van het diagnoseformulier bij het Juridisch Loket in veel gevallen feitelijk verworden tot het ophalen van een kortingsbon van € 53, zo merkt de commissie-Wolfsen in haar eindrapport op. Het kabinet heeft daarom het voornemen om deze korting te laten vervallen en de eerstelijijn te versterken om tot een zo snel en gericht mogelijke afdoeningswijze te kunnen komen. Ook is het kabinet voornemens om het instrumentarium van het Juridisch Loket te vergroten om zaken te helpen oplossen waar nu nog doorverwijzing naar de tweedelijijn voor nodig is.

In april 2015 zijn bij een aantal vestigingen van het Juridisch Loket de balies gesloten. Naar aanleiding van een debat hierover in de Tweede Kamer is deze maatregel gedeeltelijk teruggedraaid. Hiermee is de toegankelijkheid van de eerste lijn in zekere mate ingeperkt. Uit monitoring van deze maatregel lijkt het echter aannemelijk dat de meest kwetsbare burgers de balies van het Juridisch Loket zijn blijven bezoeken, terwijl de meer zelfredzame klanten andere wegen lijken te hebben bewandeld om hun probleem op te lossen of in hun informatiebehoefte te voorzien. Dit gebeurt niet alleen binnen, maar ook buiten het Juridisch Loket.

Tweedelijijn

De werkwijze *High Trust* heeft geleid tot een eenvoudiger toevoegproces voor advocaten. Daarmee lijkt de toegankelijkheid van de tweedelijijn in de loop der jaren toegenomen. In de kabinetsreactie op het eindrapport van de commissie-Wolfsen is positief geoordeeld over de *High Trust*-werkwijze; het kabinet ziet dit als een goede manier om de administratieve kant van de toevoegingaanvraag te organiseren. Evenals de commissie mist het kabinet echter een inhoudelijke toets van de Raad of de bijstand van een advocaat voor de rechtzoekende wel de meest passende vorm van hulp is en of er niet een passende(re) oplossing bereikt had kunnen worden zonder rechtsbijstand van een advocaat. Daarom wordt voorgesteld een oriëntatietoets in te gaan voeren, waarin aan dit bezwaar tegemoet wordt gekomen.

Transparantie over de specialisatie van de advocaat is van belang voor rechtzoekenden bij de keuze van een geschikte advocaat. De toegang tot de tweedelijijn blijkt door de beschikbare informatie op het internet op dit punt

voldoende transparant. De transparantie over de kwaliteit van advocaten behoeft volgens het kabinet echter nog wel verbetering.

Maatregelen die voor burgers minder transparant zijn, betreffen de resultaatsbeoordeling en hercontrole van het inkomen. De regels rondom deze procedures zijn complex voor rechtzoekenden. Toevoegingsgebruikers blijken er wel steeds beter van op de hoogte te zijn dat er een terugbetaling van de kosten plaats kán vinden. In de praktijk komt het overigens relatief weinig voor dat een toevoeging vanwege een resultaatsbeoordeling achteraf wordt ingetrokken. In 2016 was dit bij 0,5% van de toevoegingen het geval.

Betaalbaarheid en werking prijsprikkel

Nuldelijn

Het gebruik van de nuldelijnswebsites is doorgaans kosteloos en daarmee is er geen sprake van een prijsprikkel. Voor het maken van een echtscheidingsplan op het platform van Rechtwijzer *uit elkaar* moet echter wel worden betaald. Wrb-gerechtigden krijgen een tegemoetkoming in de kosten, waardoor het te betalen bedrag lager komt te liggen dan wanneer er een mediation- of reguliere echtscheidingstoevoeging zou zijn aangevraagd.

Eerstelijjn

Voor het opnemen van telefonisch contact met het Juridisch Loket worden kosten in rekening gebracht (in 2016 was dit € 0,25 per minuut met een maximum van € 12,50 naast de reguliere telefoonkosten). Het gebruik van de overige kanalen van het Juridisch Loket is kosteloos, waarbij dus geen sprake is van een prijsprikkel buiten de eventuele extra kosten die moeten worden gemaakt om het Juridisch Loket te bezoeken. Sinds 2014 zet het Juridisch Loket sterker dan voorheen in op de norm dat de hulpverlening van het Juridisch Loket bedoeld is voor Wrb-gerechtigden. Uit de achtergrondkenmerken van loketklanten blijkt dat deze qua profiel een tussenpositie innemen tussen enerzijds de Wrb-gerechtigden/Wrb-gebruikers en anderzijds de gemiddelde Nederlander.

Tweedelijjn

Bij twee derde van de toevoegingen wordt een eigen bijdrage opgelegd. Deze is bedoeld als prijsprikkel, waarmee wordt beoogd dat de rechtzoekende een afweging maakt of zijn probleem ernstig genoeg is om daarvoor een rechtsbijstandverlener in te schakelen. De verhoging van de eigen bijdrage, de extra verhoging hiervan bij echtscheidingen, de afschaffing van de anticumulatieregeling per 1 oktober 2013 en de extra eigen bijdrage bij opvolging of bij de aanvraag van extra uren in bewerkelijke, complexe toevoegingszaken hebben de werking van de prijsprikkel versterkt. De mogelijkheid die sommige gemeenten bieden om via bijzondere bijstand de eigen bijdrage te vergoeden, doet echter afbreuk aan de beoogde werking van de prijsprikkel versterkt. Ook het feit dat sommige advocaten de

eigen bijdrage niet (kunnen) innen bij de rechtzoekende doet hier afbreuk aan. De commissie-Wolfsen en de kabinetsreactie beogen de werking van de prijsprikkel te optimaliseren, waarbij zij tevens aangeven dat een verdere verhoging van de eigen bijdrage niet wenselijk is. Het kabinet stelt voor dat in de toekomst de Raad daarom de eigen bijdrage zal innen. Daarnaast zal de Wrb gelden als passende en toereikende voorliggende voorziening, zodat de eigen bijdrage niet langer uit de bijzondere bijstand zal worden gecompenseerd. In de nulmeting die in de loop van 2017 voorafgaand aan de implementatie van de voorgestelde veranderingen zal worden uitgevoerd, zal bij een aantal gemeenten worden geanalyseerd in welke mate de bijzondere bijstand hiervoor wordt benut en de voorwaarden die hieraan worden gesteld.

Voor mediation ligt de financiële drempel voor het verkrijgen van een toevoeging bewust (aanzienlijk) lager dan voor de overige reguliere toevoegingen. Door de verhoging van de eigen bijdrage bij echtscheidingsgerelateerde zaken is het prijsverschil groter geworden, waardoor er een (beoogd) substitutie-effect lijkt op te treden van de reguliere toevoeging richting mediatietoevoeging en lichte adviestoevoegingen.

Toevoegingsgebruikers uit de laagste inkomenscategorie maken relatief veel gebruik van toevoegingen en toevoegingsgebruikers uit de hoogste categorie relatief weinig. In 2016 is dat verschil bij de alleenstaanden opnieuw verder toegenomen. Het ondergebruik is het hoogste bij de meerpersoonshuishoudens in de hoogste treden. Hierbij kan de vraag worden opgeworpen of de toegang voor met name deze groep in de hoogste twee categorieën nog wel voldoende is geborgd. Voor deze hoogste categorieën werkt de prijsprikkel door de hogere eigen bijdrage mogelijk te sterk. Een deel van de rechtzoekenden uit de hoogste treden zal indien mogelijk een beroep doen op hun rechtsbijstandsverzekering, waarover men vaker blijkt te beschikken naarmate het inkomen hoger ligt en waarvoor jaarlijks premie wordt betaald. Uit eerder onderzoek in het kader van deze monitor (MGR 2005, p. 76) blijkt dat onder de populatie Wrb-gerechtigden ongeveer een kwart beschikt over een rechtsbijstandsverzekering, terwijl dat bij alle Nederlandse huishoudens geschat wordt op ruim 40%. Ook in latere enquêtes onder Wrb-gerechtigde rechtzoekenden (MGR 2009 en 2013) wordt dit percentage bevestigd.

Vraag en aanbod en het evenwicht daartussen

Nuldelijn

Uit de toenemende gebruikersaantallen van de diverse websites binnen het stelsel blijkt dat er vraag is naar deze vorm van digitale ondersteuning. De mogelijkheden om gebruik te maken van de beschikbare informatie is in wezen onbegrensd.

Eerstelijjn

Het Juridisch Loket verrichtte in 2016 8% meer klantactiviteiten dan in het voorgaande jaar, maar is daarmee nog niet terug op het niveau van voor de (gedeeltelijke) baliesluiting. Zoals hiervoor al benoemd zal de steeds verbeterde website ook een daling van het aantal klantactiviteiten tot gevolg kunnen hebben.

Een toenemend aantal advocaten biedt een gratis ingang aan voor oriëntatie, informatie en advies, zoals het Landelijk Netwerk Gratis Inloopspreekuur Advocaten, hetgeen mogelijk ook bijdraagt aan de daling van het aantal klantactiviteiten bij het Juridisch Loket. Met name als reactie op de beperktere openingstijden van de balies zijn binnen de advocatuur extra initiatieven voor eerstelijjnstoegang ontplooid om het hierdoor ontstane gat in de markt op te vullen.

Tweedelijjn

De vraag naar gesubsidieerde rechtsbijstand in de tweedelijjn is in 2016 toegenomen ten opzichte van het voorgaande jaar. De toename die in 2016 zichtbaar is, wordt voor een groot deel verklaard door de toename van het aantal asieltoevoegingen (=43%). Als de asielzaken buiten beschouwing worden gelaten dan zet de dalende trend die in 2014 en 2015 zichtbaar was zich voort. Deze daling zou deels kunnen worden toegeschreven aan een aantal maatregelen dat de afgelopen jaren is genomen, zoals de verhoging van de eigen bijdrage en de afschaffing van de anticumulatieregeling. Deze maatregelen veroorzaakten een dalende trend bij de toevoegingen waarvoor een eigen bijdrage moet worden betaald, met name op het gebied van het echtscheidingsgerelateerde personen- en familierecht en verbintenissenrecht, waarvoor de eigen bijdrage sterker is verhoogd. Bij echtscheiding lijkt men vaker uit te wijken naar de goedkopere lichte advies- en mediationtoevoegingen of onlineapplicaties, ook dankzij de steeds grotere bekendheid van deze voorzieningen.

Door de stijging in het aantal afgegeven asieltoevoegingen, zijn er meer toevoegingen verstrekt waarbij de eigen bijdrage op nihil is gesteld en is het aantal toevoegingsgebruikers, vooral de 'enkelvoudige' gebruikers, toegenomen. Hierdoor is het gemiddeld aantal toevoegingen per gebruiker in 2016 licht afgenomen.

Toevoegingen waarbij meervoudig gebruik relatief veel voorkomt, zijn vaak ambtshalve toevoegingen, toevoegingen waarvoor de eigen bijdrage door de Raad is kwijtgescholden of toevoegingen met een lage eigen bijdrage. Dit roept de vraag op of het verschil in meervoudig gebruik wellicht deels is toe te schrijven aan een verschil in prijsprikkel die van de te betalen eigen bijdrage uitgaat.

Vanaf 2012 is er een opvallende stijging zichtbaar geweest van het aantal niet-ambtshalve afgegeven straftoevoegingen voor meerderjarige verdachten van misdrijven. In 2016 is de toename gestabiliseerd. Professionals in de strafrechtketen

schreven de stijging vooral toe aan gedragseffecten van de werkwijze in het kader van de Salduz-jurisprudentie en de ZSM-werkwijze.

Het aantal mediationtoevoegingen neemt jaarlijks toe. Er is de laatste jaren naast de autonome groei, in ieder geval deels, sprake van substitutie van reguliere toevoegingen binnen het personen- en familierecht, waarvoor de eigen bijdrage in oktober 2013 is verhoogd. Bij het Juridisch Loket is er echter een afname zichtbaar van het aantal verwijzingen naar mediation. Een mogelijke verklaring hiervoor is de grotere bekendheid van mediation, waardoor rechtzoekenden vaker zelf de weg weten te vinden naar een mediator, of de mogelijkheid om via Rechtwijzer uit elkaar of andere online tools de scheiding te regelen. Ook bij de Rechtspraak is dezelfde trend als bij het Juridisch Loket waar te nemen, zij het dat het totale aantal verwijzingen naar mediation op peil blijft door het succes van de verwijzing in strafrechtelijke zaken. Naast de afname van het aantal verwijzingen naar mediation is er ook een daling te zien van het aantal verwijzingen vanuit het Juridisch Loket naar de advocatuur, waarbij geen sprake is van een terugverwijzing voor een diagnose-en-triagedocument, en naar de ketenpartners.

Het percentage van de Nederlandse bevolking dat onder het bereik van de Wrb valt, is in 2016 gelijk gebleven (39%). Het profiel van de klanten van het Juridisch Loket en de toevoegingsgebruikers is ook nauwelijks gewijzigd. Wat opvalt, is dat bij het Juridisch Loket de vrouwen licht zijn oververtegenwoordigd, terwijl dat onder de toevoegingsgebruikers vaker de mannen zijn. Een verklaring hiervoor is dat een groot deel van de toevoegingen bestaat uit straftoevoegingen en asieltoevoegingen die hoofdzakelijk door mannen worden aangevraagd.

Juist kwetsbare burgers blijken de weg naar en binnen het stelsel te vinden. Niet-westerse allochtonen, bewoners van (zeer) sterk verstedelijkte gebieden, uitkeringsgerechtigden, personen uit eenpersoonshuishoudens of eenouderhuishoudens en gescheiden personen zijn niet alleen vaker dan de gemiddelde Nederlander Wrb-gerechtigd, maar nóg vaker toevoegingsgebruiker. Dit wijst op een relatief hoog gebruik door deze categorieën toevoegingsgebruikers. Ook de evaluatie van de baliesluiting bij het Juridisch Loket heeft aangetoond dat met name de meest kwetsbare burger langs bleef komen.

In 2015 heeft het WODC, naar aanleiding van aanbevelingen van de Algemene Rekenkamer, onderzoek gedaan naar het gebruik van rechtshulp. Hieruit blijkt dat een deel van de burgers met een juridisch probleem afziet van het inschakelen van rechtshulp, maar dat het lastig is vast te stellen in hoeverre dit niet-gebruik problematisch is en in hoeverre de belangen van rechtzoekenden hierdoor worden geschaad. Een andere bevinding was dat de hoogte van het inkomen en het al of niet Wrb-gerechtigd zijn, geen verschil maakt voor het gebruik van rechtshulp of procedures.

In de afgelopen jaren is een aantal tariefmaatregelen op advocatenvergoedingen doorgevoerd. Daarmee komt de hoogte van de vergoeding die geldt in 2016 op het niveau van 2008. De vergoeding is in 2016 bovendien niet geïndexeerd. Dit betekent feitelijk dat, als rekening wordt gehouden met de zeer geringe geldontwaarding, de vergoeding iets omlaag is gegaan.

Er is een grote vaste kern van advocaten die jaar in jaar uit binnen het stelsel werkzaam blijft. Er blijkt onder advocaten (tot op heden) voldoende bereidheid te zijn om op toevoegingsbasis te (blijven) werken. Veel rechtsbijstandverleners blijven, ondanks de diverse maatregelen, het stelsel trouw. Mogelijke verklaringen hiervoor zijn dat ze sterke affiniteit hebben met zaken die veelal op basis van een toevoeging worden behandeld en zij zich op die gebieden hebben gespecialiseerd, en/of omdat zij affiniteit hebben met de doelgroep, de kwetsbare burger. Daarbij komt dat toevoegingszaken, ondanks het hieraan verbonden risico voor de advocaat van het mislopen van de eigen bijdragen, voor een vaste bron van inkomsten zorgen. Dit incassorisico is door de 'verhoogde eigen bijdragen de afgelopen jaren overigens wel toegenomen, doordat de cliënt meer zelf aan de advocaat is gaan betalen door de verhoging van de eigen bijdragen.

De cijfers uit deze monitor wijzen erop dat er op dit moment voor een goede werking van het stelsel voldoende rechtsbijstandverleners in het stelsel werkzaam zijn. Dit wordt onderschreven door de commissie-Wolfsen, de kabinetsreactie hierop en de beleidsdoorlichting. De commissie-Wolfsen gaat zelfs verder en stelt dat het niet wenselijk is als rechtsbijstandverleners uitsluitend toevoegingszaken behandelen. Een gemengde praktijk zou het uitgangspunt moeten zijn. Dit moet echter wel mogelijk zijn gezien het soort zaken dat een advocaat of zijn kantoor behandelt. Denk hierbij aan de advocaat die zich heeft gespecialiseerd in het strafrecht, asielrecht, BOPZ, en/of sociale verzekeringen/voorzieningen. De vraag naar mediation kan met het aanbod van gecertificeerde mediators die momenteel bij de Raad staan ingeschreven ruimschoots worden opgevangen.

Dat neemt niet weg dat het totale aanbod van rechtsbijstandverleners in 2016 is afgenomen, waarbij opvalt dat het aantal deelnemende advocaten is gedaald en het aantal deelnemende mediators is gestegen. Deze daling van het aantal binnen het stelsel actieve advocaten is opmerkelijk te noemen, gezien de toename die vanaf 2007 continu zichtbaar was.

Per 1 juli 2012 mogen uitsluitend op het gebied van personen- en familierecht gespecialiseerde advocaten en mediators toevoegingen van deze soort aanvragen. Dit geldt ook voor de specialisaties voor jeugdrecht en slachtofferzaken per respectievelijk 1 juli 2013 en 1 juli 2014. In 2016 is er getoetst of voldaan werd aan de deskundigheidseisen voor strafrecht en jeugdzaken. Dat heeft voor de specialisatie strafrecht geleid tot circa 300 uitschrijvingen en voor jeugdzaken tot enkele tientallen uitschrijvingen.

Er is een aanhoudende trend van vergrijzing van het aanbod zichtbaar, deels verklaarbaar door de verhoging van de pensioengerechtigde leeftijd, waarbij de toetreding tot het stelsel ook enigszins achterblijft. Als wordt vergeleken met de cijfers van de NOVA voor alle advocaten, dat wil zeggen zowel in de toevoegings-, de gemengde en commerciële praktijk) is er sprake van een sterkere vergrijzing binnen het stelsel. Dit kan er toe leiden dat er in de komende jaren meer advocaten en dus ook rechtsbijstandverleners werkzaam binnen het stelsel zullen uitstromen vanwege hun leeftijd.

In 2017 wordt opnieuw onderzoek gedaan onder rechtsbijstandverleners in het kader van een nulmeting ten behoeve van de implementatie van een aantal voorgestelde kabinetsmaatregelen. Hierbij zullen onder meer de verwachtingen rondom het toekomstig aanbod nader worden onderzocht.

Het gemiddeld aantal reguliere toevoegingen per advocaat per jaar is in 2016 toegenomen van 55 naar 57. Dit is het gevolg van de toename van het aantal toevoegingen in 2016 en de lichte afname van het aantal binnen het stelsel actieve advocaten. Het gemiddeld aantal mediantoevoegingen blijft constant onder de mediators die tenminste 1 toevoegingszaak hebben gedaan in 2016. Naast deze binnen het stelsel actieve mediators zijn er in 2016 486 mediators die ingeschreven staan zonder dat zij in de rol van mediator een partij op toevoegingsbasis hebben bijgestaan.

In 2016 is de verhoorbijstand uitgebreid. Sinds 1 maart 2016 kunnen ook aangehouden meerderjarige verdachten op grond van een uitspraak van de Hoge Raad bijstand van een piketadvocaat tijdens het politieverhoor. Alleen wanneer verdachten hiervan ondubbelzinnig afstand doen, vindt geen verhoorbijstand plaats. Uit de jaarcijfers over 2016 blijkt dat ruim 35.000 maal gebruik is gemaakt van verhoorbijstand, terwijl dat in 2015 nog bijna 7.000 keer betrof (alleen minderjarigen). Er zijn geen signalen over een tekort aan piketadvocaten.

Effectiviteit hulpverlening en kwaliteit(sborging) van de dienstverlening binnen het stelsel

Nuldelijn

Over de effectiviteit en de kwaliteit van de website van het Juridisch Loket zijn geen recente gegevens bekend. Ook is er tot nu toe nog geen onafhankelijk extern onderzoek verricht naar de inhoudelijke kwaliteit van Rechtwijzer *uit elkaar*. Op dit moment wordt aan de Universiteit Twente een promotieonderzoek uitgevoerd over dit onderwerp. Het is dus niet bekend of dit platform daadwerkelijk wordt gezien als een kwalitatief goede rechtshulpvoorziening. Hetzelfde geldt overigens voor de kwaliteit van de rechtsbijstand buiten Rechtwijzer. De kwaliteit van Rechtwijzer wordt wel continu bewaakt aan de hand van gebruikersfeedback. De cijfers wijzen op een positief oordeel van de gebruikers.

Over de effectiviteit van Rechtwijzer *uit elkaar* zijn inmiddels ook gegevens uit klanttevredenheidsonderzoek bekend. Eind 2015 is in het kader van een duurzaamheidsenquête gestart met het benaderen van klanten zes maanden nadat zij het gehele Rechtwijzerproces hebben doorlopen. Ook hieruit komt een positief beeld naar voren: van de respondenten beoordeelt 91% Rechtwijzer *uit elkaar* met een voldoende. De mate waarin men Rechtwijzer zou aanraden aan vrienden/familie/collega's is 7,9 op een schaal van 1 tot 10).

Gebruikers die stopten met Rechtwijzer geven aan te zijn gescheiden via een andere weg, maar ook dat de scheiding niet meer actueel is, omdat ze hebben besloten bij elkaar gebleven.

Eerstelijjn

De klanten van het Juridisch Loket zijn van mening dat de dienstverlening effectief is en dat de kwaliteit van de dienstverlening 'goed' is. De eerder uitgevoerde klanttevredenheidsonderzoeken hebben echter betrekking op bejegening en de mate van servicegerichtheid van de medewerkers van het Juridisch Loket en op hun oordeel over het resultaat. Hoewel hieruit strikt genomen geen conclusies kunnen worden getrokken over de inhoudelijke kwaliteit van de dienstverlening, zijn deze wel een van indicatoren hiervoor. Hoewel het Juridisch Loket zelf gebruik maakt van interne audits om de kwaliteit van de dienstverlening zo goed mogelijk te kunnen waarborgen, heeft er voor wat betreft de inhoudelijke kwaliteit nog geen externe toetsing plaatsgevonden.

Het kabinet stelt voor om de kwaliteit van de hulp en/of bijstand in de eerstelijjn te versterken. Het voorstel is om daartoe ook andere (rechts)hulpverleners te betrekken bij de hulpverlening in de eerstelijjn. Op welke wijze dit dient te gebeuren wordt nog nader verkend. Ook de hulpverlening door de medewerkers van het Juridisch Loket zelf zal volgens de kabinetsplannen worden uitgebreid, waarbij samenwerking met andere eerstelijjnsvoorzieningen wordt gezocht om met name klanten met multiproblematiek goed te kunnen bedienen of verwijzen.

Tweedelijjn

Ook toevoegingsgebruikers zijn van mening dat de aan hen verstrekte dienstverlening effectief is en ze beoordelen de kwaliteit van de dienstverlening als 'goed', waarbij dezelfde kanttekening op zijn plaats is: de klanttevredenheidsonderzoeken gaan niet over de inhoudelijke kwaliteit. Ook de commissie-Wolfsen ziet in het meten hiervan nog wel een uitdaging.

Kwaliteitszorg is primair de verantwoordelijkheid van de individuele advocaat, onder het toezien van de NOvA. Hierin is de afgelopen jaren naar aanleiding van de aanbevelingen van de commissie Hoekstra vooruitgang geboekt. Op het gebied van kwaliteitsborging wisselen de Raad en de NOvA informatie uit en is er onder meer overleg over inschrijvingsvoorwaarden.

De commissie-Wolfsen acht de kwaliteitsborging door de Raad voor verbetering vatbaar. De commissie ziet hier een belangrijke taak voor de Raad weggelegd in samenspraak met NOvA. Het kabinet stelt zich daarom op het standpunt dat de

kwaliteitseisen binnen het stelsel in de toekomst, meer dan nu het geval is, voor verschillende rechtsgebieden en voor verschillende rechtsbijstandverleners op een vergelijkbaar en adequaat niveau moeten liggen. De kwaliteitseisen die diverse specialisatieverenigingen aan hun leden stellen, vormen daartoe voor het kabinet een belangrijk oriëntatiepunt.

Onderzoeken naar de kwaliteit van hulpverlening onder klanten van zowel het Juridisch Loket als de toevoegingsgebruikers zullen in 2017 worden herhaald in het kader van een nulmeting voorafgaand aan de invoering van de door het kabinet voorgestelde maatregelen.

De advocatuur als beroepsgroep en de Raad staan voor een goede kwaliteit van de rechtsbijstandverlening. Manieren om de kwaliteit van rechtsbijstandverleners te borgen zijn de instrumenten peer review, intercollegiale toetsing en intervisie. Niet alleen het kabinet, maar ook de Raad, de NOvA en het MfN hechten belang aan een verdere ontwikkeling hiervan, met name met het oog op de kwetsbare cliënten. Een wettelijke verankering is inmiddels gerealiseerd via de Advocatenwet. In 2016 startte de Raad de collegiale kwaliteitsbevordering (CKB) voor reguliere vreemdelingenzaken. Samen met de NOvA en Specialisten Vereniging Migratierecht Advocaten (SVMA) zijn concrete stappen gezet om de kwaliteit van de rechtsbijstand in het vreemdelingenrecht te verbeteren. CKB behelst een vrijwillige intervisie om de kwaliteit van de rechtsbijstand in het vreemdelingenrecht te verbeteren door middel van het uitwisselen van ervaringen en door tips en tricks met elkaar te delen. Advocaten bespreken de inhoud van een aantal dossiers uit de praktijk. Er waren tot op heden voor vreemdelingenzaken geen minimumnormen geformuleerd waaraan de kwaliteit van de rechtsbijstand moest voldoen. Door het organiseren van de CKB zijn deze normen er nu wel. Het is de bedoeling dat de CKB op termijn ook wordt uitgebreid naar het rechtsgebied vreemdelingenbewaring.

Een andere manier om de kwaliteit van de rechtsbijstand te borgen, is het bewaken van de werklast van advocaten. Dit gebeurt door het aantal toevoegingen te maximaliseren. Advocaten die in de twee jaren voorafgaand aan het huidige jaar meer dan 2.000 punten per jaar declareerden, krijgen een lager maximum dan 250 toevoegingen op jaarbasis toebedeeld. Deze maatregel is op 1 januari 2014 in werking getreden. Het aantal advocaten met door de Raad betaalde vergoedingen hoger dan 200.000 euro is in 2016 opnieuw afgenomen. Sinds enkele jaren is een neerwaartse trend zichtbaar, in die zin dat het aandeel rechtsbijstandverleners met hoge toevoegingsomzetten is afgenomen.

Dit is te verklaren door enerzijds een gedragseffect op de strengere handhaving die de Raad sinds een aantal jaren hanteert op het maximale puntenaantal. Anderzijds komen er minder extra uren-zaken voor.

De NOvA werkt aan het verder versterken van de kwaliteit van de beroepsgroep via onder meer kwaliteitstoetsen. Binnen het dekenberaad van de NOvA is in 2016

aandacht besteed aan het ontwikkelen van een methodiek voor inhoudelijk toezicht op de kwaliteit van advocaten. Belangrijkste doel daarvan is dat advocaten inzicht in en feedback op hun handelen krijgen. Aan de hand van die feedback kunnen zij hun dienstverlening verbeteren. Het voorstel is om advocaten te verplichten ieder jaar deel te nemen aan een vorm van gestructureerde feedback (interview, peer review of gestructureerd intercollegiaal overleg). De NOvA verwacht de kwaliteitstoetsen na 2017 te kunnen invoeren, in afwachting van een nadere wijziging van de Advocatenwet vooralsnog eerst op vrijwillige basis.

De steeds strengere eisen die worden gesteld aan de kwaliteit, middels inschrijvingsvoorwaarden, kunnen een zware wissel trekken op de bedrijfsvoering van de advocaten binnen het stelsel. Het is van belang dat de tijds- en kosteninvesteringen die moeten worden gedaan, kunnen worden terugverdiend. Ook kleine kantoren moeten voldoen aan de kwaliteitseisen. Dit betekent in de praktijk dat de kantoren die geopteerd hebben voor het voeren van een kleine maar brede praktijk naar verhouding een groter deel van hun tijd en hun budget zullen moeten investeren in het op peil houden van de kwaliteit van hun dienstverlening. Dat kan hen op dit punt kwetsbaarder maken. Dit kan relevanter worden, omdat uit de cijfers van de NOvA blijkt dat het aantal kleine kantoren in 2016 wederom is toegenomen.

Eindbalans

Op basis van deze beschouwing kan geconcludeerd worden dat het stelsel eind 2016 naar behoren functioneert. Rechtzoekenden weten de (digitale) weg naar en in het stelsel goed te vinden en lijken weinig drempels te ondervinden. Het aanbod lijkt de vraag voldoende aan te kunnen en er zijn op basis van de huidige gegevens binnen het stelsel zoals het nu functioneert geen acute zorgen over de continuïteit van de dienstverlening in de nabije toekomst. Ondanks de geconstateerde vergijzing lijkt het aanbod vooralsnog nog ruim voldoende te zijn. Het aanbod, zeker bij mediators, is op dit moment ruim voldoende. Wel is er een aantal verbeterpunten geconstateerd. De effectiviteit en de kwaliteit van de dienstverlening zijn lastig te beoordelen. Hoewel de klanten tevreden zijn en er aan kwaliteitsborging wordt gewerkt, is er onvoldoende bekend over de inhoudelijke kwaliteit van de dienstverlening. Methoden om dit te meten zijn complex en arbeidsintensief en kennen ook hun beperkingen. Ook het rapport van de commissie-Wolfsen, de kabinetsreactie daarop en de beleidsdoorlichting besteden hier aandacht aan. Daarnaast komt hieruit de wens naar voren de voorspelbaarheid en de doelmatigheid van de (overheids)uitgaven aan het stelsel te vergroten.

Definities en afkortingen

In de monitor komt regelmatig een aantal begrippen terug waarvan de strekking niet voor iedereen duidelijk is en is ook sprake van veelvuldig gebruik van bepaalde afkortingen. In deze paragraaf worden deze begrippen gedefinieerd en veelgebruikte afkortingen verklaard.

Afkortingen

<i>A.A.-procedure:</i>	Algemene asielprocedure
<i>AC:</i>	aanmeldcentrum
<i>AMvB:</i>	Algemene Maatregel van Bestuur
<i>BAR:</i>	Beheer Advocaten Registratie
<i>Bebr:</i>	Besluit eigen bijdrage rechtsbijstand
<i>BSN:</i>	Burgerservicenummer
<i>Bvr:</i>	Besluit vergoedingen rechtsbijstand 2000
<i>CBS:</i>	Centraal Bureau voor de Statistiek
<i>CPI:</i>	Consumentenprijsindex
<i>EXU:</i>	Extra uren-zaak (voorheen: Uiterst Bewerkelijke Zaak)
<i>FR&V:</i>	Fiscaal recht en vermogensbeheer
<i>GBA:</i>	Gemeentelijke Basis Administratie
<i>GRAS:</i>	Gefinancierde Rechtsbijstand Administratie Systeem
<i>Hiil:</i>	The Hague Institute for the Internationalisation of Law
<i>HJL:</i>	Het Juridisch Loket
<i>Lat:</i>	Lichte adviestoevoeging; bestemd voor de verlening van rechtsbijstand in zaken van relatief eenvoudige aard
<i>MfN:</i>	Mediatorsfederatie Nederland
<i>MGR:</i>	Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand
<i>Mho:</i>	Medisch haalbaarheidsonderzoek
<i>NAW:</i>	Naam adres woonplaats gegevens
<i>NMI:</i>	Nederlands Mediation Instituut
<i>NOvA:</i>	Nederlandse Orde van Advocaten
<i>RvdR:</i>	Raad voor de rechtspraak
<i>SKM:</i>	Stichting Kwaliteit Mediators
<i>SSB:</i>	Sociaal Statistisch Bestand
<i>UWV:</i>	Uitvoeringsorgaan werknemersverzekeringen
<i>vFas:</i>	vereniging van Familierecht Advocaten en Scheidingsmediators
<i>Wet VIValt:</i>	Verklaring Inkomen en Vermogen Alternatief
<i>Wet Bopz:</i>	Wet Bijzondere Opnemingen Psychiatrische Ziekenhuizen
<i>Wmo:</i>	Wet maatschappelijke ondersteuning
<i>WODC:</i>	Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum

<i>WOTS:</i>	Wet overdracht tenuitvoerlegging strafvonnis
<i>Wrb:</i>	Wet op de rechtsbijstand
<i>ZSM:</i>	'Zo Spoedig Mogelijk': project ten behoeve van <i>een</i> versnelde afdoening van strafzaken
<i>Zzp'er:</i>	Zelfstandige zonder personeel

Begrippen

- *Bereik van de Wrb:* het deel van de bevolking dat in aanmerking komt voor gesubsidieerde rechtsbijstand.
- *Diagnose en triage:* de per 1 juli 2011 ingevoerde maatregel, waarmee rechtzoekenden een korting op de eigen bijdrage kunnen krijgen, indien zij – alvorens een advocaat in te schakelen – eerst het Juridisch Loket bezoeken en daar vanuit worden doorverwezen naar een advocaat.
- *Diagnosedocument:* het document dat het Juridisch Loket verstrekt bij een doorverwijzing naar een advocaat. Dit document bevat een korte analyse van het probleem.
- *Draagkracht:* het belastbaar loon of verzamelinkomen in het peiljaar in combinatie met het belastbaar vermogen van dat peiljaar.
- *High Trust:* een eenvoudigere en snellere manier van het aanvragen van toevoegingen, die gebaseerd is op transparantie, vertrouwen en begrip.
- *In- en uitstromers:* rechtsbijstandverleners die in het desbetreffende jaar respectievelijk toetreden tot het stelsel dan wel het stelsel verlaten.
- *Gesubsidieerde rechtsbijstand:* rechtsbijstand die de overheid (deels) vergoedt door middel van een subsidie. Hierbinnen is te onderscheiden:
  - *Rechtskundige bijstand,* verstrekt door rechtsbijstandverleners aan een rechtzoekende ter zake van een rechtsbelang dat hem/haar rechtstreeks en individueel aangaat;
  - *Rechtshulp,* verstrekt door het Juridisch Loket en bestaande uit het geven van eenvoudige juridische adviezen (waarbij geen sprake is van vertegenwoordiging), informatieverstrekking of vraagverheldering en het verwijzen naar ter zake doende instanties en rechtsbijstandverleners;
  - *Mediation:* het bemiddelen in een geschil, waarbij een neutrale bemiddelingsdeskundige de onderhandelingen tussen de rechtzoekende en zijn wederpartij begeleidt, teneinde vanuit hun werkelijke belangen te komen tot gezamenlijk gedragen oplossingen en tot voor ieder van hen optimale resultaten.
- *Kenniswijzer:* kennisdatabank van de Raad waarin de noodzakelijke informatie is te vinden om een aanvraag voor een toevoeging te kunnen invullen.
- *Peer review:* toetsing door een vakgenoot.
- *Peiljaar:* het jaar waarover de draagkracht is vastgesteld. In de meeste gevallen zal dit het tweede jaar zijn, voorafgaand aan het jaar waarin de aanvraag voor een toevoeging wordt gedaan (t-2).

- *Rechtsbijstandverlener*: alle tweedelijnsdienstverleners die rechtsbijstand kunnen verlenen op basis van een toevoeging, derhalve advocaten, mediators¹ en deurwaarders.
- *Toevoeging*: een verklaring op grond waarvan een rechtzoekende aanspraak kan maken op gesubsidieerde rechtsbijstand.
- *Toevoegingsgebruikers*: rechtzoekenden aan wie een toevoeging is afgegeven.
- *Vaststelling*: de vaststelling van de subsidie aan de advocaat voor de door hem verleende rechtsbijstand na beëindiging van de zaak.
- *Verwijsarrangement*: een overeenkomst tussen de Raad voor Rechtsbijstand en een advocaat, waarin wordt vastgelegd dat laatstgenoemde zich beschikbaar stelt voor het verlenen van rechtsbijstand aan klanten die worden verwezen vanuit het Juridisch Loket.
- *Wrb-gerechtigden*: rechtzoekenden die op grond van onvoldoende financiële middelen aanspraak kunnen maken op gesubsidieerde rechtsbijstand bij het oplossen van een (serieus) juridisch probleem.

---

¹ Hoewel een mediator het mediationproces begeleidt en officieel geen rechtsbijstand verleent, wordt deze voor de leesbaarheid van deze monitor onder de term rechtsbijstandverlener geschaard.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Stand van zaken 2016	5
Definities en afkortingen	17
Inhoudsopgave	21
1 Inleiding	25
1.1 Het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand	27
1.1.1 Rechtwijzer	27
1.1.2 Het Juridisch Loket	28
1.1.3 Rechtsbijstand op basis van een toevoeging	29
1.1.4 Mediation op basis van een toevoeging	33
1.2 Recente veranderingen van het stelsel	34
1.3 Recente ontwikkelingen in wet-, regelgeving en beleid binnen het stelsel	36
1.4 Overige voor het stelsel relevante ontwikkelingen	36
2 Het gebruik van nuldelijnsrechtshulp	39
2.1 Online dienstverlening van het Juridisch Loket	39
2.2 De functionaliteiten van Rechtwijzer <i>uit elkaar</i>	41
2.2.1 Rechtwijzer schulden	41
2.2.2 Rechtwijzer ontslag	42
2.2.3 Rechtwijzer huur	42
2.3 Het gebruik van Rechtwijzer <i>uit elkaar</i>	42
2.3.1 Gebruik van de website	42
2.3.2 Het platform	44
2.3.3 Kosten Rechtwijzer <i>uit elkaar</i>	45
2.3.4 Dienstverleners binnen Rechtwijzer	45
2.4 Klanttevredenheid Rechtwijzer <i>uit elkaar</i>	45
2.4.1 Beoordeling reviewer Rechtwijzer <i>uit elkaar</i>	47
2.4.2 Duurzaamheid van het bereikte resultaat	48
2.4.3 Voortijdige uitval	49
2.4.4 Enquête onder de dienstverleners	50
3 Het gebruik en de gebruikers van eerstelijnsrechtshulp	51
3.1 De dienstverlening van het Juridisch Loket	51
3.1.1 Activiteiten van het Juridisch Loket	51
3.1.2 Wijze van contact	54
3.1.3 Informatie verstrekken en verwijzen	57
3.1.4 Zaaksoorten	61

3.2	Achtergrondkenmerken van de klanten van het Juridisch Loket	62
3.3	Capita selecta: twee voorzieningen in de eerstelijns	63
4	Het gebruik van toevoegingen	67
4.1	Het gebruik van gesubsidieerde rechtsbijstand op toevoegingsbasis	67
4.1.1	Aangevraagde, afgewezen en afgegeven toevoegingen	68
4.1.2	Ontwikkeling van het aantal reguliere toevoegingen	71
4.1.3	Ontwikkeling van het aantal mediationtoevoegingen	79
4.1.4	Ontwikkeling van het aantal lichte adviestoevoegingen	81
4.1.5	Toevoegingen van de bijzondere curator	83
4.1.6	Voorziening deskundigenbericht	83
4.2	Ontwikkeling van het aantal toevoegingen na de invoering van de AMvB van oktober 2013	84
4.3	Eigen bijdrage	85
4.3.1	Treden van eigen bijdrage	86
4.3.2	Gemiddelde betaalde eigen bijdrage	87
4.3.3	Toevoegingen waarvoor geen eigen bijdrage is betaald	88
4.3.4	Kortingsmaatregel 'diagnose en triage'	89
4.3.5	Peiljaarverlegging	90
4.4	Aantal vaststellingen	91
4.4.1	Adviestoevoeging of proceduretoevoeging	92
4.4.2	Steekproefresultaten High Trust-werkwijze	92
4.4.3	Inning en restitutie	92
4.5	Bezwaar en beroep	94
5	Gebruikers van toevoegingen	97
5.1	Aantal toevoegingsgebruikers en het aantal toevoegingen per gebruiker	97
5.2	Het bereik van de Wrb onder de Nederlandse bevolking	102
5.3	Vastgestelde draagkracht toevoegingsgebruikers	105
5.4	Vergelijking van de verdeling van toevoegingsgebruikers met Wrb-gerechtigden over de eigenbijdragecategorien	108
5.5	Achtergrondkenmerken van de gebruikers van toevoegingen	110
5.5.1	Vergelijking toevoegingsgebruikers naar indeling per rechtsgebied met de Nederlandse bevolking	110
5.5.2	Vergelijking van toevoegingsgebruikers met Wrb-gerechtigden	111
5.5.3	Profielschets gebruikers mediationtoevoegingen	112
6	Piket	113
6.1	Piketmeldingen in strafzaken	114
6.2	Piketdeclaraties voor alle piketsoorten	114
6.3	Piketadvocaten	116
7	Het aanbod van rechtsbijstandverleners	119
7.1	De rechtsbijstandverleners	119
7.1.1	Aantal rechtsbijstandverleners	119
7.1.2	Rol van de rechtsbijstandverleners	120

7.2	De advocaten	121
7.2.1	Aantal toevoegingen per advocaat	122
7.2.2	Advocaten naar soort toevoeging en rechtsgebied	124
7.2.3	Specialisatie van advocaten	126
7.2.4	Het verloop onder advocaten	127
7.2.5	Aantal binnen het stelsel actieve advocatenkantoren	128
7.2.6	Geslacht advocaten	130
7.2.7	Leeftijd advocaten	130
7.3	De mediators	133
8	Ontwikkelingen op het gebied van rechtsbijstands-verzekeringen	137
8.1	Aantal gezinspolissen	137
8.2	Ontwikkeling premiestelling	137
9	Uitgaven	141
9.1	Uitgaven voor vaststellingen per soort toevoeging	142
9.2	Gemiddelde uitgave per vaststelling naar rechtsgebieden zoals gehanteerd in de Rechtspraak	143
9.3	Gemiddelde uitgave per vaststelling	144
9.4	Ontwikkeling in de uitgaven voor vaststellingen	146
9.5	Verdeling uitgaven over rechtsbijstandverleners	148
9.6	Verdeling uitgaven over toevoegingsgebruikers en inkomenstreden	149
9.7	Effecten van de AMvB's van oktober 2013 en februari 2016	150
9.7.1	Effecten van de AMvB van oktober 2013 op de uitgaven	150
9.7.2	Effecten van de AMvB van februari 2015 op de uitgaven	151
	Literatuur	155
	Bijlage 1	157
	Inkomen, vermogen en eigen bijdrage in 2016	
	Bijlage 2	161
	Forfaitaire vergoeding advocatuur	
	Bijlage 3	163
	Kostenoverzicht Rechtwijzer uit elkaar	
	Bijlage 4	165
	Het Juridisch Loket: achterliggende tabellen bij hoofdstuk 3	
	Bijlage 5	171
	Achtergrondkenmerken van klanten van het Juridisch Loket in 2016	
	Bijlage 6	173
	Het gebruik van toevoegingen: achterliggende tabellen bij hoofdstuk 4	

Bijlage 7	187
De gebruikers van toevoegingen: achterliggende tabellen bij hoofdstuk 5	
Bijlage 8	195
Het bereik van de Wrb onder de Nederlandse bevolking	
Bijlage 9a	199
Achtergrondkenmerken reguliere toevoegingsgebruikers indeling Rechtspraak: bestuurs-, civiel- en strafrecht in percentages in 2016	
Bijlage 9b	201
Achtergrondkenmerken gebruikers van mediationtoevoegingen in percentages in 2016	
Bijlage 10	203
Piket: achterliggende tabellen bij hoofdstuk 6	
Bijlage 11	205
Het aanbod van rechtsbijstandverleners: achterliggende tabellen bij hoofdstuk 7	
Bijlage 12	215
Rechtsbijstandsverzekeringen: achterliggende tabellen bij hoofdstuk 8	
Bijlage 13	217
Uitgaven: achterliggende tabellen bij hoofdstuk 9	
Bijlage 14	223
Begeleidingscommissie	
Bijlage 15	225
Inhoudsoverzicht van de vorige monitoreditie	
Lijst met figuren en tabellen	229

1 Inleiding

Een van de voorwaarden voor een goed functionerende rechtsstaat is dat burgers met een juridisch probleem toegang hebben tot betaalbare rechtsbijstand van goede kwaliteit. Om te voorkomen dat iemand met een juridisch probleem vanwege de kosten moet afzien van het inschakelen van rechtsbijstand, voorziet de Wet op de rechtsbijstand (Wrb) in een subsidiestelsel. Op grond van deze wet krijgen rechtzoekenden met een inkomen onder een bepaalde grens en personen die ambtshalve een toevoeging krijgen, zoals verdachten die in bewaring zijn gesteld, gesubsidieerde rechtsbijstand. In Nederland is de Raad voor Rechtsbijstand (afgekort de Raad) verantwoordelijk voor de uitvoering van de Wrb. De Raad krijgt zijn budget van en is verantwoording verschuldigd aan het ministerie van Veiligheid en Justitie. Om zicht te krijgen op de ontwikkeling van het stelsel, heeft het ministerie de Raad in 2003 opdracht gegeven tot het opzetten van een periodiek registratiesysteem, verder te noemen 'de Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand' (MGR). Deze monitor besteedt jaarlijks aandacht aan de ontwikkeling van de vraag naar en het aanbod van gesubsidieerde rechtsbijstand. Daarbij krijgen de effecten van wijzigingen binnen het stelsel en een aantal actuele onderwerpen specifieke aandacht. Een begeleidingscommissie ziet toe op de wetenschappelijke kwaliteit van de monitor (zie bijlage 14). Hoewel er geen concrete aanbevelingen voor beleid worden gedaan, beoogt de monitor de grondslag te vormen voor verdere discussie over het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand. Hiertoe is het een belangrijke bron van informatie.

De huidige monitor zal daarnaast deel uitmaken van de nulmeting van het stelsel. Deze nulmeting is de basis voor de effectmetingen die zullen volgen na de implementatie van de maatregelen waarmee het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand in de komende jaren zal worden herijkt naar aanleiding van de bevindingen van de commissie-Wolfsen.

De vraag naar gesubsidieerde rechtsbijstand is geen constante. Er zijn drie clusters van factoren die de vraag naar gesubsidieerde rechtsbijstand doen fluctueren en ook de aard ervan beïnvloeden (Rijkschroeff e.a., 2001, p. 15; zie ook Van Velthoven & Ter Voert, 2004; Van Velthoven & Klein Haarhuis, 2010; en Ter Voert & Klein Haarhuis, 2015). Maatschappelijke ontwikkelingen zoals een economische crisis kunnen leiden tot een toe- dan wel afname van het aantal personen dat om rechtsbijstand verzoekt en tot veranderingen in het type kwestie waarvoor hulp wordt gezocht. Daarnaast is de ontwikkeling van de Nederlandse rechtscultuur van invloed. Processen zoals (de)juridisering, *Alternative Dispute Resolution* (ADR) en een toename van het aantal rechtsbijstandsverzekeringen hebben effect op de vraag. Ten slotte is de rechtsstructuur van invloed op de vraag

naar rechtsbijstand. Stelselwijzigingen, zoals mede in dit hoofdstuk beschreven, zullen gevolgen hebben voor het beroep dat op de voorziening wordt gedaan. Ook wijzigingen in wetgeving en beleid die de doelgroep van de Wet op de rechtsbijstand raken, hebben invloed.

Het Nederlandse stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand wordt internationaal gezien als een robuust stelsel dat als voorbeeld kan dienen voor landen die een dergelijk stelsel nog aan het ontwikkelen zijn. Er wordt ten opzichte van andere landen relatief veel geld aan uitgegeven per hoofd van de bevolking.² Ook is Nederland een positieve uitzondering met betrekking tot de data die voorhanden zijn, waardoor het stelsel jaarlijks kan worden gemonitord.

Indeling van het rapport

De monitor houdt in grote lijnen de structuur van eerdere edities aan. In de verschillende hoofdstukken komen de volgende onderwerpen aan de orde. In dit inleidende hoofdstuk staat de toelichting op het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand. Verder worden recente ontwikkelingen belicht - zowel binnen als buiten het stelsel - die van belang zijn voor het stelsel.

Hoofdstuk 2 heeft betrekking op de zogenoemde nuldelijnsvoorziening binnen het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand oftewel de website van het Juridisch Loket alsook de websites en applicaties die behoren tot Rechtwijzer.

Hoofdstuk 3 bevat een cijfermatig overzicht van de eerstelijnswerkzaamheden die door de vestigingen van het Juridisch Loket in 2016 zijn uitgevoerd. Wat was de aard van de dienstverlening en voor welke problemen riepen de loketklanten zoal hulp in? Daarnaast staan in dit hoofdstuk de achtergrondkenmerken van de klanten van het Juridisch Loket en wordt kort aandacht besteed aan andere juridische eerstelijnsvoorzieningen zoals het sociaalraadsliedenwerk en de rechts- en wetswinkels.

Hoofdstuk 4 bevat informatie over de vraag naar en het gebruik van gesubsidieerde rechtsbijstand in de tweede lijn. De aantallen en specificaties van de afgegeven toevoegingen en de ontwikkeling van toevoegingen over de afgelopen jaren worden zichtbaar gemaakt. De ontwikkeling van het aantal toevoegingen na de invoering van de AMvB in oktober 2013 komt ook aan de orde, alsmede de gemiddelde hoogte van de eigen bijdragen voor toevoegingen. Ook is er aandacht voor de procedure van het vaststellen van toevoegingsvergoedingen, inning en restitutie en de resultaatsbeoordeling, naar aanleiding van hercontrole van afgegeven toevoegingen. Ten slotte is er in dit hoofdstuk een paragraaf opgenomen over de bezwaar- en beroepsprocedure.

Hoofdstuk 5 beschrijft de achtergrondkenmerken van de toevoegingsgebruikers en de gegevens over meervoudig gebruik.

Hoofdstuk 6 heeft betrekking op de piketwerkzaamheden.

---

2 Zie bijvoorbeeld de EU Justice Scoreboard 2016, figuur 19.

In hoofdstuk 7 staat de ontwikkeling van het aanbod van gesubsidieerde rechtsbijstandverleners centraal. Hier wordt informatie gegeven over rechtsbijstandverleners die in de afgelopen jaren minimaal één toevoeging hebben behandeld. Dit hoofdstuk besteedt ook aandacht aan de in- en uitstroom van rechtsbijstandverleners die op toevoegingsbasis werken. Hoofdstuk 8 heeft betrekking op rechtsbijstandsverzekeringen, met name op de ontwikkeling van de premiestelling. Hoofdstuk 9 tenslotte gaat over de uitgaven van de Raad aan toevoegingen. De effecten van de AMvB's van oktober 2013 en februari 2015 komen daarbij ook aan de orde.

In bijlage 15 is te zien welke thema's er in eerder verschenen monitors zijn behandeld. Een terugkerend onderdeel van de monitor zijn de enquêtes die afgenomen worden onder gebruikers van het stelsel en onder rechtsbijstandverleners die eraan deelnemen. In tabel B15.1 van bijlage 15 zijn de in het verleden afgenomen enquêtes onder de diverse doelgroepen schematisch weergegeven.

1.1 Het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand

Nuldelynsrechtshulp wordt omschreven als digitaal beschikbaar gestelde rechtshulpvoorzieningen waar (nog) geen (rechts)hulpverlener aan te pas komt. Gesubsidieerde rechtsbijstand wordt binnen het stelsel in de nuldelyn verstrekt door Rechtwijzer en door de website van het Juridisch Loket. De gesubsidieerde rechtsbijstand verstrekt via de overige kanalen van het Juridisch Loket is de eerstelijns. De tweedelijns binnen het stelsel is de gesubsidieerde rechtsbijstand verstrekt door rechtsbijstandverleners die bij de Raad staan ingeschreven en voor rechtzoekenden toevoegingen aanvragen. Dit zijn voor het merendeel advocaten, maar ook mediators, bewindvoerders Wsnp en enkele deurwaarders of bijzondere curatoren vallen hieronder.

1.1.1 Rechtwijzer

De Raad heeft in de afgelopen jaren met instemming van het departement ingezet op de doorontwikkeling van Rechtwijzer 1.0 naar Rechtwijzer 2.0. Waar Rechtwijzer 1.0 aan burgers voor de meest voorkomende juridische problemen een (zelf) diagnose aanbood, voorzien van relevante juridische informatie, zelfhulptools, oplossingsmogelijkheden en, waar nodig, verwijzingen naar verdere hulp. Voor Rechtwijzer 2.0 lag de lat aanzienlijk hoger.

Doel was om te voorzien in mogelijkheden voor een directe online dialoog tussen de bij scheidings- en huurproblemen betrokken rechtzoekenden, met als resultaat het sluiten van respectievelijk een ouderschapsplan en/of scheidingsplan en een vaststellingsovereenkomst voor afspraken tussen huurder en verhuurder.

Om het Rechtwijzer 2.0-platform te ontwikkelen heeft de Raad een samenwerkingsovereenkomst gesloten met Hiil en Modria. De drie-partijenovereenkomst Raad voor Rechtsbijstand - Hiil (kennispartij) - Modria (IT-partij) heeft met

Rechtwijzer *uit elkaar* een innovatief scheidingsplatform opgeleverd dat een goede tevredenheidsbeoordeling van rechtzoekenden krijgt. Gebruikers werden in de gelegenheid gesteld om in hun eigen tempo en tegen transparante lage kosten hun scheiding af te wikkelen. Rechtwijzer *huur* startte als pilot in de zomer van 2016. Er werden echter geen huurzaken ingebracht door de deelnemende woningcorporaties en rechtsbijstandsverzekeraars. Vanwege het uitblijven van de vraag en het expireren van de drie-partijenovereenkomst per maart 2017 is daarom besloten Rechtwijzer *huur* niet voort te zetten. Het digitale scheidingsplatform *uit elkaar* wordt overgenomen en herbouwd door een marktpartij. Op de website rechtwijzer.nl zal het nieuwe *uit elkaar* opnieuw worden aangeboden. Ook andere reeds ontwikkelde digitale producten en diensten zoals Rechtwijzer *schulden* en MagOntslag van de Universiteit van Amsterdam, of nog te ontwikkelen digitale producten en diensten van externe aanbieders kunnen na accreditatie een plaats krijgen op Rechtwijzer.

1.1.2 Het Juridisch Loket

Rechtzoekenden kunnen terecht bij één van de 30 vestigingen³ van de landelijke stichting het Juridisch Loket voor vraagverheldering, informatie en advies. Door een landelijk dekkend netwerk heeft elke rechtzoekende een Juridisch Loket binnen bereik. Rechtzoekenden kunnen op diverse manieren contact leggen met het Juridisch Loket. De belangrijkste contactmogelijkheid is het landelijke telefoonnummer (0900-8020). Daarnaast kunnen rechtzoekenden voor *face-to-face*contact terecht bij de balie, een afspraak maken voor het spreekuur of gebruikmaken van de centrale website (www.juridischloket.nl). De website voorziet in de mogelijkheid om via e-mail een vraag te stellen. Ook wordt er in toenemende mate gebruik gemaakt van sociale media voor het leggen van contact tussen het Juridisch Loket en de klant.

Het Juridisch Loket is bedoeld als voorziening voor minderdraagkrachtigen en profileert zich steeds nadrukkelijker als zodanig. Voor informatie en verwijzing is de dienstverlening van het Juridisch Loket in de praktijk voor alle burgers beschikbaar (zie artikel 8 lid 4 Wrb): bij de toegang (balie, telefoon en email) vindt geen inkomenstoets plaats. Als een vraag in een balie-, telefoon- of e-mailcontact niet afdoende kan worden beantwoord, kan de loketklant gebruikmaken van een gratis spreekuur van maximaal een uur. Bij het spreekuur is in beginsel wél een globale inkomenstoets geïndiceerd. Mocht een klant verdergaande of andersoortige (rechts)bijstand nodig hebben, dan wordt deze verwezen naar een advocaat, mediator of een andere hulpverlener of hulpverlenende instantie. De verwijzing naar een advocaat vindt plaats op basis van een zogenoemd verwijsarrangement. Advocaten die deel willen nemen aan het verwijsarrangement melden zich hiertoe aan bij de Raad. Door de loketklant het telefoonnummer van een beschikbare advocaat te geven, beoogt men eventuele uitval tussen het Juridisch Loket en de advocatuur zo veel mogelijk te voorkomen.

---

³ Er is tevens een contactcenter in Zutphen, een buitenspreekuur in Terneuzen en er zijn spreekuurvoorzieningen in de meeste penitentiaire instellingen en in de detentiecentra in Zeist, Rotterdam en op Schiphol.

Rechtzoekenden die binnen de doelgroep vallen worden aangemoedigd zo veel mogelijk gebruik te maken van het Juridisch Loket bij het oplossen van juridische problemen. Per 1 juli 2011 is hiertoe de maatregel 'diagnose en triage' in werking getreden. Rechtzoekenden die eerst langs het Juridisch Loket gaan, krijgen een korting van 53 euro op de eigen bijdrage, indien een toevoeging alsnog noodzakelijk blijkt.⁴ Deze maatregel geldt uiteraard alleen voor toevoegingen waarvoor een eigen bijdrage verschuldigd is. Daarnaast geldt voor bepaalde categorieën zaken een zogenaamde 'automatische' korting op de eigen bijdrage. De categorieën die voor deze automatische korting in aanmerking komen, zijn: strafzaken, zaken betreffende een procedure ter verkrijging van een verblijfsvergunning, zaken betreffende een bestuurlijke sanctie en hogerberoeps- en cassatiezaken. Daarnaast kunnen er bijzondere omstandigheden zijn waardoor een toevoegingsgebruiker die vooraf niet langs het Juridisch Loket is geweest toch de korting op de eigen bijdrage wordt verleend.

Bij een verwijzing naar een rechtsbijstandverlener of andere instantie krijgt de klant door het Juridisch Loket een diagnosedocument ter beschikking gesteld, waarin een analyse van het juridisch probleem is opgenomen en zo mogelijk een advies voor de rechtsbijstandverlener waarheen is verwezen.

1.1.3 Rechtsbijstand op basis van een toevoeging

Advocaten verlenen gesubsidieerde rechtsbijstand op basis van een toevoeging. Dit is een verklaring op grond waarvan een rechtzoekende – dit kan een natuurlijk persoon zijn of een rechtspersoon⁵ – aanspraak kan maken op gesubsidieerde rechtsbijstand.

Advocaten kunnen alleen op toevoegingsbasis werken indien zij, in het kader van de gevoerde kwaliteitszorg, de entreetoets van de NOvA met goed gevolg hebben afgelegd of de hiermee vergelijkbare 'verklaring kantoororganisatie'⁶ kunnen overleggen. Om zaken op het gebied van (jeugd)straf-, slachtoffer-, asiel-, vreemdelingen-, personen- en familierecht, Bopz of internationale kinderontvoering te kunnen behandelen, moeten advocaten bovendien beschikken over een speciale aantekening. Toevoegingen kunnen worden afgegeven voor advisering⁷ of voor een mediation of het voeren van een procedure.

---

4 De commissie-Wolfsen doet de aanbeveling om de diagnose- en triagekorting te laten vervallen. Feitelijk is het diagnoseformulier volgens de commissie verworden tot een kortingsbon van € 53 en de aanbevelingen rondom het versterken van de eerstelijns diagnose en triage overbodig (Commissie-Wolfsen, 'Herijking rechtsbijstand. Naar een duurzaam stelsel voor de gesubsidieerde rechtsbijstand').

5 Art. 36 Wrb: indien van de rechtspersoon redelijkerwijze niet verwacht kan worden dat deze de kosten van rechtsbijstand uit eigen vermogen of inkomsten betaalt.

6 De verklaring kantoororganisatie is een lijst met vragen omtrent de kantoororganisatie, de klachtenregeling, het bewaren van dossiers en vervanging bij afwezigheid.

7 Art. 12 Bvr: voor een adviestoevoeging waarin minder dan zes uur rechtsbijstand wordt verleend, worden vier punten toegekend (niet te verwarren met de lichte adviestoevoeging, zie verder). Wanneer zes uur of meer rechtsbijstand wordt verleend, worden acht punten vergoed.

Om te kunnen vaststellen of iemand in aanmerking komt voor een toevoeging gelden inkomens- en vermogensgrenzen. De Belastingdienst voert deze inkomens- en vermogenscontrole uit. Rechtzoekenden met een draagkracht onder de Wrb-grens die voor een serieus juridisch probleem een rechtsbijstandverlener willen inschakelen, kunnen via hun advocaat een toevoeging aanvragen. Bij de *High-Trust* werkwijze beoordeelt de advocaat vooraf of hij rechtsbijstand kan verlenen op basis van een toevoeging. Met behulp van de werkinstructies op de digitale Kenniswijzer van de Raad toetst hij aan de hand van de criteria uit de Wrb of een zaak toevoegwaardig is. Op deze manier kan de advocaat de toevoeging aanvragen zonder direct stukken te hoeven overleggen. Bij twijfel dient de advocaat contact op te nemen met de helpdesk van de Raad. Achteraf en in principe steekproefsgewijs toetst de Raad of een toevoeging terecht is afgegeven.

High Trust is de vorm van administratieve samenwerking tussen Raad en rechtsbijstandverleners. De samenwerking op basis van de *High Trust* werkwijze is vastgelegd in algemene voorwaarden. Uitgangspunten zijn transparantie, vertrouwen en begrip. Hierbij kan worden vertrouwd op elkaars professionaliteit, integriteit en zorgvuldigheid. Er is een gedegen toets door de advocaat voorafgaand aan de aanvraag van toevoegingen en een controle door de Raad aan de achterkant van het proces. Deze samenwerking die uitgaat van pro-activiteit en *compliance* is de gangbare werkwijze geworden bij het aanvragen en declareren van toevoegingen.⁸ Per eind 2016 werd 76% van alle toevoegingen afgegeven aan ruim 2.200 kantoren die werken op basis van *High Trust*.⁹ De toetsing door de Raad kent twee varianten:

- periodieke controle van vastgestelde toevoegingen, die steekproefsgewijs plaatsvindt op het kantoor van de advocaat of
- een-op-eencontrole van toevoegingen bij de Raad op het moment dat de declaratie wordt ingediend.

Bij geconstateerde fouten worden verbeterafspraken gemaakt. Als achteraf bij de steekproeftoetsing blijkt dat een toevoeging niet toevoegwaardig was of de vergoeding niet correct, wordt de vergoeding (deels) ingetrokken. Bij de een-op-eencontrole van toevoegingen wordt de declaratie op nihil gesteld als blijkt dat de zaak niet toevoegwaardig was.

De in de steekproef gevonden fouten worden gekwantificeerd in geldbedragen en afgezet tegen het totaal aan vergoedingen uit de steekproef. De maximaal toegestane foutscore bij een uitgevoerde steekproef is 5%. Bij een foutscore tussen de 5 en 10% kan de Raad besluiten een aanvullende steekproefcontrole te doen. Als deze opnieuw de foutscore overschrijdt, dan volgt een volledige controle. Een team van professionals van uitvoeringsorganisaties binnen de Rijksbrede Benchmark Groep werkt samen aan een review van de *High-Trust* werkwijze, in

---

⁸ Uit onderzoek is gebleken dat advocaten tevreden zijn over de samenwerking op basis van de *High-Trust* werkwijze.

⁹ In 2011 lag het percentage toevoegingen dat op basis van *High Trust* werd afgegeven op 11%. In de loop der jaren is dit percentage toegenomen.

opdracht van de bestuurder van de Raad. Het doel van deze review is inzicht te geven in het functioneren van het huidige *High-Trust*praktijk en inzicht te geven in mogelijkheden ter verbetering. De *High Trust*-werkwijze beoogt een lagere uitvoeringslast, goede klant- en medewerkerstevredenheid, rechtmatig beleid en minder bezwaar.

Eigen bijdrage en forfaitaire vergoeding

De toevoegingsgebruiker dient voor de aan hem afgegeven toevoeging een eigen bijdrage te betalen aan de advocaat. Deze is inkomensafhankelijk en bedoeld als prijsprikkel om rechtzoekenden te motiveren een afgewogen keuze te maken of het juridische probleem serieus genoeg is om er rechtsbijstand voor in te schakelen.¹⁰ De hoogte van de eigen bijdrage kent vijf klassen en bedroeg in 2016 minimaal 196 euro en maximaal 823 euro (zie bijlage 1, tabel B1.1). Voor (echt) scheidingszaken geldt sinds 1 oktober 2013 een hogere eigen bijdrage. Daar was de minimaal te betalen eigen bijdrage in 2016 340 euro en de maximaal te betalen eigen bijdrage 849 euro (zie bijlage 1, tabel B1.2).

De advocaat ontvangt, naast de eigen bijdrage van de cliënt, van de Raad een forfaitaire vergoeding, die afhankelijk is van het type zaak. Dit is een vaste vergoeding, afgestemd op de gemiddelde tijdsbesteding die juridische werkzaamheden vergen in bepaalde zaken. De hoogte ervan is genormeerd en deze normen worden uitgedrukt in punten. Afhankelijk van de aard van een zaak en het voorkomen van bepaalde - al dan niet processuele - omstandigheden worden punten toegekend. De forfaitaire vergoeding bedroeg per 1 januari 2016, omgerekend naar een uurtarief 105,61 euro per uur (zie bijlage 2). De hoogte van de forfaitaire vergoeding staat vermeld in het Besluit vergoedingen rechtsbijstand 2000 (Bvr). Daarnaast ontvangt de advocaat een administratieve vergoeding van € 18,94.¹¹

Het proces van inning en restitutie zorgt ervoor dat de Raad een geldbedrag bij de toevoegingsgebruiker kan invorderen (inning) dan wel aan de toevoegingsgebruiker kan terugbetalen (restitutie). Het proces bestaat uit de onderdelen 'resultaatbeoordeling' en 'hercontrole van het inkomen'. In 2009 heeft de Raad van State bepaald dat als de toevoeging is ingetrokken op basis van het door de toevoegingsgebruiker behaalde resultaat, een advocaat desondanks recht heeft op uitbetaling van de rechtsbijstandsubsidie.¹² Bij 'resultaatbeoordeling' gaat het om te weinig geïnde eigen bijdrage of zelfs een intrekking van de toevoeging wanneer blijkt dat een procedure voor de toevoegingsgebruiker tot een financieel gunstig resultaat heeft geleid. Bij 'hercontrole' gaat het erom of er te veel of te

10 De commissie-Wolfsen benoemt in haar rapport dat de afweging van deze keuze teniet wordt gedaan door het vergoeden van de eigen bijdrage door gemeenten middels bijzondere bijstand.

11 De kabinetsbrief van mei 2016 benoemt de maatregel dat deze vergoeding kan komen te vervallen.

12 Wanneer de Raad de toevoeging heeft ingetrokken op basis van het resultaat en de vergoeding heeft vastgesteld, ontstaat er een vordering van de Raad op de toevoegingsgebruiker. Het inningsrisico van deze vordering ligt bij de Raad.

weinig subsidie is uitgekeerd voor rechtsbijstand als bij controle achteraf blijkt dat de inkomensgegevens op basis waarvan de toevoeging was verstrekt en de eigen bijdrage was berekend, niet correct waren.

In een aantal specifiek benoemde gevallen is rechtsbijstand, ongeacht het inkomen, kosteloos. Daarbij gaat het om zaken waarin de Raad op ambtshalve last van de rechter een toevoeging verstrekt, bijvoorbeeld bij een gedwongen opname in een psychiatrische kliniek of wanneer iemand bij verdenking van een strafbaar feit zijn vrijheid is ontnomen. Ook geldt deze voorziening voor de slachtoffers of nabestaanden van ernstige gewelds- of zedenmisdrijven die een civiele vordering tegen de dader willen instellen. Daarnaast kunnen bepaalde toevoegingsgebruikers, zoals gedetineerden, minderjarigen en de zogenoemde 'have-nots' (artikel 6 lid 2 Bebr) worden vrijgesteld van betaling van de eigen bijdrage (de zogenaamde nihilstelling).

Om te kunnen toetsen of een rechtzoekende al dan niet voor een toevoeging in aanmerking komt, wordt gekeken naar het inkomen en vermogen dat deze persoon had twee jaar vóór de aanvraag (aangeduid als het peiljaar, ofwel t-2). Indien een persoon op basis van zijn inkomen en vermogen in het peiljaar niet, maar op basis van zijn huidige inkomen en vermogen wél in aanmerking komt voor een toevoeging, dan kan er een peiljaarverlegging worden aangevraagd. Dat geldt ook als vanwege verlaging van het inkomen de eigen bijdrage bij peiljaarverlegging lager uitvalt. Het huidige inkomen moet dan wel ten minste 15% lager zijn dan het inkomen in het peiljaar en/of het vermogen moet zijn gedaald tot onder de grens van het heffingsvrije vermogen.

Lichte adviestoevoeging

Naast de reguliere toevoeging kent het stelsel ook de lichte adviestoevoeging. Dit type toevoeging is in het leven geroepen als voorziening tussen het spreekuuradvies van het Juridisch Loket en de reguliere toevoeging. De toevoegingsgebruiker betaalt voor een lichte adviestoevoeging een lagere eigen bijdrage dan voor een reguliere toevoeging. Deze bijdrage bedroeg 77 of 129 euro in 2016, afhankelijk van het inkomen (zie bijlage 1, tabel B1.4). Hierbij gaat het om zaken die relatief eenvoudig van aard zijn, maar niet zó eenvoudig dat ze binnen de context van de spreekuurvoorziening van het Juridisch Loket kunnen worden afgehandeld. Voor de afwikkeling van een dergelijk relatief eenvoudige zaak geldt een tijdsindicatie van drie uur. Bij de beoordeling of een zaak op basis van een lichte adviestoevoeging kan worden afgedaan, is de aard van het probleem doorslaggevend en niet de aan de oplossing daadwerkelijk te besteden tijd. Als het probleem gecompliceerder blijkt te zijn dan het zich vooraf liet aanzien, kan de lichte adviestoevoeging alsnog worden omgezet in een reguliere toevoeging. De omgekeerde situatie kan zich echter ook voordoen.

Bewerkelijke zaken

Algemeen uitgangspunt van het Bvr is dat voor rechtsbijstand die verleend is op basis van een toevoeging een forfaitaire vergoeding wordt toegekend, waarvan de hoogte gerelateerd is aan de aard van de zaak in kwestie. Op deze regel is echter een uitzondering mogelijk. Het gaat hierbij om bewerkelijke zaken, waarin boven een bepaalde grens de vergoeding niet meer forfaitair wordt vastgesteld, maar op urenbasis. Voorwaarde voor het verkrijgen van deze vorm van vergoeding is dat de Raad vooraf toestemming geeft om de extra uren te mogen besteden en het aantal uren minimaal drie keer zo hoog ligt als het forfaitaire aantal uren. De regelgeving biedt de Raad een zekere beleidsvrijheid bij de beoordeling van deze bewerkelijke zaken. Tussen mei 2015 en mei 2016 heeft de Raad in samenwerking met 22 advocatenkantoren de pilot 'EXU in *High-Trust*' uitgevoerd. Kern van de pilot was een snelle (beslis)procedure op basis van de principes van *High-Trust*. De deelnemende kantoren waardeerden de in de pilot ontwikkelde werkwijze als positief. Als belangrijke verbeteringen werden genoemd: snellere procedure, snel schakelen en inzicht, minder stukken, minder administratieve activiteiten, meer bewust van zorgvuldig aanvragen, controle achteraf biedt mogelijkheid om zaken te bespreken. De eindevaluatie is aan het ministerie van Veiligheid en Justitie aangeboden.

1.1.4 Mediation op basis van een toevoeging

Rechtzoekenden kunnen niet alleen voor rechtsbijstand en advies, maar ook voor mediation een toevoeging aanvragen. Hierbij gelden dezelfde wettelijke regelingen die hierboven beschreven zijn voor wat betreft inkomens- en vermogensgrenzen, nihilstellingen en resultaatsbeoordeling. Mediation behelst inschakeling van een onafhankelijke bemiddelingsdeskundige die partijen helpt bij het oplossen van hun conflict.

Er zijn drie wegen waarlangs een aanvraag voor een mediationtoevoeging tot stand kan komen. De eerste is via de vrije markt. Wanneer partijen zelf een mediator inschakelen, zal deze partijen die onder het bereik van de Wrb vallen, voorstellen om namens (een van) hen een toevoeging aan te vragen. Daarnaast kunnen rechtzoekenden op twee manieren worden verwezen naar een mediator: door het Juridisch Loket en door de rechter.

Rechtzoekenden betalen voor een mediationtoevoeging een lagere eigen bijdrage dan voor een reguliere toevoeging. Afhankelijk van hun inkomen betaalden rechtzoekenden 53 of 105 euro in 2016 (zie bijlage 1, tabel B1.6). Om de drempel naar mediation te verlagen voor cliënten die niet voor een toevoeging in aanmerking komen, hanteren veel mediators een verlaagd instaptarief voor het eerste gesprek.

Ook mediators mogen alleen op toevoegingsbasis werken indien zij voldoen aan de door de Raad gestelde toelatingseisen. Zo moeten zij Mfn-registermediator zijn en ingeschreven staan bij de Stichting Kwaliteit Mediators en het aantal

mediations dat zij in de voorliggende periode hebben afgerond, moet aan een bepaald minimum voldoen. Ook dienen mediators over objectief aantoonbare kennis te beschikken betreffende de juridische aspecten van mediation, evenals over vergaande vereiste vaardigheden, zoals het kunnen omgaan met conflicten waarbij escalatie dreigt. Voor het mogen behandelen van familiezaken, waarvan doorgaans bij mediation sprake is, gelden extra voorwaarden.

1.2 Recente veranderingen van het stelsel

Het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand is de afgelopen jaren op een aantal punten gewijzigd.

In 2013 is een algemene maatregel van bestuur in werking getreden. Dit besluit omvatte de volgende maatregelen:

- Opnieuw een generieke verhoging van de eigen bijdrage (met uitzondering van mediationtoevoegingen), ter compensatie van de extra kosten die gepaard gaan met de uitspraak in de zaak *Salduz*. Ook is er een extra verhoging van de eigen bijdrage in (echt)scheidingszaken.
- Het in rekening brengen van een extra eigen bijdrage aan de toevoegingsgebruikers als hun zaak wordt overgenomen door een andere advocaat terwijl daar geen dwingende reden toe is. De opvolgende advocaat (die geen relatie heeft met het betreffende kantoor) krijgt een opslag van twee punten op het gebruikelijke forfait.
- Het opnieuw heffen van een eigen bijdrage bij bewerkelijke zaken. Het gaat hier om zaken die zodanig gecompliceerd zijn dat rechtshulpverleners hier extra uren voor mogen declareren.
- Een tweede tranche verlaging vergoeding aan de advocatuur.
- Afschaffing van de anticumulatieregeling, waarin een korting op de eigen bijdrage werd gegeven indien binnen een half jaar na verlening van een toevoeging aan een rechtzoekende, opnieuw één of meer toevoegingen werden verleend. Deze bepaling had tot doel de toevoegingsgebruiker, die binnen korte tijd bij meer procedures is betrokken, financieel tegemoet te komen.

In 2014 is een AMvB in procedure gebracht. Dit besluit bevatte een viertal maatregelen: bijstelling van een aantal forfaitaire vergoedingen in het strafrecht, een beperkte verlaging van de vergoeding voor bewerkelijke zaken in het strafrecht, een generieke verlaging van de forfaitaire vergoeding per punt en het onveranderd laten van de indexering van zowel de vergoedingen aan rechtsbijstandverleners als de eigen bijdragen van rechtzoekenden tot 1 januari 2019. Tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen nam de Eerste Kamer de motie Kox¹³ aan, waarin de regering wordt verzocht de AMvB niet in werking te

---

13 Eerste Kamer, 34 000 VI, nr. E.

laten treden voordat een beleidsdebat over de bezuinigingen op de rechtshulp en de toegang tot het recht en de rechter heeft plaatsgevonden. Dat beleidsdebat heeft begin 2015 plaatsgevonden. Hierdoor is de AMvB niet op 1 januari maar op 1 februari 2015 in werking getreden.

Afgelopen jaren zijn tevens voorbereidingen getroffen voor een vernieuwing van het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand. Naar aanleiding van de moties Scholten en Franken, die zijn aangenomen tijdens de begrotingsbehandeling 2015 in de Eerste Kamer, is er een commissie ingesteld onder voorzitterschap van mr. A. Wolfsen. Deze commissie heeft in opdracht van het Kabinet onderzoek gedaan naar de oorzaken van de kostenstijging in de gesubsidieerde rechtsbijstand en is eind 2015 met aanbevelingen gekomen voor vernieuwing van het stelsel. Daarbij was het doel zowel een goede toegang tot het stelsel als een beheersing van de kosten te bewerkstelligen. De NOvA heeft, parallel aan het onderzoek van de commissie-Wolfson, een commissie ingesteld onder voorzitterschap van mr. T. Barkhuysen die zich op dezelfde onderzoeksvragen heeft gericht. De Minister van Veiligheid en Justitie organiseerde begin 2016 een conferentie over zowel het rapport Wolfsen als het rapport Barkhuysen.

De regering heeft op 31 mei 2016 op de aanbevelingen van de commissie Wolfsen gereageerd en deze kabinetsreactie aangeboden aan de Tweede Kamer.¹⁴ Hoewel gesteld kan worden dat het stelsel op hoofdlijnen goed functioneert, kondigt de regering een groot aantal maatregelen aan dat het stelsel op onderdelen moet kunnen verbeteren.

Tijdens het Algemeen Overleg met de Vaste Kamercommissie van Veiligheid en Justitie in de Tweede Kamer op 8 september 2016 heeft de minister van Veiligheid en Justitie de kabinetsreactie nader toegelicht. Nagenoeg alle voornemens van het kabinet krijgen doorgang. De minister heeft daarbij aangegeven dat veel van de voorgenomen maatregelen nadere uitwerking in wetgeving behoeven. Begin 2017 was het wetsvoorstel gereed om ter consultatie aan betrokkenen uit het werkveld voor te leggen. De inwerkingtreding van de wetgeving staat vooralsnog gepland in de eerste helft van 2018.

Naar aanleiding van het onderzoeksrapport van de commissie-Wolfson is een commissie benoemd die zich bezig houdt met de herijking van het puntenstelsel voor vergoedingen aan advocaten: de Commissie Van der Meer. Deze commissie zal naar verwachting in november 2017 rapporteren.

---

14 Kamerstukken II 2015/16, 31753 nr. 118.

1.3 Recente ontwikkelingen in wet-, regelgeving en beleid binnen het stelsel

Recht op bijstand van een advocaat tijdens het verhoor

De EU-richtlijn (2013/48/EU) waarin minimumregels voor het recht op rechtsbijstand in strafprocedures zijn opgenomen is per 1 maart 2016 doorgevoerd in de rechtspraak. Sinds die datum hebben alle verdachten van strafbare feiten die zijn aangehouden recht op bijstand van een advocaat tijdens het (politie) verhoor. Dit recht gold al voor minderjarigen¹⁵, maar sinds 1 maart 2016 heeft iedereen hier recht op.

1.4 Overige voor het stelsel relevante ontwikkelingen

Informatie-uitwisseling tussen de Raad en de NOvA

De Raad en de NOvA hebben in 2015 een hernieuwd informatieprotocol afgesloten waarin is vastgelegd dat zij meer informatie met elkaar zullen uitwisselen om het toezicht op advocaten binnen het stelsel te verbeteren. De Raad en de lokale dekens, die verantwoordelijk zijn voor het toezicht op advocaten, hebben afgesproken dat wanneer zij gedragingen van advocaten zorgelijk vinden, zij de signalen hiervan in een vroeg stadium met elkaar zullen delen. Zo kunnen ze effectiever opereren en sneller ingrijpen wanneer dat nodig is.

Toevoegingen Caribisch gebied

De verwerking van aanvragen voor toevoegingen voor inwoners van de eilanden Saba, St. Eustatius en Bonaire vindt per 1 juli 2016 op de Raad plaats. De intakegesprekken worden gedaan op de eilanden zelf. Zo is er aan de voorkant van het proces niets veranderd voor de aanvragers en advocaten. In 2017 zal evaluatie van de overdracht plaatsvinden. Aan dit onderwerp wordt in de onderstaande capita selecta aandacht besteed, omdat het toevoegen anders verloopt dan in Europees Nederland.

---

¹⁵ Sinds 1 april 2010, naar aanleiding van de uitspraak in de zaak *Salduz*, hebben alle verdachten recht op consultatiebijstand en minderjarige verdachten recht op verhoorbijstand.

Box 1.1 **Capita selecta over kosteloze rechtskundige bijstand in Caribisch Nederland**

Sinds 1 juli 2016 ligt de uitvoering van het stelsel van kosteloze rechtskundige bijstand op de eilanden Bonaire, Sint-Eustatius en Saba (Caribisch Nederland¹⁶) in handen van de Raad voor Rechtsbijstand in Europees Nederland. Dit is vanwege de expertise van de Raad op het terrein van de gesubsidieerde rechtsbijstand in Europees Nederland besloten en in een mandaatregeling vastgelegd.

Het stelsel van kosteloze rechtskundige bijstand is in Caribisch Nederland op een andere wijze georganiseerd dan in Europees Nederland. Het stelsel is gebaseerd op de regelgeving zoals die van toepassing was op de voormalige Nederlandse Antillen. De regeling is bovendien beïnvloed door regelmatige contacten met de uitvoeringsorganisaties op Aruba, Curaçao en Sint Maarten. Bepaalde (probleem)situaties die zich voordeden in de loop van de tijd gaven en geven richting aan de uitvoering van het stelsel.

Om deel te kunnen nemen aan het stelsel van kosteloze rechtskundige bijstand wordt met de advocaat een overeenkomst gesloten. De advocaat moet zijn toegelaten tot het Gemeenschappelijk Hof. In de praktijk betekent dit dat advocaten die zijn gevestigd op Sint Maarten rechtzoekenden uit Saba en Sint Eustatius bijstaan en advocaten die zijn gevestigd op Curaçao en Bonaire rechtzoekenden uit Bonaire. Er zijn ongeveer 45 advocaten betrokken bij het stelsel. Ongeveer de helft daarvan is in 2016 voor 1 of meerdere zaken toegevoegd.

Het huidige uitvoeringsproces van kosteloze rechtskundige bijstand maakt gebruik van reeds bestaande computersystemen, die mede vanwege de afstanden tussen de eilanden al eerder noodzakelijk waren. Deze systemen zijn erop gericht de communicatie tussen de medewerkers op de verschillende eilanden (en nu ook in Europees Nederland) te faciliteren, de voortgang van de behandeling van de aanvragen te bewaken en de vergoedingen aan de advocaten uit te betalen.

Aanvraagprocedure van een toevoeging

De rechtzoekende vraagt meestal zelf de toevoeging aan. De intakegesprekken worden, ook nu de uitvoering in Nederland belegd is, gedaan door intake medewerkers op de eilanden zelf en zijn laagdrempelig van karakter.

Indien de advocaat de toevoeging aanvraagt, doet hij dat als gemachtigde van de rechtzoekende. In strafzaken wordt meestal geen toevoeging aangevraagd, omdat de verdachte bij zijn aanhouding al in contact wordt gebracht met de dienstdoende piketadvocaat. Deze advocaat begeleidt meestal de gehele zaak. In die gevallen waarin de verdachte op het politiebureau heeft afgezien van een advocaat en in een later stadium alsnog gebruik wil maken van de rechtskundige bijstand van een advocaat, vraagt hij wel een toevoeging aan.

Voorwaarden

De doelstelling van de Wet kosteloze rechtskundige bijstand BES is dat minder draagkrachtige rechtzoekenden in Caribisch Nederland hun rechtskundige problemen kunnen oplossen met behulp van een gesubsidieerde advocaat. Daartoe kan aan rechtzoekenden een toevoeging worden verleend.

Er kan niet voor alle juridische geschillen een toevoeging worden verkregen. Hiervoor geldt een aantal voorwaarden. Voor het verkrijgen van een toevoeging moet de rechtzoekende ingezetene zijn van Caribisch Nederland. Ook moet hij minder draagkrachtig zijn. Dit houdt

¹⁶ Bonaire, Saba en Sint Eustatius (BES) zijn sinds oktober 2010 bijzondere gemeenten van Nederland. Samen heten zij Caribisch Nederland.

in dat zijn bruto jaarinkomen in het peiljaar gelijk aan of minder dan USD 12.570 moet zijn. Er wordt uitsluitend rekening gehouden met het inkomen van de rechtzoekende en niet met diens vermogen of het inkomen of vermogen van een eventuele partner. Indien de zaak betrekking heeft op een minderjarige, vraagt een van de ouders de toevoeging aan. Aangezien in de praktijk blijkt dat veel verdachten minder draagkrachtig zijn, wordt in strafzaken geen actieve draagkrachttoets toegepast.

Naast woonplaatsvereiste- en de draagkrachttoets geldt een aantal andere formele eisen waaraan de toevoegingsaanvraag moet voldoen, waaronder:

- De aanvraag mag niet van elke kennelijke grond zijn ontbloeit en dient dus betrekking te hebben op een probleem waarvoor rechtskundige bijstand nodig is. Voor problemen die naar hun aard geen juridisch probleem zijn, wordt geen toevoeging verleend.
- Van de aanvrager kan redelijkerwijs niet verwacht worden dat hij de zaak zelf, zo nodig met bijstand van een andere persoon of instelling waarvan de werkzaamheden niet vallen binnen de werkingssfeer van de Wet kosteloze rechtskundige bijstand BES, oplost.
- Het moet gaan om een zaak van de aanvrager zelf of van degene voor wie hij de wettelijk vertegenwoordiger is, zoals diens minderjarige kind of een persoon die onder zijn of haar curatele is gesteld.
- Het moet gaan om een zaak met een aanmerkelijk financieel belang. Dit belang kan zowel het inkomen (de vordering van loon of een uitkering) als het vermogen (een geldvordering) van de rechtzoekende betreffen. De voorwaarde hiervoor is dat het financieel belang hoger is dan de forfaitaire vergoeding van de advocaat die kosteloze rechtskundige bijstand verleent, ofwel hoger dan USD 750. Indien de vordering niet goed is te kwantificeren op een financieel belang, wordt beoordeeld hoe hoog het op geld waardeerbaar belang redelijkerwijs is.
- Een zaak waarvan van tevoren vaststaat dat die voor de rechter volslagen kansloos is, komt niet in aanmerking.

De Raad past een marginale toets toe.

Eigen bijdrage

Er wordt geen eigen bijdrage geheven, bij arbeidsgeschillen wordt in de regelgeving echter wel een eigen bijdrage voorzien. De hoogte van deze eigen bijdrage wordt afhankelijk gesteld van het inkomen en ligt tussen de USD 28 en USD 196. Aangezien de kasfunctie van de Belastingdienst, die de eigen bijdragen inde, niet meer bestaat en de inkomsten uit de eigen bijdragen zeer gering waren, is er voortsnog voor gekozen geen uitvoering aan de inning te geven.

Vergoeding voor de kosteloze rechtskundige bijstand

De vergoeding die de advocaat krijgt is een subsidie van de overheid. Deze moet worden aangevraagd. Deze aanvraag wordt gedaan door middel van de indiening van de factuur en het declaratieformulier. Ook nu de uitvoering in Nederland belegd is, wordt de afhandeling van het verzoek en de uitbetaling aan de advocaat binnen de bij de overdracht al bestaande systemen afgehandeld. De forfaitaire vergoeding is met ingang van 1 januari 2016 verhoogd van USD 505 naar USD 750. Daarnaast zijn er vergoedingen voor verschillende fasen van de strafprocedure, bijvoorbeeld USD 126 voor piket. Ook kan er in strafzaken een hogere vergoeding worden toegekend in verband met de bijzondere bewerkelijkheid van de zaak.

Gebruik

Er is in 2016 ruim 270 maal een advocaat toegevoegd. Hiervan is ongeveer 180 maal toegevoegd in strafzaken, via de piketvoorziening. Bij civiele zaken is ongeveer 20% toegevoegd voor echtscheidingen, 14% voor arbeidsgeschillen en 6% voor huurgeschillen. In 4 zaken heeft de aanvrager het verzoek ingetrokken.

Er zijn ongeveer 30 verzoeken om toevoeging afgewezen. Bij ongeveer 30% hiervan was de reden dat het inkomen boven de inkomensgrens lag. Er zijn geen soorten zaken binnen het civiele recht en het bestuursrecht uitgezonderd van het verkrijgen van kosteloze rechtskundige bijstand.

2 Het gebruik van nuldelijsrechtshulp

Dit hoofdstuk gaat in op het gebruik van Rechtwijzer. Rechtzoekenden met een juridisch probleem kunnen Rechtwijzer raadplegen wanneer ze op zoek zijn naar informatie, advies en/of ondersteuning bij het opstellen van een echtscheidings- en of ouderschapsplan, bij het oplossen van huurgeschillen of bij het opstellen van een bezwaar- of verweerschrift in een ontslagprocedure. Paragraaf 2.1 bevat informatie over de online dienstverlening van het Juridisch Loket. Paragraaf 2.2 bevat informatie over de functionaliteiten van Rechtwijzer *uit elkaar, huur* en *ontslag*. Paragraaf 2.3 bevat cijfers over het gebruik van de website en het platform Rechtwijzer uit elkaar. In paragraaf 2.4 wordt de klanttevredenheid en de duurzaamheid van het bereikte resultaat beschreven.

2.1 Online dienstverlening van het Juridisch Loket

Uit de jaarrapportage van het Juridisch Loket blijkt dat er in 2016 in totaal ongeveer 2,5 miljoen 'unieke' bezoekers waren van de website.¹⁷ Dit is opnieuw een toename ten opzichte van het voorgaande jaar, toen er 2,3 miljoen unieke bezoekers zijn geteld. Deze bezoekers hebben in 2016 in totaal 7,7 miljoen pagina's geraadpleegd.¹⁸

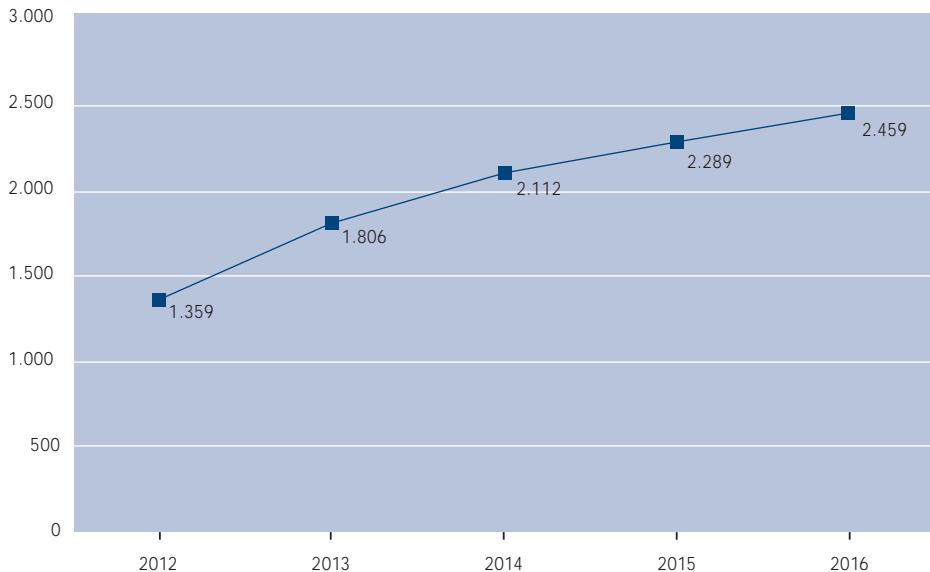
---

17 Elke maand wordt de teller op nul gezet, waarmee iedere unieke bezoeker (opnieuw) geteld wordt. Als een klant bijvoorbeeld in januari tweemaal contact heeft, dan wordt dit als 1 unieke klant geregistreerd, terwijl een klant die zowel in januari als in februari eenmaal contact heeft als twee unieke klanten wordt aangemerkt.

18 Het aantal geraadpleegde pagina's laat zich lastig vergelijken over de jaren heen, omdat de website regelmatig wordt verbeterd. Dit heeft invloed op het aantal geraadpleegde pagina's.

Figuur 2.1 Unieke bezoekers van de website van het Juridisch Loket in duizendtallen over 2011 tot en met 2015

De continue stijging van het aantal gebruikers van de website wordt door het Juridisch Loket verklaard door de permanente aandacht voor het vergroten van de vindbaarheid. Net als veel andere partijen is het Juridisch Loket voortdurend op zoek naar mogelijkheden om de website toegankelijker te maken voor de burger. Daarnaast wordt de content van de website steeds weer aangepast met als doel beter aan te sluiten bij vragen van klanten en meer verbinding te kunnen leggen met de overige dienstverlening.

Sociale media

Daarnaast is het Juridisch Loket sinds 2011 actief op sociale media als *Facebook*, *Twitter* en *YouTube* door het dagelijks posten van berichten, die verwijzen naar informatie op de website. Sinds eind 2011 is het voor de bezoekers van de website ook mogelijk om op eenvoudige wijze de *content* van de website te delen via de sociale media. Doel is zowel de zichtbaarheid als de vindbaarheid van de website te vergroten en een hoger bezoekersaantal te genereren.

De sociale media nemen een steeds grotere plaats in binnen het dienstverleningspakket van het Juridisch Loket. Informatieverstrekking via deze kanalen is bedoeld om een deel van de adviesvragen af te vangen.

Na de succesvolle pilot in 2014 is sinds medio 2015 voor het beantwoorden van inhoudelijke vragen *Webcare* via *Facebook* geïntegreerd in het dienstverleningsproces van het Juridisch Loket. In de zeven maanden waarin met deze

optie is gewerkt werden bijna 400 vragen gesteld door ruim 300 klanten. De klantwaardering voor dit soort hulp was hoog.

2.2 De functionaliteiten van Rechtwijzer *uit elkaar*

In november 2014 heeft de Raad in nauwe samenwerking met HiIL (The Hague Institute for Internationalisation of Law) en de bouwer van online geschilbeslechtingsystemen Modria het platform Rechtwijzer *uit elkaar* als pilot gestart. Burgers kregen toegang tot een platform waarin ze samen een volledig echtscheidingsplan en/of een ouderschapsplan kunnen opstellen. Dit digitale platform ondersteunt scheidende (echt)paren om in overleg tot afspraken te komen waar nodig met ondersteuning van deskundigen. Komen de klanten van Rechtwijzer *uit elkaar* er samen op één of meer onderwerpen niet uit, dan kunnen zij een expert vragen te bemiddelen of om een bindend advies te geven. Het opgestelde echtscheidingsplan en/of ouderschapsplan wordt vervolgens door een gespecialiseerde familierechtadvocaat – de reviewer – getoetst op evenwichtigheid en op juridische, financiële, feitelijke en duurzame houdbaarheid. De reviewer zet het echtscheidingsplan om in een convenant, stelt een gemeenschappelijk verzoek tot scheiding op en dient dit in bij de rechtbank. In oktober 2015 werd de pilotfase afgerond en werd Rechtwijzer *uit elkaar* gelanceerd.

Een klant van Rechtwijzer *uit elkaar* doorloopt de volgende fasen:

- de module 'Diagnose', waarin de persoonlijke situatie in kaart wordt gebracht;
- de module 'Intake', waarin beide partners aan de hand van een aantal reflectievragen aangeven wat hun eerste ideeën en motieven zijn om tot afspraken te komen;
- de module 'Dialogoog', waarin beide partners met elkaar in dialoog gaan en werken aan het maken van afspraken betreffende 'de communicatie', 'de kinderen', 'de woning' en 'de bezittingen'. Hierbij vindt verdeling plaats van eventuele schulden, pensioenen en het 'inkomen' waarbij de partneralimentatie kan worden geregeld;
- de module 'Expert inschakelen', waarin optioneel om bemiddeling of een beslissing van een expert kan worden verzocht;
- de module 'Review', waarin de afspraken van het echtscheidingsplan door een familierecht-advocaat (de reviewer) worden getoetst op evenwichtigheid en juridische, feitelijke en duurzame houdbaarheid. De reviewer zet dit echtscheidingsplan om in een convenant en stelt een gemeenschappelijk verzoekschrift tot scheiding op en dient dit in bij de rechtbank.

2.2.1 Rechtwijzer *schulden*

Eind 2015 is aan Rechtwijzer het onderdeel 'schulden' toegevoegd (beginnend met de diagnosefase) en als bètaversie gelanceerd. Rechtwijzer schulden is ontwikkeld

in samenwerking met Bureau Wsnp en is bedoeld als een kennisplatform voor mensen met geldzorgen en (problematische) schulden. Het verschilt van de andere Rechtwijzermodules in die zin dat Rechtwijzer *schulden* de gebruiker aan de hand van een aantal vragen inzicht geeft in zijn financiële situatie. De gebruiker ontvangt als eindresultaat een advies en een actieplan. Van 1 januari tot en met 31 december 2016 maakten 2.272 personen in 2.857 sessies gebruik van deze tool.

2.2.2 Rechtwijzer *ontslag*

Medio mei 2016 is aan Rechtwijzer het onderdeel '*ontslag*' toegevoegd. Rechtwijzer *ontslag* is ontwikkeld door Arbeidsmarktresearch van de Universiteit van Amsterdam. De tool is bedoeld als een kennisplatform (advies en informatie over (dreigend) ontslag) en actieplatform (opstellen van een bezwaar- of verweerschrift bij ontslag). Stapsgewijs komen in Rechtwijzer *ontslag* alle relevante onderwerpen voor ontslag aan bod. Tot en met 31 december 2016 hebben 5 klanten gebruik gemaakt van deze tool.

2.2.3 Rechtwijzer *huur*

Medio juli 2016 is de Raad de pilot voor Rechtwijzer *huur* gestart. De pilot is ontwikkeld in samenwerking met Hiil, Modria, de huurcommissie, de verzekeraars DAS, Univé, Achmea en de Vereniging van Huurrechtadvocaten. Juristen van deze verzekeraars en huurrechtadvocaten nemen als bemiddelaar, beslisser en reviewer deel aan Rechtwijzer *huur*. Net als bij Rechtwijzer *uit elkaar* biedt Rechtwijzer *huur* de mogelijkheid voor huurders en verhuurders om samen tot oplossingen te komen. De woningcorporaties Mitros en Haag Wonen nemen als verhuurder deel aan deze pilot. Hoewel dit platform vanaf medio juli beschikbaar is, is er in 2016 nog geen gebruik gemaakt van Rechtwijzer *huur*.

2.3 Het gebruik van Rechtwijzer *uit elkaar*

De gebruikers van Rechtwijzer *uit elkaar* zijn onder te verdelen in gebruikers van de website en gebruikers van het platform. De laatste groep bestaat uit mensen die hebben besloten hun echtscheiding via Rechtwijzer *uit elkaar* te regelen.

2.3.1 Gebruik van de website

Via Google Analytics kan bij benadering achterhaald worden hoe vaak de website van Rechtwijzer *uit elkaar* is bezocht. Voor wat betreft de hieronder genoemde achtergrondkenmerken geslacht en leeftijd betreft het hier een schatting, omdat Google deze afleidt van het zoekgedrag van de gebruikers. De bezoekers van de website zijn niet per definitie de uiteindelijk betalende klanten van het platform. Uit tabel 2.1 blijkt dat er in 2016 t.o.v. 2015 (gecorrigeerd naar een heel jaar) gemiddeld minder bezoekers waren en dat deze bezoekers gemiddeld meer pagina's raadpleegden en (dus) langer op de site verbleven. Dit geldt ook voor de gemiddelde bezoekduur per sessie. Een mogelijke verklaring hiervan is dat vanaf

april 2016 de website van Rechtwijzer structureel wordt aangevuld met actuele informatie en dus ook uit meer pagina's bestaat.

Tabel 2.1 Gebruik van de website Rechtwijzer uit elkaar

Gebruik van Rechtwijzer uit elkaar	12 april 2015 tot en met 31 december 2015 ²¹	1 januari 2016 tot en met 31 december 2016
Aantal bezoekers	130.000	130.500
Percentage terugkerende bezoekers	41%	19%
Aantal sessies	176.000	203.800
Gemiddeld aantal geraadpleegde pagina's per sessie	3,23	3,74
Gemiddelde bezoekduur per sessie	0:02:30 minuten	0:03:54 minuten

Via de volgende sites zijn gebruikers in 2016 op Rechtwijzer *uit elkaar* terecht gekomen: rechtsbijstand.nl (56% van de sessies), nibud.nl (13%) volkskrant.nl²¹ (3%), rotterdam.nl (3%), hiil.org en rvr.org (3%), outlook.live.com (1,3%)²² en echtscheidingsplan.nl (0,5%).²³

Van de websitegebruikers is naar schatting twee derde deel vrouw (67%).²⁴ De grootste groep gebruikers valt ruwweg binnen de leeftijdsgroep 35 tot en met 44 jaar.²⁵ Er is sprake van een brede spreiding qua leeftijd gezien het feit dat ook de groep tot 24 jaar en van 65 jaar en ouder de website bezoekt. Ook uit de resultaten van de duurzaamheidsenquête²⁶ (zie verder paragraaf 3.2) blijkt dat 2% van de gebruikers van het platform 65 jaar of ouder is.

19 Hoewel Rechtwijzer *uit elkaar* al vanaf november 2014 *online* was.

20 Percentage is eigenlijk hoger omdat Google iedere drie maanden de data *refresh*t, waardoor terugkerende bezoekers als uniek worden gezien.

21 Artikel Volkskrant d.d. 27 februari 2016 <http://www.volkskrant.nl/magazine/overheid-helpt-bij-snelle-scheiding-via-internet-a4252661/>.

22 De partijen die door hun partner worden uitgenodigd komen via hun e-mailaccount terecht op Rechtwijzer.

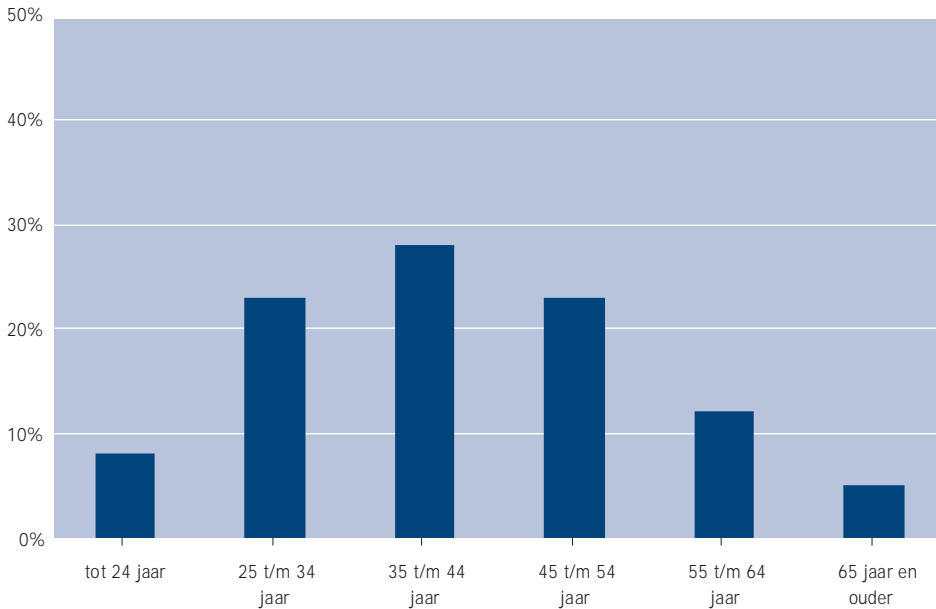
23 O.a. doorverwijzers van het Juridisch Loket.

24 Bij het platform is er sprake van paren die gezamenlijk het echtscheidingsproces doorlopen.

25 Deze gegevens worden verkregen door gebruik te maken van de aanmeldgegevens bij een Gmail-account of op basis van het zoekgedrag van de websitegebruikers.

26 Alle klanten die zes maanden geleden hun scheiding binnen Rechtwijzer *uit elkaar* hebben afgerond, worden benaderd met het verzoek mee te werken aan een enquête.

Figuur 2.2 Verdeling van de websitebezoekers Rechtwijzer *uit elkaar* per leeftijdscategorie over 2016.

2.3.2 Het platform

Websitebezoekers die gebruik willen maken van Rechtwijzer *uit elkaar* voor het regelen van hun scheiding, kunnen een zaak aanmaken op het platform. In tabel 2.2 zijn de gebruiksgegevens van het platform weergegeven vanaf november 2014 tot en met 31 december 2016. In totaal zijn er 1.336 zaken gestart in Rechtwijzer waarvan er 677 volledig zijn afgerond. Van de facultatieve voorzieningen – mediation en beslissing – werd naast de verplichte reviews weinig gebruik gemaakt (respectievelijk 29 en 4 maal).

Tabel 2.2 Gebruik Rechtwijzer *uit elkaar* vanaf de start in november 2014 tot en met 31 december 2016

	November 2014 tot en met 31/12/2015	1/1/2016 tot en met 31/12/2016	Totaal
Aantal gestarte zaken	480	856	1.336
Aantal afgeronde zaken	155	522	677
Aantal mediations	6	23	29
Aantal beslissingen	1	3	4

In 2015 verbleven gebruikers gemiddeld 78 dagen op het Rechtwijzerplatform, waarvan gemiddeld 2 dagen in de intakefase, 41 dagen in de samenwerkingsfase en 35 dagen in de reviewfase. In 2016 was dat gemiddeld 95 dagen. De gebruikers waren gemiddeld 4 dagen met de intake bezig, werkten 54 dagen aan de afspraken in de samenwerkingsfase en waren gemiddeld 41 dagen bezig met de review.

Van de gebruikers in 2016 is 37% Wrb-gerechtigd (was 41% in 2015). In 53% van de zaken is ten minste één van de twee klanten een Wrb-gerechtigde (was 58%). Dit laatste betekent dat er in 2016 47% een zaak betreft waarin geen van de partijen Wrb-gerechtigd was (was 42%). In 74% van de zaken in 2016 is ook een ouderschapsplan opgesteld. Tot en met 2015 hebben 84% van de zaken een ouderschapsplan opgesteld.

2.3.3 Kosten Rechtwijzer uit elkaar

Gebruikers die alle stappen binnen Rechtwijzer doorlopen, hebben aan het eind van het traject een volledig scheidingsplan opgesteld. Een volledig afgeronde echtscheiding met behulp van Rechtwijzer *uit elkaar* kostte tot en met 30 juni 2016 per zaak minimaal €390. Als beide partners recht hebben op gesubsidieerde rechtsbijstand zijn de kosten minimaal €120. Op 1 juli 2016 zijn de kosten voor de reviewer en het platform verhoogd van 390 euro naar 530 euro per zaak. In bijlage 3 is een volledig overzicht opgenomen van de kosten.

2.3.4 Dienstverleners binnen Rechtwijzer

Per 31 december 2016 waren er 20 advocaten als dienstverlener verbonden aan Rechtwijzer *uit elkaar*. Met deze gespecialiseerde familierechtadvocaten heeft de Raad een overeenkomst gesloten. Om op Rechtwijzer te kunnen werken moeten de dienstverleners ingeschreven staan bij de Raad en moeten zij aan aanvullende certificeringseisen voldoen, zodat de kwaliteit van hun dienstverlening gewaarborgd wordt.

2.4 Klanttevredenheid Rechtwijzer uit elkaar

Vanaf mei 2015 wordt de klanttevredenheid met Rechtwijzer *uit elkaar* gemeten. De meting gebeurt via korte vragenlijsten die bij de overgang naar elke volgende fase in Rechtwijzer *uit elkaar* worden aangeboden.²⁷

Gebruikers die voortijdig gestopt zijn met Rechtwijzer *uit elkaar* krijgen sinds eind 2015 een verzoek om een enquête in te vullen waarin wordt gevraagd naar de ervaringen met Rechtwijzer *uit elkaar* en naar de redenen van het voortijdig stoppen. De gebruikers die de scheiding wel hebben voltooid via Rechtwijzer *uit elkaar* krijgen sinds begin 2016 zes maanden na afronding van hun scheiding een meer uitgebreide enquête waarin hen wordt gevraagd terug te kijken op het gebruik

---

²⁷ De diagnosefase wordt niet in de meting betrokken, omdat de e-mailadressen van deze klanten in deze fase niet beschikbaar zijn.

van Rechtwijzer *uit elkaar*, de zogenoemde duurzaamheidsenquête. Deze enquête bevat onder andere vragen over de beleving van de procedurele rechtvaardigheid, de tevredenheid en over de tijd- en kostenaspecten. De informatie die via de vragenlijsten is verzameld, wordt gebruikt om Rechtwijzer *uit elkaar* tussentijds te verbeteren.

Tabel 2.3   **Tevredenheidsscores Rechtwijzer *uit elkaar* per fase**

Fase	Totaal respondenten 2015	Totaal cijfer 2015	Totaal respondenten 2016	Totaal cijfer 2016	Totaal respondenten Wkn 20 (2015) t/m 52 (2016)	Totaalcijfer week 20 2015 t/m week 52 2016
1. Intake	116	6,9	310	7,2	426	7,1
2. Samenwerken	56	7,5	169	7,3	225	7,4
3. Bemiddeling	1	7,0	4	n.v.t.	5	7,0
4. Beslissing	1	6,0	1	n.v.t.	2	6,0
5. Review	49	6,6	148	6,8	197	6,7
Totaal	223	7,0	632	7,0	855	7,1

Om deze cijfers enigszins in perspectief te kunnen plaatsen is gekeken naar de resultaten van eerder onderzoek. Uit een evaluatie in 2009 door de Universiteit Leuven in samenwerking met de Universiteit Tilburg van een online mediationapplicatie die de Raad ontwikkelde in samenwerking met Juripax, komen vergelijkbare tevredenheidscijfers naar voren: 3,8 op een schaal van 1 tot 5 voor de procedure, een 3,4 voor de uitkomst en een 8,6 voor de mediator (op een schaal van 1 tot 10).

Uit een evaluatieonderzoek van de Universiteit Twente in 2014 onder 331 gebruikers van Rechtwijzer 1.0 blijkt dat zij Rechtwijzer een 7,5 geven als rapportcijfer.²⁸

In de enquête wordt niet alleen naar een cijfer gevraagd per fase, maar ook naar positieve en negatieve punten.

Bij de intakefase kwamen de volgende positieve punten naar voren.

Het platform:

- is helder en duidelijk; geeft een goed inzicht in de te nemen stappen;
- biedt de mogelijkheid te werken in eigen tijd, omgeving en tempo;
- is gemakkelijk in het gebruik;
- biedt de mogelijkheid rustig over alles na te denken.

28 <http://www.utwente.nl/igs/icrisp/news/content/online-legal-advice-and-conflict-support-utwente.pdf>.

Bij de samenwerkingsfase werden de volgende positieve punten genoemd:

- duidelijk;
- biedt de mogelijkheid te werken in eigen tijd en tempo;
- overzichtelijk;
- de modelteksten zijn nuttig en hebben goed geholpen bij het opstellen van het echtscheidingsplan;
- biedt de mogelijkheid om samen aan de scheiding te kunnen werken.

Bij de reviewfase werden de volgende positieve punten genoemd:

- snelheid en duidelijkheid van feedback;
- biedt de mogelijkheid om in een online omgeving aan de scheiding te kunnen werken;
- biedt de mogelijkheid van een online reviewer.

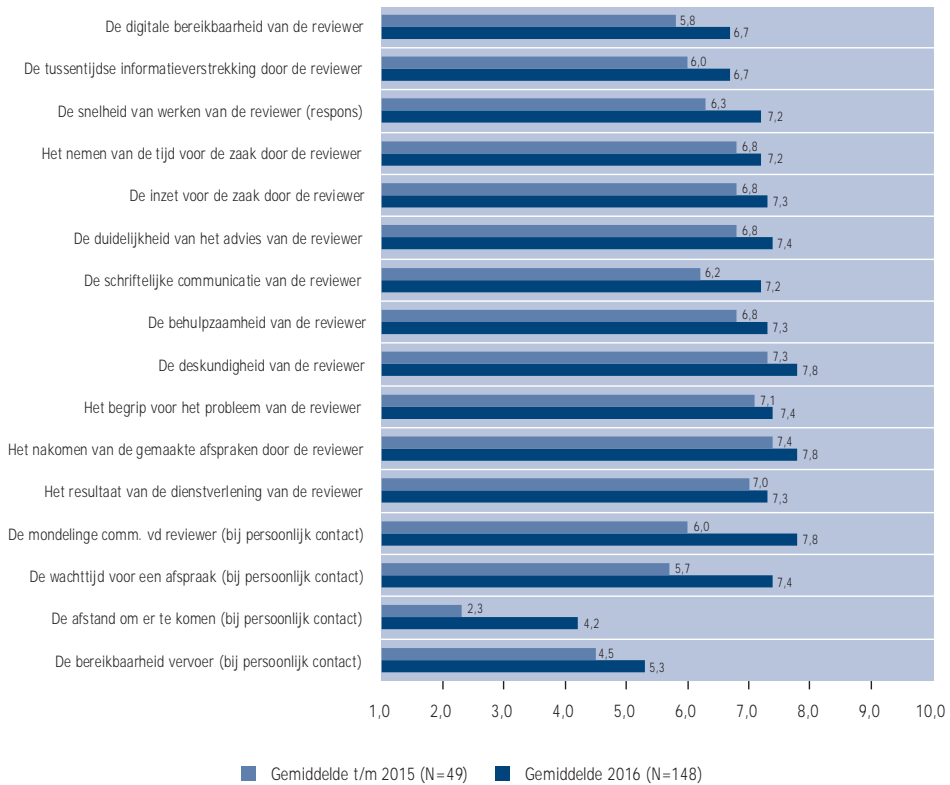
In het algemeen werd als negatief punt benoemd dat het platform technisch niet optimaal werkte. Daarnaast vond men het verloop van het Rechtwijzerproces niet altijd even duidelijk. In de intakefase werd het feit dat er te veel vragen waren en te weinig antwoordopties als negatief ervaren. Ook miste men de mogelijkheid om in deze fase tussentijds antwoorden te bewaren. De wijze van uploaden van documenten vond men ook onduidelijk. Daarnaast vond een deel van de klanten dat de reviewer traag reageerde en vond men het vervelend dat er geen melding volgde bij het wijzigen van afspraken of het plaatsen van een chatbericht.

2.4.1 Beoordeling reviewer Rechtwijzer uit elkaar

Ook de dienstverleners binnen Rechtwijzer *uit elkaar* worden in hun diverse rollen – beslisser, bemiddelaar en reviewer - beoordeeld door de gebruikers. Tot en met december 2016 hebben 197 klanten de dienstverlener in de rol van reviewer beoordeeld. De totale dienstverlening van de reviewer wordt in 2016 beoordeeld met een 6,7. Ook op een aantal deelaspecten is men ondervraagd. Het meest tevreden is men over de deskundigheid, de mondelinge communicatie en het nakomen van de gemaakte afspraken. Verreweg het minst tevreden is men over de afstand die men moest afleggen naar de reviewer en de bereikbaarheid voor wat betreft het vervoer. Verklaring voor deze lage cijfers is het feit dat er bij de selectie van de reviewer tot medio 2016 in het geheel geen rekening werd gehouden met de woonplaats van de gebruiker. De stijging van de tevredenheid over 2016 op deze twee punten is waarschijnlijk hier aan toe te schrijven.

Figuur 2.3 Beoordeling van de dienstverlener in de rol van *reviewer* op een schaal van 1 tot en met 10

Reviewers hebben minimaal één keer face-to-face contact met hun cliënten, waarbij digitale middelen als Skype en Facetime als medium kunnen worden ingezet. De meeste reviewers willen hun cliënten echter persoonlijk zien en nodigen hen uit om naar kantoor te komen. Op deze wijze kunnen de reviewers de gedragsregels van de advocatuur, zoals de identificatieplicht, de zorgplicht en de vergewisplicht beter naleven.

2.4.2 Duurzaamheid van het bereikte resultaat

Alle gebruikers die hun scheiding hebben afgerond via Rechtwijzer worden zes maanden daarna benaderd met het verzoek mee te werken aan een enquête, waarin gevraagd wordt terug te kijken op het gebruik van Rechtwijzer. In totaal zijn er 1.082 gebruikers van Rechtwijzer benaderd. En zijn tot en met 1 maart 2017 179 bruikbare reacties ontvangen (response van 17%). De gemiddelde tevredenheid op een schaal van 1 tot 10 over Rechtwijzer als geheel is 7,7. Van de respondenten beoordeelt 91% Rechtwijzer *uit elkaar* met een voldoende. De mate waarin men Rechtwijzer zou aanraden aan vrienden/familie/collega's is 7,9

op een schaal van 1 (= in zeer geringe mate/helemaal niet) tot 10 (=in zeer grote mate/volledig).

De resultaten uit deze enquête zijn derhalve overwegend positief. In tabel 2.5 worden de voor deze monitor meest relevante resultaten weergegeven.²⁹

Tabel 2.4 Selectie van vragen uit de duurzaamheidsenquête

	Gemiddelde score schaal 1 t/m 5
Geef de hoeveelheid stress aan die u ervaren heeft als gevolg van het gebruik van Rechtwijzer	2,2
In welke mate hebben de bereikte resultaten via Rechtwijzer ertoe bijgedragen dat de emotionele pijn/last die u van de scheiding had, is verzacht of hersteld?	3,5
In welke mate hebben de bereikte resultaten via Rechtwijzer tot goede oplossingen geleid?	3,7
In welke mate verwacht u dat de afspraken in het scheidingsplan ervoor zorgen dat u en uw partner weer verder kunnen?	4,0
In hoeverre heeft het samenwerken op Rechtwijzer ervoor gezorgd dat er geen nieuwe problemen zijn ontstaan?	3,7
Werd het proces op Rechtwijzer begrijpelijk uitgelegd?	3,9
In hoeverre heeft u het gevoel dat u door Rechtwijzer meer grip heeft gekregen op uw scheiding?	3,6
In welke mate was het scheidingsplan dat u via Rechtwijzer heeft gemaakt het geld waard?	4,2
In hoeverre bent u tevreden met de mate van controle die u heeft (gehad) over beslissingen die u met Rechtwijzer heeft genomen?	3,9
In welke mate waren de kosten een reden om voor Rechtwijzer te kiezen?	3,1*

* Deze vraag is op een schaal van 1 t/m 4 beoordeeld.

Van de respondenten is 43% man en 57% vrouw. De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 43 jaar. De jongste respondent is 24 jaar en de oudste is 65 jaar. Van de respondenten heeft 34% een havo-, mbo- of vwo-diploma, 37% een hbo-Bachelor en 23% een Master, universitaire opleiding afgerond. Van de respondenten van de duurzaamheidsenquête komt 32% in aanmerking voor gesubsidieerde rechtsbijstand; van alle gebruikers is dat 37%.

2.4.3 Voortijdige uitval

Gebruikers die voortijdig gestopt zijn met Rechtwijzer *uit elkaar* krijgen kort daarna een verzoek om een enquête in te vullen waarin wordt gevraagd naar ervaringen met Rechtwijzer *uit elkaar* en naar de redenen van het voortijdig stoppen. De volgende aspecten werden genoemd als redenen om met Rechtwijzer te stoppen:

- gescheiden via een andere weg, gebruik gemaakt van een advocaat of een mediator;

²⁹ Voor de volledige uitwerking van deze enquête, kunt u contact opnemen met de onderzoekers van de Raad voor Rechtsbijstand.

- eenzijdig verder gegaan/partner werkt niet mee; bij elkaar gebleven;
- scheiding is niet meer actueel.

2.4.4 Enquête onder de dienstverleners

De twintig dienstverleners die in december 2016 verbonden waren aan Rechtwijzer zijn benaderd met het verzoek mee te werken aan een enquête, waarin gevraagd wordt terug te kijken op het gebruik van Rechtwijzer *uit elkaar*. Veertien dienstverleners hebben op de enquête gereageerd.

Dienstverleners waarderen Rechtwijzer als initiatief. Gemiddeld geven zij een 7,9 voor het initiatief. De uitwerking krijgt een minder hoog cijfer, een 6,7. Men noemt onder andere dat men last blijft houden van technische belemmeringen. Over het contactcentrum zijn de dienstverleners zeer tevreden. Over de gebruikers geven de dienstverleners aan dat deze in redelijke mate zelfstandig zijn. De afspraken die mensen maken zijn in veel gevallen echter niet goed onderbouwd. Alleen met extra inspanning kunnen de reviewers voldoende kwaliteit leveren. Over de vergoeding die men ontvangt voor de dienstverlening is men niet tevreden. De dienstverleners zijn van mening dat de vergoeding niet in verhouding staat tot het werk dat verricht moet worden. Het nakomen van de zorgplicht, vergewisplicht en identificatieplicht zorgt bij de uitoefening van de werkzaamheden op Rechtwijzer niet voor problemen. Tenslotte zou een minderheid van de dienstverleners Rechtwijzer aanbevelen aan andere advocaten.

3 Het gebruik en de gebruikers van eerstelijnsrechtshulp

Dit hoofdstuk doet verslag van het gebruik en de gebruikers van het Juridisch Loket.³⁰ Paragraaf 3.1 betreft de dienstverlening van het Juridisch Loket, waarin de cijfers van 2016 worden vergeleken met die van de voorgaande jaren.

In paragraaf 3.2 komen de achtergrondkenmerken van de klanten van het Juridisch Loket aan bod. Het hoofdstuk bevat ten slotte in paragraaf 3.3 twee capita selecta, waarin aandacht wordt besteed aan andere voorzieningen die rechtshulp in de eerstelijns verlenen: de rechts- en wetswinkels en het sociaalraadsliedenwerk (SRW).

3.1 De dienstverlening van het Juridisch Loket

3.1.1 Activiteiten van het Juridisch Loket

In totaal zijn er in 2016 door alle 30 vestigingen (en 1 contactcenter) van het Juridisch Loket samen 734.000 'klantactiviteiten' uitgevoerd. Dit betekent dat de loketmedewerkers in 2016 734.000 maal een bepaalde activiteit hebben uitgevoerd voor een klant.³¹ De verschillende klantactiviteiten worden als volgt geregistreerd: 'balie', 'telefoon 0900', 'spreekuur', 'e-mail', 'chat'³², 'telefoon overig', 'overleg wederpartij'³³ of 'uitzoekwerk'. Alle klantactiviteiten worden in box 3.1 toegelicht.

Een klantactiviteit kan plaatsvinden via rechtstreeks contact met een klant via één van de contactkanalen ('de contactmomenten') of door het uitvoeren van bepaalde activiteiten, zoals uitzoekwerk en overleg met de wederpartij (dit worden 'zaakmomenten' genoemd). Er is vaak sprake van meerdere klantactiviteiten per hulpvraag waarmee een klant het Juridisch Loket benadert. Zo kan een baliebezoek aanleiding geven tot overleg met de wederpartij, zoals bij mediation het geval is, of tot uitzoekwerk.

---

30 De gegevens in dit hoofdstuk zijn hoofdzakelijk ontleend aan bestanden met gegevens uit het registratiesysteem van het Juridisch Loket (Webtop).

31 Vóór de invoering van de maatregel 'diagnose en triage' werden de handelingen van het Juridisch Loket op een andere wijze geregistreerd. Een vergelijking met de cijfers van vóór 1 juli 2011 is daarom lastig.

32 De klantactiviteit 'Chat' is afgeschaft en komt in 2016 niet meer voor.

33 Per 1 april 2016 is de klantactiviteit 'Overleg wederpartij' opgeheven.

Box 3.1 Toelichting klantactiviteiten

Contactmomenten

Telefoon 0900

Een telefoongesprek met een klant die via het centrale 0900-nummer binnenkomt.

Telefoon overig

Een telefoongesprek met een klant die niet via het 0900-nummer binnenkomt.

Balie

Een gesprek met een klant die zich bij de balie van het Juridisch Loket vervoegt.

Spreekuur

Een verdiepend persoonlijk gesprek met een klant, volgend op een telefonisch contact of een balie-, e-mail- of chatcontact.

E-mail

Het beantwoorden van een vraag die via e-mail binnenkomt.

Chat

Een chatgesprek met een klant ter afhandeling van een eerder gestelde hulpvraag die via dit kanaal is binnengekomen.

Zaakmomenten

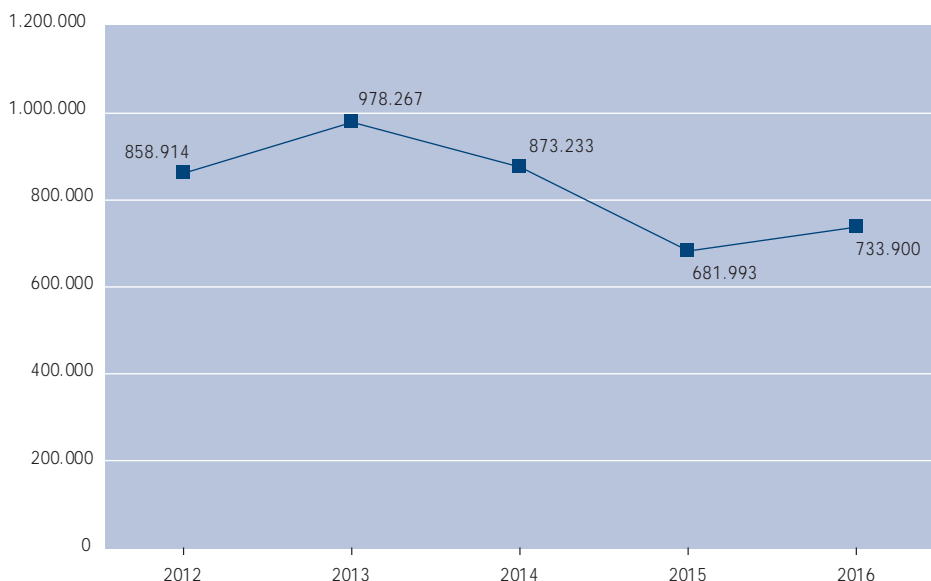
Overleg wederpartij

Een telefoongesprek met de wederpartij(en) van de loketklant.

Uitzoekwerk

Het uitvoeren van werkzaamheden door de juridisch medewerker naar aanleiding van een hulpvraag van de klant. Het betreft hier veelal het raadplegen van juridische informatiebronnen om zo tot een gedegen advies te kunnen komen, maar ook telefoongesprekken met derden, niet zijnde de wederpartij, vallen hieronder.

Na een jarenlange stijging trad in 2014 een daling op van het aantal klantactiviteiten. De belangrijkste verklaringen hiervoor zijn de ingrepen die aan de aanbodzijde hebben plaatsgevonden, te weten een sterkere inzet op de voorwaarde dat klanten van het Juridisch Loket Wrb-gerechtigd dienen te zijn en een beperking van de (avond)openingstelling van de balie ten gevolge van een afname in de formatie. Het aantal klantactiviteiten in 2015 lag opnieuw aanzienlijk lager dan het aantal klantactiviteiten van het jaar daarvoor (-22%). In 2016 is er weer een stijging (+8%) te zien in het aantal klantactiviteiten.

Figuur 3.1 Aantal klantactiviteiten van het Juridisch Loket over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers zie tabel B4.1, bijlage 4.

De belangrijkste verklaring voor de extra daling in 2015 is een substantiële beperking van de openingstijden van de balies waartoe het Juridisch Loket begin april 2015 om budgettaire redenen heeft besloten. Deze beperking is in de loop van 2015 weer deels tenietgedaan. Naar aanleiding van Kamervragen over de baliesluiting heeft de staatsecretaris via de Raad aanvullende financiering beschikbaar gesteld aan het Juridisch Loket voor deze voorziening. In 2016 is door de staatsecretaris aan de Raad en het Juridisch loket gevraagd gezamenlijk de gevolgen van de baliesluiting te monitoren. In de Monitor gesubsidieerde rechtsbijstand over 2015 is hiervan (in box 3.2 vanaf p. 50) verslag gedaan.

Externe klantactiviteiten

Naast de klantactiviteiten die plaatsvinden bij een van de 30 vestigingen, kent het Juridisch Loket ook klantactiviteiten die 'buiten de deur' plaatsvinden, namelijk in inrichtingen vreemdelingenrecht, strafinrichtingen en op het buitenspreekuur dat eenmaal per week in Terneuzen wordt gehouden. In 2016 betrof dit 3.410 klantactiviteiten. In tabel B4.2 van bijlage 4 zijn de cijfers over de afgelopen jaren weergegeven.

3.1.2 Wijze van contact

Het beleid van het Juridisch Loket is dat de juridisch medewerkers elk contact dat zij met een klant hebben of het werk dat ze ten behoeve van een klant verrichten registreren naar klantactiviteit. Het Juridisch Loket hecht er ook belang aan om van zo veel mogelijk klanten de persoonlijke gegevens te registreren. Dit laatste blijkt in de praktijk echter niet altijd haalbaar.

Wettelijk gezien mag het Juridisch Loket alleen het BSN gebruiken als het om de uitwisseling van persoonsgebonden gegevens gaat. Bij een verwijzing naar een advocaat deelt het Juridisch Loket persoonsgebonden gegevens met de Raad. In dat geval mag ook het BSN van de klant gevraagd worden. In 2016 waren, net als in de voorgaande jaren, van ongeveer 80% van de klantactiviteiten de bijbehorende klantgegevens bekend.

Het exacte aantal unieke loketklanten is onbekend. Het CBS heeft om de achtergrondkenmerken te kunnen achterhalen, 258.000 unieke klanten kunnen koppelen aan SSB/GBA-bestanden. Dit *aantal* ligt iets hoger dan vorig jaar (245.000). Het *percentage* gekoppelde klanten ten opzichte van het totaal aantal klantactiviteiten is in 2016 echter licht gedaald ten opzichte van 2015: van 35,9 naar 35,2% (zie verder paragraaf 3.2 en bijlage 5 voor de resultaten van deze koppeling). Feitelijk betreft dit een onderschatting van het aantal unieke klanten, omdat anonieme contacten niet kunnen worden gekoppeld en er van alle geregistreerde klanten ook nog een deel afvalt, omdat er geen match mogelijk was met de gegevens van het GBA/SSB.

Sinds 2013 wordt door het Juridisch Loket gerapporteerd over het aantal unieke klanten aan de hand van de NAW-gegevens, het geslacht en de geboortedatum of het BSN. Het aantal wordt door het Juridisch Loket voor 2016 geschat op 393.000. In 2015 waren dit er 368.000. Een klant van het Juridisch Loket wordt als uniek bestempeld wanneer deze in het lopende kalenderjaar niet eerder contact met het Juridisch Loket heeft gehad. Een deel van de klanten van het Juridisch loket blijft echter anoniem.³⁴ Bij deze anonieme contacten kan er geen feitelijke vaststelling plaatsvinden van een eventueel volgend contact en moet er dus met een aanname worden gewerkt. Alle anonieme klanten die contact hebben gehad via één van de vier grootste toegangskanalen – balie, spreekuur, telefoon 0900 en e-mail – worden door het Juridisch Loket als uniek aangemerkt. Dit leidt feitelijk tot een *overschatting* van het aantal unieke klanten, omdat het aannemelijk is dat ook anonieme klanten binnen het peiljaar vaker terugkomen en dus ten onrechte meermaals als uniek worden geteld.

---

34 Het is niet altijd haalbaar en/of wenselijk om persoonlijke gegevens van een klant op te nemen in Webtop, bijvoorbeeld wanneer het een hele korte vraag betreft of wanneer een klant zijn gegevens niet wil verstrekken. De gegevens worden in ieder geval genoteerd als de klant moet worden teruggebeld (na contact met de wederpartij of bij zoekwerk) of als het gaat om een verwijzing.

Op basis van het voorgaande ligt naar verwachting het aantal unieke loketklanten tussen de 258.000 (het aantal unieke klanten gekoppeld door het CBS) en de 393.000 (het aantal gerapporteerde klanten van het Juridisch Loket).

Naarmate er meer unieke klanten kunnen worden herkend, kan de route die de klant zowel binnen als buiten het Juridisch Loket aflegt en ook de mate waarin de klant binnen een bepaalde periode (meervoudig) gebruik maakt van bepaalde juridische dienstverlening beter in beeld worden gebracht.

Het aantal klantactiviteiten staat niet gelijk aan het aantal unieke hulpvragen. Een klant kan immers gedurende een bepaalde periode het Juridisch Loket met verschillende hulpvragen benaderen en iedere hulpvraag kan aanleiding geven tot meerdere klantactiviteiten via verschillende kanalen. De relatie tussen het aantal klantactiviteiten en het aantal unieke hulpvragen wordt verduidelijkt aan de hand van de voorbeelden in box 3.2.

Box 3.2 Relatie klantactiviteiten en unieke hulpvragen

Klant 1 heeft een probleem met zijn werkgever en belt het Juridisch Loket. Tijdens dat telefoongesprek wordt zijn hulpvraag afdoende beantwoord. Zijn hulpvraag wordt als één klantactiviteit onder 'telefoon 0900' geregistreerd.

Klant 2 heeft eveneens een probleem met zijn werkgever. Deze persoon stuurt per e-mail een bericht naar het Juridisch Loket. Dit bericht wordt als één klantactiviteit onder 'e-mail' geregistreerd. De juridisch medewerker die de e-mail afhandelt, heeft onvoldoende informatie van de klant gekregen om de vraag goed te kunnen beantwoorden en vraagt hem via de mail telefonisch contact op te nemen. De klant voldoet aan dit verzoek. Dat telefoongesprek wordt als één klantactiviteit onder 'telefoon 0900' geregistreerd. Tijdens het telefoongesprek blijkt de zaak echter gecompliceerder dan het zich, op basis van het e-mailbericht, liet aanzien. Om de klant goed te kunnen helpen, wordt hij door de juridisch medewerker uitgenodigd voor het spreekuur. Wanneer de klant op het spreekuur verschijnt, wordt dat gesprek geregistreerd onder 'spreekuur' als één klantactiviteit. Dit bezoek leidt tot wat uitzoekwerk. De hulpvraag met betrekking tot één probleem wordt in dit voorbeeld geregistreerd onder 'e-mail', 'telefoon 0900', 'spreekuur' en 'uitzoekwerk', zijnde vier klantactiviteiten.

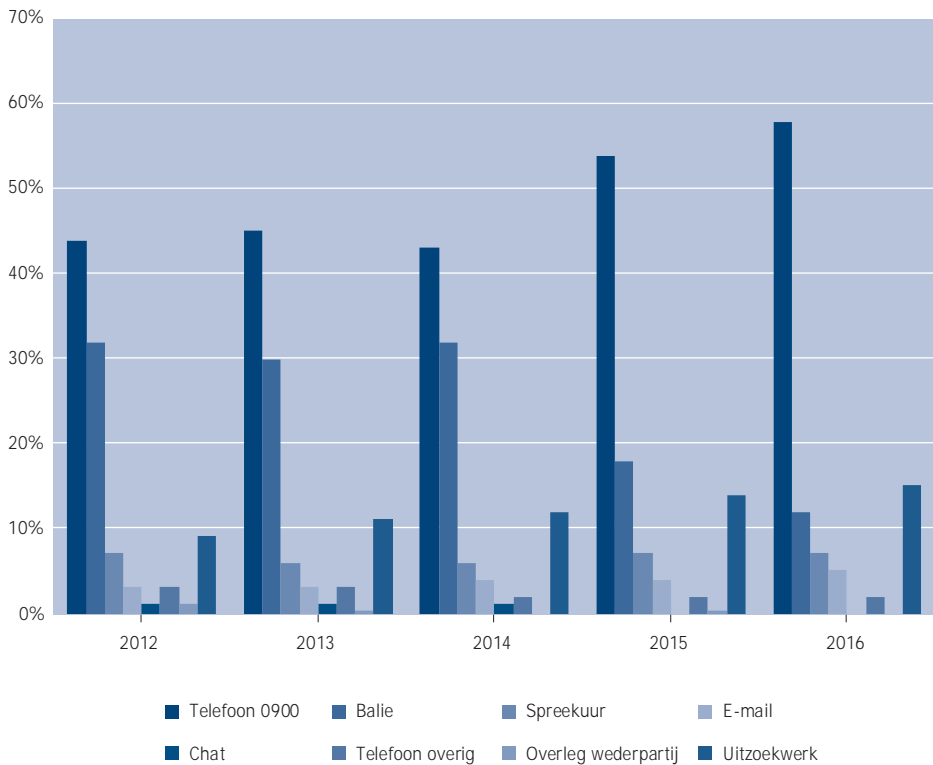
De invoering van de categorie 'uitzoekwerk' in 2011 (bij de invoering van diagnose en triage) heeft een grote uitwerking gehad op het aantal en de onderlinge verdeling van de klantactiviteiten. Deze categorie neemt tot en met 2016 in aandeel toe. Verhoudingsgewijs vindt er dus steeds meer uitzoekwerk plaats (in 2016 betrof 15% van de klantactiviteiten uitzoekwerk ten opzichte van 9% in 2012).

Er zijn verschillende verklaringen voor de toename van de activiteit 'uitzoekwerk'. De eerste is dat een juridisch medewerker door de toegenomen werkdruk minder tijd heeft om tijdens een telefoongesprek of baliecontact zaken voor een klant uit te zoeken. Dit vindt vaker dan voordien op een later tijdstip plaats en wordt daarom vaker apart geregistreerd. De tweede verklaring voor de toename van uitzoekwerk is dat een juridisch medewerker zo veel mogelijk zal proberen een klant niet door

te verwijzen door de nadruk die gelegd wordt op diagnose en triage en dat vereist soms extra uitzoekwerk. Een derde mogelijke verklaring zou de beperking van de openingstijden van de balie in 2015 en 2016 kunnen zijn, waardoor relatief meer klanten via de telefoon het loket benaderen. Contact via de balie maakt de kans groter dat de klant meteen afdoende kan worden geholpen doordat deze bijvoorbeeld documenten mee heeft gebracht en dat er (aan de hand hiervan) beter kan worden doorgevraagd. De cijfers in figuur 3.2 bevestigen dit beeld: In 2015 en 2016 is ten gevolge van de beperking van de balie-openstelling vanaf april 2015 het aandeel klantactiviteiten via de balie meer dan gehalveerd (van 32% in 2014 naar 18% in 2015 en 12% in 2016) en het aandeel telefonische klantactiviteiten, mede hierdoor, fors gestegen (van 43% in 2014 naar 54% in 2015 en 58% in 2016).

Figuur 3.2 Verdeling klantactiviteiten over kanalen in percentages over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers zie de tabellen B4.3a en B4.3b, bijlage 4.

3.1.3 Informatie verstrekken en verwijzen

De juridisch medewerkers van het Juridisch Loket kunnen hun klanten verschillende soorten hulp bieden die voortkomen uit de klantactiviteiten, hier verder aangeduid met de term *product*. Het kan hierbij gaan om het maken van een afspraak voor een spreekuur, het verstrekken van informatie of om een verwijzing naar een advocaat, een mediator of een ketenpartner.

Producten

Het belangrijkste product is het verstrekken van informatie: in 2016 bestond 76% van alle werkzaamheden van het Juridisch Loket hieruit (zie voor de achterliggende cijfers tabel B4.4, bijlage 4). In 2015 was dit aandeel ongeveer even groot.

Als de hulpvraag te ingewikkeld is om via de telefoon, balie of e-mail af te handelen, bijvoorbeeld omdat de juridisch medewerker schriftelijke stukken van de klant moet raadplegen, nodigt de medewerker de klant uit een afspraak te maken voor het spreekuur. Het product 'afspraak maken voor een spreekuur' maakte 7% uit van het totaal aantal producten. Een dergelijke verwijzing aan de telefoon of aan de balie leidt dan weer tot een nieuwe klantactiviteit in de categorie spreekuur.

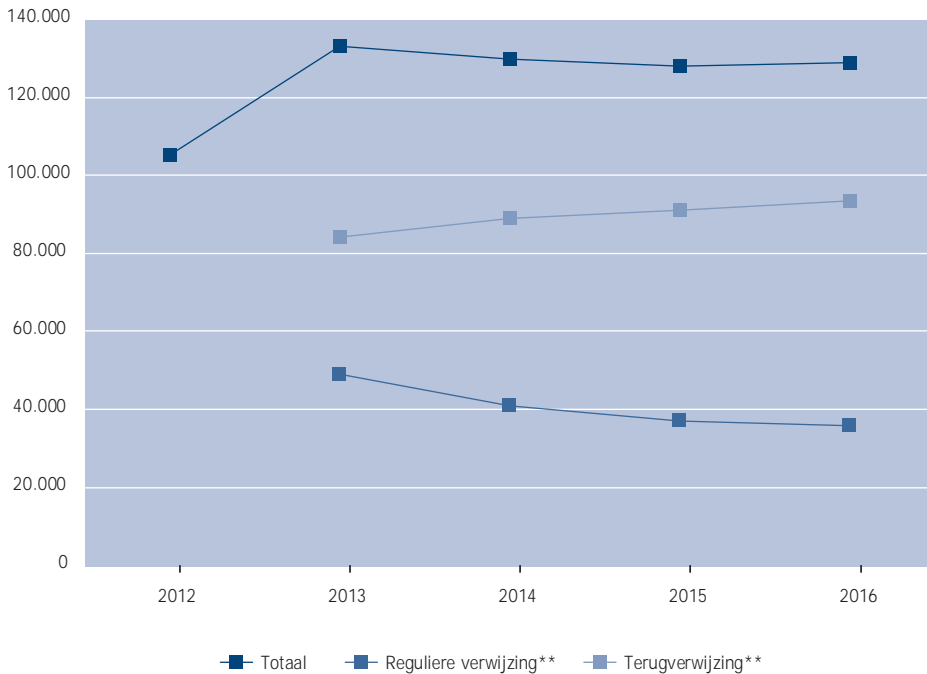
Wanneer duidelijk is dat de klant een advocaat, mediator of een geheel andere vorm van hulp nodig heeft voor het oplossen van zijn hulpvraag, wordt hij doorverwezen. In 2016 bestond 15% van alle werkzaamheden uit het (terug) verwijzen naar een advocaat, ruim 2% uit een verwijzing naar een ketenpartner en minder dan 1% het verwijzen naar een mediator.

In de volgende alinea's worden de verwijzingen van het Juridisch Loket nader belicht. Allereerst is er aandacht voor de verwijzing naar de advocatuur. Daarna worden de cijfers gepresenteerd van de verwijzingen naar de ketenpartners en tot slot de verwijzingen naar mediation.

Verwijzingen naar de advocatuur

Vanaf 2011 is het aantal verwijzingen naar de advocatuur als gevolg van de invoering van de maatregel 'diagnose en triage' sterk opgelopen. Sindsdien is immers – behoudens enkele gedefinieerde uitzonderingen – contact met het Juridisch Loket noodzakelijk, wil men aanspraak kunnen maken op de korting op de eigen bijdrage voor een toevoeging. In figuur 3.3 is de ontwikkeling van de verwijzingen naar de advocatuur over de laatste vijf jaar weergegeven. Hieruit blijkt een vrij stabiel beeld in het aantal verwijzingen naar de advocatuur in de laatste jaren. In 2016 waren dit er 129.000. De verdeling van het soort verwijzingen is echter wel veranderd. Het aantal terugverwijzingen naar de advocaat – het betreft hier klanten die al bij een advocaat zijn geweest – is continu licht gestegen en het aantal reguliere verwijzingen – dit zijn verwijzingen naar een advocaat in het kader van het verwijsarrangement, zoals die voor de maatregel diagnose en triage ook al plaatsvonden - continu gedaald.

Figuur 3.3 Aantal verwijzingen naar de advocatuur over 2012 tot en met 2016*

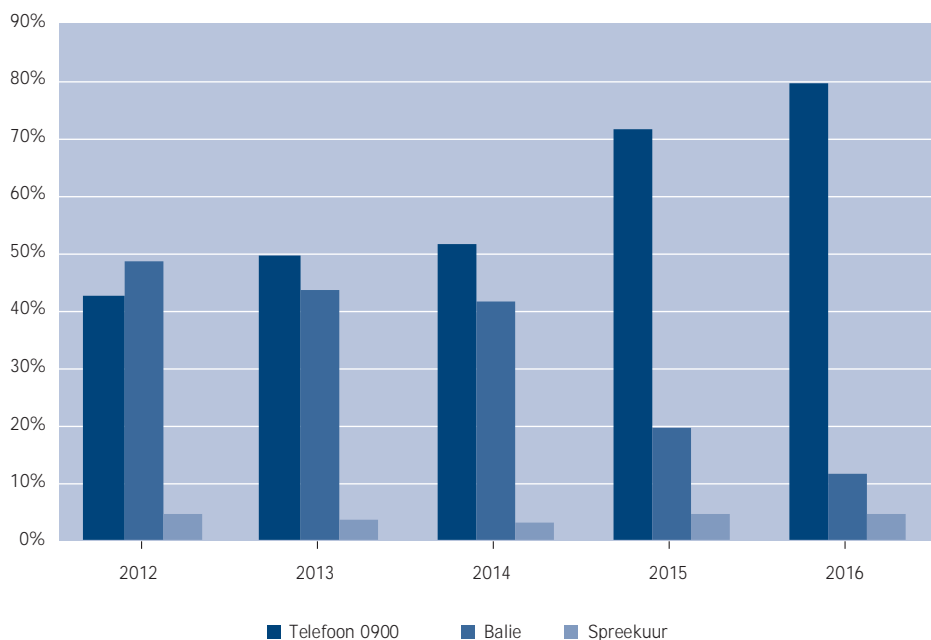

* Voor de achterliggende cijfers zie tabel B4.5, bijlage 4.

** De uitsplitsing over 2012 ontbreekt, omdat de cijfers over de deeltotalen pas vanaf 5 maart 2012 beschikbaar zijn.

Figuur 3.4 geeft weer vanuit welke klantactiviteit de verwijzing naar de advocaat heeft plaatsgevonden. Vóór de invoering van de maatregel 'diagnose en triage' vond de verwijzing naar de advocatuur meestal plaats via de balie (43%), gevolgd door de telefoon (36%) en het spreekuur (20%). Na de invoering van de maatregel 'diagnose en triage' is hier geleidelijk aan verandering in gekomen. Het aandeel telefonische verwijzingen is steeds groter geworden, terwijl het aandeel verwijzingen via de balie (en ook via het spreekuur) is afgenomen. Door de beperking van de openstelling van de balies wijkt het beeld sinds 2015 af van dat van de voorgaande jaren. De stijging bij 'telefoon 0900' waarvan sinds 2012 sprake was, is in 2015 en 2016 veel groter dan de voorgaande jaren. Inmiddels vindt 80% van de verwijzingen naar de advocatuur plaats via de telefoon (zie tabel B4.5, bijlage 4). In de helft van alle verwijzingen naar de advocatuur ging het om een kwestie op het gebied van het personen- en familierecht (zie voor de achterliggende cijfers tabel B4.6, bijlage 4).

Figuur 3.4 Verdeling verwijzingen naar de advocatuur over de klantactiviteiten 'telefoon', 'balie' en 'spreekuur' over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B4.5, bijlage 4.

Verwijzing naar ketenpartners

Een juridisch medewerker dient, op basis van de probleemomschrijving van een klant, vast te stellen door welke persoon of instantie deze klant het best geholpen kan worden. Het Juridisch Loket kan, naast het eigenhandig afhandelen van de zaak of verwijzen naar een advocaat of mediator, ook verwijzen naar ketenpartners. Te denken valt hierbij aan sociaal raadsliden, het maatschappelijk werk, een rechtsbijstandsverzekering of één van de consumentenorganisaties.

In 2016 waren er ruim 21.500 verwijzingen naar een ketenpartner. Dit betreft 2% van het totaal aan producten van het Juridisch Loket. Ten opzichte van 2012 is het aantal verwijzingen naar ketenpartners afgenomen met ruim 30%. In dezelfde tijd is het aantal klantactiviteiten afgenomen met 15%.

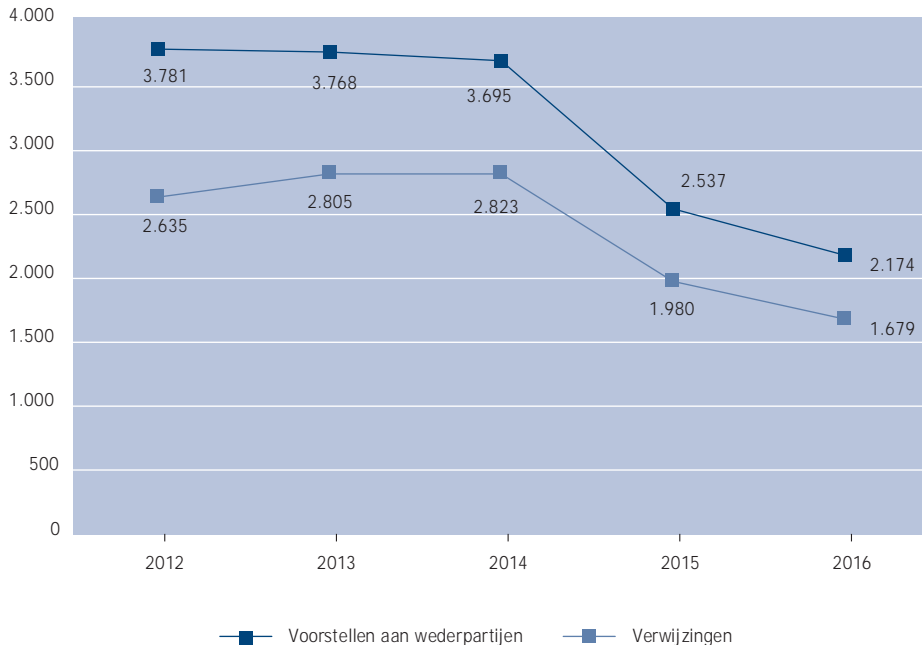
In de verdeling over de klantactiviteiten zien we dezelfde verschuiving als bij de verwijzing naar de advocatuur: een groter aandeel van telefonische verwijzingen (van 49% in 2012 naar 73% in 2016) en een afname bij de balieverwijzingen (van 39% naar 16%) (zie voor de achterliggende cijfers tabel B4.7, bijlage 4).

Verwijzing naar mediation

Het Juridisch Loket kan een klant ook naar een mediator verwijzen. Hiertoe wordt contact gezocht met de wederpartij van de klant. In figuur 3.5 is te zien dat

zowel het aantal mediationvoorstellen aan de wederpartij van de klant als het aantal verwijzingen naar de mediator in 2016, net als in 2015, sterk gedaald is in vergelijking met het stabiele beeld in de jaren voor 2015 (zie tabel B4.8, bijlage 4). Dit hangt waarschijnlijk samen met de afname in de baliecontacten, waardoor er minder vaak persoonlijk *face-to-face* contact is met de klant.

Figuur 3.5 Aantal mediationvoorstellen aan wederpartij en verwijzingen naar mediation vanuit het Juridisch Loket over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B4.8, bijlage 4.

Na contact van het Juridisch Loket met beide partijen, bleek er in 58 gevallen geen behoefte meer te zijn aan mediation, bijvoorbeeld omdat de communicatie tussen beide partijen weer op gang was gekomen, waarna zij veelal zelfstandig tot een oplossing van hun geschil of conflict konden komen. In bijna 1.700 gevallen kwam het daadwerkelijk tot mediation, dit betrof ongeveer 80% van de voorstellen aan beide partijen. Dit percentage is in de afgelopen jaren geleidelijk aan opgelopen (het was 70% in 2012).

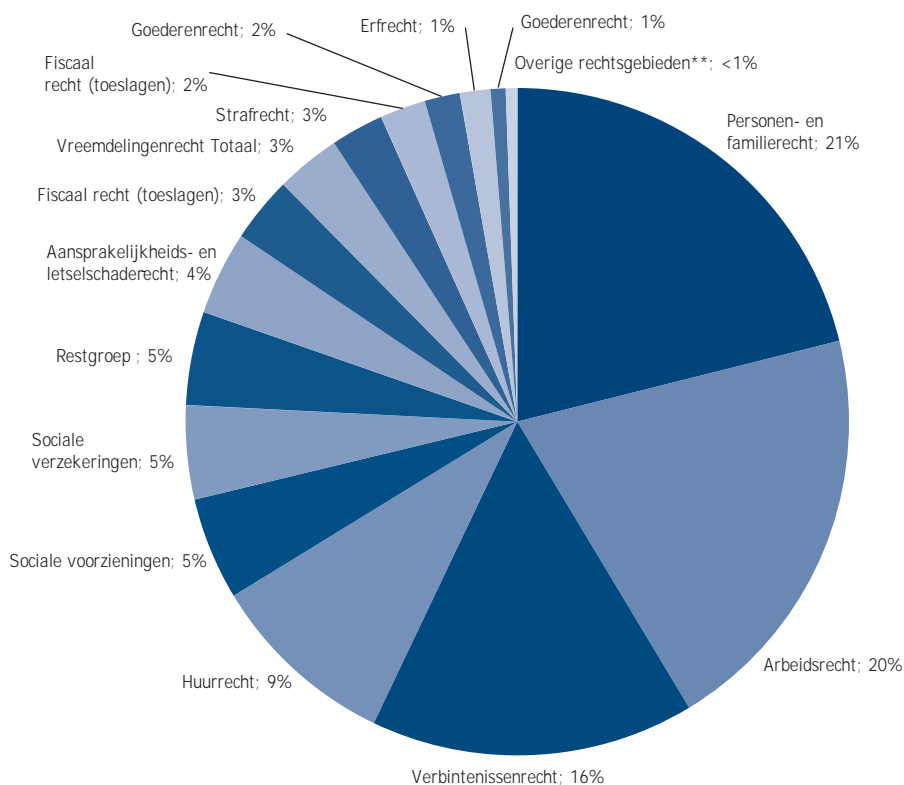
De gerealiseerde mediations zijn zowel uitgevoerd door mediators die bij de Raad zijn ingeschreven (1.658 mediations) als door niet bij de Raad ingeschreven mediators (21 mediations).

Net als in voorgaande jaren hadden bijna alle (99%) mediations in 2016 betrekking op het personen- en familierecht.

3.1.4 Zaaksoorten

De activiteiten die het Juridisch Loket uitvoert voor de klanten, hebben vooral betrekking op het personen- en familierecht (21%), arbeids- en ontslagrecht (20%), verbintenissenrecht (16%), sociale voorzieningen en verzekeringen (samen 10%) en huurrecht (9%). Ten opzichte van eerdere jaren zijn er nauwelijks verschuivingen opgetreden in de verdeling naar zaaksoort.

Figuur 3.6 Verdeling klantactiviteiten naar zaaksoorten over 2016*

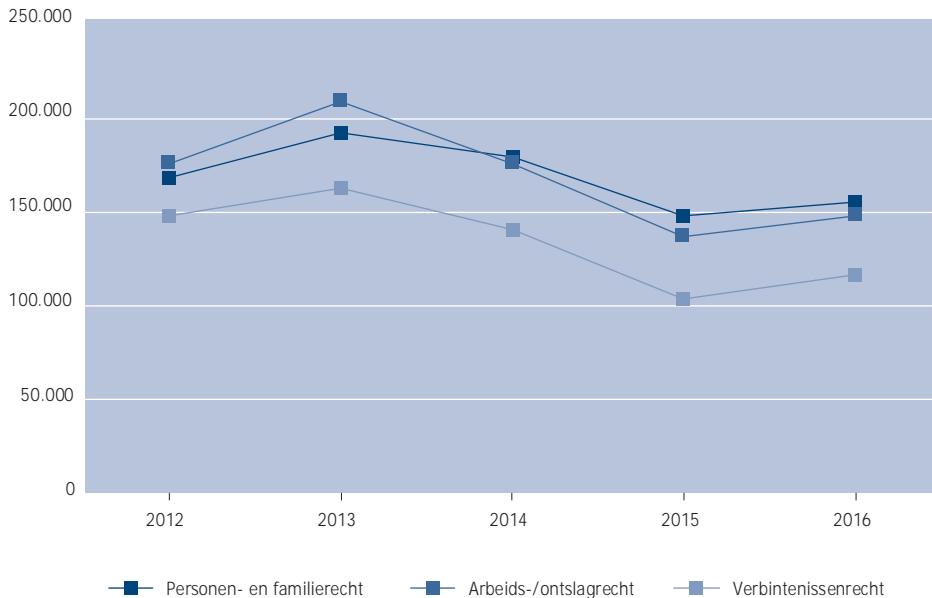
* Voor de achterliggende cijfers zie tabel B4.9, bijlage 4.

** De categorie Overige rechtsgebieden bestaat uit Ambtenarenrecht, Asielrecht, Gedetineerdenrecht en Slachtofferzaken.

In figuur 3.7 is het verloop van het aantal klantactiviteiten dat betrekking had op de drie belangrijkste zaaksoorten (personen- en familierecht, arbeids- en ontslagrecht en verbintenissenrecht) per zaaksoort weergegeven. Alle drie

de lijnen laten over 2016 een lichte toename zien na een periode van afname gedurende de twee voorgaande jaren. Ditzelfde beeld is te zien bij het totaal aantal klantactiviteiten.

Figuur 3.7 Aantal klantactiviteiten betreffende de drie meest voorkomende zaaksoorten over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B4.10, bijlage 4.

3.2 Achtergrondkenmerken van de klanten van het Juridisch Loket

In deze paragraaf worden de achtergrondkenmerken van de klanten van het Juridisch Loket beschreven. Deze zijn verkregen door de klantgegevens uit het registratiesysteem Webtop over het jaar 2016 te koppelen aan het meest recente Sociaal Statistisch Bestand (SSB 2014 en 2016). Op deze manier konden bijna 260.000 unieke loketklanten worden gekoppeld, waardoor een beeld ontstaat van de loketklant betreffende geslacht, leeftijd, etniciteit, woonomgeving (d.w.z. gemeentegrootte en mate van verstedelijking), burgerlijke staat, sociaaleconomische kenmerken en type huishouden. De achterliggende cijfers van deze paragraaf zijn in bijlage 5a weergegeven. Omdat niet alle loketklanten konden worden gekoppeld, is enige nuancering op zijn plaats. De kans op registratie van het BSN is het grootst als men via de balie of het spreekuur naar een advocaat of mediator wordt verwezen. Deze klanten kunnen een-op-een worden gekoppeld.

Bij de overige registratiewijzen is een goede match (NAW-gegevens, geslacht en/of leeftijd) niet altijd mogelijk.

De klanten van het Juridisch Loket vormen een goede doorsnede van de Nederlandse bevolking: bepaalde groepen met specifieke eigenschappen zijn oververtegenwoordigd. Zo behoren loketklanten relatief vaak tot de groep eenpersoons- of eenouderhuishouders en minder vaak tot de groep gehuwd met of zonder kinderen, zijn ze relatief vaak van het vrouwelijk geslacht, tussen de 25 en 55 jaar oud, behoren ze relatief vaak tot de groep eerste en tweede generatie allochtonen en zijn ze veelal afkomstig uit grotere gemeenten (>100.000 inwoners) dan wel (zeer) sterk verstedelijkte gebieden. Loketklanten zijn – in vergelijking met de gemiddelde Nederlander – relatief vaak gescheiden en minder vaak gehuwd, weduwe of weduwnaar. Ook ontvangen zij vaker een uitkering. Werknemers zijn echter oververtegenwoordigd onder de loketklanten; ontvangers van een pensioenuitkering en (daarmee samenhangend) klanten van 65 jaar of ouder zijn ondervertegenwoordigd.

Als per contactkanaal wordt gekeken dan valt op dat de balieklanten (en in iets mindere mate de spreekuurklanten) in tegenstelling tot telefoon- en e-mailklanten relatief vaak mannen zijn, 55 jaar of ouder en/of eerste generatie allochtoon zijn, relatief vaak uit zeer sterk verstedelijkte gebieden komen en relatief vaak ontvanger zijn van een bijstandsuitkering en/of deel uitmakend van een eenpersoonshuishouden.

Telefoonklanten (en in iets mindere mate geldt dit voor e-mailklanten) zijn relatief iets vaker vrouw, autochtoon, woonachtig in plaatsen waar sprake is van weinig verstedelijking, relatief vaak zelfstandige en/of deel uitmakend van een eenouderhuishouden.

3.3 Capita selecta: twee voorzieningen in de eerstelijns

Naast het Juridisch Loket zijn er nog andere, door de overheid gesubsidieerde, voorzieningen die gericht zijn op het verlenen van rechtsbijstand in de eerstelijns aan mensen met juridische vragen of problemen. Dit zijn de rechts- en wetswinkels die (een deel van hun) subsidie ontvangen van de Raad en de sociaal raadslieden die door de gemeenten bekostigd worden. Box 3.3 en box 3.4 besteden aandacht aan deze twee vormen van eerstelijnsrechtshulp.

Box 3.3 Rechts- en wetswinkels³⁵

In de jaren '70 richtten maatschappelijk geëngageerde rechtenstudenten geïnspireerd door 'Het zwarte nummer' van Ars Aequi rechts- en wetswinkels op om te voorzien in de 'leemte in het recht'.³⁶ Die leemte was ontstaan doordat de toenmalige advocatuur onvoldoende geïnteresseerd was in het bieden van sociale rechtshulp. Vooral burgers die weinig te besteden hadden, bleven daardoor verstoken van rechtshulp. Rechts- en wetswinkels boden (gratis) sociale rechtshulp aan, waarmee ze in een grote behoefte voorzagen. Voor veel rechtswinkeliers was dit een manier om zich in te zetten voor een rechtvaardiger samenleving en het recht te benutten als een instrument ter verkleining van machtsongelijkheid. Wellicht geïnspireerd door de rechts- en wetswinkels, kwam ook de sociale advocatuur langzamerhand tot ontwikkeling (in de vorm van sociale advocatencollectieven) en ontstonden er Bureaus voor Rechtshulp (de voorloper van het Juridisch Loket). De professionalisering van de sociale rechtshulp leidde ertoe dat het belang van de rechts- en wetswinkels voor de toegang tot recht geleidelijk aan afnam. Toch bleven veel rechts- en wetswinkels rechtshulp bieden naast de sociale advocatuur en de Bureaus voor Rechtshulp. Daarnaast vervulden de rechts- en wetswinkels (vooral in de jaren '70 en '80) een belangrijke rol als kweekvijver voor de sociale advocatuur en de Bureaus voor Rechtshulp.

Rechts- en wetswinkels bieden de burger tegen geringe kosten laagdrempelige toegang tot het recht en vormen een aanvulling op de sociale advocatuur, het Juridisch Loket en Rechtwijzer. In driekwart van de zaken wordt advies gegeven of informatie verstrekt, in de overige gevallen wordt verwezen naar een andere persoon of instantie. Slechts incidenteel voorzien rechts- en wetswinkels in procesvertegenwoordiging.

Er bestaat een grote diversiteit in rechts- en wetswinkels. Zo zijn er grote rechts- en wetswinkels met meer dan 100 medewerkers – incidenteel is sprake van betaalde krachten – waar jaarlijks duizenden rechtsproblemen de revue passeren. Daarnaast zijn er ook kleine rechts- en wetswinkels die doorgaans niet veel meer dan honderd rechtsproblemen per jaar afhandelen. Ook zijn er rechts- en wetswinkels die zijn opgegaan in een grote welzijnsinstelling. Het landelijke platform Rechtswinkels Nederland vermeldt op zijn site dat er in Nederland zo'n 80 rechtswinkels bestaan, verdeeld over 87 locaties.³⁷ Sommige rechtswinkels zijn bedoeld voor specifieke doelgroepen, zoals kinderen of migranten. Ongeveer de helft van de rechts- en wetswinkels heeft een relatie met de nabijgelegen universiteit, hetgeen verklaart waarom met name studenten van de juridische faculteiten en HBO-rechten deze rechts- en wetswinkels bemensen. Het komt regelmatig voor dat een advocaat als adviseur aan een van de rechts- en wetswinkel is verbonden.

Tot zover is er weinig verschil met de rechts- en wetswinkels zoals die zich begin jaren '70 manifesteerden. De laatste jaren wordt echter wel een verschil in focus zichtbaar, waarmee de huidige rechts- en wetswinkels duidelijk afwijken van hun voorgangers uit de beginjaren: huidige medewerkers richten zich vooral op het oplossen van het individuele probleem van hun cliënt en niet of nauwelijks meer op het verhelpen van de structurele problemen die hieraan ten grondslag liggen.

35 Deze informatie is afkomstig van de website www.platformrechtswinkels.nl en van gegevens die de Raad tot zijn beschikking heeft.

36 De balie: een leemte in de rechtshulp. Ars Aequi, juni 1970.

37 Wat opvalt is dat er voor wat betreft de provincies Drenthe, Friesland en Zeeland geen rechtswinkels op deze site worden weergegeven.

Een groot deel van de rechts- en wetswinkels krijgt subsidie van gemeenten en/of universiteiten en/of de Raad.³⁸ Door bezuinigingen komen deze subsidies echter steeds vaker onder druk te staan.

Uit een analyse van de jaarverslagen van de door de Raad gesubsidieerde rechts- en wetswinkels blijkt dat over de volgende zaaksoorten de meeste vragen worden gesteld: arbeidsrecht, personen- en familierecht, huur, verbintenissenrecht sociale zekerheid. Deze zaaksoorten komen ook bij het Juridisch Loket het meeste voor.

Vermeldenswaardig is ten slotte dat Rechtswinkel Tilburg vanaf 1 januari 2016 op verzoek van zijn grootste subsidieverstrekker, de gemeente Tilburg, is gestart met het uitvoeren van een inkomenscontrole. Klanten wordt verzocht documenten mee te nemen waarmee zij kunnen aantonen dat zij tot de doelgroep van de rechtswinkel Tilburg behoren: burgers met een klein financieel draagvlak.

Box 3.4 Sociaalraadsliedenwerk (Srw)³⁹

Organisatie

Desociaalraadsliedenbieden sociaaljuridischehulp- en dienstverlening vanuit gemeentelijke organisaties, buurthuizen, welzijnsorganisaties en Algemeen Maatschappelijk Werk. Sociaal raadslieden zijn niet landelijk georganiseerd, maar opereren op gemeentelijke basis. Elke gemeente kan deze voorziening op geheel eigen wijze inrichten; sommige gemeenten bieden deze voorziening in het geheel niet aan en andere gemeenten hebben daarentegen meerdere vestigingen. Omdat het SRW niet landelijk georganiseerd is en een landelijk systeem ontbreekt, kunnen in deze box helaas ook maar weinig landelijke cijfers worden weergegeven. Bij de Juridisch loketten is daarentegen sprake van een centraal georganiseerd landelijk dekkend netwerk met een centraal registratiesysteem. Hierin worden klant- en zaakgegevens van alle vestigingen verzameld.

De meeste sociaal raadslieden zijn georganiseerd in de Landelijke Organisatie Sociaal Raadslieden (LOSR). In 2016 waren bij de LOSR 70 leden (bureaus) aangesloten, waarvan de meeste onder de maatschappelijke dienstverlening vallen. Een klein gedeelte is ondergebracht bij (grote) gemeenten (deze vestigingen bedienen de meeste klanten) en een klein aantal is als zelfstandig bureau Sociaalraadsliedenwerk (Srw) gevestigd in kleinere gemeenten. LOSR heeft een werkingsgebied van zo'n 9 miljoen inwoners in 150 gemeenten. Een belangrijke taak van de LOSR is, zoals dat ook bij het Juridisch Loket het geval is, het signaleren van actuele ontwikkelingen richting de overheid, waarmee de klanten van sociaal-juridische dienstverleners veelvuldig worden geconfronteerd. Het gaat hierbij veelal om (onvoorziene) gevolgen van nieuwe wet- en regelgeving.

Bijna alle sociaal raadslieden zijn aangesloten bij de MOgroep, de landelijke branchevereniging van welzijn en maatschappelijke dienstverlening, waaronder ook het maatschappelijk werk en de schuldhulpverlening vallen. De doelstelling van de MOgroep is om de belangen van deze organisaties te behartigen en hun ondersteuning te bieden (faciliterende functie).

Cijfers

De meest recente landelijke cijfers over klantcontacten van het Srw stammen uit 2012. De cijfers die bij de MOgroep bekend zijn, laten zien dat er jaarlijks ruim 450.000 klantcontacten plaatsvinden (2012). Recentere cijfers zijn niet beschikbaar, omdat deze niet landelijk worden bijgehouden. Om die reden is er in 2017 binnen het SRW een enquête

³⁸ De Raad subsidieert 36 rechtswinkels. Deze rechtswinkels ontvangen tussen de € 600 en € 10.000 subsidie per jaar van de Raad.

³⁹ Informatie afkomstig van MOgroep.

uitgezet. Het betrof hier een pilot om te komen tot een instrument waarmee inzicht kan worden verkregen in het soort werk dat sociaal raadslieden doen en de wijze waarop de contacten verlopen. Op deze manier is informatie ontvangen van de handelwijze van het SRW in bijna 80 verschillende gemeenten, die sterk verschillen in omvang.

Soort werk

Deze eerstelijnsvoorziening is gratis en zonder verwijzing toegankelijk. In principe wordt de hulpvraag in één contact afgedaan, tenzij de problematiek meer hulp vereist. De sociaal raadslieden zijn bevoegd namens de hulpvrager te handelen en mogen contact opnemen met uitvoeringsinstanties en overheden. Sociaal raadslieden zijn ook betrokken bij formulierenbrigades, wijk-infowinkels en sociale wijkteams.

Het sociaalraadsliedenwerk richt zich vooral op face-to-facecontact. Uit de enquête blijkt dat dit soort contact het vaakst voorkomt, maar ook telefonisch en per e-mail is er contact met de klant.

Sociaal raadslieden zijn veelal generalisten in die zin dat zij ook niet-juridische zaken voorgelegd krijgen. Daarnaast zijn ze vaak gespecialiseerd op een bepaald gebied, zoals toeslagen. Het leeuwendeel van het werk van sociaal raadslieden bestaat uit het bezwaar aantekenen tegen een beslissing van een overheidsinstantie (zoals de Sociale Dienst en de Belastingdienst).

Uit de SRW-enquête blijkt dat voor de volgende onderwerpen het vaakst een beroep wordt gedaan op SRW: belasting en toeslagen, uitkeringen en schuld/beslag. Als de kennis 'in huis' ontoereikend is voor het probleem (zie hieronder), dan worden klanten doorgestuurd naar het Juridisch Loket of een advocaat. Sociaal raadslieden hebben een HBO- of universitaire opleiding.

Soort klant

Sociaal raadslieden bedienen vooral mensen uit de lagere inkomensgroep. Klanten zijn veelal laaggeletterd, uitkeringsgerechtigd en relatief vaak allochtoon. Omdat de maatschappij steeds complexer wordt, neemt het aantal mensen toe dat hulp en/of advies nodig heeft. Sociaal raadslieden krijgen in toenemende mate te maken met mensen bij wie er sprake is van multiproblematiek en dan vooral in de financiële sfeer. Sociaal raadslieden bedienen gedeeltelijk een andere groep klanten dan het Juridisch Loket. Dat heeft te maken met de locatie waar de sociaal raadslieden doorgaans gevestigd zijn. Waar het Juridisch Loket een landelijke dekking heeft en vooral op centrale locaties in de steden te vinden is, zoals in het centrum en/of vlakbij het station, bevinden de vestigingen van sociaal raadslieden zich meestal middenin woonwijken. Mensen die hun eigen wijk nauwelijks verlaten, zullen doorgaans sneller terechtkomen bij het sociaalraadsliedenwerk dan bij het Juridisch Loket.

In vergelijking met de klanten van het Juridisch Loket zijn klanten van sociaal raadslieden gemiddeld minder zelfredzaam. Het kost de sociaal raadslieden in de regel een aanzienlijk gedeelte van hun spreekuur om überhaupt boven tafel te krijgen wat het probleem van de klant is. Soms komen klanten met tassen vol papieren binnen. Vaak worden klanten vanuit de schuldhulpverlening en andere instanties naar sociaal raadslieden gestuurd om de schulden inzichtelijk te krijgen. Het gaat hierbij met name om het op orde brengen van openstaande rekeningen en toeslagen.

4 Het gebruik van toevoegingen

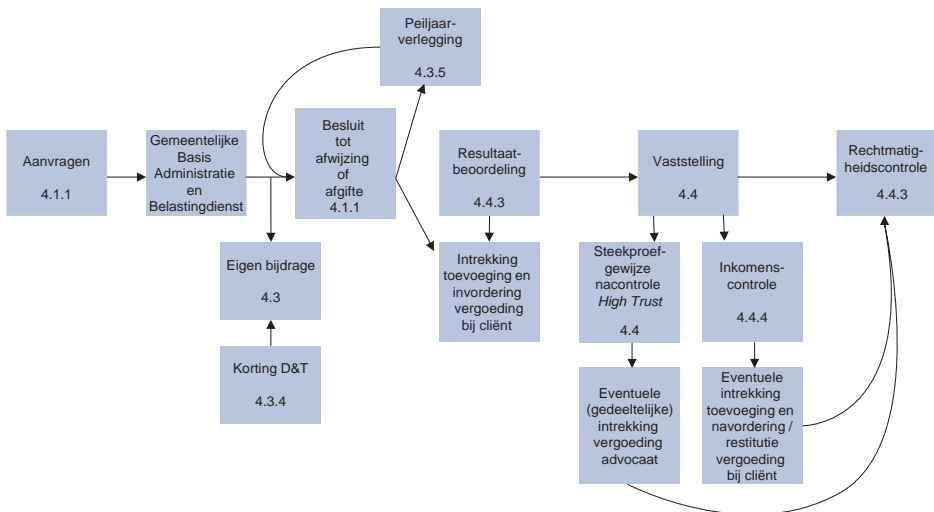
Dit hoofdstuk doet achtereenvolgens verslag van de ontwikkeling van het gebruik van gesubsidieerde rechtsbijstand op toevoegingsbasis (par. 4.1), het effect van de AMvB van oktober 2013 op het aantal toevoegingen (par. 4.2), de eigen bijdrage (par. 4.3), het aantal vastgestelde vergoedingen (par. 4.4) en de mate waarin rechtzoekenden in bezwaar en beroep gaan tegen de Raad (par. 4.5).⁴⁰

De cijfers hebben betrekking op 2016. Als er sprake is van trends, dan beslaan de cijfers de periode van de laatste vijf jaar (2012 tot en met 2016), tenzij er gegronde redenen zijn om over een andere periode te rapporteren. Kerngegevens worden zo veel mogelijk weergegeven over een zo lang mogelijke periode. In bijlage 6, waarin alle achterliggende cijfers van dit hoofdstuk staan weergegeven, wordt eveneens veelal over een langere periode gerapporteerd.

4.1 Het gebruik van gesubsidieerde rechtsbijstand op toevoegingsbasis

De volgende subparagrafen beschrijven de processen en de te doorlopen stadia van aanvraag tot vaststelling, zoals weergegeven in figuur 4.1.

Figuur 4.1 Processen bij het verstrekken van toevoegingen

⁴⁰ De gegevens in dit hoofdstuk zijn hoofdzakelijk ontleend aan het registratiesysteem van de Raad (GRAS) die zijn aangeleverd door de afdeling Informatie Management (de ICT-organisatie van de Raad).

4.1.1 Aangevraagde, afgewezen en afgegeven toevoegingen

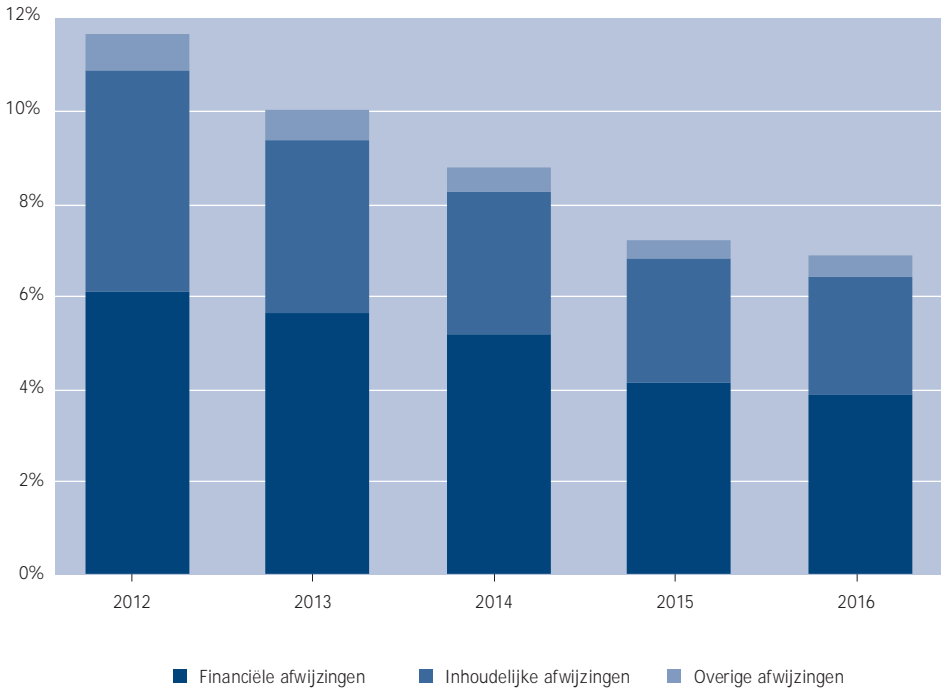
Aanvragen

In 2016 werden er 478.000 toevoegingen aangevraagd. Het aantal aangevraagde toevoegingen laat na 2012 een aanzienlijke daling zien. In 2016 is het aantal weer 3% hoger dan in 2015 (zie ook figuur 4.20).

Op de aanvraag volgt een beslissing over afwijzing of toekenning van een toevoeging.

Afwijzingen

Niet alle aangevraagde toevoegingen worden ook daadwerkelijk afgegeven. De Raad kent verschillende gronden op basis waarvan een aanvraag kan worden afgewezen. Een afwijzing kan plaatsvinden op financiële gronden, in welk geval een rechtzoekende geen recht heeft op gesubsidieerde rechtsbijstand vanwege de hoogte van zijn inkomen en/of vermogen. Ook op inhoudelijke gronden kan tot een afwijzing worden besloten, namelijk als het (financiële) belang van de zaak niet zwaarwegend genoeg is om een toevoegingsaanvraag te honoreren. Daarnaast kan een (inhoudelijke) afwijzing 'op bereik' plaatsvinden. Dit betekent dat de aanvraag betrekking heeft op activiteiten die kunnen vallen onder een eerder afgegeven toevoeging. Inhoudelijke afwijzingen komen in afnemende mate voor, omdat hier bij de *High Trust*-werkwijze geen sprake meer van is. De daling van het aantal financiële afwijzingen hangt samen met de afname van het aantal aanvragen. In 2016 werd 6,4% van alle aangevraagde toevoegingen afgewezen. Dit percentage ligt lager dan in 2015 en laat al een aantal jaren een sterk dalende trend zien. In figuur 4.2 is het percentage afwijzingen, uitgesplitst naar afwijzingsgrond, over de afgelopen vijf jaar weergegeven.

Figuur 4.2 Percentage afwijzingen naar afwijzingsgrond over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B6.1, bijlage 6.

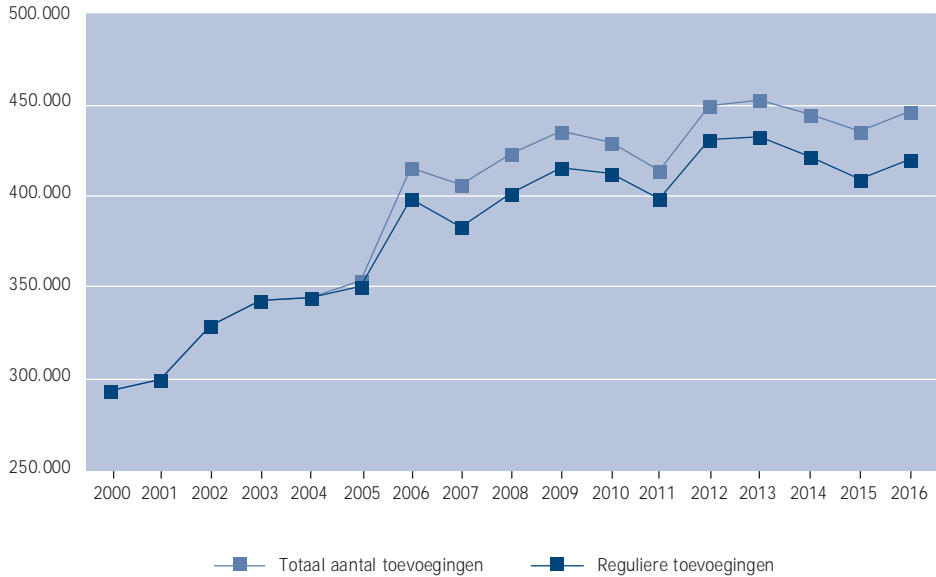
Afgegeven toevoegingen

De advocaat beoordeelt volgens de *High Trust*-werkwijze voor aanvraag of een zaak toevoegwaardig is. Vervolgens wordt de toevoeging afgegeven na inkomenscontrole bij de Belastingdienst (zie paragraaf 1.1.3). De *High Trust*-werkwijze is op een toenemend aantal advocaten en toevoegingsaanvragen van toepassing. Per eind december 2016 werd 76% van alle toevoegingen op *High Trust*-basis afgegeven.

Het aantal afgegeven toevoegingen is in 2016 gestegen ten opzichte van 2015. In 2016 werden in totaal bijna 446.000 toevoegingen afgegeven, dat is 3% meer dan in 2015. Vanaf 2000 tot - 2016 nam het aantal afgegeven toevoegingen overwegend toe (zie figuur 4.3), met uitzondering van de jaren 2007, 2010, 2011, 2014 en 2015.⁴¹

41 In 2006 was er een relatief grote toename van het aantal afgegeven toevoegingen en in 2007 een daaropvolgende afname. Die omslag valt te verklaren uit een wijziging van de inkomensroep bij de inwerkingtreding van de Wet VIValt (zie hiervoor ook MGR 2007). De overgang die gemaakt is door de Bureaus Rechtshulp en de totstandkoming van HJL zal daarnaast ook een rol gespeeld hebben.

Figuur 4.3 Aantal afgegeven toevoegingen, in- en exclusief lichte advies-
toevoegingen en mediationtoevoegingen over 2000 tot en met 2016*,
**

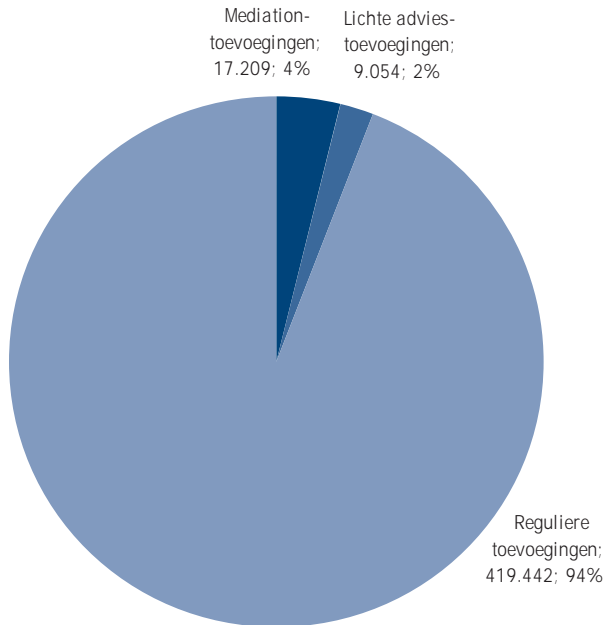

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B6.2, bijlage 6.

** Tot 2005 waren er geen lichte adviestoevoegingen en tot 2006 geen mediationtoevoegingen.

Toevoegingen zijn in drie hoofdcategorieën in te delen: reguliere toevoegingen, mediationtoevoegingen en lichte adviestoevoegingen.

Het merendeel van de afgegeven toevoegingen (94%) bestond uit reguliere toevoegingen, nader beschreven in paragraaf 4.1.2. Daarnaast werd 4% als mediationtoevoeging afgegeven (zie verder paragraaf 4.1.3) en 2% als lichte adviestoevoeging (zie verder paragraaf 4.1.4). Deze verdeling is inzichtelijk gemaakt in figuur 4.4.

Figuur 4.4 Verdeling van de toevoegingen naar type over 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B6.2, bijlage 6.

4.1.2 Ontwikkeling van het aantal reguliere toevoegingen

In 2016 werden in totaal bijna 419.000 reguliere toevoegingen afgegeven, dat is 2% meer dan in het jaar daarvoor. Omdat de reguliere toevoegingen 94% van het totaal aantal toevoegingen uitmaken, volgt de ontwikkeling hierin logischerwijs de trend van het totaal aantal afgegeven toevoegingen (zie figuur 4.3).

De volgende subparagrafen beschrijven de reguliere toevoegingen, uitgesplitst naar heffing van de eigen bijdrage, soort toevoeging en juridische indeling van de Rechtspraak.

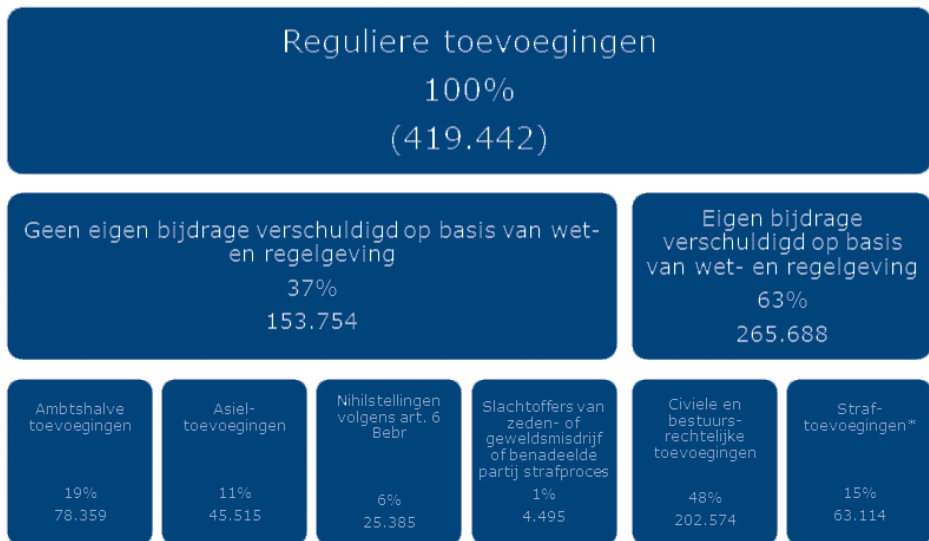
Reguliere toevoegingen uitgesplitst naar heffing van de eigen bijdrage

Er zijn twee soorten reguliere toevoegingen: toevoegingen waarvoor op basis van wet- en regelgeving geen eigen bijdrage verschuldigd is en toevoegingen waarvoor dat wel het geval is (zie figuur 4.5). Of een toevoegingsgebruiker een eigen bijdrage moet betalen, hangt af van de aard van de zaak waarvoor de toevoeging wordt afgegeven. Toevoegingen waarvoor geen eigen bijdrage verschuldigd is, betreffen enerzijds toevoegingen die op last van de rechter worden afgegeven (de zogenaamde 'ambtshalve toevoegingen') en toevoegingen van asielzoekers. Anderzijds betreft het toevoegingen waarbij volgens overige wet- en regelgeving vrijstelling van het betalen van een eigen bijdrage geldt.

De eigen bijdrage voor deze toevoegingen stelt de Raad op nihil (art. 6 Besluit eigen bijdrage rechtsbijstand (Bebr)), wanneer sprake is van een verdachte bij beroep op noodweer(-exces), vrijheidsontneming (gedetineerden, gedwongen opname in psychiatrische inrichting of vreemdelingenbewaring), een kort geding Bopz, een ambtshalve toevoeging voor een echtscheiding of wanneer het gaat om een minderjarige met een bijzondere curator. Ook slachtoffers van een gewelds- of zedenmisdrijf of een benadeelde partij in een strafproces hoeven geen eigen bijdrage te betalen op basis van art. 44 lid 4 Wrb. Al deze groepen staan in figuur 4.5 weergegeven onder de categorie 'Geen eigen bijdrage verschuldigd op basis van wet- en regelgeving'.

Figuur 4.5 Verdeling van de reguliere toevoegingen naar heffing eigen bijdrage in percentages en aantallen over 2016

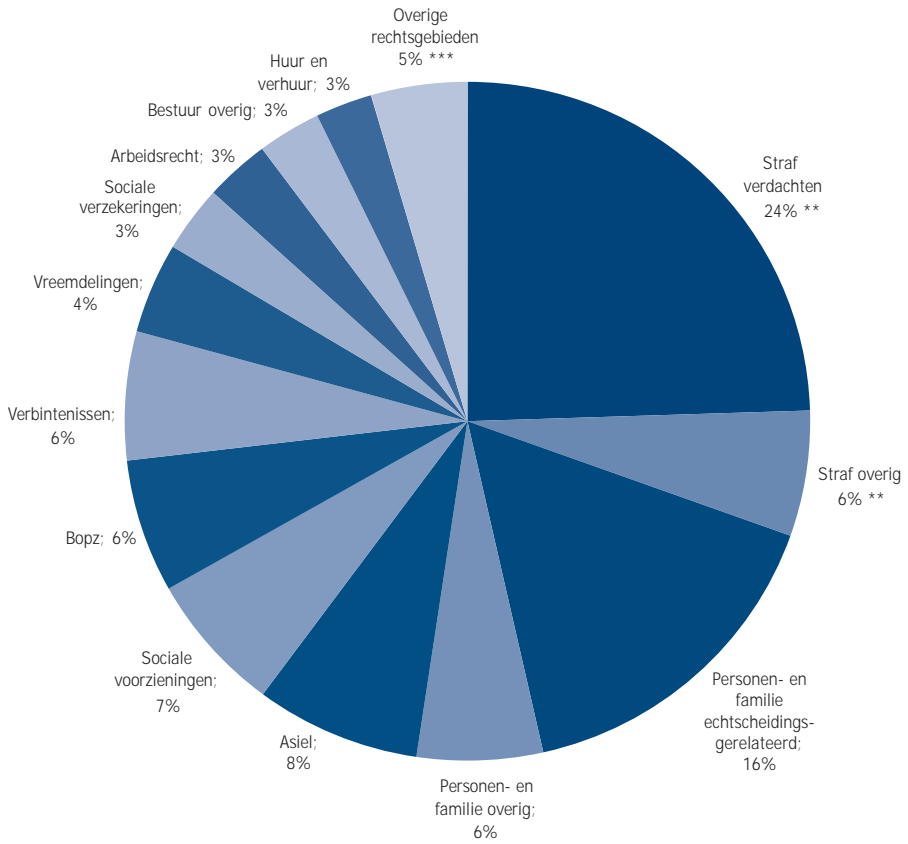

* Onder deze toevoegingen valt een groep toevoegingsgebruikers die na afloop van de zaak alsnog kan worden vrijgesteld van het betalen van een eigen bijdrage. Het gaat daarbij om verdachten die zijn vrijgesproken.

Reguliere toevoegingen uitgesplitst naar soort toevoeging

Bij een uitsplitsing van reguliere toevoegingen naar soort toevoeging ontstaat het beeld van figuur 4.6.

Figuur 4.6 Uitsplitsing in percentages van de afgegeven reguliere toevoegingen naar soort toevoeging over 2016*

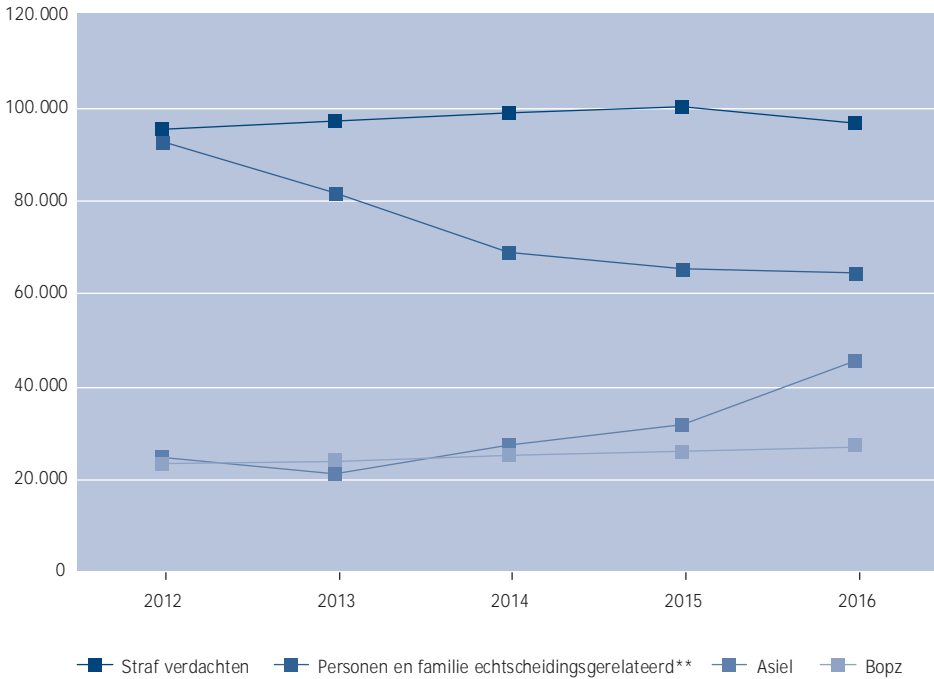
* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B6.4a, bijlage 6.

** Niet te verwarren met het meer juridische begrip strafrecht dat in figuur 4.10 gebruikt is. Zie tabellen B6.5a en B6.5b, bijlage 6.

*** Overige soorten omvatten toevoegingen voor vreemdelingenbewaring, privaat overig, schuldsanering, erfrecht, fiscaal, wonen, faillissement, goederen, ambtenaren, wet tijdelijk huisverbod, milieu en onbekend of onjuist ingevuld.

In de figuren 4.7a en 7b staan de trends afgebeeld van de reguliere toevoegingen die zijn afgegeven op de meest voorkomende soorten. De trends over de laatste vijf jaar laten een wisselend beeld zien voor de diverse soorten toevoegingen.

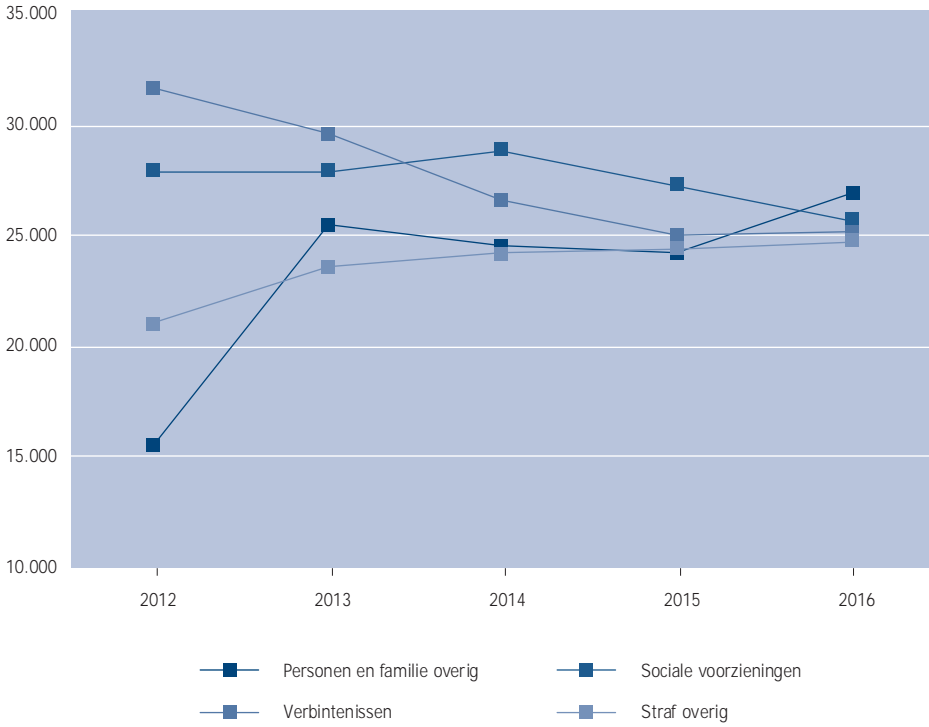
Figuur 4.7a Ontwikkeling aantal reguliere toevoegingen voor de meest voorkomende soorten over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B6.4a, bijlage 6.

** Zie voor meer toelichting box 4.1.

Figuur 4.7b Ontwikkeling aantal reguliere toevoegingen voor de meest voorkomende soorten toevoegingen over 2012 tot en met 2016*

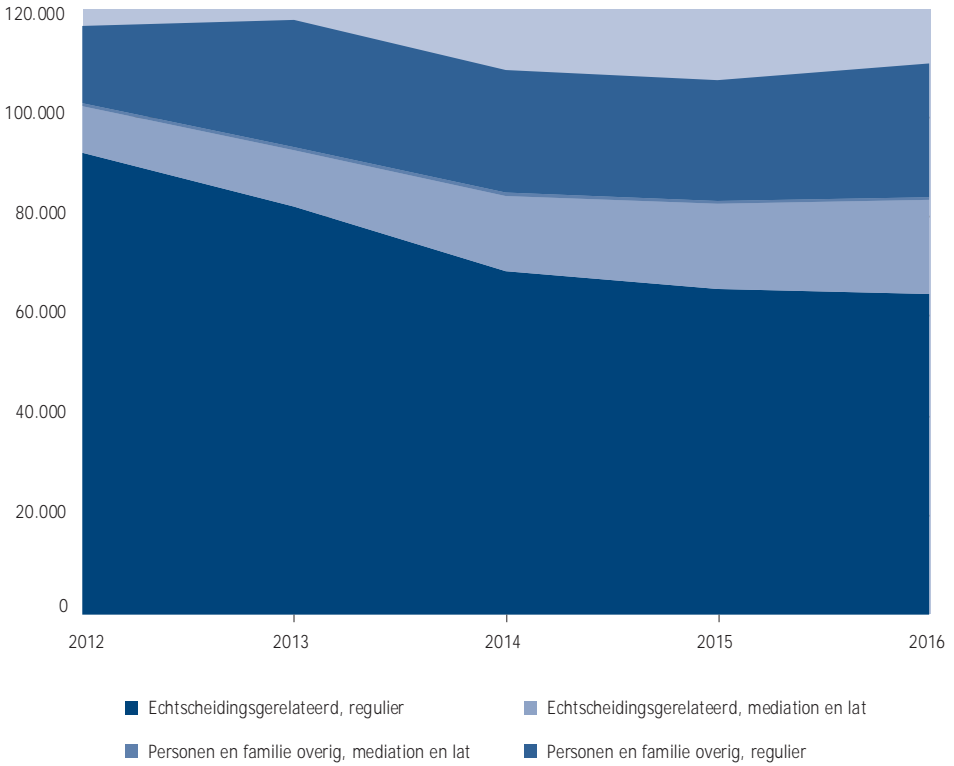
* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B6.4a, bijlage 6.

Box 4.1 Tijdelijk ontwikkeling aantal toevoegingen personen- en familierecht over 2012 tot en met 2016

* Uit hoofdstuk 2 blijkt dat er inmiddels een aantal zaken van mensen die onder de Wrb vallen via Rechtwijzer zijn afgerond; bijgevolg zonder gebruik van een toevoeging.

Figuur 4.8 Ontwikkeling totaal aantal toevoegingen personen- en familierecht over 2012 tot en met 2016

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B6.4a, bijlage 6.

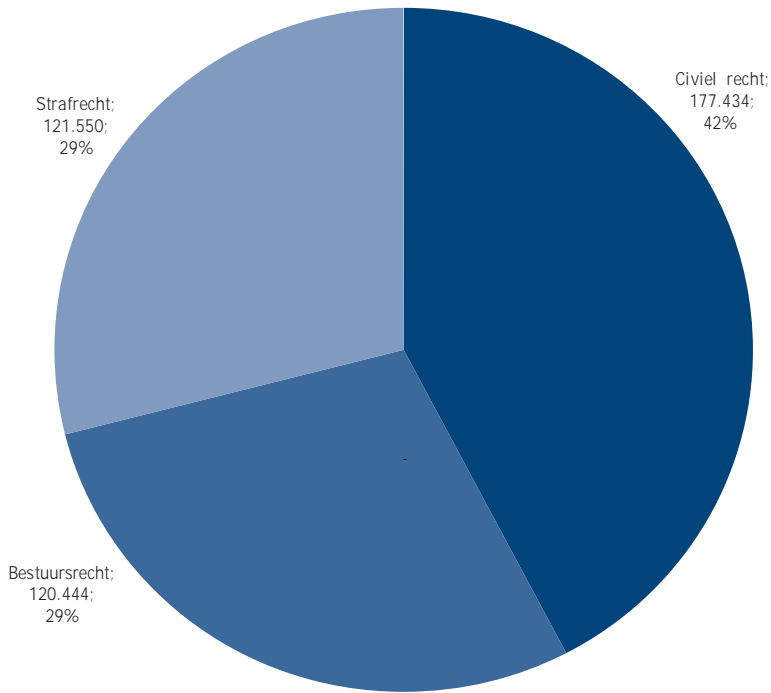
Reguliere toevoegingen uitgesplitst naar rechtsgebied⁴²

Om inzicht te geven in de verdeling van het aantal reguliere toevoegingen over de verschillende rechtsgebieden zoals gehanteerd in de Rechtspraak is figuur 4.9 opgenomen.

Civielrechtelijke toevoegingen maken ruim 40% uit van alle toevoegingen; strafrecht en bestuursrecht (inclusief asieltoevoegingen) elk ruim een kwart.

⁴² De uitsplitsing naar moduultype/grondslag is opgenomen in de tabellen B6.5a en B6.5b van bijlage 6.

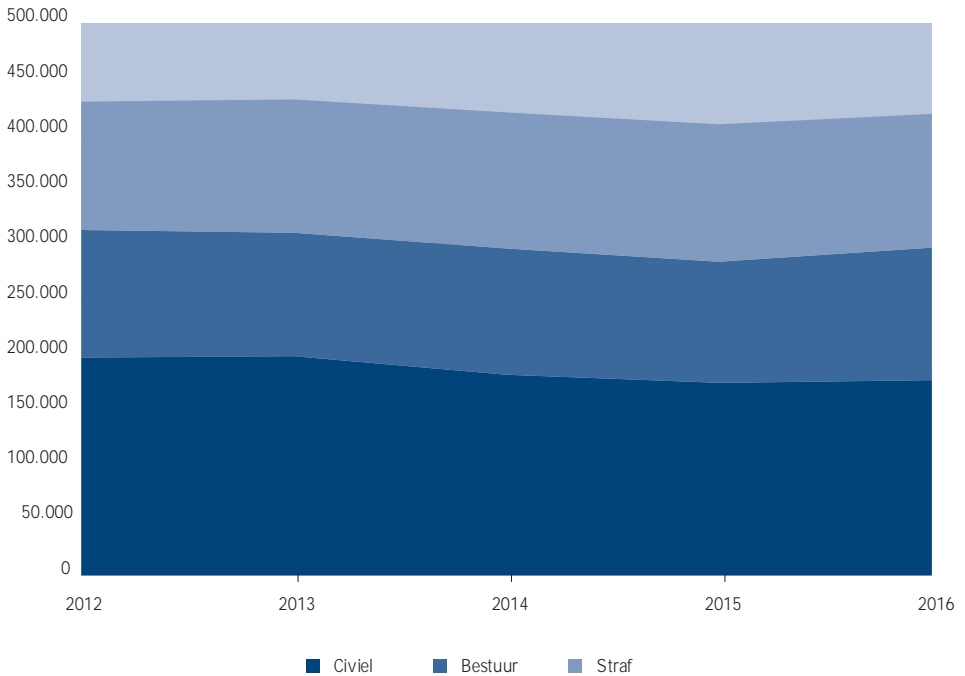
Figuur 4.9 Uitsplitsing reguliere toevoegingen naar rechtsgebied volgens de in de Rechtspraak gehanteerde indeling over 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B6.5a, bijlage 6.

De verdeling over de drie rechtsgebieden civiel, straf en bestuur laat een lichte verschuiving zien over de jaren. Civiel en straf worden iets kleiner, bestuur groter (zie figuur 4.10). Dit komt door de grote toename bij asiel, die binnen het rechtsgebied bestuur valt.

Figuur 4.10 Uitsplitsing reguliere toevoegingen naar rechtsgebied volgens de in de Rechtspraak gehanteerde indeling over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B6.5a, bijlage 6.

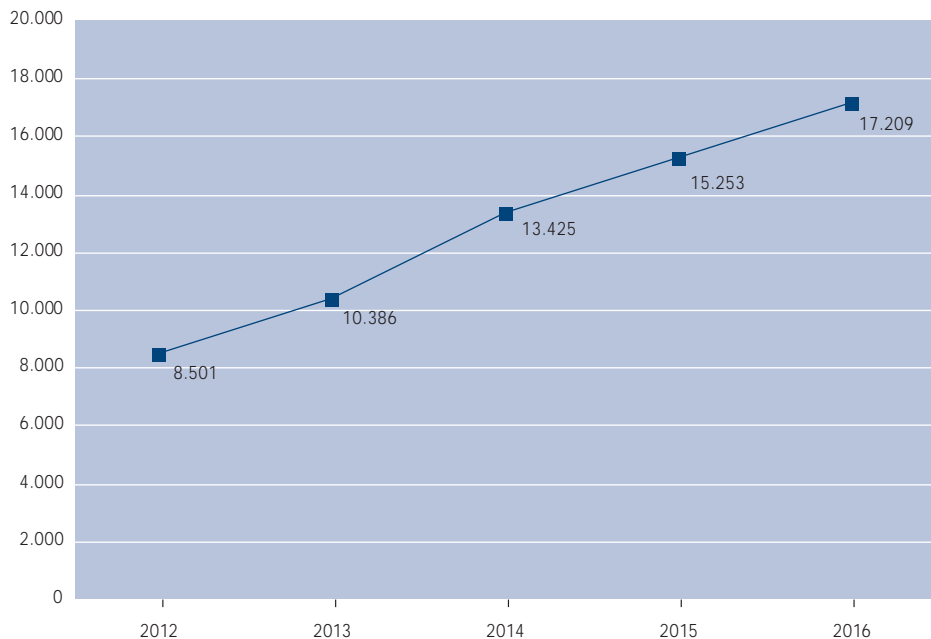
4.1.3 Ontwikkeling van het aantal mediationtoevoegingen

In 2016 zijn er ruim 17.000 mediationtoevoegingen afgegeven, 13% meer dan in 2015.⁴³ In figuur 4.11 wordt de trend van het aantal mediationtoevoegingen weergegeven. Ten opzichte van 2012 is er sprake van een continu stijgende trend.

⁴³ Het gaat hier om minder dan 17.000 mediations, omdat het voorkomt dat beide partijen die betrokken zijn in een conflict een toevoeging aanvragen.

Figuur 4.11 Aantal mediationtoevoegingen over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B6.6, bijlage 6.

Een gedeeltelijke verklaring voor de sterke en gestage stijging van het aantal mediationtoevoegingen sinds 2012 is dat toevoegingen die voorheen door een advocaat als echtscheidings toevoeging werden getypeerd, nu mogelijk door een advocaat-mediator als mediationtoevoeging aangevraagd worden, omdat een aantal vFAS-advocaten zich heeft ingeschreven bij de Raad als gecertificeerde mediator. De toevoegingsgebruiker is voor een mediationtoevoeging een lagere eigen bijdrage verschuldigd. Het verschil in eigen bijdrage tussen een echtscheidings toevoeging en een mediationtoevoeging is met de invoering van de AMvB van 1 oktober 2013 nog groter geworden.⁴⁴ De sterkere toename van het aantal mediationtoevoegingen in 2014 dan de jaren ervoor is hier ongetwijfeld deels een gevolg van.

Mediationtoevoegingen naar soort toevoeging

Bijna alle mediationtoevoegingen hebben betrekking op 'personen- en familierecht' (99,7%, zie tabel B6.7, bijlage 6); de overige soorten toevoegingen spelen slechts een marginale rol.

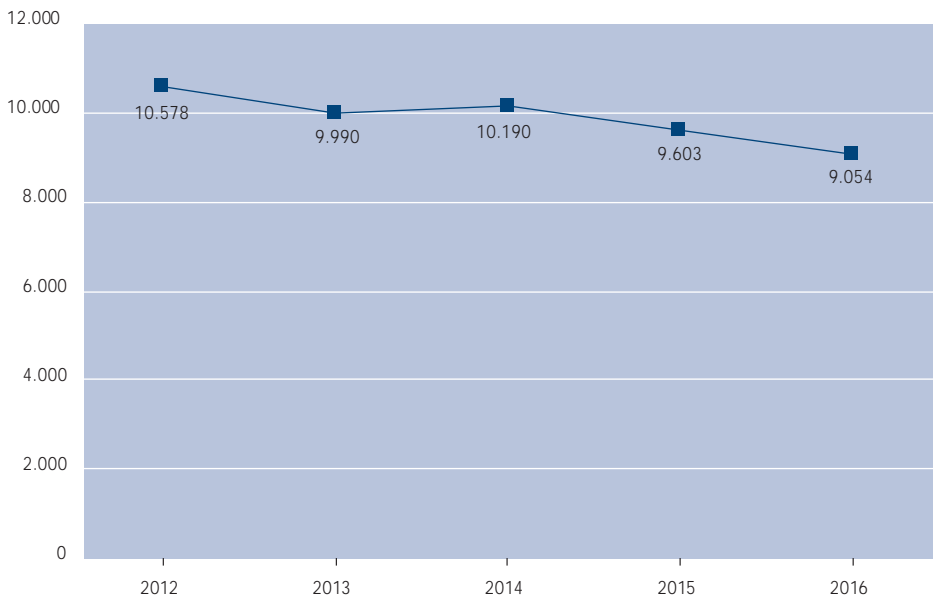
⁴⁴ De eigen bijdrage voor reguliere echtscheidingsgerelateerde toevoegingen is met ingang van de AMvB van 1 oktober 2013 verhoogd en meer verhoogd dan andere soorten toevoegingen.

4.1.4 Ontwikkeling van het aantal lichte adviestoevoegingen

De lichte adviestoevoeging biedt een laagdrempelige mogelijkheid tot het verkrijgen van gesubsidieerde rechtsbijstand. Dit soort toevoeging is ingevoerd om de toegankelijkheid van het stelsel na de afschaffing van de verlengde spreekuurvoorziening van de toenmalige Bureaus Rechtshulp in stand te houden. De Raad verleent een lichte adviestoevoeging voor zaken van eenvoudige aard, die niet kunnen worden afgedaan via de spreekuurvoorziening van het Juridisch Loket.⁴⁵

In 2016 werden er ruim 9.050 lichte adviestoevoegingen afgegeven, dat is 6% minder dan in 2015. Met uitzondering van 2014 is er de laatste vijf jaar sprake van een dalende trend (zie figuur 4.12).

Figuur 4.12 Aantal lichte adviestoevoegingen over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B6.8, bijlage 6.

Bij de inwerkingtreding van de AMvB van 1 oktober 2013 is de eigen bijdrage voor de lichte adviestoevoeging opnieuw verhoogd, maar dit heeft niet geleid tot een grote afname van het aantal lichte adviestoevoegingen.

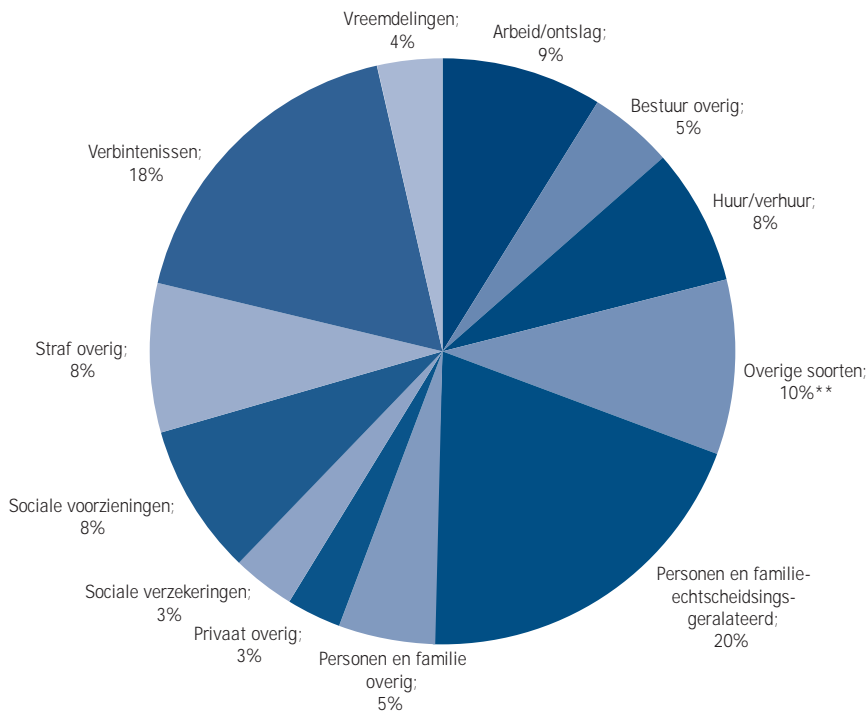
⁴⁵ Bijvoorbeeld als er namens de klant een brief moet worden opgesteld.

Lichte adviestoevoegingen per soort toevoeging

De verdeling van lichte adviestoevoegingen over de verschillende soorten geeft figuur 4.13 weer. De lichte adviestoevoeging werd net als voorgaande jaren het vaakst afgegeven op het gebied echtscheiding of daaraan gerelateerd (20%) en het verbintenissenrecht (18%).

De grootste absolute toename bij de lichte adviestoevoeging is te vinden bij echtscheiding, alimentatie/onderhoud, gezag en omgang (allen deelgebieden binnen personen en familie echtscheidinggerelateerd) en geschillen of klachten van gedetineerden (deelgebied binnen straf overig). Bij vreemdelingenrecht is het aantal lichte adviestoevoegingen het sterkst afgenomen.

Figuur 4.13 Verdeling van de lichte adviestoevoegingen naar soort over 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B6.8, bijlage 6.

** De verzamelcategorie 'overige soorten' omvat schuldsanering, straf verdachten, belasting, erfrecht, asiel, faillissementsrecht, wonen, goederenrecht, psychiatrisch patiëntenrecht (Bopz), ambtenarenrecht, wet tijdelijk huisverbod en vreemdelingenbewaring.

4.1.5 Toevoegingen van de bijzondere curator

Een bijzondere curator kan een toevoeging aanvragen voor een minderjarige rechtzoekende om diens belangen te behartigen. Dit komt voor bij echtscheidingsgerelateerde zaken en de toevoegingen voor de soorten 'curatele/ onderbewindstelling' en 'vaderschapsactie/ontkenning vaderschap'. Er zijn in 2016 ruim 1.800 toevoegingen aan een bijzondere curator verstrekt ⁴⁶ (zie tabel B6.9, bijlage 6), waarvan de meeste voor vaderschapsactie/-ontkenning.

4.1.6 Voorziening deskundigenbericht

Sinds 2005 voert de Raad, namens de minister van (Veiligheid en) Justitie, de subsidieregeling medisch haalbaarheidsonderzoek uit evenals de voorfinanciering voor deskundigenberichten in letselschadezaken. Deze regelingen zijn bedoeld om te voorkomen dat rechtzoekenden met letselschade om financiële redenen geen beroep op rechtshulp kunnen doen en daarmee noodgedwongen moeten afzien van een claim.⁴⁷ Hierbij kan men denken aan bedrijfsongevallen of aan geschillen rond medisch handelen. In mindere mate gaat het om een geschil onrechtmatige daad, een verzekeringsgeschil of een geschil politieoptreden.

De voorziening deskundigenbericht bestaat enerzijds uit het bekostigen van een medisch haalbaarheidsonderzoek (mho). Dit is een *quick scan*-faciliteit, waarmee in korte tijd meer duidelijkheid wordt verkregen over de haalbaarheid van een letselschadezaak, vooral in zaken waarin onduidelijkheid bestaat over de causaliteit.⁴⁸ Op grond van deze voorziening kunnen rechtzoekenden die onder de Wrb vallen, voor een bedrag van 200 euro, vermeerderd met de verschuldigde omzetbelasting, een mho laten uitvoeren. In 2016 heeft de Raad ruim 563 subsidies voor een mho verstrekt (zie figuur 4.14). Het aantal subsidies neemt de laatste vijf jaar steeds af in aantal.

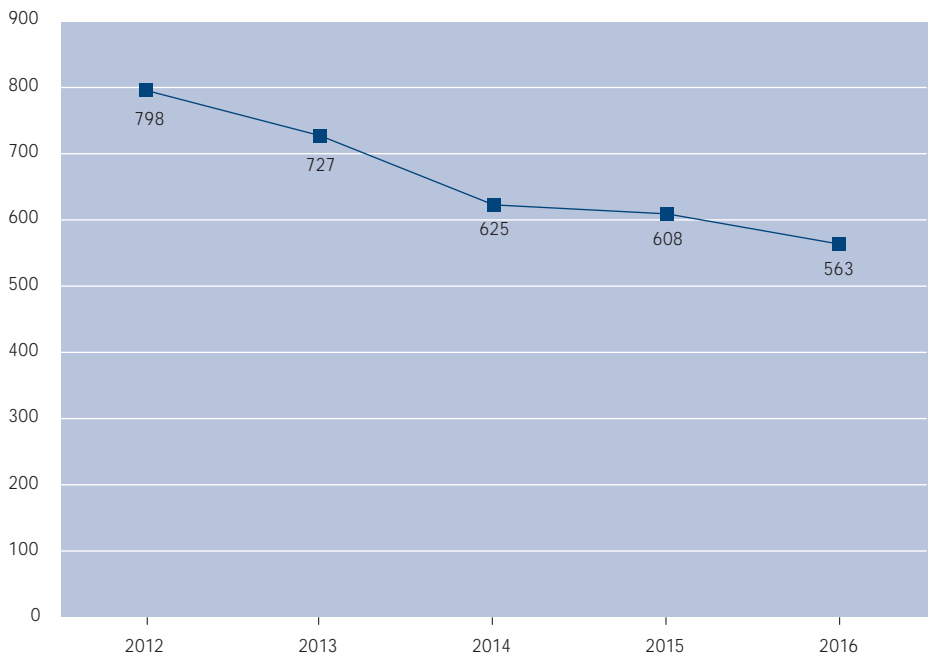
---

⁴⁶ Hierin zijn toevoegingen die gaan over de benoeming van een bijzondere curator inbegrepen.

⁴⁷ Kamerstukken II 2004/05, 29 800 VI, nr. 114.

⁴⁸ Of dit het geval is, is bij de Raad niet altijd bekend. Voor al die zaken die onder bedrijfsongevallen (A032) en geschillen medisch handelen (O040) vallen, geldt dat als er onduidelijkheid bestaat over de causaliteit, de rechtzoekende gebruik kan maken van de mho-subsidie.

Figuur 4.14 Aantal verstrekte subsidies medisch haalbaarheidsonderzoek over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B6.10, bijlage 6.

Anderzijds bestaat er een voorschotregeling om de kosten van de benodigde deskundigenberichten te kunnen voldoen. Hiervoor kan maximaal 3.000 euro worden geleend. Indien de procedure ten gunste van de eisende partij uitvalt, kan de lening worden afgelost met behulp van een schadevergoeding. Van dit type lening zijn er 13 verstrekt in 2016 (zie tabel B6.10, bijlage 6.).

4.2 Ontwikkeling van het aantal toevoegingen na de invoering van de AMvB van oktober 2013

De AMvB van oktober 2013 beoogde het aantal toevoegingen te verlagen. Vooral de verhoging van de eigen bijdrage zou naar verwachting resulteren in een afname van het aantal toevoegingen. De uitval die het gevolg is van maatregelen van de AMvB is lastig te meten. De ontwikkeling van het aantal toevoegingen wordt door meer dan deze maatregelen alleen beïnvloed. Hierbij spelen maatschappelijke ontwikkelingen, zoals de recessie en de vergrijzing, ook een rol. Om de ontwikkelingen sinds de invoering te kunnen volgen, is in tabel B6.11, bijlage 6 per kwartaal en naar soort het aantal toevoegingen weergegeven waarvoor een eigen bijdrage is betaald, omdat effecten van de maatregelen op het aantal

toevoegingen zich slechts in deze groep toevoegingen zullen voordoen.

Bij een aantal soorten is een daling na invoering zichtbaar. Met het hierboven beschreven voorbehoud is het aannemelijk dat de afname, in ieder geval deels, wordt veroorzaakt door de maatregelen in de AMvB. De daling manifesteert zich met name bij de echtscheidingsgerelateerde toevoegingen. Het aantal mediationtoevoegingen is echter fors toegenomen (eveneens opgenomen in de tabel B6.11, bijlage 6). Het is aannemelijk dat hier sprake is van substitutie. Het effect van de AMvB lijkt niet voor alle soorten toevoegingen hetzelfde. Bij sommige soorten is er geen afname of verandering van het aantal toevoegingen zichtbaar.

In hoofdstuk 9 zijn de prijseffecten van de AMvB weergegeven.

4.3 Eigen bijdrage

De eigen bijdrage is het bedrag dat de toevoegingsgebruiker aan de rechtsbijstandverlener geacht wordt te betalen voor de te verlenen rechtsbijstand. Er zijn vijf treden van deze eigen bijdrage, afhankelijk van de uitkomst van de toets op inkomen en vermogen. Voor echtscheidingsgerelateerde reguliere toevoegingen is er sinds 1 oktober 2013 een andere eigen bijdrage van toepassing dan voor andere reguliere toevoegingen (zie ook bijlage 1). Sinds de invoering van de maatregel 'diagnose en triage' per 1 juli 2011 wordt er bij afgifte van de toevoeging een korting verleend op de door de cliënt te betalen eigen bijdrage, op voorwaarde dat de cliënt een diagnosedocument van het Juridisch Loket kan overleggen waarmee hij wordt doorverwezen naar een advocaat. In 2016 bedraagt deze korting € 53.

Een toevoegingsgebruiker die een toevoeging op last van de rechter krijgt, hoeft geen eigen bijdrage te betalen. In een aantal gevallen komen toevoegingsgebruikers, anders dan ambtshalve of bij asiel, in aanmerking voor een vrijstelling van de eigen bijdrage op basis van wet- en regelgeving (art. 6 Bebr of 44 lid 4 Wrb).⁴⁹ De vastgestelde eigen bijdrage wordt in mindering gebracht op de forfaitaire vergoeding die de Raad aan de rechtbijstandsverlener betaalt. Wat de toevoegingsgebruiker daadwerkelijk betaalt, is bij de Raad niet bekend, omdat dit iets is dat zich afspeelt tussen de toevoegingsgebruiker en de rechtsbijstandverlener. Verscheidene aspecten van de eigen bijdrage komen in deze paragraaf aan de orde. Achtereenvolgens worden besproken de treden van eigen bijdrage (4.3.1), de gemiddelde betaalde eigen bijdrage (4.3.2), toevoegingen waarvoor geen eigen bijdrage is betaald (4.3.3), de kortingsmaatregel van 'diagnose en triage' (4.3.4) en de peiljaarverlegging (4.3.5).

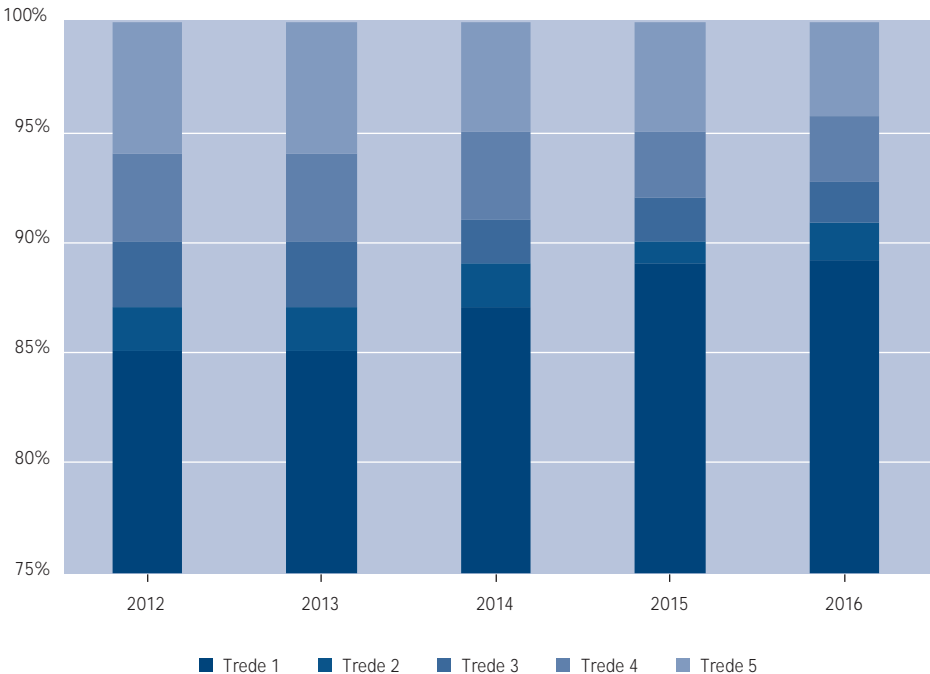
---

⁴⁹ Zie paragraaf 4.1.2.

4.3.1 Treden van eigen bijdrage

In figuur 4.15 is voor de reguliere toevoegingen (exclusief lichte adviestoevoegingen en mediationtoevoegingen) die werden afgegeven in de periode 2012 tot en met 2016 de verdeling over de vijf treden te zien. Het gaat hier uitsluitend om de bijna 270.000 toevoegingen waarvoor daadwerkelijk een eigen bijdrage werd berekend.⁵⁰

Figuur 4.15 Verdeling van de eigen bijdrage van reguliere toevoegingen uitgesplitst naar de treden over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B6.12, bijlage 6.

Opvallend is dat het percentage toevoegingen verstrekt aan gebruikers die zijn ingeschaald in de laagste trede, met name de laatste jaren, is toegenomen (van 85% in 2012 naar 89% in 2016). Het percentage in de hoogste trede is, gerekend vanaf 2012, juist afgenomen (van 6% naar 4%).

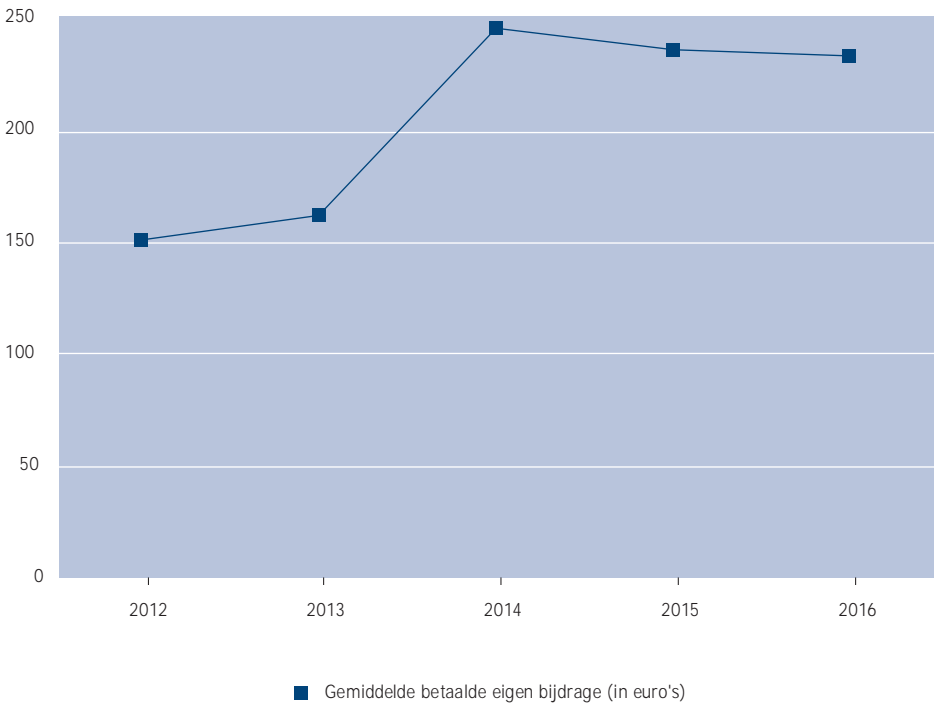
50 Hierbij zijn bedragen die niet exact overeenkwamen met de eigen bijdragen zoals die in 2016 zijn vastgesteld buiten beschouwing gelaten. Hierdoor viel <1% van het totaal aantal toevoegingen met een eigen bijdrage af.

4.3.2 Gemiddelde betaalde eigen bijdrage

De gemiddelde eigen bijdrage van toevoegingsgebruikers die een eigen bijdrage betaalden voor een reguliere toevoeging,⁵¹ lag in 2016 iets lager dan in 2015, te weten 234 euro tegen 237 euro (zie tabel B6.13, bijlage 6). Een verklaring voor de daling is dat er in 2016 meer toevoegingen in de laagste eigen bijdrage trede vielen en er meer mensen korting via 'diagnose en triage' (zie par. 4.3.4) hebben verkregen.

Van 2013 naar 2014 is een behoorlijke sprong in de trend zichtbaar. Dit komt doordat de eigen bijdrage bij de inwerkingtreding van de AMvB van oktober 2013 verhoogd is.

Figuur 4.16 De eigen bijdrage van reguliere toevoegingen over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B6.13, bijlage 6.

51 De toevoegingen waarvoor rechtzoekenden € 0 betaalden, zijn bij de berekening van dit gemiddelde buiten beschouwing gelaten. Het percentage toevoegingen waarin een eigen bijdrage is opgelegd, is overigens toegenomen (zie 'Toevoegingen waarvoor geen eigen bijdrage is betaald', par. 4.3.3).

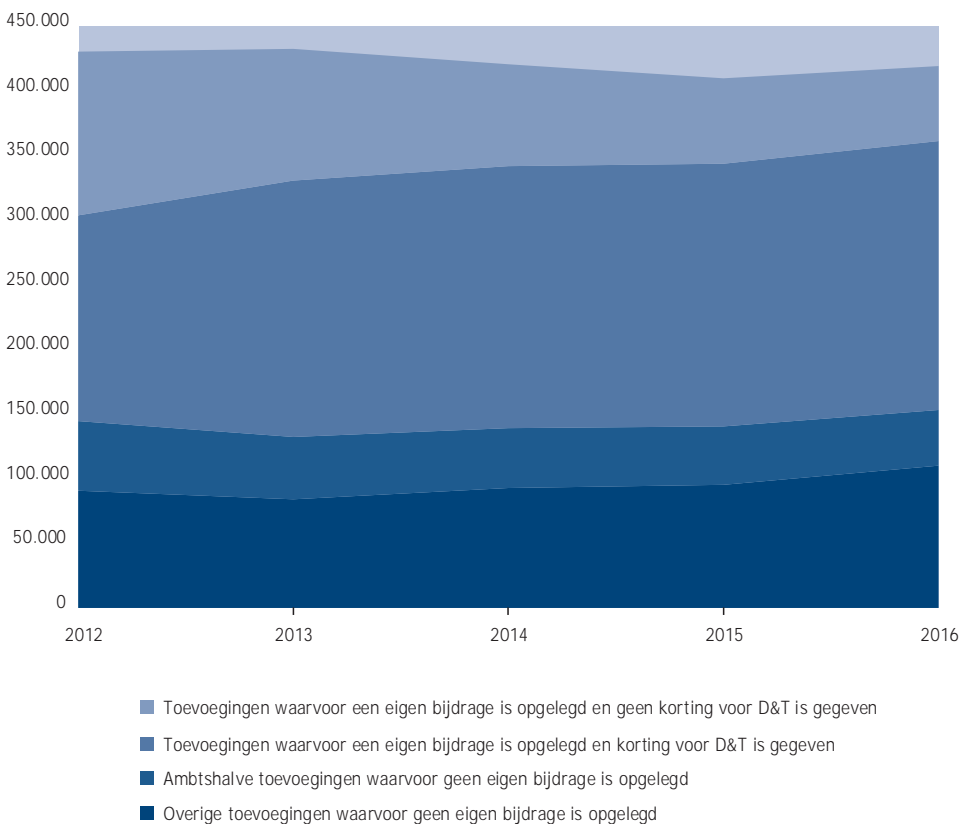

4.3.3 Toevoegingen waarvoor geen eigen bijdrage is betaald

In totaal zijn er in 2016 ongeveer 153.000 reguliere toevoegingen afgegeven waarvoor geen eigen bijdrage verschuldigd was. Dit betrof in 2016 37% van het totaal aantal reguliere toevoegingen (tegen 34% in 2015, zie ook tabel B6.14, bijlage 6).⁵² Naast de toevoegingen die op last zijn afgegeven, gaat het bij niet opgelegde eigen bijdragen om uitzonderingen op basis van wet- en regelgeving (zie hiervoor paragraaf 4.1.2).

In figuur 4.17 is voor de reguliere toevoegingen weergegeven in welke mate er wel of niet een eigen bijdrage is opgelegd.

Figuur 4.17 Aantal reguliere toevoegingen waar al dan niet een eigen bijdrage voor is opgelegd over 2012 tot en met 2016*

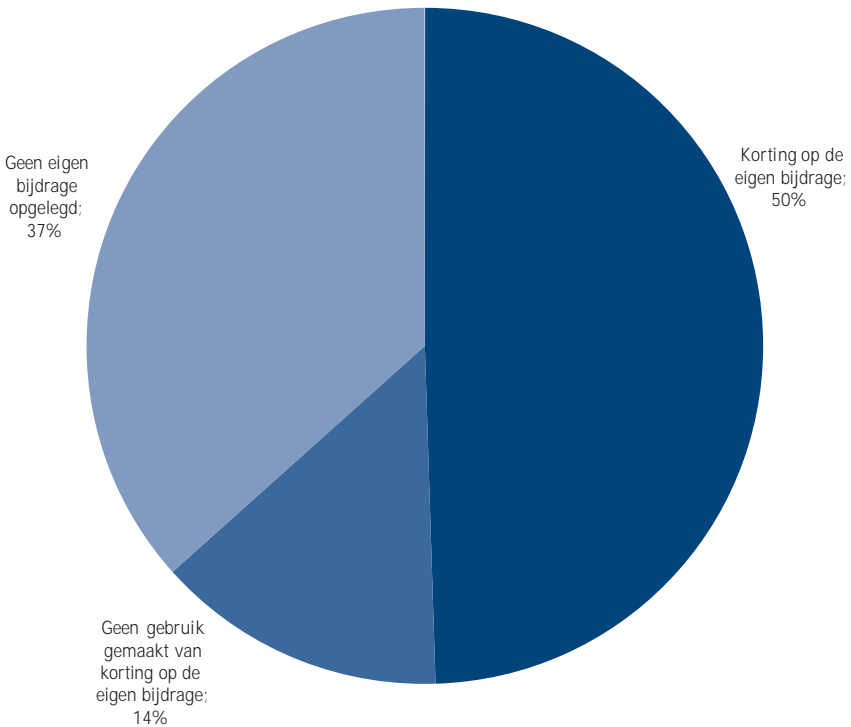
* Voor de achterliggende cijfers zie tabel B6.14, bijlage 6.

52 De cliënten die met hun advocaat een regeling treffen, waardoor ze worden vrijgesteld van het betalen van een eigen bijdrage, blijven hierbij buiten beschouwing. Hun aantal is niet bekend.

4.3.4 Kortingsmaatregel ‘diagnose en triage’

In 2016 werd bij 50% van alle reguliere toevoegingen de diagnose-en-triagekorting (D&T) op de eigen bijdrage verleend (zie figuur 4.18). In 14% van de gevallen werd geen gebruik gemaakt van de korting omdat men niet naar het Juridisch Loket is geweest, terwijl er wel een eigen bijdrage is opgelegd. Het is niet duidelijk waarom er geen diagnose- en triageformulier is gehaald bij het Juridisch Loket. Zoals figuur 4.17 laat zien, wordt het aandeel van toevoegingen waar deze korting niet is gebruikt elk jaar minder. Daarnaast was in 2016 op 37% van de reguliere toevoegingen deze regeling niet van toepassing, omdat er bij deze toevoegingen geen eigen bijdrage werd opgelegd (bijvoorbeeld bij ambtshalve straf en asiel).

Figuur 4.18 Verdeling gebruik kortingsmaatregel over 2016*

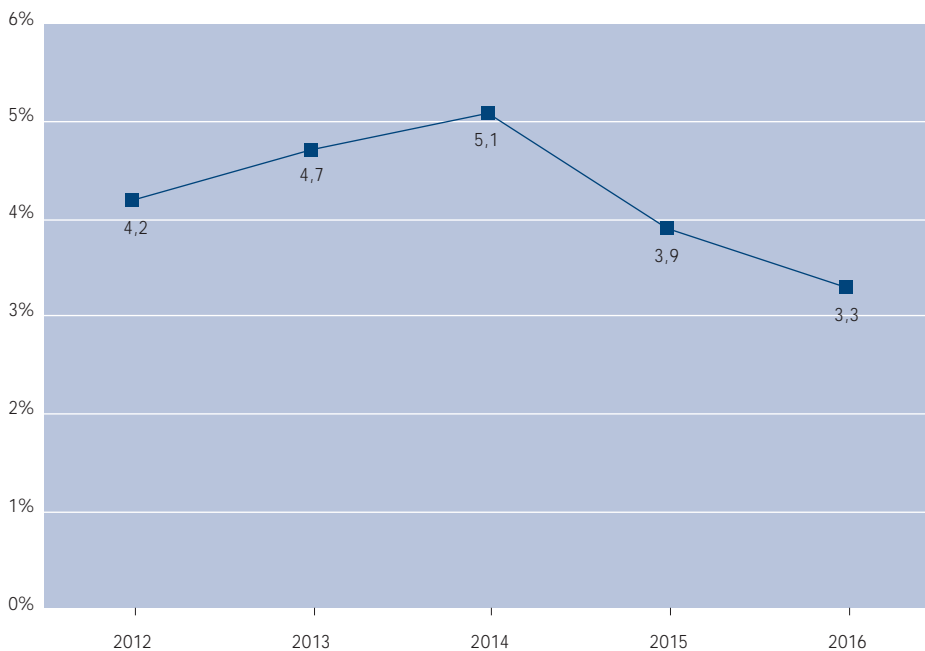
* Voor de achterliggende cijfers zie tabel B6.15, bijlage 6.

Dit betekent dat bij 78% van de toevoegingen waarbij korting mogelijk is, deze ook is toegepast. Bij een gedeelte van de toevoegingen waarop de korting van toepassing is (een deel van de 50%), wordt deze automatisch verleend. Dat geldt bijvoorbeeld voor straftoevoegingen.

4.3.5 Peiljaarverlegging

Om te kunnen toetsen of een rechtzoekende al dan niet voor een toevoeging in aanmerking komt, wordt gekeken naar het inkomen en vermogen dat deze persoon twee jaar vóór de aanvraag (aangeduid als het peiljaar, ofwel t-2) had. Indien een persoon op basis van zijn inkomen en vermogen in het peiljaar niet, maar op basis van zijn huidige inkomen en vermogen wél in aanmerking komt voor een toevoeging of in het geval van een lager inkomen voor een lagere eigen bijdrage, dan kan er een peiljaarverlegging worden aangevraagd. In 2016 was er bij ruim 14.500 afgegeven toevoegingen sprake van een peiljaarverlegging (3,3%), dit aantal is opnieuw afgenomen (bijna 17.000 in 2015).

Figuur 4.19 Peiljaarverleggingen in percentage van het totaal aantal toevoegingen over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers zie tabel B6.16, bijlage 6.

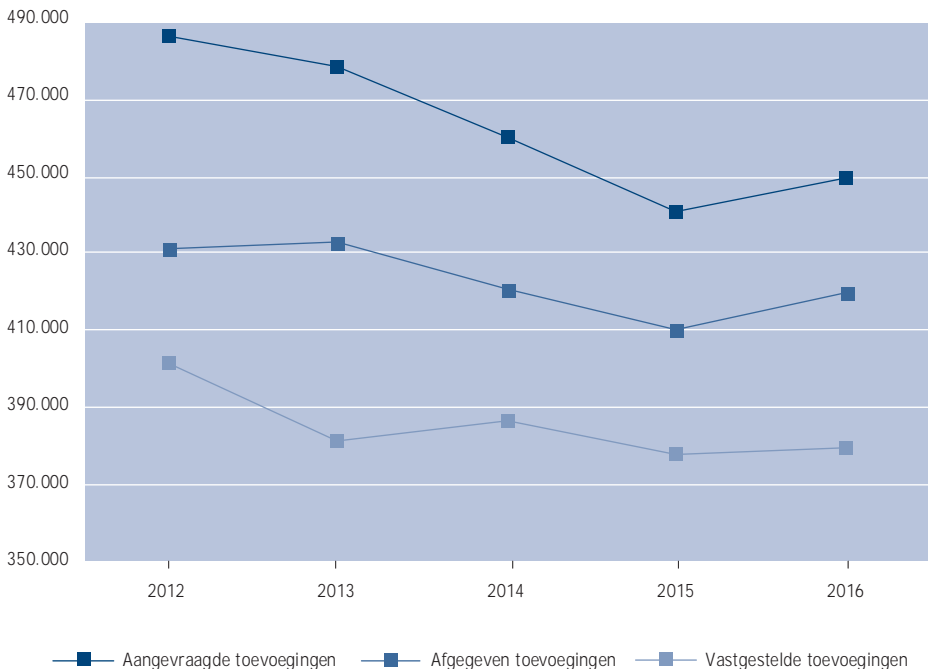
Een mogelijk verklaring voor de afname van het percentage peiljaarverleggingen is de forse afname van het aantal toevoegingen voor personen- en familierecht. Bij personen- en familierecht kwam absoluut gezien het hoogste aantal peiljaarverleggingen voor (ruim 3.700 keer in 2016). Daarnaast kwamen er relatief veel peiljaarverleggingen voor bij arbeid en ontslag, sociale voorzieningen en verzekeringen.

4.4 Aantal vaststellingen

Wanneer de advocaat na afronding van de zaak zijn declaratie indient, wordt de vergoeding vastgesteld. In deze paragraaf wordt verder ingegaan op de ontwikkeling van het aantal vaststellingen van de declaraties van de verleende rechtsbijstand, waarbij onderscheid gemaakt wordt naar advies- en proceduretoevoeging (4.4.1). Hierna zullen in paragraaf 4.4.2 de resultaten van de steekproefcontrole van de *High Trust*-werkwijze en in 4.4.3 het proces van inning en restitutie worden besproken.

Het aantal vastgestelde vergoedingen lag in 2016 op ruim 404.000 (zie figuur 4.20), voor de reguliere toevoegingen lag dit aantal op ongeveer 378.000. Dit is een lichte toename ten opzichte van 2015, net als bij de afgegeven toevoegingen. De declaraties die de Raad in 2016 heeft vastgesteld, hadden niet alleen betrekking op in 2016 afgegeven toevoegingen, maar ook op toevoegingen die in de jaren ervoor werden afgegeven.

Figuur 4.20 Trend aantal vaststellingen, afgiften en aanvragen voor reguliere toevoegingen over 2012 t/m 2016*

* Voor achterliggende cijfers zie tabel B6.17, bijlage 6.

Het aantal vastgestelde toevoegingen is per definitie lager dan het aantal afgegeven toevoegingen, omdat er altijd enige uitval is van toevoegingen die om onduidelijke redenen nooit gedeclareerd worden. Het verschil tussen het aantal aanvragen en afgifte zit in het aantal afwijzingen, zie par. 4.1.1.

4.4.1 Adviestoevoeging of proceduretoevoeging

Reguliere vastgestelde toevoegingen kunnen worden onderverdeeld in adviestoevoegingen en proceduretoevoegingen. Een adviestoevoeging is een toevoeging die is bedoeld voor juridisch advies voor zaken die niet door de rechter beslecht zijn. Dit betreft een minderheid van de toevoegingen, namelijk 12% in 2016. Toevoegingen die dienden voor procesvertegenwoordiging in een rechtszaak worden proceduretoevoegingen genoemd. Van de vastgestelde toevoegingen betreft 85% een proceduretoevoeging. Van 3% is niet vast te stellen tot welke groep ze behoren.

4.4.2 Steekproefresultaten High Trust-werkwijze

De Raad heeft voor de controle van *High Trust*-dossiers een systematiek via steekproefcontroles ontwikkeld. Deze vinden plaats op de advocatenkantoren (zie paragraaf 1.1.3 voor een nadere toelichting op de steekproefcontroles). De afspraak is dat de maximaal toelaatbare foutscore op 5% ligt. Rond de 87% van de kantoren blijft onder de foutscore van 5% aan financiële fouten in de zaken in de steekproefcontrole; bijna 10% van de deelnemende kantoren heeft een foutscore van tussen de 5 en 10%.

Tabel 4.1 Steekproefresultaten van kantoren met de High Trust-werkwijze over 2014 tot en met 2016*

Financiële fouten in zaken in de steekproef	2014		2015		2016	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Minder dan 5%	1.607	86,4	1.919	87,3	1.940	86,7
Tussen 5 en 10%	179	9,6	207	9,4	203	9,1
Meer dan 10%	75	4	72	3,3	94	4,2
Totaal	1.861	100	2.198	100	2.237	100

* De gegevens zijn alleen voor 2014 t/m 2016 weergegeven, omdat over meer jaren gezien de groepsamenstelling van aan *High Trust* deelnemende kantoren te weinig constant is.

4.4.3 Inning en restitutie

Het proces 'inning en restitutie' zorgt ervoor dat de Raad een geldbedrag bij de toevoegingsgebruiker kan invorderen (inning) dan wel aan de toevoegingsgebruiker kan terugbetalen (restitutie).

Er zijn twee delen waaruit 'inning en restitutie' bestaat, namelijk de 'resultaat-beoordeling' en de 'hercontrole van het inkomen'.

Resultaatbeoordeling

Bij resultaatbeoordeling wordt beoordeeld of een zaak voor een toevoegingsgebruiker na afloop dermate veel geld heeft opgeleverd dat van hem verwacht mag worden dat hij alsnog zijn eigen advocaat betaalt. In vrijwel alle zaken (behalve bij strafzaken, vreemdelingenzaken en schadevergoedingszaken of slachtoffer/nabestaande van een ernstig gewelds- of zedendelict) vindt aan het einde van de zaak bij het indienen van de declaratie een resultaatbeoordeling plaats. Getoetst wordt of de financiële einduitkomst van de zaak (een (vordering op een) geldsom), hoger ligt dan 50% van het voor de toevoegingsgebruiker geldende heffingsvrije vermogen. Komt het resultaat boven deze grens uit, dan wordt de toevoeging met terugwerkende kracht ingetrokken en dient de cliënt de rechtsbijstand alsnog volledig zelf te betalen. Indien de Raad de toevoegvergoeding aan de advocaat heeft betaald, dan wordt dit bedrag bij de toevoegingsgebruiker geïnd. De uitvoeringslast en het inningsrisico komen voor rekening van de Raad. In die gevallen waarin de advocaat nog niet is betaald, hoeft er ook niets te worden teruggevorderd. In tabel 4.3 is te zien dat er in 2016 ruim 2.350 toevoegingen zijn ingetrokken. In ruim 850 gevallen is aan de advocaat een vergoeding uitbetaald. Deze vergoeding is teruggevorderd van de rechtzoekenden.

Tabel 4.2 Intrekkingen naar aanleiding van resultaatbeoordeling over 2012 tot en met 2016

Jaar van beoordeling	Aantal ingetrokken toevoegingen	Aantal invorderingen na intrekking toevoeging
2012	2.045	142
2013	1.716	369
2014	2.094	547
2015	1.940	495
2016	2.353	878

Hercontrole van het inkomen

Als ten tijde van de toevoegaanvraag de inkomensgegevens van de toevoegingsgebruiker (en/of partner, indien van toepassing) door de Belastingdienst niet definitief konden worden vastgesteld, volgt op een later moment een zogenaamde hercontrole van het inkomen. Hercontrole kan betrekking hebben op het peiljaar en/of op het verlegde peiljaar.

Bij de hercontrole kan het voorkomen dat het definitief door de Belastingdienst vastgestelde verzamelinkomen een lager, dan wel hoger inkomen oplevert dan waarop de eerdere beslissing op de toevoegaanvraag was gebaseerd. Dit kan leiden tot een verhoging (inning) of verlaging (restitutie) van de eigen bijdrage. Bij overschrijding van de inkomensgrens dient de cliënt alsnog zelf zijn advocaat te betalen. Als de Raad de toevoegvergoeding aan de advocaat heeft betaald, dan

wordt dit bedrag bij de toevoegingsgebruiker geïnd. Ook hier ligt de uitvoeringslast en het inningsrisico bij de Raad en niet bij de advocaat.

In 2016 is de hercontrole uitgevoerd op het toevoegjaar 2013. Gezien de 'vullingsgraad' over het peiljaar/belastingjaar 2013 bij de Belastingdienst (het percentage door de Belastingdienst vastgestelde verzamelinkomens over het betreffende peiljaar/belastingjaar), worden de gegevens gefaseerd opgevraagd. In 2013 was er na hercontrole ruim 9.200 maal sprake van een vordering en ruim 1.600 maal van een restitutie.

Tabel 4.4 toont het gemiddelde bedrag per zaak dat bij een rechtzoekende werd geïnd dan wel terugbetaald na hercontrole.

Tabel 4.3 Inning en restitutie na hercontrole in euro's over 2009 tot en met 2013

Jaar	Gemiddelde invordering	Gemiddelde restitutie
2009	510	285
2010	538	281
2011	546	287
2012	501	246
2013	518	226

4.5 Bezwaar en beroep

Tegen een besluit van de Raad kan bezwaar worden gemaakt. Meestal richt het bezwaarschrift zich tegen de motivering van de beslissing die volgt op de aanvraag van een toevoeging of de vaststelling van een vergoeding, een toepassing van het inhoudelijke beleid of tegen de wijze waarop de aanvraag of het verzoek door de Raad is afgehandeld.

In 2016 zijn ruim 9.500 bezwaarschriften ontvangen, een toename van ruim 1.900 bezwaarschriften ten opzichte van 2015 (bijna 7.600). Het informeel afhandelen van bezwaarschriften is een vast onderdeel van de afhandeling van bezwaarschriften geworden.

Ook in 2016 heeft de Raad op proactieve wijze gereageerd, hetgeen ertoe geleid heeft dat bij ongeveer 70% van de ingediende bezwaarschriften uiteindelijk geen formele beslissing op bezwaar is genomen, omdat het bezwaar werd ingetrokken of omdat naar aanleiding van het bezwaar het bestreden besluit naar tevredenheid werd herzien. Daarnaast is 3% van de ontvangen bezwaren gegrond verklaard, 23% ongegrond en 4% niet-ontvankelijk.

Beroep

Als het bezwaar door de Raad ongegrond wordt verklaard, kan daartegen beroep worden ingesteld bij de rechtbank. Bij de beroepen is sprake van een daling in 2016. Het aantal in 2016 ingestelde beroepen bedroeg 373, terwijl dit er in 2015 nog 408 waren. De rechtbanken hebben 315 beroepen afgehandeld, waarvan 9% gegrond is verklaard. Daarnaast is er 11% op proactieve wijze afgehandeld waardoor behandeling ter zitting niet meer nodig was, 67% ongegrond verklaard en 13% niet-ontvankelijk.

Hoger beroep

Als de rechtbank uitspraak heeft gedaan, is het mogelijk om daartegen hoger beroep in te stellen bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State. In 2016 zijn er 95 hoger beroepen ingesteld, een lichte stijging ten opzichte van 2015. De Raad van State heeft in 2016 in totaal 70 hogerberoepszaken afgehandeld, waarvan het 3 maal de Raad was die hoger beroep instelde (in deze zaken werd de Raad in het ongelijk gesteld). Daarnaast is 4% op proactieve wijze afgehandeld. Van de inhoudelijk behandelde hogerberoepszaken werd er 77% van de zaken ongegrond en 17% gegrond verklaard. Daarnaast was 2% van de behandelde hoger beroepen niet-ontvankelijk. In tabel B6.18, bijlage 6 zijn de achterliggende cijfers van deze paragraaf opgenomen.

5 Gebruikers van toevoegingen

In dit hoofdstuk staan de kerncijfers over het aantal toevoegingsgebruikers en het aantal toevoegingen per gebruiker (par. 5.1). Vervolgens komt het bereik van de Wrb onder de Nederlandse bevolking aan de orde (par. 5.2), de vastgestelde draagkracht van de toevoegingsgebruikers (par. 5.3), een vergelijking van de Wrb-gebruikers met de Wrb-gerechtigden voor wat betreft de verdeling van het fiscaal inkomen (par. 5.4) en de achtergrondkenmerken van toevoegingsgebruikers (par. 5.5). Bij de hiernavolgende gegevens is geen onderscheid gemaakt naar reguliere toevoegingen, mediationtoevoegingen en lichte adviestoevoegingen, tenzij anders vermeld.

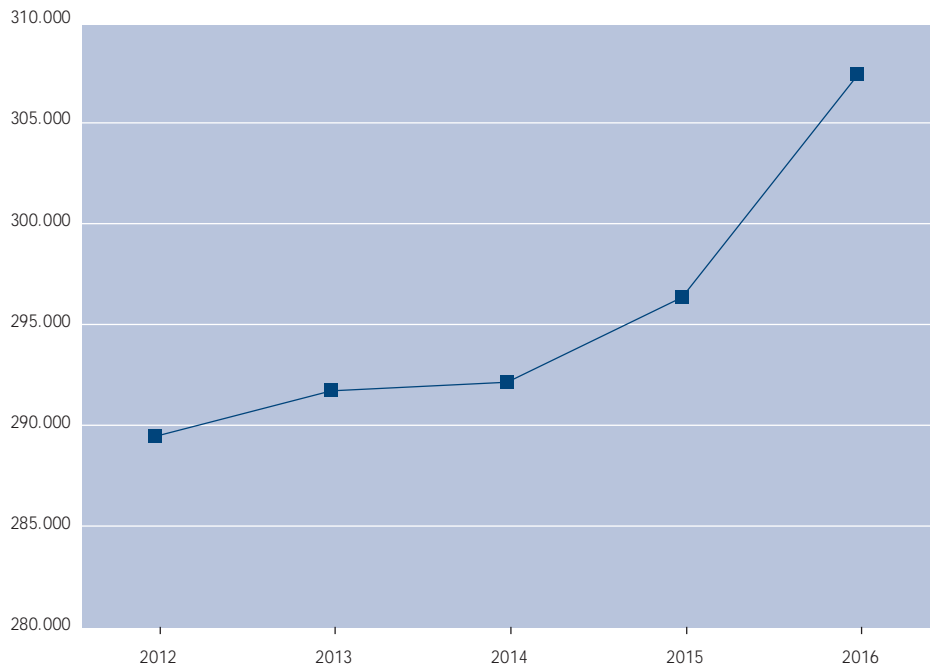
5.1 Aantal toevoegingsgebruikers en het aantal toevoegingen per gebruiker

In 2016 werd aan ruim 307.000 toevoegingsgebruikers ten minste één toevoeging afgegeven.⁵³ Dit aantal ligt hoger dan in 2015 (ruim 296.000, zie figuur 5.1).

---

53 De telling van het aantal unieke toevoegingsgebruikers is gebaseerd op de GRAS-gegevens, waarbij van iedere persoon een uniek klantnummer wordt aangemaakt op het moment dat er voor het eerst een toevoeging wordt aangevraagd in een bepaald ressort. Echter, wanneer de persoon naar een ander ressort verhuist of een volgende toevoeging aanvraagt bij een advocaat die in een ander ressort kantoor houdt, krijgt deze toevoegingsgebruiker een nieuw uniek nummer.

Figuur 5.1 Aantal toevoegingsgebruikers over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B7.1, bijlage 7.

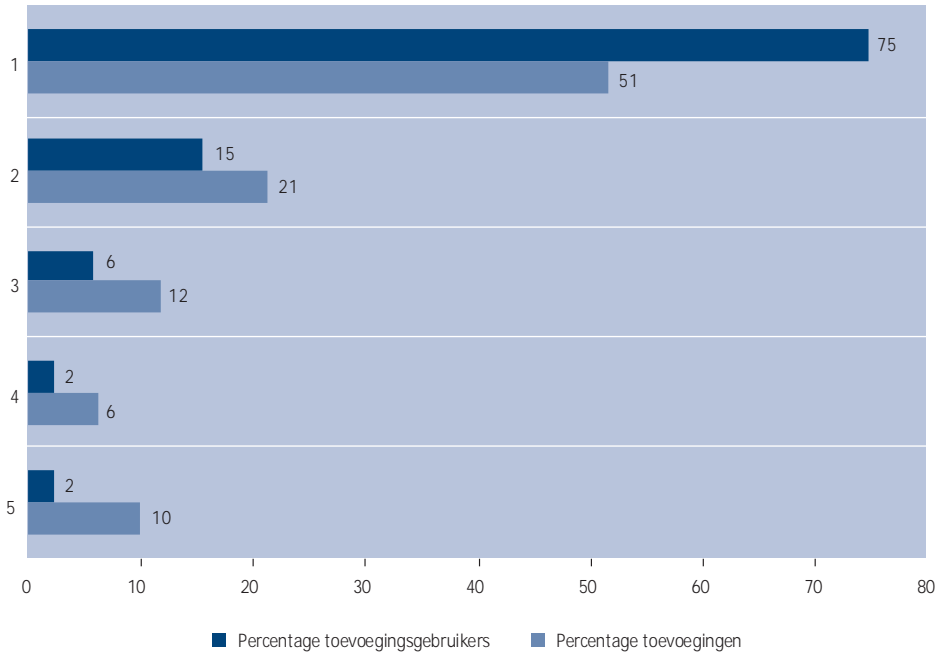
De mediationtoevoegingen werden afgegeven aan 17.011 gebruikers. Detoename (van ongeveer 11.000, +4%) van het totaal aantal toevoegingsgebruikers ging samen met een toename van 3% van het aantal afgegeven toevoegingen. Hieruit volgt dat het gemiddeld aantal toevoegingen per toevoegingsgebruiker in 2016 is gedaald van 1,47 naar 1,45 (zie tabel B7.1, bijlage 7).⁵⁴ Dit cijfers is sinds de invoering van VIValt in 2006 niet meer zo laag geweest.

De verdeling van het aantal toevoegingen over het aantal toevoegingsgebruikers varieert per jaar. Er is tot 2013 voortdurend sprake geweest van een geleidelijke afname van enkelvoudig gebruik en een toename van meervoudig gebruik. Tussen 2000 en 2013 is het enkelvoudig gebruik gedaald van 78% naar 70%. Sinds 2014 is hierin echter verandering gekomen. In 2016 is het enkelvoudig gebruik toegenomen tot 75% (zie tabel B7.2, bijlage 7).

⁵⁴ Omdat de monitor jaarlijkse ontwikkelingen beschrijft, hebben de cijfers betrekking op afzonderlijke kalenderjaren. In het kader van meervoudig gebruik kunnen hierdoor vertekeningen optreden. Een rechtzoekende aan wie bijvoorbeeld in december 2012 en januari 2013 een toevoeging werd afgegeven, wordt niet herkend als een meervoudig gebruiker. Aangenomen wordt echter dat de keuze voor het hanteren van afzonderlijke kalenderjaren geen belemmeringen oplevert bij de beoordeling van de trends in het meervoudig gebruik, omdat de onderschatting een constante is.

Een kleine groep toevoegingsgebruikers gebruikt binnen het stelsel relatief veel toevoegingen. Uit figuur 5.2 en tabel B7.3 van bijlage 7, blijkt dat er in 2016 in totaal ruim 42.000 toevoegingen (dat is 9,5% van het totaal aantal toevoegingen) zijn afgegeven aan ruim 6.500 meervoudig gebruikers met vijf of meer toevoegingen (dit is 2,1% van het totaal aantal toevoegingsgebruikers).

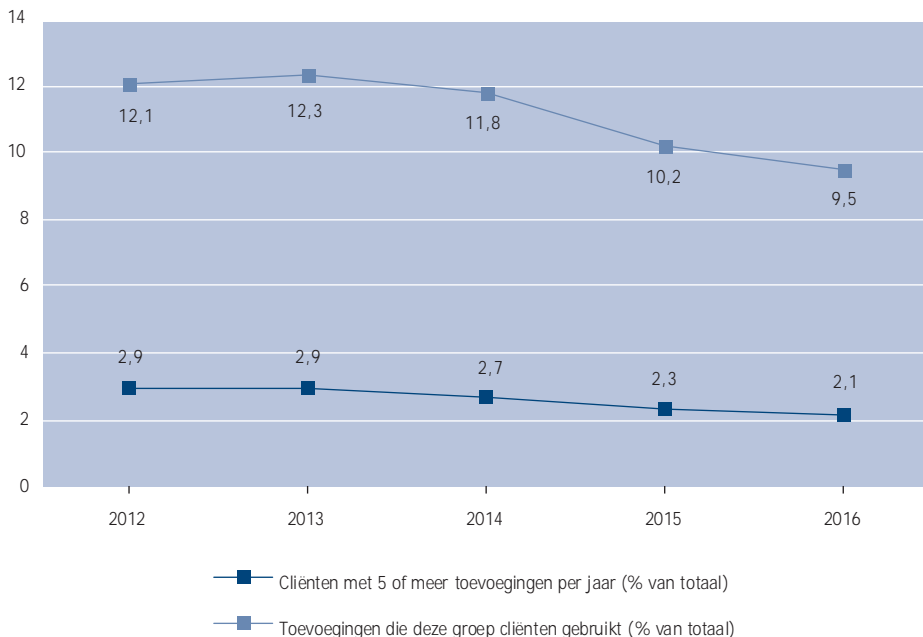
Figuur 5.2 Verhouding aantal toevoegingen en aantal toevoegingsgebruikers over 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B7.3, bijlage 7.

In figuur 5.3 is de trend weergegeven van het toevoegingsgebruik onder gebruikers met vijf of meer toevoegingen, over de laatste vijf jaren. Hieruit blijkt dat in 2016 zowel de mate van veelgebruik als het relatieve aantal veelgebruikers licht is afgenomen.

Figuur 5.3 Toevoegingsgebruik onder veelgebruikers in percentages over 2012 tot en met 2016*

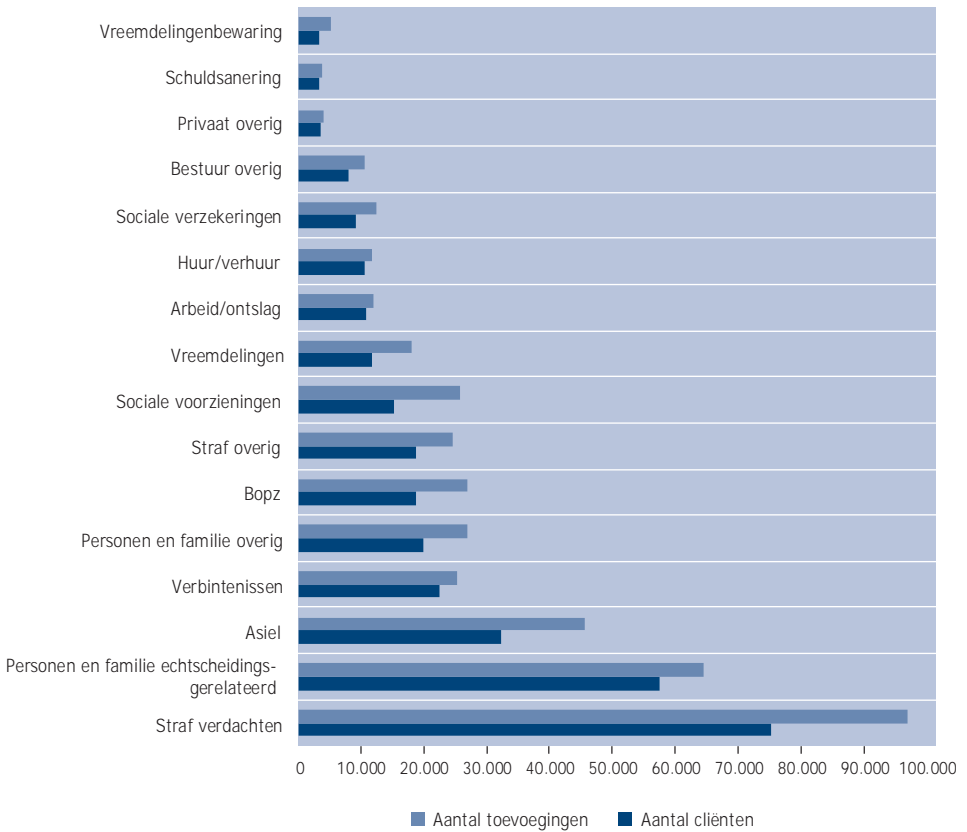

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B7.3, bijlage 7.

Bij meervoudig gebruik hebben de toevoegingen in 80% van de gevallen betrekking op dezelfde soort toevoegingen, in 18% van de gevallen gaat het om toevoegingen voor twee soorten en in 2% om minimaal drie tot maximaal zeven soorten toevoegingen.

In figuur 5.4 wordt weergegeven om hoeveel gebruikers het gaat per soort toevoeging. Op deze wijze is inzichtelijk gemaakt bij welke soort toevoeging er relatief vaak sprake is van enkelvoudig gebruik dan wel meervoudig gebruik. (Voor de achterliggende cijfers, waaronder het gemiddeld aantal toevoegingen per cliënt per soort toevoeging, zie tabel B7.4, bijlage 7.)

De soorten toevoegingen waar meervoudig gebruik relatief veel voorkomt, behelzen relatief vaak toevoegingen waarvoor geen eigen bijdrage is betaald - een nihilstelling of een ambtshalve toevoeging - of een toevoeging met een lage eigen bijdrage. Dit roept de vraag op of het verschil in meervoudig gebruik wellicht toe te schrijven is aan een verschil in prijsprikkel die van de hoogte van de te betalen eigen bijdrage uitgaat.

Figuur 5.4 Aantal* toevoegingsgebruikers per soort toevoeging over 2016**

* Het totaal aantal toevoegingsgebruikers wijkt af van het aantal gebruikers dat eerder in deze paragraaf is genoemd, omdat er per soort toevoeging geteld is hoeveel gebruikers erbij betrokken zijn. Als een toevoegingsgebruiker zowel een straf toevoeging als een echtscheidings toevoeging heeft gehad, dan is deze bij allebei de soorten als gebruiker meegeteld.

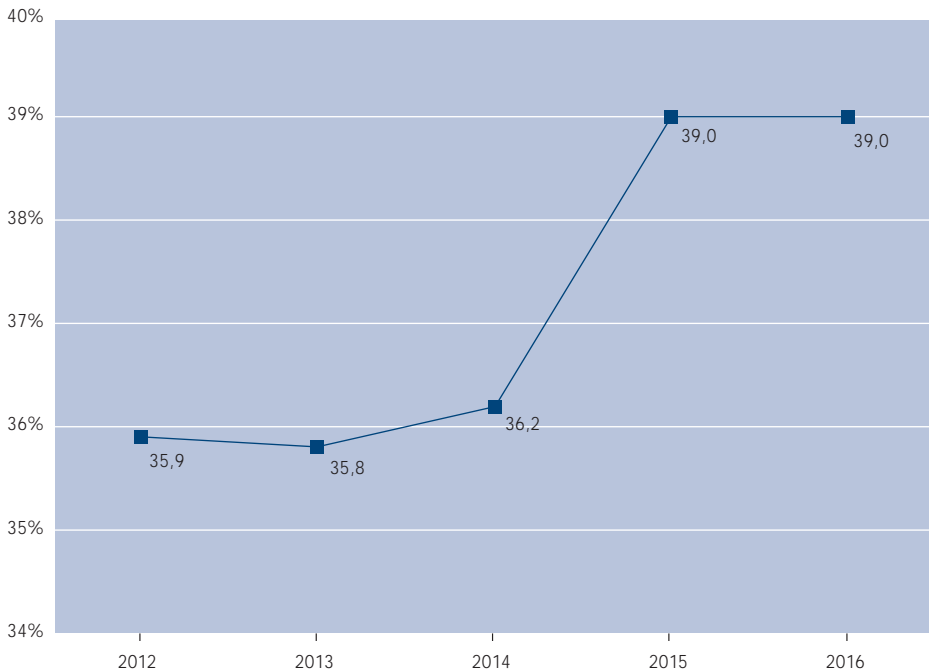
** De soorten milieu, Wet tijdelijk huisverbod, ambtenaren, faillissement, goederen, wonen, fiscaal en erfrecht zijn weggelaten omdat de groepen te klein zijn en deze visueel geen informatie meer gaven in de figuur. Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B7.4, bijlage 7.

Een relatief hoog aantal toevoegingen per gebruiker is terug te vinden bij sociale voorzieningen, asiel en vreemdelingen(bewaring). Het laagste aantal toevoegingen per gebruiker is terug te vinden bij een aantal civielrechtelijke soorten toevoegingen.

5.2 Het bereik van de Wrb onder de Nederlandse bevolking

Sinds 2007 wordt er, in samenspraak met het CBS, een schatting gemaakt van het deel van de Nederlandse bevolking dat in aanmerking komt voor gesubsidieerde rechtsbijstand, oftewel het bereik van de Wrb. Deze schatting wordt gemaakt op basis van het inkomen en het vermogen boven de forfaitaire vrijstelling in box 3 in het peiljaar (t-2), zoals gebruikelijk is bij de aanvraag van een toevoeging.⁵⁵ Figuur 5.5 laat zien dat in 2016 het bereik van de Wrb naar schatting 39,0% van de Nederlandse bevolking was. Het bereik is onveranderd gebleven ten opzichte van vorig jaar nadat er een flinke stijging zichtbaar was van 2014 op 2015 wegens een wijziging in de belastingwetgeving, zie MGR 2015, p. 100.

Figuur 5.5 Bereik Wrb over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B7.5a, bijlage 7.

55 Deze berekening is gemaakt aan de hand van de cijfers die door drs. W. Bos, werkzaam bij de sector Statistische Analyse Personen van het CBS te Heerlen, zijn aangeleverd. In bijlage 8 wordt toegelicht hoe de vorenstaande schatting tot stand is gekomen. De berekening is gebaseerd op de huishoudindeling zoals die op basis van de Wrb wordt gehanteerd en dus niet op de CBS-indeling van huishoudens, zoals in bijlagen 5 en 8 weergegeven.

Een daling of stijging van het bereik is niet alleen afhankelijk van feitelijke inkomens en vermogens, maar tevens van:

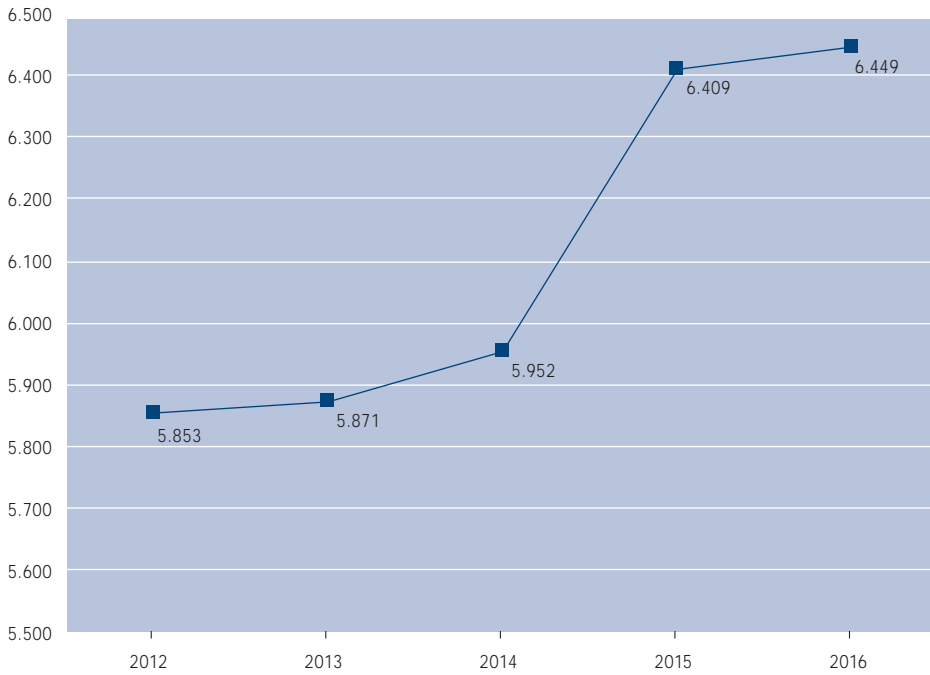
- veranderingen van de grensbedragen voor het inkomen en het vermogen in box 3. De grensbedragen worden vastgesteld aan de hand van het indexcijfer van de lonen bedoeld in artikel 34, vierde lid, van de Wrb.
- Vergrijzing alsmede toename van het aantal eenouderhuishoudens die kunnen leiden tot mutaties van het aantal personen in een bepaalde inkomensgroep (aantal personen);
- verminderde aftrekbaarheid door belastingwetgeving, bijvoorbeeld door lagere hypotheekrente of andere wijzigingen in het belastingstelsel;
- koopkrachtmutaties van verschillende bevolkingsgroepen met name van groepen met een inkomen net boven of onder een grensbedrag. Uiteraard verschilt de koopkrachtmutatie per bevolkingsgroep.

Van de groep alleenstaanden blijkt 64% onder de Wrb-grens te vallen, terwijl dat bij de mensen uit meerpersoonshuishoudens 30% is. Deze percentages zijn beide gelijk gebleven ten opzichte van het voorgaand jaar (zie tabel B7.5b, bijlage 7).

Gekeken naar het aantal *personen* in Nederland dat onder de Wrb- grens valt (39,0% = 6,449 mln.), blijkt dat er vanaf 2011 sprake is geweest van een constante toename van het absolute aantal Wrb-gerechtigden, waarbij ook hier de toename in 2016 opvalt (zie tabel B7.5b, bijlage 7).

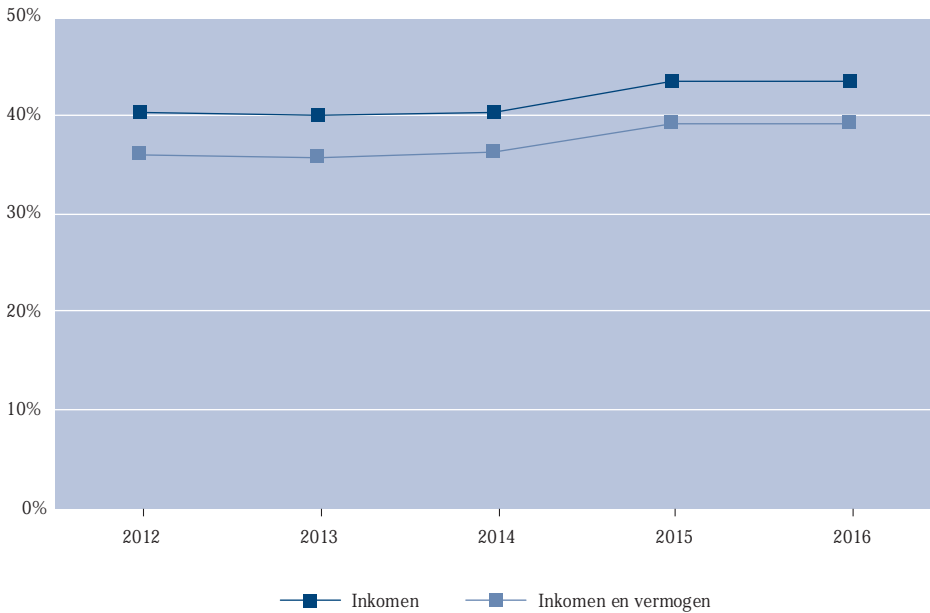
Figuur 5.6 Aantal Wrb-gerechtigden onder de Nederlandse bevolking in duizendtallen over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B7.5b, bijlage 7.

Om het effect van de twee afzonderlijke toetsingscomponenten - inkomen en vermogen in box 3 - inzichtelijk te maken, is gekeken naar het bereik berekend op basis van het inkomen zonder het vermogen in box 3 mee te nemen (zie figuur 5.7). Dit bereik komt uit op 43,6%. De beide trends blijken praktisch parallel te lopen. Dit betekent dat het bereik in hoofdzaak door de hoogte van het inkomen wordt bepaald.

Figuur 5.7 Bereik Wrb op basis van inkomen én op basis van inkomen en vermogen over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B7.5a, bijlage 7.

In de praktijk ligt het percentage Nederlanders dat aanspraak kan maken op de Wrb in 2016 hoger dan 39,0%. Zo worden bij echtscheidingen het inkomen en vermogen vanwege de tegenstrijdige belangen geïndividualiseerd. Dit zal er in een aantal gevallen toe leiden dat men niet langer boven de Wrb-grens valt, maar (net) daaronder. Daarbij komt dat een aantal rechtzoekenden peiljaarverlegging zal aanvragen wanneer het inkomen in t-2 hoger lag dan het huidige inkomen. Het aantal peiljaarverleggingen is in 2016 fors gedaald (zie paragraaf 4.3.5). Als het verzoek om peiljaarverlegging wordt toegewezen, vallen zij weliswaar niet onder het bereik van de Wrb op basis van t-2, maar kunnen zij wel gebruik maken van de voorzieningen van het stelsel. Daarnaast kennen ambtshalve toevoegingen geen draagkrachttoets en ook slachtoffers van ernstige misdrijven komen zonder toets in aanmerking.

5.3 Vastgestelde draagkracht toevoegingsgebruikers

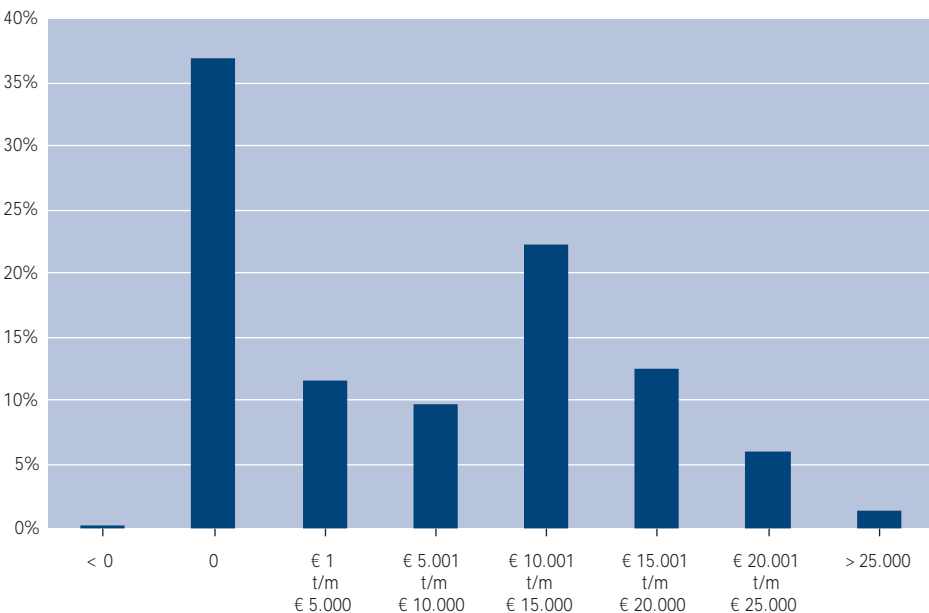
Dankzij de koppeling van de GRAS-gegevens van de Raad met de gegevens van de Belastingdienst, is het mogelijk een overzicht te maken van de door de Belastingdienst vastgestelde fiscale jaarinkomens van de toevoegingsgebruikers.⁵⁶

⁵⁶ Als er sprake is van een peiljaarverlegging, wordt het inkomen in het jaar t weergegeven.

Sinds 1 april 2006 worden de financiële gegevens niet langer door de rechtzoekenden aangeleverd, maar van hen wordt alleen nog verlangd dat zij hun BSN of vreemdelingsnummer overleggen. Aan de hand van deze gegevens vraagt de Raad bij de Belastingdienst het vermogen in box 3 en het vastgestelde belastbaar inkomen of het verzamelinkomen op, waarop de draagkrachtbepaling gebaseerd is. Gezien het feit dat er twee groepen toevoegingsgebruikers worden onderscheiden met elk hun eigen grenzen – alleenstaanden versus personen die deel uitmaken van meerpersoonshuishoudens – zijn in de figuren 5.8 en 5.9 de inkomens uitgesplitst naar deze twee groepen. Voor de verdelingen van eerdere jaren wordt verwezen naar de tabellen B7.6 en B7.7 in bijlage 7.

Bij de eenpersoonshuishoudens bestond in 2016 de grootste categorie (37%) uit personen met een fiscaal inkomen van 0 euro.

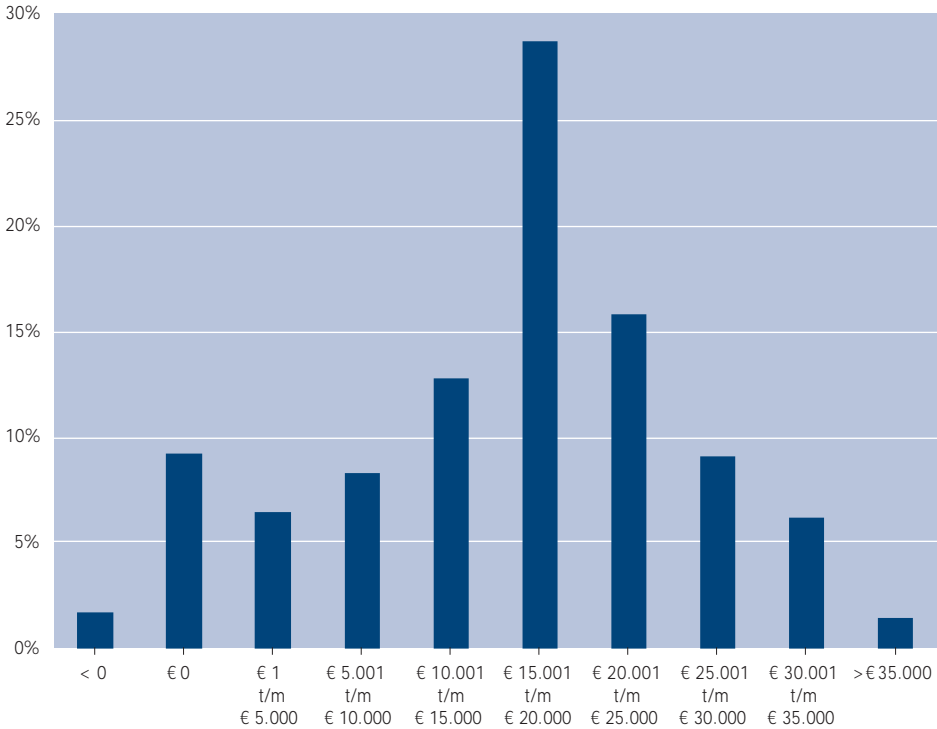
Figuur 5.8 Verdeling alleenstaanden voor wie een inkomenstoets geldt naar draagkracht (in euro's) over 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B7.6, bijlage 7.

Bij de meerpersoonshuishoudens bestond in 2016 de grootste categorie (29%) uit personen met een fiscaal inkomen tussen de 15.000 en 20.000 euro.

Figuur 5.9 Verdeling meerpersoonshuishoudens waarvoor een inkomensvoet geldt naar draagkracht (in euro's) in percentages over 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B7.7, bijlage 7.

Ten aanzien van de draagkracht valt het volgende op. In de eerste plaats de aanwezigheid van *negatieve* inkomens. Het gaat hier doorgaans om zelfstandige ondernemers.

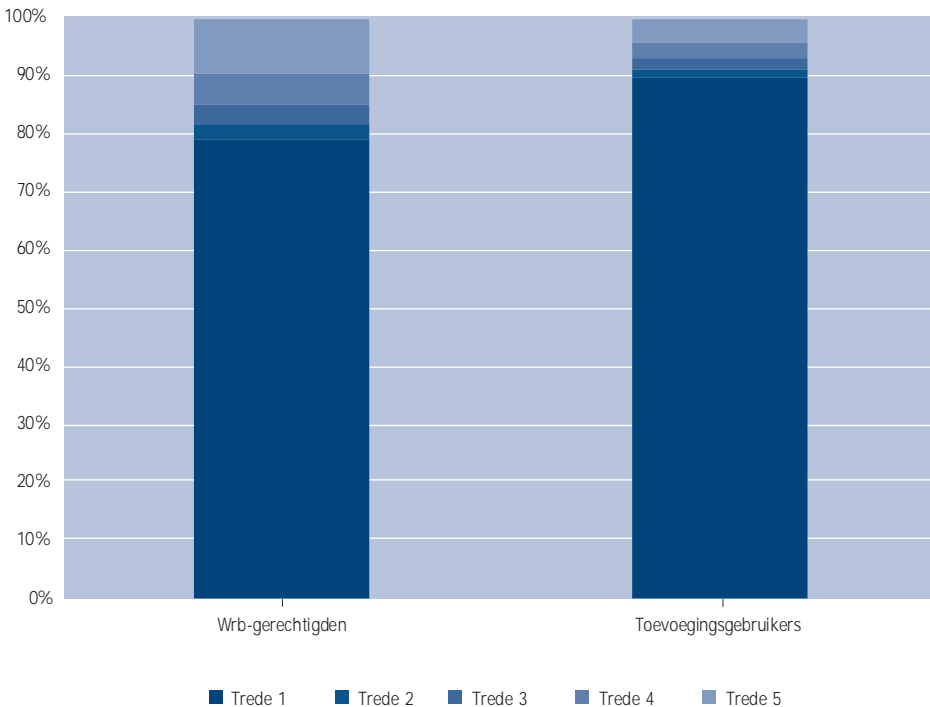
In de tweede plaats valt op dat er toevoegingen zijn afgegeven bij alleenstaande toevoegingsgebruikers met een fiscaal inkomen boven de Wrb-grens van 26.000 euro (0,3%) en bij de meerpersoonshuishoudens met een fiscaal inkomen boven de 36.800 euro (0,2%). Het gaat hierbij om toevoegingen van gebruikers die op grond van de wet- en regelgeving ondanks hun inkomen wel een toevoeging kunnen krijgen, maar geen eigen bijdrage krijgen opgelegd.

Verder valt op dat ruim een derde van alle alleenstaanden een fiscaal inkomen had van nul euro; zij vormen de grootste categorie bij de alleenstaanden. Deze groep bestaat voor een deel uit zzp'ers én uit gehuwden die betrokken zijn bij een echtscheidingsprocedure en niet over een eigen inkomen beschikken, omdat zij tijdens het huwelijk leefden van het inkomen van hun partner.

5.4 Vergelijking van de verdeling van toevoegingsgebruikers met Wrb-gerechtigden over de eigenbijdragecategorieën

In de voorgaande paragraaf zijn de fiscale inkomens van *toevoegingsgebruikers* belicht. Wanneer deze inkomensgegevens naast de gegevens van *Wrb-gerechtigden* (zoals beschreven in paragraaf 5.3) gelegd worden, wordt eventueel onder- dan wel overgebruik per trede zichtbaar. In figuur 5.10 en figuur 5.11 zijn hiertoe beide verdelingen samengebracht voor wat betreft alleenstaanden en meerpersoonshuishoudens. Hieruit kan worden afgelezen dat de verdeling tussen de Wrb-gerechtigden en de toevoegingsgebruikers flink uiteenloopt met uitzondering van de tweede trede. In de laagste trede zijn bij zowel de alleenstaanden als de personen uit meerpersoonshuishoudens de toevoegingsgebruikers oververtegenwoordigd ten opzichte van Wrb-gerechtigden. Dit betekent dat er in de laagste trede meer gebruikers zijn, dan op basis van het aantal Wrb-gerechtigden verwacht zou mogen worden. Bij alle overige treden zijn de gebruikers juist ondervertegenwoordigd ten opzichte van de gerechtigden.

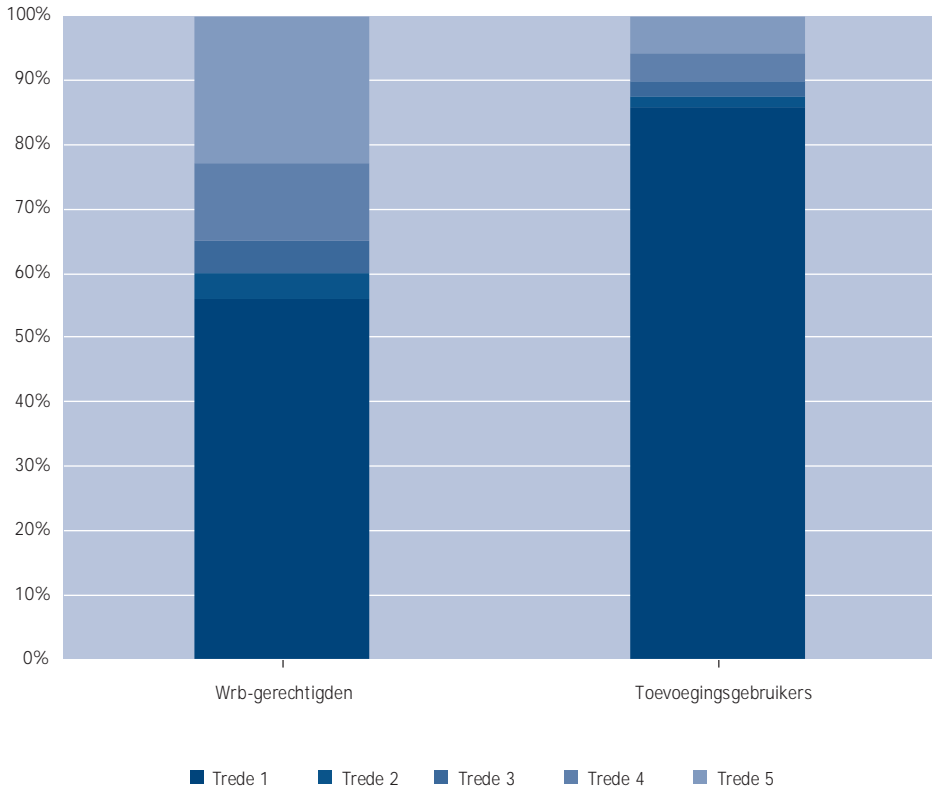
Figuur 5.10 Verdeling naar fiscaal inkomen van Wrb-gerechtigden en toevoegingsgebruikers voor wie een inkomenstoets geldt (alleenstaanden) over 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B7.8, bijlage 7.

Bij de meerpersoonshuishoudens zijn de verschillen binnen elke trede groter dan bij de alleenstaanden.

Figuur 5.11 Verdeling naar fiscaal inkomen van Wrb-gerechtigden en toevoegingsgebruikers voor wie een inkomenstoets geldt (meerpersoonshuishoudens) over 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B7.9, bijlage 7.

Het gegeven dat de grootste mate van 'ondergebruik' optreedt in trede 5, kan een aanwijzing zijn dat de hoogte van de voor dit segment opgelegde eigen bijdrage een relatief hoge drempel opwerpt om gebruik te maken van een toevoeging. Waar, op basis van de verdeling van Wrb-gerechtigden in de meerpersoonshuishoudens, 23% aan toevoegingsgebruikers verwacht zou mogen worden in deze trede, zien we slechts 6%. Bij de eenpersoonshuishoudens is het verschil iets kleiner, te weten 4% gerealiseerd tegen 10% verwacht. Dat werpt de vraag op waardoor deze groep in deze mate ondervetegenwoordigd is. In de beschouwing voorin deze Monitor (Stand van zaken 2016) wordt hierop teruggekomen.

Binnen de tweede en derde trede vallen relatief weinig gebruikers en gerechtigden, maar deze treden hebben dan ook de smalste bandbreedte voor wat betreft de inkomensgrenzen.

5.5 Achtergrondkenmerken van de gebruikers van toevoegingen⁵⁷

Doordat het BSN van een groot aantal gebruikers in GRAS voorkomt, kan er een koppeling worden gemaakt met bestanden van het CBS, waarin een aantal achtergrondgegevens van de desbetreffende personen voorkomt. Het BSN wordt bekend bij de bepaling of een rechtzoekende in aanmerking komt voor gesubsidieerde rechtsbijstand en in welke trede hij vervolgens valt. Wanneer een toevoeging ambtshalve wordt verstrekt, ontbreekt deze informatie, behalve als er door deze Wrb-gebruiker ook nog een andere toevoeging is aangevraagd waarvoor wel een inkomenstoets is uitgevoerd.

De GRAS-gegevens van 2016 zijn gekoppeld aan het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van 2014 en deels aan de GBA-gegevens van 2016.

Er konden 195.947 unieke personen worden gekoppeld (twee derde van alle unieke klanten⁵⁸): dit zijn de *Wrb-gebruikers*. Daarnaast zijn ook de achtergrondkenmerken van de *Wrb-gerechtigden* beschikbaar. Deze zijn gegenereerd uit het bestand van het CBS dat ook wordt gebruikt om het bereik te berekenen (zie par. 5.2). In bijlage 9a zijn alle achterliggende cijfers weergegeven voor de reguliere toevoegingen naar indeling per soort toevoeging en in 9b voor de mediationtoevoegingen.

5.5.1 Vergelijking toevoegingsgebruikers naar indeling per rechtsgebied met de Nederlandse bevolking

De resultaten van bovengenoemde koppeling bevestigen in grote lijnen het profiel, zoals dat men in het algemeen heeft van de gemiddelde Wrb-gebruiker. Wrb-gebruikers vormen geen doorsnede van de Nederlandse bevolking: bepaalde groepen of specifieke eigenschappen zijn oververtegenwoordigd.⁵⁹ Zo is de Wrb-gebruiker relatief vaak van het mannelijk geslacht, met name bij de categorieën straf- en bestuursrecht. Qua leeftijd valt hij relatief vaak in de categorie '25 tot 55 jaar' en relatief minder vaak in de categorie 65 jaar of ouder. Bij de categorie strafrecht is de leeftijdsgroep '15 tot 45 jaar' oververtegenwoordigd. De Wrb-gebruiker behoort relatief vaak tot de groep niet-Westerse allochtonen, zowel in de categorie 'eerste als tweede generatie'. Bij het bestuursrecht is de groep eerste generatie allochtonen/overige niet-Westerse allochtonen sterk oververtegenwoordigd. De herkomstgroep 'Marokko' is oververtegenwoordigd

---

57 Deze paragraaf is tot stand gekomen in samenwerking met het CBS in Den Haag en Heerlen.

58 Dit percentage komt ongeveer overeen met het aandeel van de rechtzoekenden die een eigen bijdrage betalen (63%).

59 Bij de beschrijvingen in deze paragraaf dient de kanttekening te worden geplaatst dat het hier de toevoeging een eigen bijdrage moest worden berekend, waarbij het BSN nodig is, of omdat aan deze persoon nog een toevoeging in een ambtshalve categorie werd verleend. Personen met alleen een ambtshalve toevoeging komen in de CBS-gegevens niet voor.

bij de categorieën bestuursrecht en strafrecht en 'Turkije' bij de categorie bestuursrecht.

De Wrb-gebruiker is relatief vaak gescheiden en minder vaak gehuwd of weduwe/weduwenaar. De gebruikers van straftoevoegingen zijn relatief vaak ongehuwd, wat deels toe te schrijven is aan de lagere gemiddelde leeftijd bij deze groep. Wrb-gebruikers maken relatief vaak deel uit van een eenpersoonshuishouden of vaker nog van een eenouderhuishouden. Met name bij bestuursrechtelijke en straftoevoegingen is er vaak sprake van eenpersoonshuishoudens. Ondanks het feit dat er vrij veel toevoegingen samenhangen met echtscheiding, zijn paren (met en zonder kinderen) duidelijk ondervertegenwoordigd onder de Wrb-gebruikers. Een verklaring hiervoor is dat ze relatief minder vaak Wrb-gerechtigd zijn.

Wrb-gebruikers zijn relatief vaak uitkeringsgerechtigd. Bij toevoegingen in de categorie bestuursrecht en strafrecht komen relatief weinig werknemers voor. Gepensioneerden komen relatief weinig voor onder de Wrb-gebruikers. Wrb-gebruikers wonen relatief vaak in (zeer) sterk verstedelijkte gebieden.

Het hier beschreven profiel van de Wrb-gebruiker komt in hoge mate overeen met de bevindingen uit de geschilbeslechtingsdelta ten aanzien van de achtergrondkenmerken van mensen met een hoge probleemfrequentie.⁶⁰

5.5.2   Vergelijking van toevoegingsgebruikers met Wrb-gerechtigden

Om meer betekenis te geven aan deze achtergrondkenmerken, zijn de toevoegingsgebruikers vergeleken met de Wrb-gerechtigden. Op die manier wordt inzichtelijk gemaakt of er sprake is van relatief overgebruik of juist ondergebruik door bepaalde categorieën Wrb-gerechtigden. Hieruit blijkt dat de volgende categorieën relatief vaak gebruikmaken van een toevoeging:

- mannen;
- 25-55-jarigen;
- niet-Westerse allochtonen (eerste generatie);
- gescheiden personen;
- uitkeringsgerechtigden;
- werknemers;
- inwoners van (zeer) sterk verstedelijkte gebieden;
- personen deel uitmakend van een eenouderhuishouden.

Ondergebruik van toevoegingen onder Wrb-gerechtigden is te zien bij:

- vrouwen;
- Wrb-gerechtigden onder de 25 jaar en van 65 jaar en ouder;
- autochtonen;
- weduwen/weduwenaars;

---

⁶⁰ Geschilbeslechtingsdelta 2014, p. 66.

- paren zonder kinderen;
- inwoners van weinig of niet verstedelijkte gebieden;
- pensioenontvangers en de groep 'overig niet actief of zonder inkomen'.

Ook opmerkelijk is dat niet-Westerse allochtonen, inwoners van (zeer) sterk verstedelijkte gebieden, uitkeringsgerechtigden, personen die een eenpersoonshuishouden voeren of deel uitmaken van een eenouderhuishouden en gescheiden personen niet alleen vaker dan gemiddeld Wrb-gerechtigd blijken te zijn, maar nog vaker toevoegingsgebruiker zijn, hetgeen wijst op een relatief hoog gebruik onder deze groep.

5.5.3 Profielschets gebruikers mediationtoevoegingen

Omdat bijna alle mediationtoevoegingen civielrechtelijk van aard zijn, worden achtergrondkenmerken van de gebruikers van mediationtoevoegingen in deze paragraaf vergeleken met die van de reguliere civiele toevoegingen. Deze profielschets komt grotendeels overeen met die van de groep mensen die in de regel een echtscheiding aangaan.⁶¹ Vrijwel alle mediations hebben immers betrekking op zaken die vallen onder de categorie personen- en familierecht (zie tabel B6.7, bijlage 6).

Onder de mediationtoevoegingen komen, in vergelijking met alle civielrechtelijke toevoegingsgebruikers, relatief veel vrouwen voor, personen tussen de 35 en 45 jaar, autochtonen, gehuwden/partnerschap, personen die actief zijn op de arbeidsmarkt en personen die behoren tot de groep paren met kinderen. Daarentegen kent deze groep van toevoegingsgebruikers relatief weinig personen onder de 25 jaar en boven de 55 jaar, niet-Westerse eerste generatie allochtonen, inwoners van zeer sterk verstedelijkte gebieden, personen uit de categorie 'gescheiden' na huwelijk of na partnerschap, uitkeringsgerechtigden en personen behorend tot de groep eenpersoons-/eenouderhuishoudens. Voor de achterliggende gegevens wordt verwezen naar bijlage 9b.

---

61 Zie CBS Statline onder Huwelijksontbinding: personen, aantallen en verhoudingscijfers. Hieruit blijkt dat twee derde van de personen die een echtscheiding aangaan tussen de 30 en 50 jaar oud is (meest recente cijfers: 2014).

6 Piket

Aangehouden verdachten van bepaalde strafbare feiten, vreemdelingen die op grond van de Vreemdelingenwet 2000 in hun vrijheid zijn beperkt of van wie de vrijheid is ontnomen en psychiatrisch patiënten die in bewaring worden gesteld, hebben recht om een gesubsidieerde advocaat te consulteren. De toedeling van advocaten is geregeld via piketdiensten. Deze voorziening wordt door de Raad gefaciliteerd. Advocaten worden ingepland volgens een rouleersysteem, zodat er te allen tijde een advocaat beschikbaar is.

Op 1 augustus 2014 is een reglement voor het verlenen van rechtsbijstand in piketzaken in werking getreden. Dit reglement vervangt alle regionale regelingen met betrekking tot de piketorganisatie.

De belangrijkste elementen uit het piketreglement zijn:

1. Advocaten kunnen voor maximaal drie piketsoorten worden ingeschreven: strafpiket, jeugdstrafpiket, psychiatrisch patiëntenpiket en vreemdelingenpiket.
2. Van een voorkeursadvocaat is alleen sprake indien een rechtzoekende daar zelf nadrukkelijk om verzoekt.
3. Om deel te kunnen nemen aan een piketregeling dient de advocaat:
  - te voldoen aan de inschrijvingsvoorwaarden voor de betreffende piketsoort (waarin de inhoudelijke eisen staan vermeld);
  - de beschikbaarheidstijden voor piketmeldingen in acht te nemen (op werkdagen, in het weekend en op feestdagen van 07.00–20.00 uur);
  - te beschikken over een mobiele telefoon met internettoegang voor het ontvangen van en kunnen reageren op piketmeldingen;
  - een strafpiketmelding binnen 45 minuten te accepteren (geldt voor voorkeurs- en/of ingeplande advocaat);
  - de aan hem toebedeelde piketdiensten persoonlijk te verrichten; het ruilen en waarnemen van een dienst kan de deelnemende advocaat zelf via het geautomatiseerde piketplanningsprogramma regelen.

Paragraaf 6.1 vermeldt hoeveel piketmeldingen er in 2016 digitaal zijn binnengekomen en welk gedeelte hiervan door voorkeursadvocaten is verricht. In paragraaf 6.2 wordt weergegeven hoeveel piketdeclaraties er in 2012 tot en met 2016 zijn ingediend en welke vormen van rechtsbijstand er zijn verleend. Ten slotte komt in paragraaf 6.3 aan de orde hoeveel advocaten er in 2016 hebben deelgenomen aan het piket.

6.1 Piketmeldingen in strafzaken

De cijfers in deze paragraaf hebben tot oktober 2016 alleen betrekking op de strafpiketmeldingen. In 2016 zijn er in totaal 142.000 strafpiketmeldingen digitaal binnengekomen, waarvan 120.000 een meerderjarigenstrafpiketmelding betrof en 22.000 jeugdstrafpiketmeldingen. Bij deze piketmeldingen werd in 38% van de gevallen (58.531) door de rechtzoekende gevraagd om een specifieke voorkeursadvocaat. In 79% van de voorkeursmeldingen heeft de voorkeursadvocaat de melding geaccepteerd.

Als een voorkeursmelding niet door de voorkeurspiketadvocaat wordt geaccepteerd, dan wordt deze daarna gemeld aan de advocaat die op deze dag ingepland staat.

6.2 Piketdeclaraties voor alle piketsoorten

In 2016 zijn er in totaal 116.000 piketdeclaraties ingediend voor de rechtsbijstand die in het kader van piket is verleend (zie bijlage 10 tabel B10.1 voor cijfers over de laatste jaren). Het aantal piketdeclaraties dat is ingediend, is in 2016 gedaald ten opzichte van een jaar eerder (in 2015 waren er 119.000 piketdeclaraties, waarnaast ook nog 4.000 consultatiebijstand in het kader van destijds gehouden pilots).

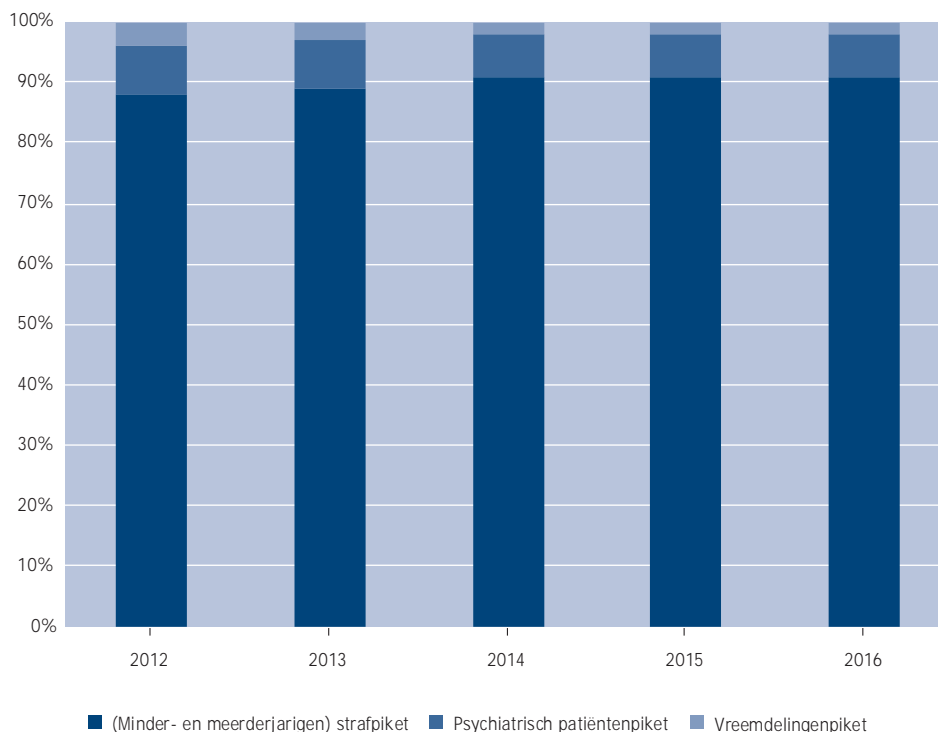
De cijfers over de piketdeclaraties die in deze paragraaf staan weergegeven, betreffen alle soorten piket (in tegenstelling tot de meldingen in de paragraaf hierboven die tot oktober 2016 alleen betrekking hebben op het strafpiket). Het aantal piketdeclaraties in het kader van psychiatrisch patiëntenpiket is tussen 2012 en 2016 continu afgenomen. Dit is wellicht gerelateerd aan het aangescherpte beleid voor inschakeling van piketadvocaten of het direct toekennen van een ambtshalve toevoeging Bopz. Het aantal vreemdelingenpiketten daalt de eerste jaren ook, maar neemt in 2016 weer toe. Deze trend hangt samen met de mate waarin vreemdelingenbewaring wordt toegepast. Het aantal declaraties bij (jeugd) strafpiket is in 2016 afgenomen.

Echter, ten opzichte van 2009 is de hulpverlening in het kader van strafpiket in 2016 met 44% toegenomen (zie tabel B10.1 bijlage 10). De voornaamste oorzaak van deze stijging moet gezocht worden in de procedurele aanpassingen die zijn doorgevoerd in het strafpiket naar aanleiding van de uitspraak in de zaak *Salduz*. Deze procedurele aanpassingen zijn neergelegd in de Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor, die op 1 april 2010 in werking is getreden (Stcrt 2010, 4003).⁶²

In figuur 6.1 is te zien dat het overgrote deel van de pikethulpverlening (91%) op het gebied van het strafrecht plaatsvindt.

62 Deze aanwijzing is overigens per 1 maart 2017 vervallen. De piketfase is opgenomen in het Wetboek van Strafvordering Stb 2016 475 en 476.

Figuur 6.1 Verdeling van pikethulpverlening naar soort over 2012 tot en met 2016*

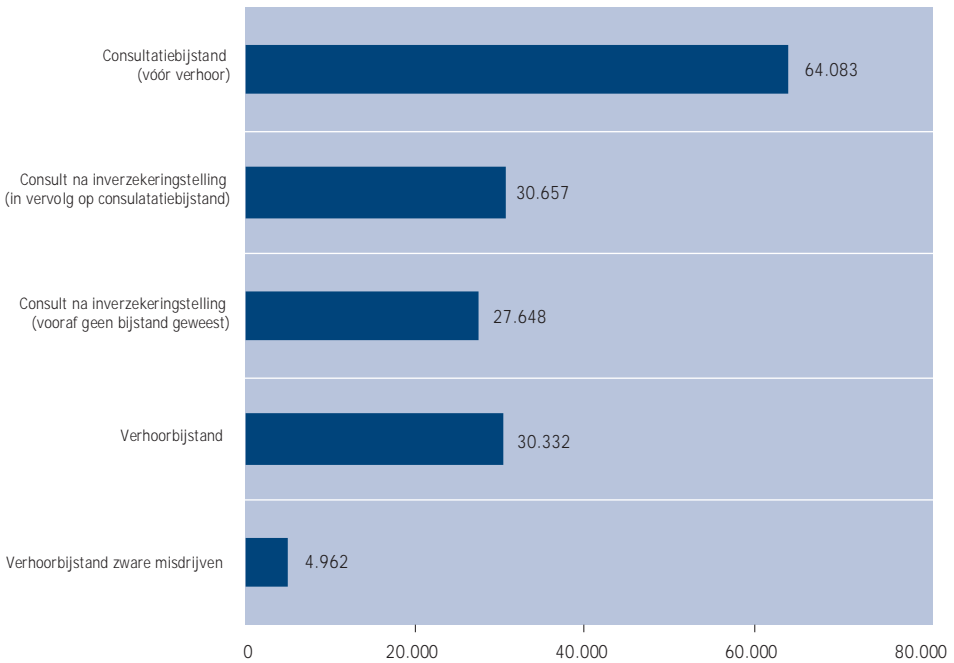

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B10.1, bijlage 10.

Vastgestelde strafpiketdeclaraties

Een piketadvocaat kan zowel vóór de inverzekeringstelling (consultatiebijstand) als ná de inverzekeringstelling (bijstand na inverzekeringstelling) een aangehouden verdachte bijstaan voor feiten waarvoor voorlopige hechtenis is toegestaan. Vóór maart 2016 was verhoorbijstand alleen nog mogelijk voor minderjarige verdachten van strafbare feiten. Sinds 1 maart 2016 kunnen ook aangehouden meerderjarige verdachten bijstand van een piketadvocaat krijgen ontvangen *tijdens* het politieverhoor (verhoorbijstand). Vanaf 1 maart 2016 moesten op grond van een uitspraak van de Hoge Raad uit december 2015 ook meerderjarige verdachten actief op dat recht gewezen worden. Alleen wanneer verdachten hiervan ondubbelzinnig afstand doen, vindt geen verhoorbijstand plaats.

In figuur 6.2 staat weergegeven hoeveel piketdeclaraties zijn vastgesteld voor de verschillende vormen van rechtsbijstand.

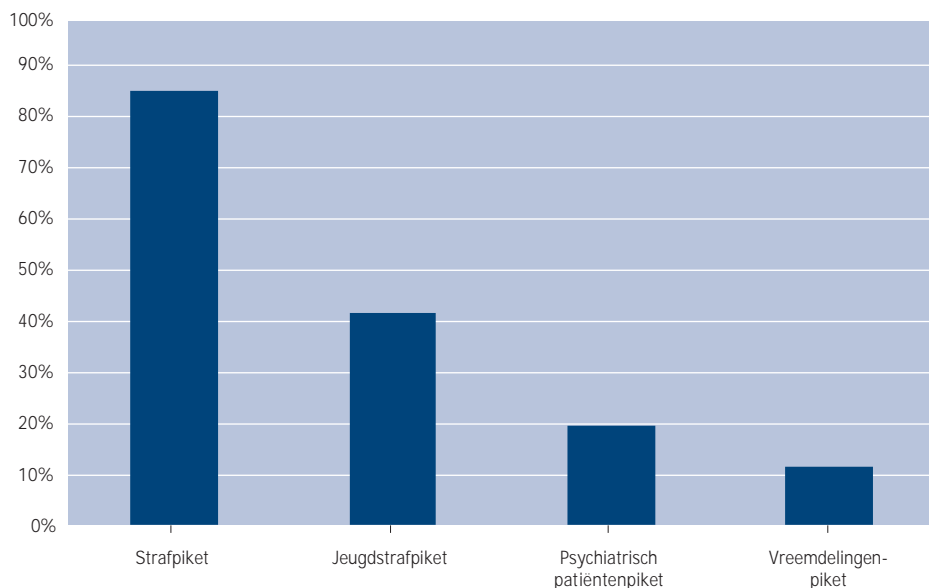
Figuur 6.2 Aantal vastgestelde strafpiketdeclaraties over 2016*

* Voor de achterliggende cijfers zie tabel B10.2, bijlage 10.

6.3 Piketadvocaten

In 2016 nemen 3.273 advocaten deel aan tenminste een van de piketsoorten.⁶³ Het merendeel van de piketadvocaten (85%) participeerde in het strafpiket. Deelname aan het jeugdstrafpiket werd in 2016 meestal gecombineerd met deelname aan het meerderjarigenstrafpiket (40% van alle piketadvocaten) en in mindere mate werd straf- met psychiatrisch patiëntenpiket gecombineerd (11%) of straf- met vreemdelingenpiket (7%). In figuur 6.3 worden alleen die piketsoorten weergegeven waar een substantieel aantal advocaten aan heeft deelgenomen.

63 Deze cijfers zijn niet vergelijkbaar met cijfers uit eerdere jaren, omdat er vanaf 2015 op een andere (zuiverdere) manier geteld kan worden.

Figuur 6.3 Percentage deelnemende advocaten per piketsoort over 2016*

* Voor de achterliggende cijfers over 2016 zie tabel B10.3, bijlage 10.

Aanpassingen van de inschrijvingsvoorwaarden kunnen van invloed zijn geweest op de deelname aan het piket. Advocaten kunnen op eigen verzoek van de piketlijst geschrapt worden of zij worden hiertoe gedwongen, omdat ze bijvoorbeeld niet aan het vereiste minimum konden voldoen voor wat betreft opleidingspunten en/of zaken.⁶⁴

64 Een overzicht van voorwaarden waaraan een rechtsbijstandverlener dient te voldoen, is te vinden op: www.rvr.org/nl/subhome_rbv/inschrijven_rbv/specialisaties.

7 Het aanbod van rechtsbijstandverleners

Een van de taken van de Raad is te voorzien in voldoende aanbod van rechtsbijstandverleners. Dit hoofdstuk laat zien hoe het aanbod zich, in kwantitatieve zin, de afgelopen jaren heeft ontwikkeld.⁶⁵ Het aantal rechtsbijstandverleners dat gesubsidieerde rechtsbijstand verleent, dient nauwgezet te worden gevolgd om tijdig te kunnen anticiperen op een naderend tekort dan wel overschot. Gesubsidieerde rechtsbijstand wordt hoofdzakelijk aangeboden door advocaten, maar ook mediators⁶⁶ en bewindvoerders kunnen toevoegingen aanvragen.⁶⁷ Ten slotte kunnen ook bijzondere curatoren aan minderjarige cliënten worden toegevoegd.

In paragraaf 7.1 wordt allereerst in beeld gebracht hoeveel rechtsbijstandverleners jaarlijks gesubsidieerde rechtsbijstand verlenen, waarbij de advocaten en mediators apart aan de orde komen. Paragraaf 7.2 vergelijkt de advocaten die binnen het stelsel actief zijn met de advocaten die landelijk bij de NOVA ingeschreven staan. Daarnaast wordt beschreven hoe lang advocaten werkzaam zijn binnen het stelsel en hoe het verloop onder hen is. Ten slotte geeft paragraaf 7.3 de deelname van mediators aan het stelsel weer.

7.1 De rechtsbijstandverleners

7.1.1 Aantal rechtsbijstandverleners

Eind 2016 stonden er ruim 10.000 rechtsbijstandverleners bij de Raad ingeschreven.⁶⁸ Die behandelden echter niet allemaal toevoegingszaken. In 2016 verleenden iets meer dan 8.100 rechtsbijstandverleners in ten minste één zaak gesubsidieerde rechtsbijstand (in dit hoofdstuk verder als actief benoemd). Het aantal rechtsbijstandverleners dat binnen het stelsel actief is, is in 2016 een fractie

---

65 De gegevens in dit hoofdstuk zijn hoofdzakelijk ontleend aan bestanden met gegevens uit GRAS, die zijn aangeleverd door de afdeling Informatie Management (ICT-organisatie van de Raad). Voor de kenmerken van de rechtsbijstandverleners maakt de Raad gebruik van BAR (Beheer Advocaten Registratie). Omdat de gegevens over de rol die de rechtsbijstandverlener – advocaat en mediator – binnen het stelsel vervult, afwijken van die in de GRAS-registratie die tot 2006 werd gebruikt, is een vergelijking met de gegevens van vóór 2006 niet betrouwbaar. In de nieuwe registratie is het mogelijk om verschillende soorten inschrijvingen naast elkaar weer te geven. Zo kan men als advocaat én als mediator bij de Raad ingeschreven staan.

66 Omwille van de leesbaarheid worden de mediators in dit hoofdstuk omschreven als rechtsbijstandverleners, waarbij dient te worden opgemerkt dat de feitelijke dienstverlening van een mediator in essentie niet bestaat uit het verlenen van rechtsbijstand maar uit het begeleiden van partijen naar een mogelijke oplossing van hun geschil.

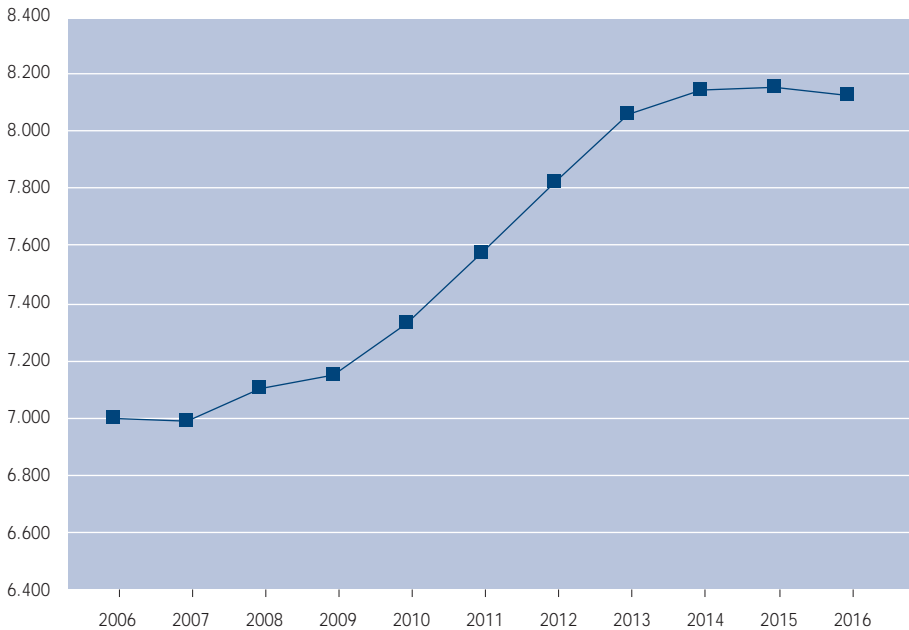
67 Mediators kunnen sinds 2005 toevoegingen aanvragen en bewindvoerders sinds 2013.

68 Hieronder waren 8.909 advocaten, 1.467 mediators, 54 bewindvoerders en 17 deurwaarders. Een rechtsbijstandverlener kan meer van deze rollen tegelijk bekleden.

afgenomen ten opzichte van 2015. Deze lichte afname is opmerkelijk te noemen gezien de continue toename die vanaf 2007 zichtbaar was.

Figuur 7.1 Aantal rechtsbijstandverleners dat op toevoegingsbasis werkt over 2006 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B11.1, bijlage 11.

7.1.2 Rol van de rechtsbijstandverleners

De meeste rechtsbijstandverleners staan bij de Raad ingeschreven als advocaat (91%). Daarnaast staat 14% van de rechtsbijstandverleners als mediator ingeschreven. Een deel van de rechtsbijstandverleners staat zowel als advocaat als mediator ingeschreven. Ook komen nog andersoortige inschrijvingen voor, zoals die van deurwaarder of bewindvoerder. Tabel B11.2, bijlage 11 bevat een overzicht van de rechtsbijstandverleners, uitgesplitst naar rol.

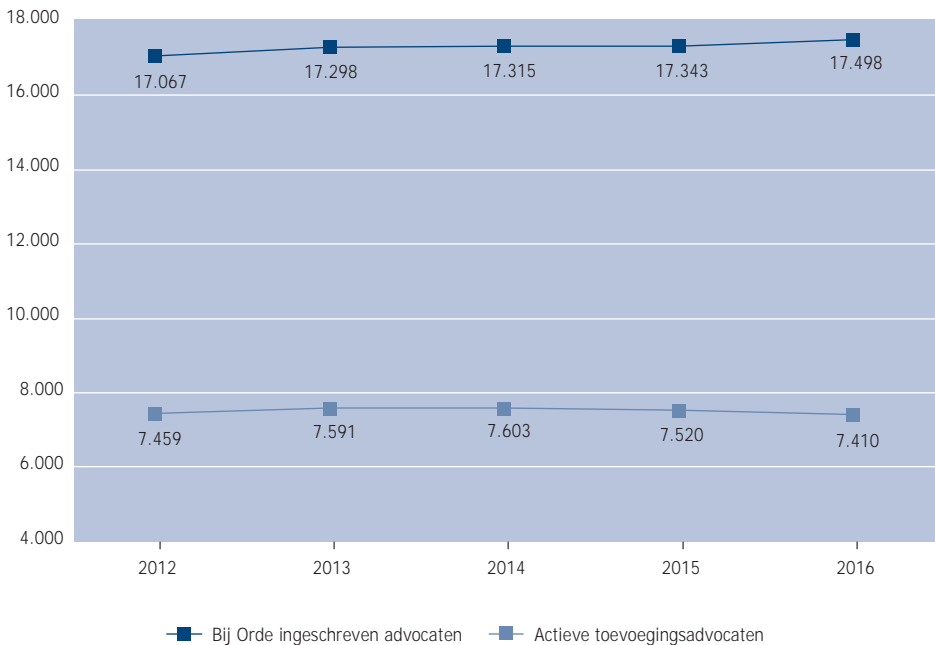
In de volgende paragrafen komt het gemiddeld aantal toevoegingen ter sprake van zowel advocaten als mediators en een aantal kenmerken, zoals de leeftijd en de man-vrouwverhouding en, voor wat betreft de advocaten, het verloop.

7.2 De advocaten

In 2016 verleenden ruim 7.400 advocaten⁶⁹ in ten minste één zaak gesubsidieerde rechtsbijstand. Het aantal loopt in 2015 voor het eerst terug. Daarvoor was er elk jaar groei zichtbaar.

Van alle advocaten die in 2016 bij de NOvA ingeschreven stonden is 42% actief als rechtsbijstandverlener binnen het stelsel. Dit percentage is wederom iets gedaald ten opzichte van het jaar ervoor (43%).

Figuur 7.2 Aantal bij de NOvA ingeschreven advocaten⁷⁰ en aantal advocaten dat gesubsidieerde rechtsbijstand verleent over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B11.3, bijlage 11.

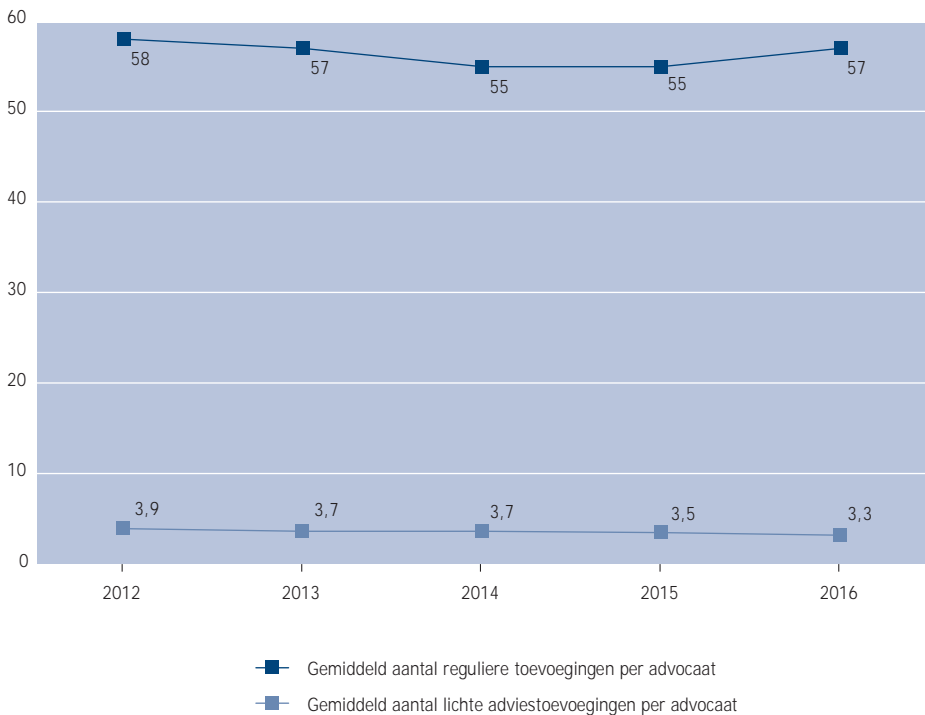
⁶⁹ Het gaat hier uitsluitend om advocaten. De advocaat-mediators die alleen mediationtoevoegingen deden en de mediationtoevoegingen die advocaat-mediators deden, zijn in de tellingen buiten beschouwing gelaten. Deze manier van tellen wijkt af van de wijze van tellen die in de edities en jaarverslagen voor 2013 is gehanteerd. De cijfers zijn in 2013 met terugwerkende kracht bijgesteld.

⁷⁰ Bron: Jaarverslag 2016 NOvA.

7.2.1 Aantal toevoegingen per advocaat

Het gemiddeld aantal reguliere toevoegingen per advocaat per jaar is in 2016 toegenomen van 55 naar 57.⁷¹ Dit is het gevolg van de toename van het aantal toevoegingen in 2016 en de afname van het aantal binnen het stelsel actieve advocaten. Het gemiddelde aantal lichte adviestoevoegingen van 3,3 is per advocaat in 2016 enigszins gedaald ten opzichte van 2015.

Figuur 7.3 Gemiddeld aantal reguliere toevoegingen (excl. mediation- en lichte adviestoevoegingen) en het gemiddeld aantal lichte adviestoevoegingen per actieve advocaat over 2012 tot en met 2016*

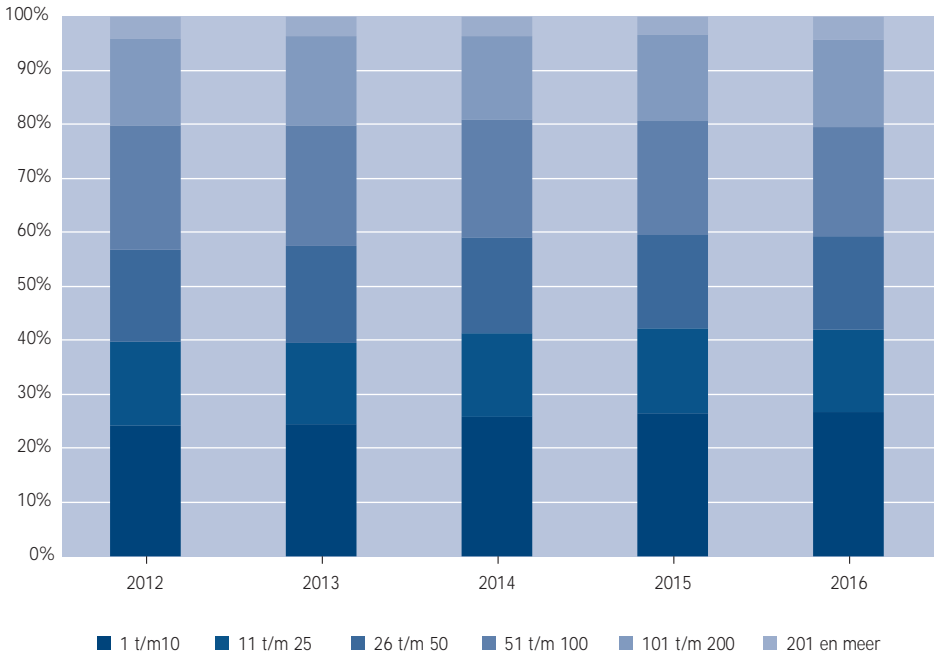

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B11.4, bijlage 11.

71 Het gemiddelde is berekend door het aantal reguliere toevoegingen te delen door het aantal advocaten dat ten minste één reguliere toevoeging heeft behandeld. Dit geldt ook voor de berekening van het gemiddelde aantal lichte adviestoevoegingen. In de edities vóór 2013 werd gedeeld door alle advocaten die werkzaam waren binnen het stelsel. Om deze reden zijn de cijfers die nu in de reeks zijn beschreven, niet vergelijkbaar met de cijfers uit de monitoren van vóór 2013.

Wanneer het aantal binnen het stelsel actieve advocaten wordt ingedeeld naar het aantal door hen behandelde reguliere en lichte adviestoevoegingen, blijkt dat in 2016 27% van alle advocaten 1 tot en met 10 toevoegingen per jaar behandelde (zie tabel B11.5, bijlage 11). Het percentage advocaten met meer dan 200 zaken, lag rond de 4% (zie figuur 7.4).

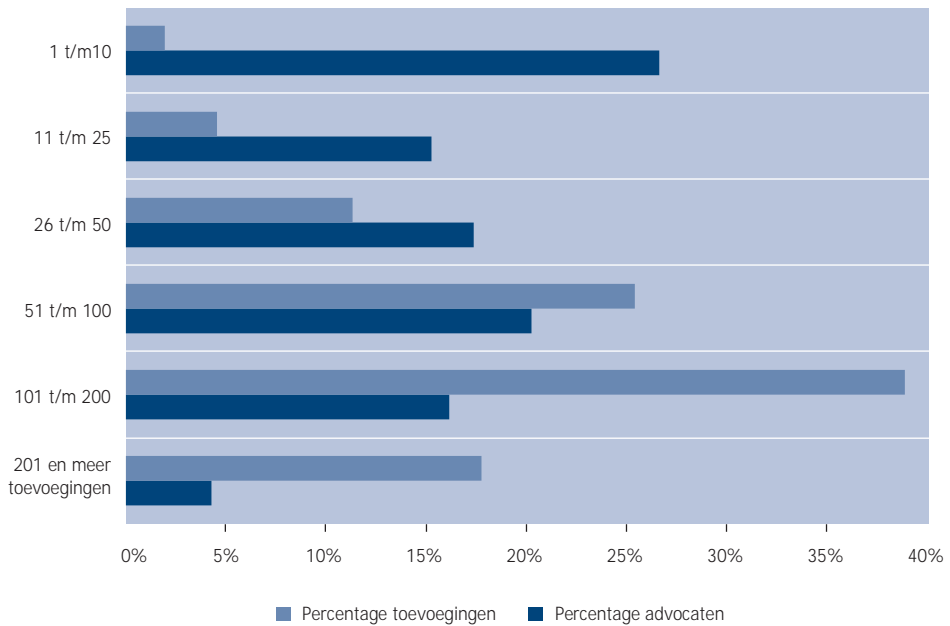
Figuur 7.4 Verdeling van het aantal toevoegingen over de binnen het stelsel actieve advocaten over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B11.5, bijlage 11.

De verdeling van het aantal toevoegingen over de advocaten is erg scheef (zie figuur 7.5). Opvallend is dat de advocaten die in 2016 10 of minder toevoegingen behandelde (27% van het totaal), gezamenlijk slechts 2% van alle toevoegingen behandelde (zie figuur 7.5). Het beeld is juist omgekeerd bij de advocaten die meer dan 200 toevoegingen behandelde (4% van het totaal). Samen behandelde deze groep advocaten 18% van de toevoegingen.

Figuur 7.5 Verdeling van het aantal toevoegingen over de actieve advocaten over 2016*

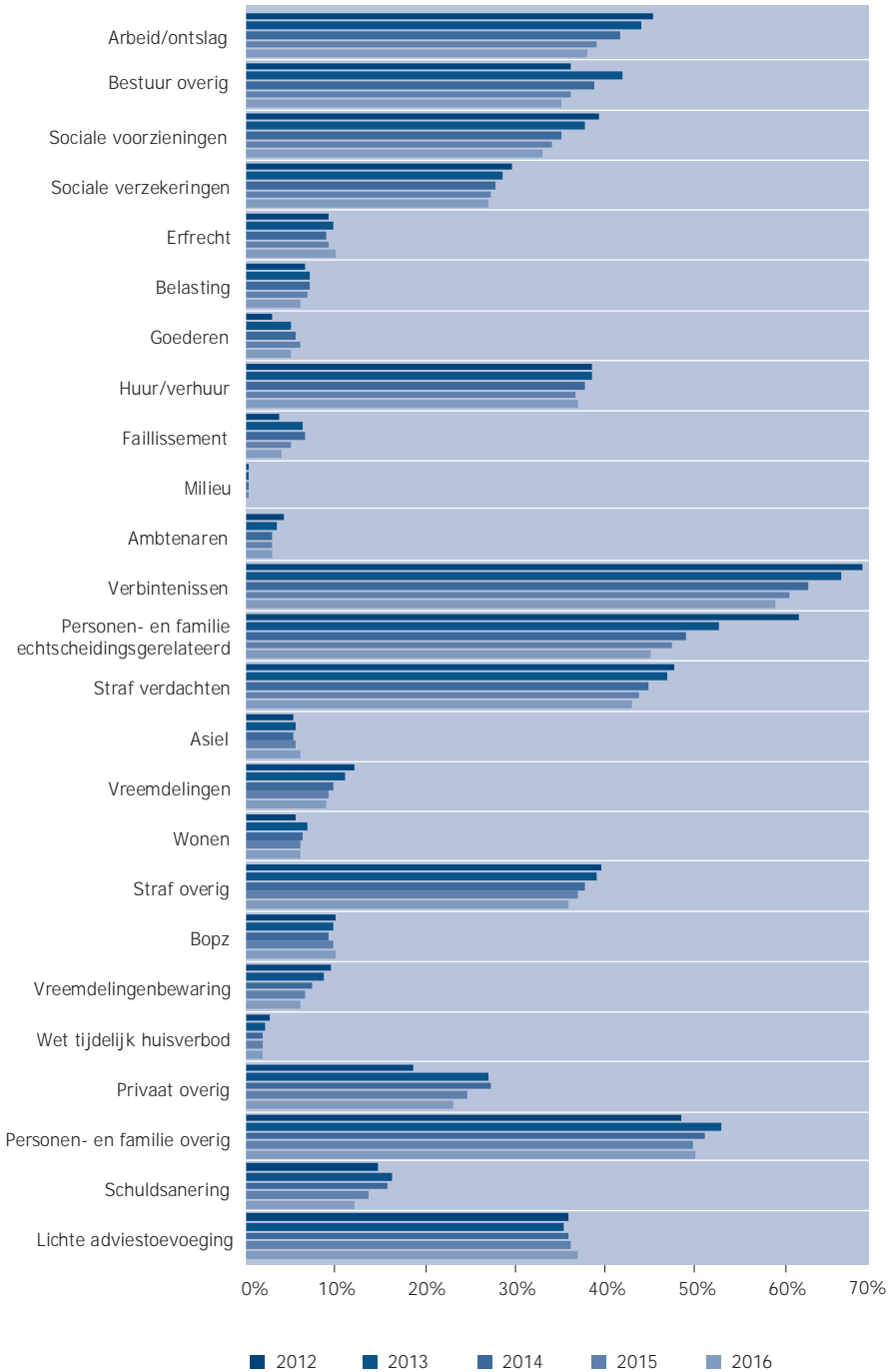

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B11.5, bijlage 11.

7.2.2 Advocaten naar soort toevoeging en rechtsgebied

Advocaten zijn veelal werkzaam in verschillende soorten toevoegingen. Dit is duidelijk zichtbaar in figuur 7.6, die per soort toevoeging het aantal advocaten toont dat in het betreffende jaar in dat soort toevoegingen werkzaam was. Hierin zijn grote verschillen zichtbaar. Relatief veel advocaten blijken toevoegingen te doen op het gebied van verbintenissenrecht: 59% van de advocaten die binnen het stelsel actief zijn, deed ten minste één toevoeging op dat gebied. Bij straf toevoegingen is dit 43% van de advocaten. Opvallend is dat bijna bij elk soort toevoeging in 2016 minder advocaten werkzaam waren dan in de jaren daarvoor, terwijl het aantal toevoegingen per soort niet altijd afgenomen is. Dit zou erop kunnen wijzen dat advocaten zich meer gespecialiseerd hebben en in toenemende mate op één terrein werkzaam zijn, mede omdat het totaal aantal advocaten dat deelneemt aan het stelsel slechts licht is afgenomen.

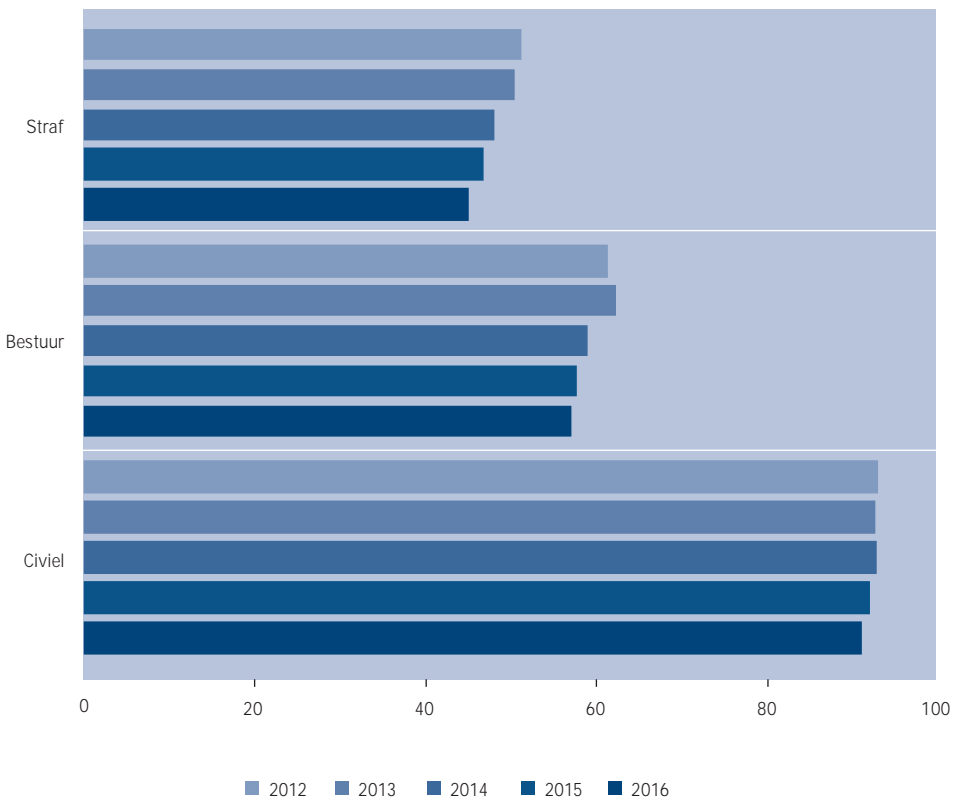
Figuur 7.6 Percentage actieve advocaten per soort toevoeging over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B11.7, bijlage 11.

Als op een ander niveau, namelijk per rechtsgebied, wordt gezien of er verloop is in de deelname van advocaten door de jaren heen (zie figuur 7.7), dan blijkt dat vooral bij strafrecht een relatieve afname zichtbaar is van het aantal advocaten dat deelneemt aan het stelsel. Ook hier lijkt onder meer het stellen en handhaven van inschrijvingsvoorwaarden effect te hebben. Bij bestuur is er de afgelopen jaren een wisselend beeld te zien. Bij civiel lijkt de deelname stabiel te zijn.

Figuur 7.7 Percentage actieve advocaten per rechtsgebied over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B11.8, bijlage 11.

7.2.3 Specialisatie van advocaten

Advocaten kunnen zich specialiseren op bepaalde vakgebieden. Niet elke advocaat heeft zich gespecialiseerd, maar het komt ook voor dat een advocaat meerdere specialisaties heeft. Advocaten dienen voor de inschrijving voor een specialisatie te voldoen aan bepaalde deskundigheidseisen. Deze staan beschreven in de

inschrijvingsvoorwaarden van de Raad. De deskundigheidseisen houden onder meer in dat de advocaat met zaken op het vakgebied heeft meegelopen met een andere reeds ingeschreven advocaat én dat hij cursussen op het bewuste vakgebied heeft gevolgd. Per 1 juli 2012 mogen uitsluitend op het gebied van personen- en familierecht gespecialiseerde advocaten en mediators toevoegingen van deze soort aanvragen. Dit geldt ook voor de specialisaties voor jeugdrecht en slachtofferzaken per respectievelijk 1 juli 2013 en 1 juli 2014.

In 2016 is er getoetst of voldaan werd aan de deskundigheidseisen voor strafrecht en jeugdzaken. Dat heeft voor de specialisatie strafrecht geleid tot circa 300 uitschrijvingen en voor jeugdzaken tot enkele tientallen uitschrijvingen.

Tabel 7.1 geeft een overzicht van het aantal advocaten dat in 2016 ingeschreven stond met een specialisatie op een bepaald gebied.

Tabel 7.1 Aantal gespecialiseerde advocaten over 2016*

Specialisatie	Aantal advocaten
Personen- en familierecht	3.504
Strafrecht	3.014
Jeugdrecht	1.503
Psychiatrisch patiëntenrecht	709
Vreemdelingenrecht	688
Slachtofferzaken	492
Asielrecht	442
Internationale kinderonvoeringszaken	44

* 3.283 Advocaten zijn niet gespecialiseerd op een van de genoemde specialisaties. Advocaten met meer specialisaties komen in deze telling meerdere keren voor.

7.2.4 Het verloop onder advocaten

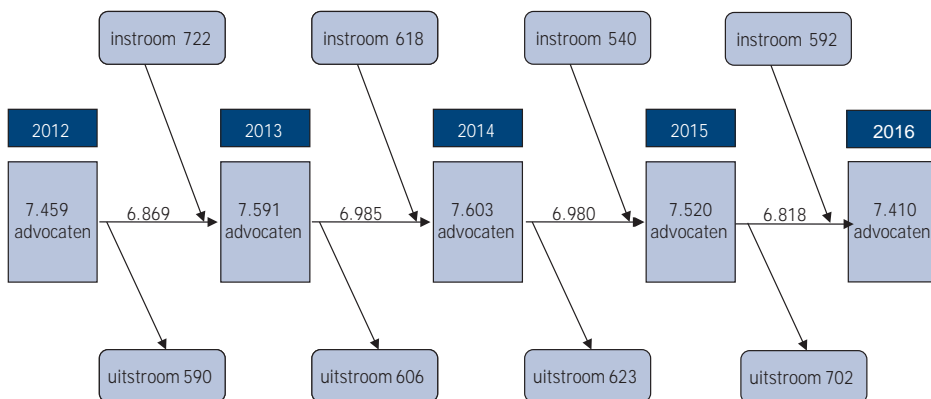
Om te kunnen bepalen of de in- en uitstroom van advocaten binnen het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand met elkaar in evenwicht zijn, wordt jaarlijks schematisch in beeld gebracht hoeveel advocaten (opnieuw) instromen en hoeveel van hen het stelsel (tijdelijk) verlaten. Het verloop onder advocaten is gedefinieerd als het saldo van het aantal advocaten dat in het desbetreffende jaar toetreedt tot het stelsel en het aantal advocaten dat het stelsel tijdelijk of definitief verlaat. In figuur 7.8 is de in- en uitstroom van advocaten cijfermatig in beeld gebracht. In 2016 traden 592 advocaten toe tot het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand. De instroom is in 2016 kleiner dan de uitstroom. De uitstroom, 702 advocaten, is hoog ten opzichte van eerdere jaren.

De advocaten die in 2016 zijn uitgestroomd, deden gemiddeld 8 toevoegingen per persoon in het laatste jaar (2015) waarin zij rechtsbijstand op basis van een toevoeging verleenden.⁷²

Voorts blijkt dat de groep die in twee opeenvolgende jaren deelneemt aan het stelsel, substantieel is. Van de advocaten was 92% in zowel 2015 als in 2016 actief. Van alle advocaten die in 2016 zaken op basis van een toevoeging behandelden, verleende 96% continu gesubsidieerde rechtsbijstand gedurende een periode van vijf jaar (gerekend vanaf 2011) of sinds hun toetreding tot het stelsel.⁷³ Op basis van deze gegevens is de conclusie gerechtvaardigd dat er binnen het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand een grote constante groep van advocaten werkzaam is.

Figuur 7.8 In- en uitstroom van advocaten over 2012 tot en met 2016

De groep die binnen het stelsel verantwoordelijk is voor het behandelen van de meeste toevoegingen – meer dan 50 toevoegingen per jaar – is over de jaren heen eveneens vrij constant gebleven. In 2016 is 88% van deze groep in de laatste twee opeenvolgende jaren actief.

7.2.5 Aantal binnen het stelsel actieve advocatenkantoren

Vanaf 2011 zijn steeds meer kantoren op *High Trust*-basis gaan werken. Eind 2016 waren er ruim 2.200 kantoren werkzaam onder *High Trust*. Het totaal aantal binnen het stelsel actieve kantoren – dit zijn kantoren waarvan ten minste één

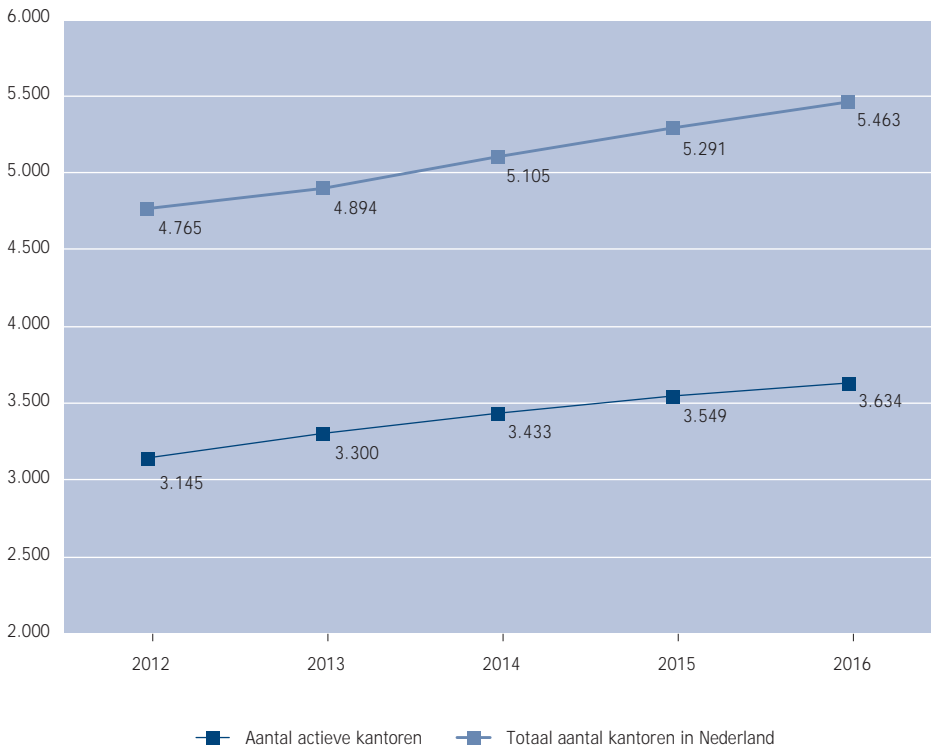
⁷² Dit lage gemiddelde kan deels verklaard worden door het feit dat deze rechtsbijstandverleners soms slechts een deel van het jaar actief zijn geweest binnen het stelsel.

⁷³ Hoewel voor de advocaten die gedurende dit tijdvak instroomden, de periode dus korter dan vijf jaar is, werd er gedurende deze periode wel onafgebroken gesubsidieerde rechtsbijstand verleend. In totaal waren er 1.242 van de 7.410 advocaten vanaf hun inschrijving actief, terwijl 5.866 van de 7.410 advocaten de gehele periode van vijf jaar continu actief waren.

advocaat in een bepaald jaar ten minste één toevoeging behandelt – nam in 2016 opnieuw toe tot ruim 3.600.⁷⁴

Zoals figuur 7.9 laat zien, verleent op een totaal van de 5.463 advocatenkantoren 67% van alle advocatenkantoren in Nederland gesubsidieerde rechtsbijstand. In 2016 groeide het aantal binnen het stelsel actieve kantoren (+2%) minder snel dan het totaal aantal advocatenkantoren dat bij de NOvA is ingeschreven (+3%).⁷⁵

Figuur 7.9 Totaal aantal en binnen het stelsel advocatenkantoren over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B11.9, bijlage 11.

Per actief kantoor behandelden in 2016 gemiddeld 2,0 advocaten ten minste één toevoeging; dat is iets minder dan in 2015. Vanaf 2006 gemeten, is het gemiddeld aantal advocaten per actief kantoor geleidelijk continu afgenomen (zie tabel B11.9, bijlage 11).

74 Eind 2016 stonden er bij de Raad 4.027 advocatenkantoren ingeschreven. Er staan dus meer kantoren ingeschreven dan dat er daadwerkelijk toevoegingszaken behandelen.

75 Bron: Jaarverslag 2016 NOvA.

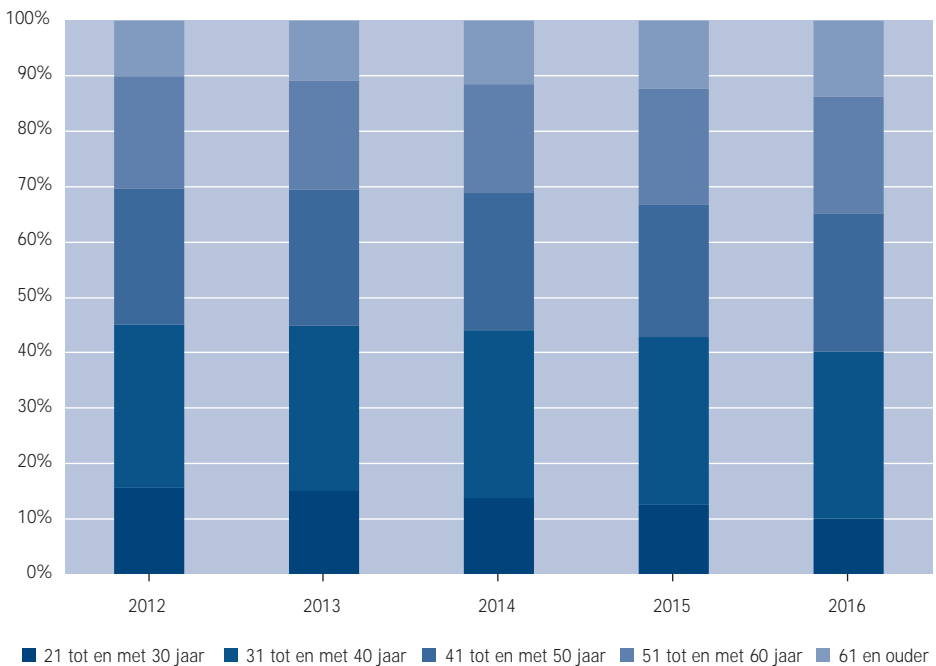
7.2.6 Geslacht advocaten

De afgelopen jaren is, zowel in absolute aantallen als procentueel gezien, het aandeel vrouwen dat als advocaat aan het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand deelnam, licht gestegen van 46% in 2012 tot 47% in 2016 (zie tabel B11.10, bijlage 11). Ten opzichte van het aantal bij de NOvA ingeschreven vrouwelijke advocaten, lijken vrouwen bij de groep advocaten die gesubsidieerde rechtsbijstand verlenen, licht oververtegenwoordigd te zijn.⁷⁶

7.2.7 Leeftijd advocaten

Een indeling naar leeftijd van binnen het stelsel actieve advocaten verschaft inzicht in de te verwachten (leeftijdsgerelateerde) uitstroom door pensionering en maakt ook eventuele verschuivingen door de jaren heen zichtbaar. Wanneer de binnen het stelsel actieve advocaten worden ingedeeld naar leeftijdscategorieën van 10 jaar, geeft dat de volgende verdeling.

Figuur 7.10 Verdeling actieve advocaten naar leeftijdscategorie over 2012 tot en met 2016*

Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B11.11, bijlage 11.

⁷⁶ Bij de NOvA was in 2016 44% van alle ingeschreven advocaten van het vrouwelijke geslacht (9.862 mannen en 7.636 vrouwen). Bron: Jaarverslag 2016 NOvA.

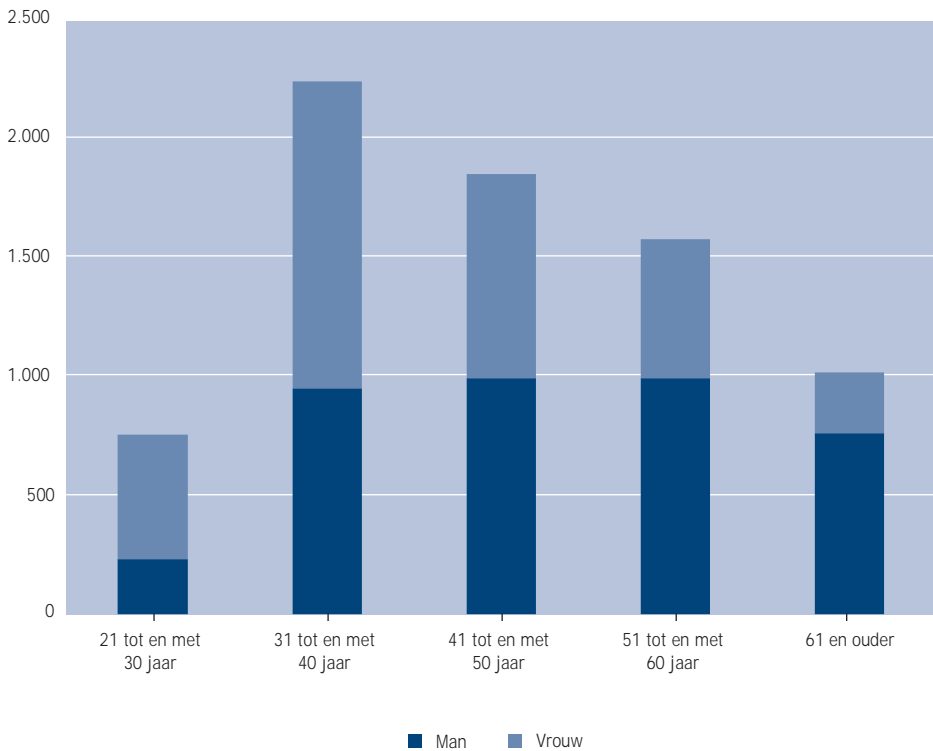
De grootste groep advocaten valt binnen de categorie 31 tot en met 40 jaar. De continue toename van de leeftijdsgroep van 61 jaar en ouder (waarschijnlijk mede het gevolg van het opschuiven van de pensioengerechtigde leeftijd) en de continue afname van de leeftijdsgroep 21 tot en met 30 zijn het meest opvallend. In vergelijking met de verdeling die zichtbaar is bij de NOvA zijn er grote overeenkomsten te zien voor de middelste leeftijdsgroepen. De groep 21 tot en met 30 jaar is echter binnen het stelsel in behoorlijke mate ondervertegenwoordigd ten opzichte van de advocaten die bij de NOvA ingeschreven staan. Deze groep bevat binnen het stelsel 10% van alle advocaten, terwijl dat landelijk 18% is. Daarentegen is de groep van 61 jaar en ouder oververtegenwoordigd binnen het stelsel ten opzichte van het aantal advocaten bij de NOvA in deze leeftijdscategorie. Binnen het stelsel is in deze groep 14% actief, terwijl dat landelijk 8% is (zie tabel B11.11, Bijlage 11.).

Er lijkt dus in enige mate, meer dan het landelijk beeld laat zien, sprake te zijn van vergrijzing binnen de groep actieve advocaten, waardoor de uitstroom naar verwachting in de komende jaren verder toe zal nemen.

Leeftijd en geslacht

Er is een verschil in de verhouding tussen mannelijke en vrouwelijk advocaten die deelnemen aan het stelsel per leeftijdscategorie, zoals zichtbaar is in figuur 7.11. De jongere groep advocaten bestaat meer uit vrouwen dan mannen, terwijl de oudste groepen juist uit minder vrouwen dan mannen bestaan.

Figuur 7.11 Verdeling actieve advocaten naar leeftijd en geslacht over 2016*

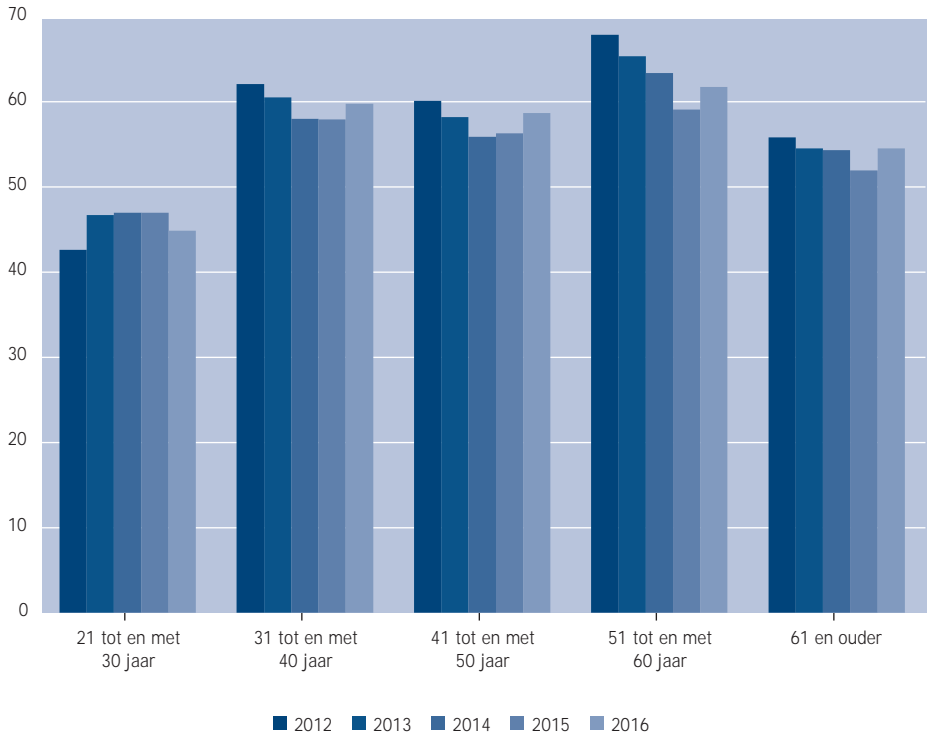

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B11.12, bijlage 11.

Leeftijd en aantal toevoegingen

In figuur 7.12 is te zien dat niet alleen het aantal advocaten dat aan het stelsel deelneemt verschilt per leeftijdscategorie, maar ook het gemiddeld aantal toevoegingen dat een advocaat doorgaans behandelt. Jonge advocaten behandelen gemiddeld minder toevoegingen dan hun oudere collega's. In 2016 is het gemiddelde bij alle groepen toegenomen en daalde het alleen bij de groep jongste advocaten. Deze trend wijkt af van wat al een aantal jaren zichtbaar was. De verschillen tussen de leeftijdsgroepen boven de 30 worden hierdoor ook dit jaar weer iets kleiner, maar het verschil met de jongste groep neemt toe.

Figuur 7.12 Gemiddelde aantal toevoegingen per advocaat naar leeftijdscategorie over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B11.13, bijlage 11.

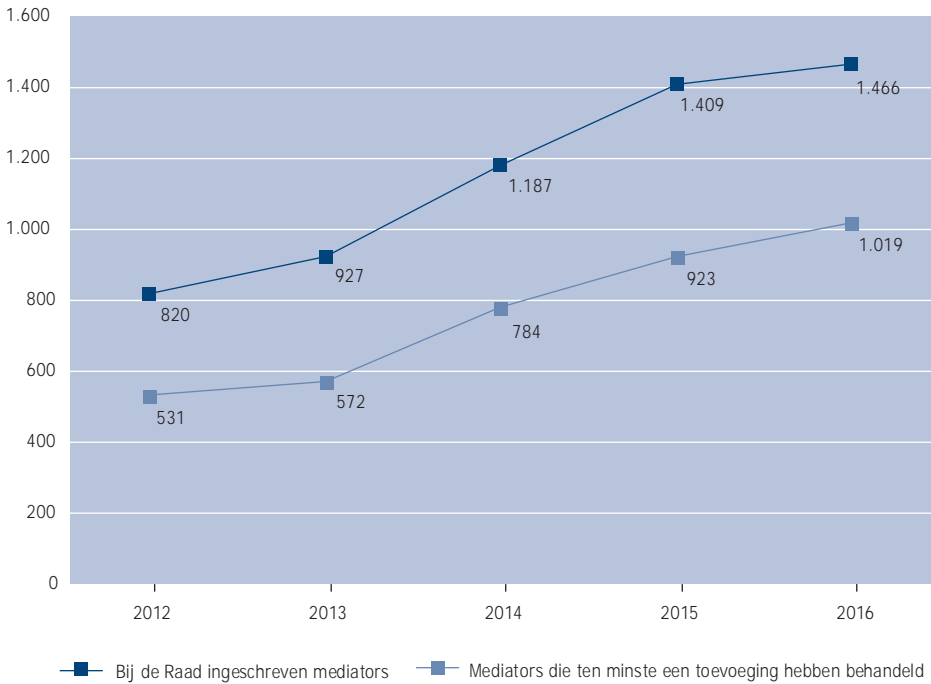
7.3 De mediators

Sinds 1 april 2005 kunnen ook mediators toevoegingen aanvragen.⁷⁷ Het aanbod van mediators is ruim voldoende om aan de vraag te kunnen voldoen. Eind 2016 waren er in totaal bijna 1.500 mediators ingeschreven bij de Raad,⁷⁸ dit is 4% meer dan in 2015. In 2016 hebben ruim 1.000 mediators ten minste één mediationtoevoeging aangevraagd, een stijging van 10% ten opzichte van 2015.

77 Onder mediator wordt hier verstaan iedere rechtsbijstandverlener die als minimumvereiste als zodanig is ingeschreven bij de Raad. Vaak is er sprake van een advocaat-mediator.

78 Sinds 1 januari 2012 zijn de inschrijvingsvoorwaarden van de Raad aangepast aan die van het toenmalige Nederlands Mediation Instituut (NMI). In navolging van het NMI is er toen ook een aantal mediators uitgeschreven bij de Raad die niet meer aan de inschrijvingsvoorwaarden voldeden. Per 1 januari 2014 is het MfN-register (het voormalig NMI-register) ondergebracht bij de Stichting Kwaliteit Mediators (SKM). Eind 2016 waren er in totaal 2.869 mediators bij het SKM geregistreerd.

Figuur 7.13 Ontwikkeling van het aantal ingeschreven mediators en het aantal actieve mediators over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B11.14, bijlage 11.

De toename van het aantal actieve mediators (+10%) is niet zo groot en vlakt af ten opzichte van de toename van het aantal mediationtoevoegingen van 13%. Dit heeft onder andere te maken met enigszins aangescherpte inschrijvingsvoorwaarden voor mediators per 2016.⁷⁹

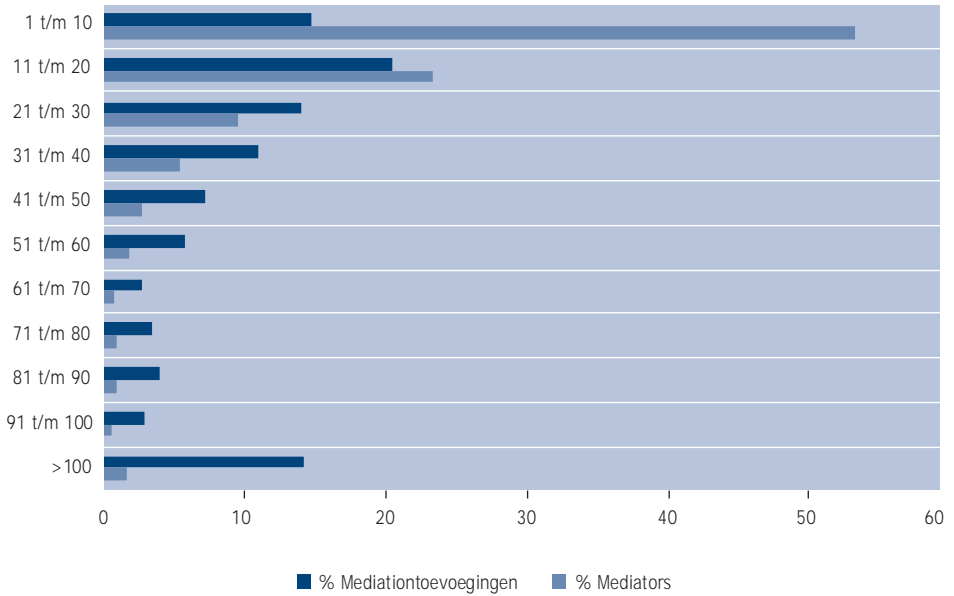
In 2016 behandelden de actieve mediators gemiddeld 17 mediationtoevoegingen, net als in 2015 (zie tabel B11.15, bijlage 11).

Aantal mediationtoevoegingen per mediator

Ruim de helft van de mediators doet tien of minder mediationtoevoegingen per jaar. Het aantal mediationtoevoegingen per mediator loopt echter sterk uiteen. Een heel kleine groep mediators (2%) doet er meer dan 100 per jaar (samen ruim 2.424 toevoegingen, 16% van het totale aantal mediations).

⁷⁹ Het aantal mediators stabiliseert sinds per 1-1-2016 in artikel 1 van de inschrijvingsvoorwaarden is opgenomen dat mediators peer review moeten hebben afgerond en minimaal 9 mediations in de afgelopen 3 jaar moeten hebben behandeld. Mediators kunnen zich dus niet direct meer bij de Raad inschrijven zodra zij zich bij de MfN hebben ingeschreven en het assessment van de MfN hebben afgerond.

Figuur 7.14 Aantal mediators en aantal mediatontoevoegingen in percentages over 2016*

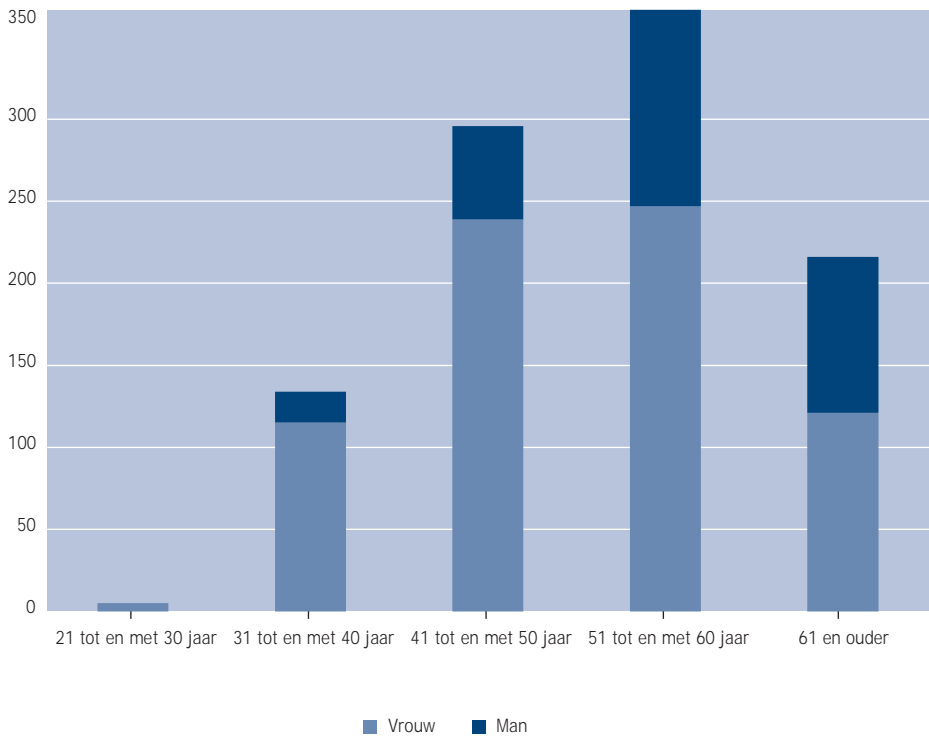
* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B11.16, bijlage 11.

Geslacht en leeftijd

Er zijn relatief weinig mediators jonger dan 50 jaar. Daarnaast is er binnen en tussen de leeftijdsgroepen een verschil in het aantal mannen en vrouwen.

Figuur 7.15 Verdeling naar geslacht en leeftijd van mediators over 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B11.17, bijlage 11.

De vrouwelijke mediators zijn bij alle leeftijdscategorieën in de meerderheid, met name bij de leeftijdscategorieën tot 40 jaar.

8 Ontwikkelingen op het gebied van rechtsbijstandsverzekeringen

Dit hoofdstuk bevat een aantal gegevens over rechtsbijstandsverzekeringen, zoals de ontwikkeling van het aantal gezinspolissen vanaf 2005. Hieruit komt naar voren dat het aantal huishoudens sterker stijgt dan het aantal polissen voor rechtsbijstand. In het tweede deel van dit hoofdstuk wordt de ontwikkeling van de premies gedurende de afgelopen vijf jaren onder de loep genomen. Hieruit blijkt dat de premies in de periode 2012 tot en met 2016 sterker zijn gestegen dan de Consumentenprijsindex (CPI) en de Index rechtskundige diensten.

8.1 Aantal gezinspolissen

Volgens de schattingen die door het Verbond voor Verzekeraars tot en met het jaar 2015 werden gegeven op basis van het aantal polissen verstrekt 'exclusief volmachttekening' is het totaal aantal polissen voor gezinsrechtsbijstand in de afgelopen jaren nauwelijks gestegen (zie tabel B12.1, bijlage 12). Vanaf 2016 worden er, vanwege de steeds groter wordende onzekerheidsmarge, ten behoeve van dit hoofdstuk door het verbond geen geschatte cijfers meer verstrekt.

8.2 Ontwikkeling premiestelling

Aanleiding voor het onderzoek

Op 15 mei 2009 heeft de toenmalige staatssecretaris van Justitie, de Raad verzocht om in de periodieke Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand een paragraaf over de ontwikkeling premiestelling rechtsbijstandsverzekeringen op te nemen. Aanleiding voor dit verzoek was de verhoging van de competentiegrenzen voor de sector kanton.⁸⁰ De verwachting was dat de verhoging van de competentiegrens een matiging van de premiestijging in de daaropvolgende jaren in de hand zou werken.

Beschikbare bronnen

De Consumentenbond brengt sinds 2004 periodiek de premiestelling van rechtsbijstandsverzekeringen in kaart (Consumenten-/Geldgids). Deze overzichten bieden geschikt bronmateriaal voor een vergelijking van de hoogte van de premies over de jaren heen. De onderzoeken van de Consumentenbond op het

---

80 *Kamerstukken II 2008/09, 31 753, nr. 13, brief Rechtsbijstand.*

gebied van de rechtsbijstandsverzekeringen hebben een marktdekking van meer dan 95%. De gepubliceerde overzichten zijn primair bedoeld om de consument voor te lichten over de beste prijs-kwaliteitverhouding van de verschillende rechtsbijstandsverzekeringen en niet zozeer als vergelijkingsmateriaal voor de premiestelling in de verschillende jaren. Deze cijfers worden hier wel voor gebruikt, met de volgende kanttekeningen:

- Een aantal maatschappijen komt niet in alle metingen voor. Hier kunnen verschillende redenen voor zijn: sommige maatschappijen houden op te bestaan, fuseren of gaan onder een andere naam verder, terwijl andere als nieuwkomer de markt betreden of (opnieuw) groot genoeg zijn om in de overzichten te worden opgenomen.
- In de Consumentengids worden de premies weergegeven inclusief assurantiebelasting. In 2011 is de assurantiebelasting gestegen van 7,5% naar 9,7% en in 2013 naar 21%. Om een deugdelijke vergelijking te kunnen maken van de premies vanuit het perspectief van de verzekeringsmaatschappijen, worden de premies exclusief assurantiebelasting gehanteerd. Voor de gebruikers zijn de polissen vanwege de assurantiebelasting sinds 2013 echter wel fors in prijs gestegen.
- In 2015 hebben de meeste verzekeraars de vergoeding voor een eigen voorkeursadvocaat ('externe kosten') ingeperkt.
- Het betreft de premie voor een stel met of zonder kinderen. Voor alleenstaanden geldt een lagere premie; het verschil is gemiddeld 30 euro per jaar.

Om een betrouwbare vergelijking te kunnen maken over meerdere jaren, zijn drie verschillende opties denkbaar. De eerste mogelijkheid is om alle premies te nemen die in een bepaald jaar bekend zijn en daarvan het jaargemiddelde te berekenen. Dit levert veel informatie op, maar hierbij worden niet altijd dezelfde maatschappijen met elkaar vergeleken.

Een andere benadering, die dit bezwaar ondervangt, is om alleen de maatschappijen die in *alle* overzichten voorkomen met elkaar te vergelijken. Een nadeel van deze benadering op langere termijn is dat het aantal maatschappijen in de vergelijking steeds kleiner wordt.

Een derde mogelijkheid, die de bezwaren van de eerste twee benaderingen ondervangt, is om steeds de premies van die maatschappijen te vergelijken die in twee opeenvolgende jaren actief zijn geweest.

In deze monitor worden de resultaten van de eerste (de meest volledige) en de derde (de meest zuivere benadering) weergegeven. De cijfers hebben betrekking op de periode 2012 tot en met 2016.

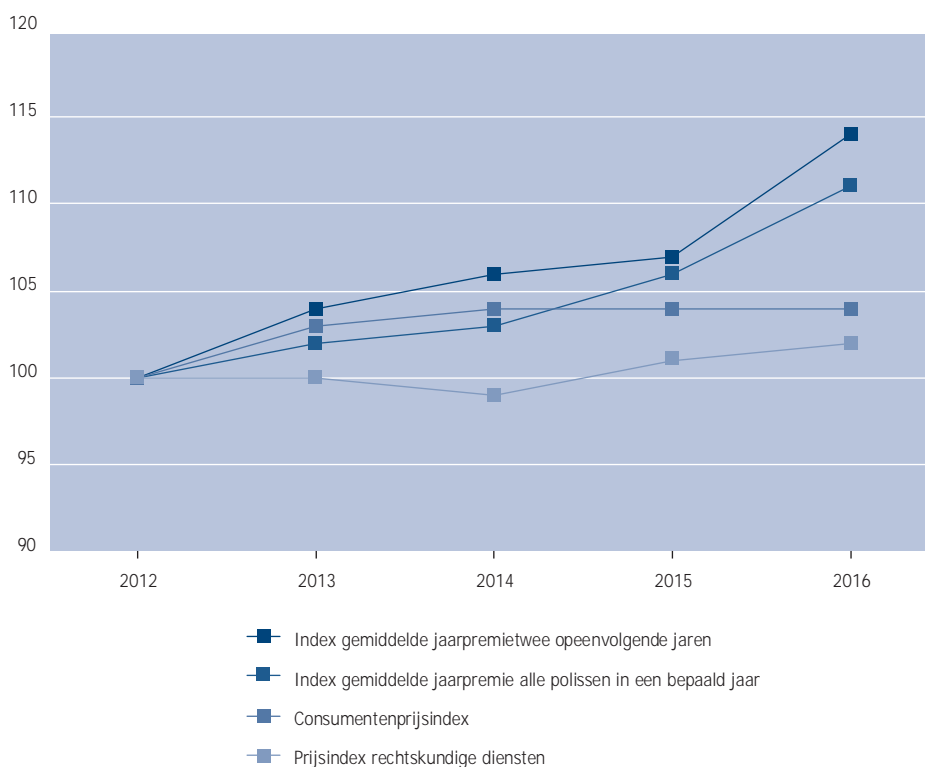
Er wordt in de vergelijking van de premies steeds uitgegaan van polissen met een uitgebreide dekking voor de meest voorkomende juridische conflicten. Onder de dekking vallen echter niet de juridische problemen op het gebied van fiscaal recht en vermogensbeheer (FR&V). De dekking voor dit soort problemen is bij de meeste polissen optioneel bij te verzekeren. In de andere gevallen wordt dit soort zaken in het geheel niet gedekt.

De resultaten

In figuur 8.2 is te zien dat de premies van de rechtsbijstandsverzekeringen sterker stijgen dan de indices waarmee wordt vergeleken, te weten de cpi en de prijsindex rechtskundige diensten⁸¹. Bij de methode waarbij alleen de polissen worden meegenomen die in twee opeenvolgende jaren voorkomen is de premietoename het grootst. De prijsontwikkeling van rechtsbijstand, zowel op de commerciële markt als via toevoegingen, biedt dus geen volledige verklaring voor de premiestijging. Wanneer de verhoging van de assurantiebelasting in 2013 zou worden meegenomen zou de stijgende trend bij de premies zelfs nog sterker zijn geweest.

In tabel B12.2 en B12.3 van bijlage 12 zijn de achterliggende cijfers van beide vergelijkingen opgenomen, hoewel de beide metingen eenzelfde continu stijgende trend laten zien.

Figuur 8.1 Ontwikkeling van de premiestelling op basis van alle polissen én de polissen voorkomend in twee opeenvolgende jaren gerelateerd aan de consumentenprijsindex en prijsindex rechtskundige diensten over 2012 tot en met 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B12.2, bijlage 12.

81 <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=81530ned&D1=0-1&D2=22,37-38,54-57,65,99,110,112&D3=51-65&VW=T> onder 6910A.

9 Uitgaven

Bekostiging van het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand, exclusief de eigen bijdragen en eventuele proceskostenveroordeling⁸², vindt plaats vanuit de publieke middelen. Daarom is monitoring van de uitgaven voor dit stelsel, met zijn open einde financiering, van belang. In dit hoofdstuk zijn de uitgaven voor verschillende soorten toevoegingen in kaart gebracht.⁸³ De berekening van deze uitgaven is, anders dan elders in deze monitor,⁸⁴ niet gebaseerd op het aantal afgegeven toevoegingen, maar op de door de Raad in 2016 uitbetaalde vaststellingen. Omdat de eigen bijdrage door de rechtzoekende rechtstreeks aan de rechtsbijstandverlener wordt betaald, wordt deze door de Raad in mindering gebracht op de forfaitaire vergoeding aan de rechtsbijstandverlener.

Naast de declaratie van het forfaitair aantal uren, kan een advocaat bij een overschrijding van het aantal uren dat voor een zaak geldt én na toestemming van de Raad, extra uren declareren (EXU). De declaraties die de Raad in 2016 aan advocaten heeft uitbetaald, hebben niet alleen betrekking op toevoegingen die in 2016 zijn afgegeven, maar ook op toevoegingen die in voorgaande jaren zijn afgegeven. Het is niet ongebruikelijk dat een declaratie pas na enkele jaren wordt ingediend. Dit betekent dat er op dit moment nog geen compleet overzicht kan worden gegeven van de totale uitgaven aan de in 2016 afgegeven toevoegingen. Dit hoofdstuk is gebaseerd op het aantal declaraties voor toevoegingen en de extra uren die in het peiljaar van de monitor (in dit geval 2016) zijn vastgesteld.

Box 9.1 Declaraties en de desbetreffende jaren

De cijfers in dit hoofdstuk pretenderen niet een volledig overzicht te geven van de totale kosten voor het stelsel van rechtsbijstand. Deze liggen aanzienlijk hoger, omdat die ook de apparaatskosten van de Raad en de kosten van het Juridisch Loket, tolken/vertalers, subsidies en piketdiensten omvatten. Zie voor een gedetailleerd overzicht van de totale kosten van het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand het jaarverslag van de Raad.⁸⁵

82 Geldstromen van resp. 53,2 en 8,2 miljoen euro.

83 De gegevens in dit hoofdstuk zijn hoofdzakelijk ontleend aan bestanden met vastgestelde toevoegingen uit GRAS. Het betreft de forfaitaire vergoedingen aan advocaten (vastgestelde toevoegingen, inclusief btw), reiskosten, kosten voor eventuele opvolging en administratieve kosten exclusief eigen bijdrage en eventuele proceskostenveroordelingen. In eerste instantie wordt een toevoeging afgegeven. Wanneer de advocaat vervolgens zijn declaratie indient, wordt de declaratie beoordeeld en de vergoeding vastgesteld. Na de vaststelling vindt uitbetaling door de Raad plaats op basis van het Besluit vergoedingen rechtsbijstand (Bvr).

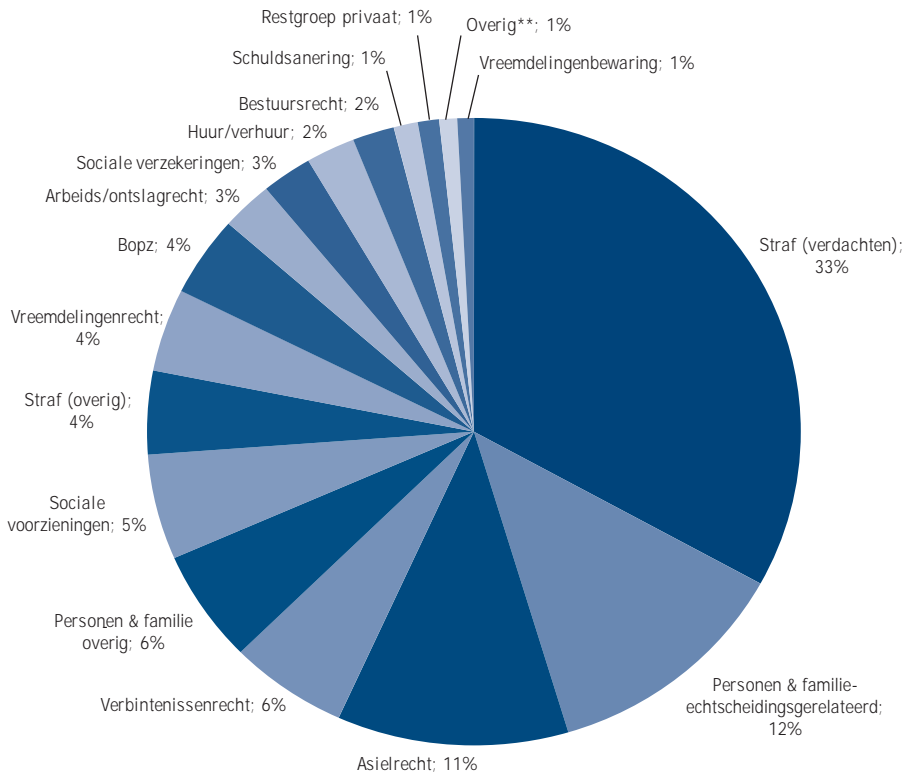
84 In dit hoofdstuk wordt slechts over een deel van de kosten gerapporteerd; de kosten omvatten meer dan de uitgaven aan vastgestelde toevoegingen en er zijn verschillende wijzen van weergave van de totale uitgaven binnen een jaar. De informatie in dit hoofdstuk wijkt om deze redenen af van de in de jaarrekening en het jaarverslag gepubliceerde kosten.

85 Zie http://rvr.turnpages.nl/jaarverslag/2016/index_html5.html?init=init_html5.xml&.

9.1 Uitgaven voor vaststellingen per soort toevoeging

In totaal werd in 2016 ruim 345 miljoen euro uitbetaald aan vergoedingen voor toevoegingen (inclusief mediation, lat en bewerkelijke zaken). Uit figuur 9.1 (voor achterliggende cijfers, zie tabel B13.1, bijlage 13) komt naar voren dat een relatief groot gedeelte van de totale uitgaven in 2016 werd besteed aan strafzaken van verdachten, namelijk 33%. Verder had het personen- en familierecht (echtscheidingsgerelateerd en overig) ook een groot aandeel, namelijk 18%.⁸⁶ De totale uitgaven voor het personen- en familierecht zijn fors lager dan de uitgaven voor strafzaken (waarbij sprake is van verdachten), terwijl het aantal vaststellingen maar iets lager ligt (voor verklaringen zie verder onder 9.2 en 9.3).

Figuur 9.1 Uitgaven voor reguliere vaststellingen (in euro's) per soort toevoeging over 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B13.1, bijlage 13.

** Onder de soort 'Overig' vallen erfrecht, fiscaal, wonen, faillissement, ambtenaren, goederen, milieu en Wet tijdelijk huisverbod.

⁸⁶ Figuur 9.1 betreft alleen de reguliere toevoegingen en niet de mediation toevoegingen waarvan het merendeel ook betrekking heeft op personen- en familierecht.

Ten opzichte van 2015 zijn er in 2016 slechts kleine verschuivingen opgetreden tussen de soorten toevoegingen onderling (nergens meer dan 2%, zie ter vergelijking MGR 2015, tabel B13.1).

Extra uren zaken

Zoals in tabel B13.2 (bijlage 13) is te zien, is in 2016 ruim 37 miljoen uitgegeven aan extra uren zaken (EXU). Op ruim 5.000 dossiers zijn EXU afgegeven. Gemiddeld is er ruim 7.300 euro per EXU-zaak uitgegeven.⁸⁷ Omdat er een klein aantal zeer kostbare zaken bij zit, zegt de mediaan echter meer⁸⁸; deze ligt op ruim 5.400 euro.⁸⁹ Gemiddeld genomen worden er 53 uren per EXU-zaak besteed (mediaan 36 uur).

Het grootste deel (89%) van de 37 miljoen werd gespendeerd in de categorie straf (verdachten). Deze EXU-uitgaven beslaan zo'n 11% van de totale uitgaven aan vaststellingen.

In 2016 werden ruim 9.000 aanvragen ingediend voor de toekenning van extra uren, waarvan er ruim 6.600 (73%) werden toegekend en ruim 1.800 (20%) afgewezen. De overige 6% werd buiten behandeling gesteld of is nog in behandeling.

Van het totaal aantal uren dat extra werd aangevraagd, is gemiddeld 82% daadwerkelijk toegekend. Dat wil zeggen dat als er extra uren werden aangevraagd, er gemiddeld 82 van de 100 extra uren werden toegekend en uitbetaald. Voor een vergelijking met cijfers over eerdere jaren, zie tabel B13.2, bijlage 13.

9.2 Gemiddelde uitgave per vaststelling naar rechtsgebieden zoals gehanteerd in de Rechtspraak

Uit figuur 9.2 valt af te lezen dat in 2016 de gemiddelde uitgaven per toevoeging voor civiel recht net iets lager waren dan bij bestuursrecht, terwijl de uitgaven voor straf toevoegingen aanzienlijk hoger lagen. Hiervoor zijn verschillende verklaringen te geven. Bij straf toevoegingen is relatief vaak sprake van een EXU-zaak, vaker dan bij de andere twee rechtsgebieden. Daarnaast wordt bij straf minder vaak een eigen bijdrage geheven en bij dit rechtsgebied is geen aftrek voor de proceskostenveroordeling.

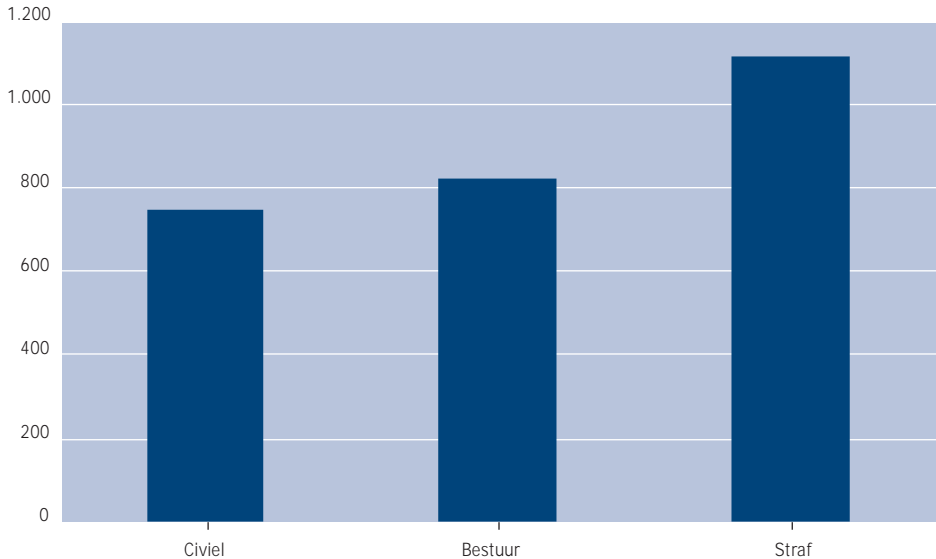
87 Dit bedrag is inclusief reistijd, reiskosten, tolkosten, BTW en een post 'overig'.

88 Het gemiddelde wordt te zeer vertekend door de 'uitschieters'.

89 Dit bedrag gaat over 2016. Feitelijk ligt het gemiddelde per zaak hoger omdat de declaraties over meerdere jaren kunnen plaatsvinden.

Figuur 9.2 Gemiddelde uitgave in euro's (inclusief EXU) per vaststelling, uitgesplitst naar rechtsgebieden over 2016*

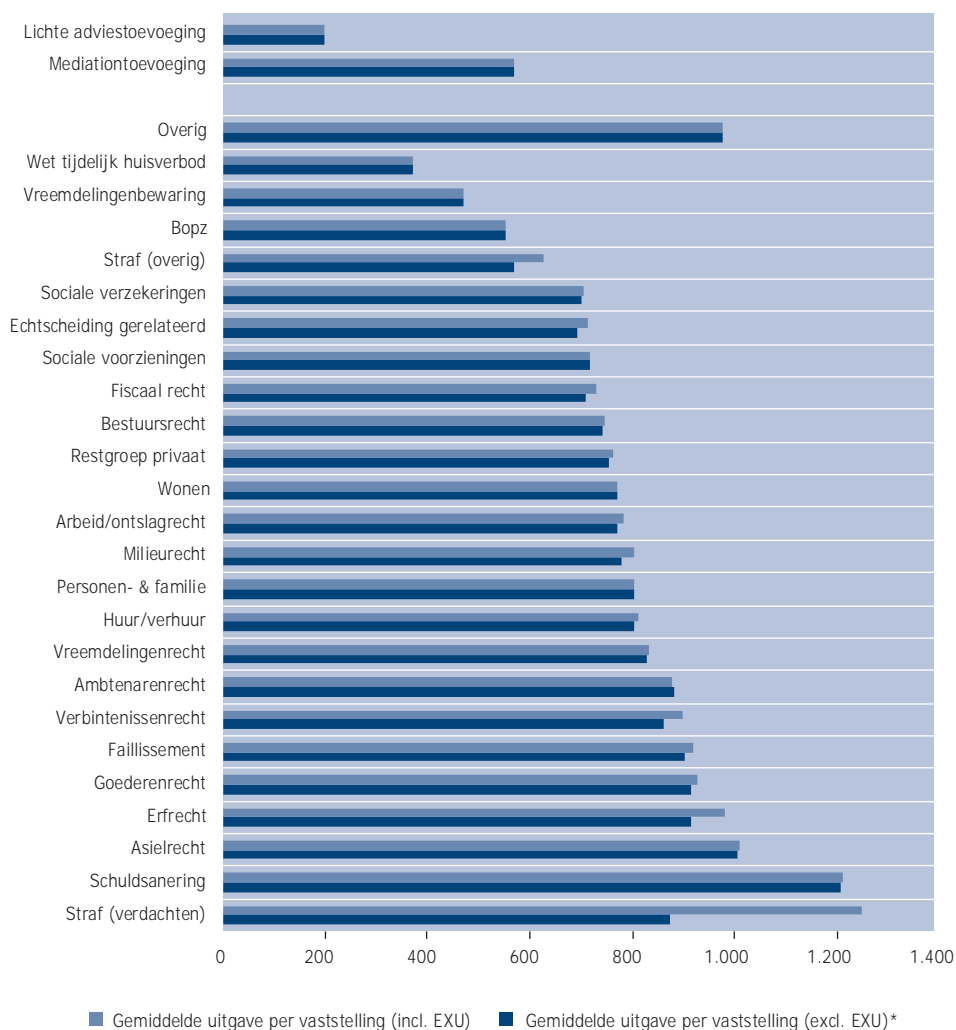

* Een klein aantal vaststellingen is in deze weergave weggefallen, omdat die niet ondergebracht konden worden binnen de betreffende splitsing.

9.3 Gemiddelde uitgave per vaststelling

In figuur 9.3 is voor 2016 de hoogte van de gemiddelde uitgave per vaststelling (zowel exclusief als inclusief EXU-declaraties) uitgesplitst naar soorten toevoegingen. Dit bedrag is uiteraard grotendeels afhankelijk van het puntenaantal dat per soort toevoeging wordt toegekend.

Figuur 9.3 Gemiddelde uitgave (in euro's) per vaststelling*, uitgesplitst naar soort toevoeging over 2016**

* De gemiddelde uitgave per vaststelling is berekend door de eigen bijdrage van de gebruiker en de toegekende proces- kostenvergoeding af te trekken van de berekende forfaitaire vergoeding.

** Voor achterliggende cijfers, zie tabel B13.3, bijlage 13.

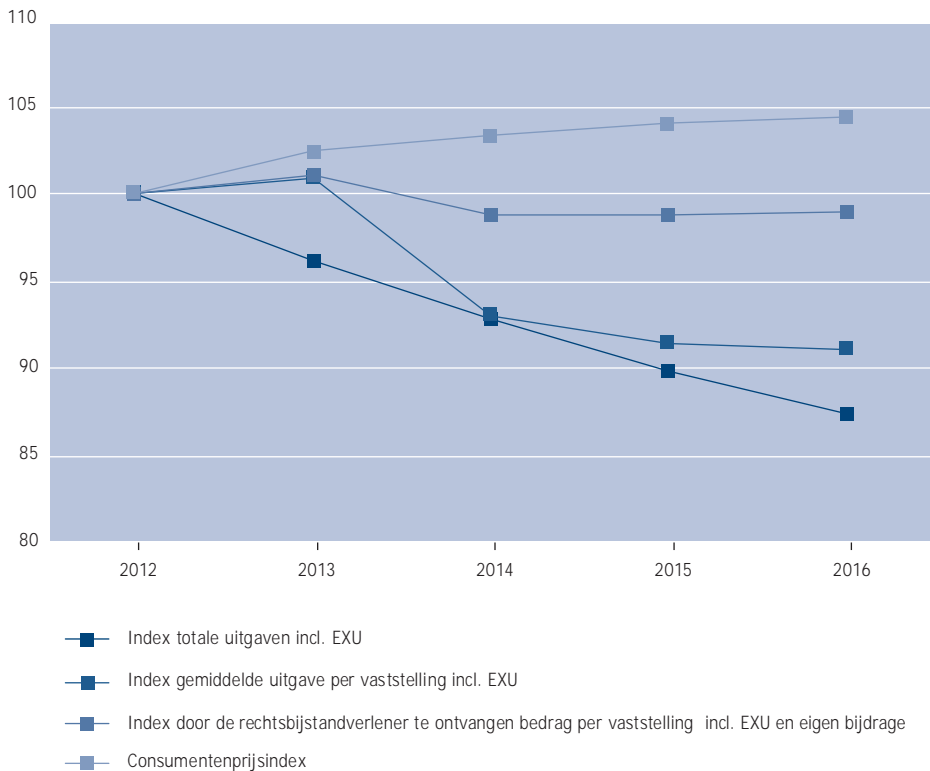
Bij een vergelijking van de verschillende soorten toevoegingen blijkt dat de gemiddelde vergoeding (inclusief EXU) in 2016 het hoogst was bij strafzaken met verdachten.

9.4 Ontwikkeling in de uitgaven voor vaststellingen

Het aantal vaststellingen is toegenomen, in tegenstelling tot de daarvoor gedane uitgaven in 2016.

Dit heeft onder meer te maken met de verlaging van de basisvergoeding voor rechtsbijstandverleners als gevolg van de per 1 oktober 2013 en 1 februari 2015 in werking getreden AMvB's. Paragraaf 9.7 beschrijft deze effecten meer specifiek. De uitgaven voor EXU zijn het afgelopen jaar eveneens afgenomen.

Figuur 9.4 Ontwikkeling geïndexeerde uitgaven per vaststelling en de consumentenprijsindex over 2012 tot en met 2016*

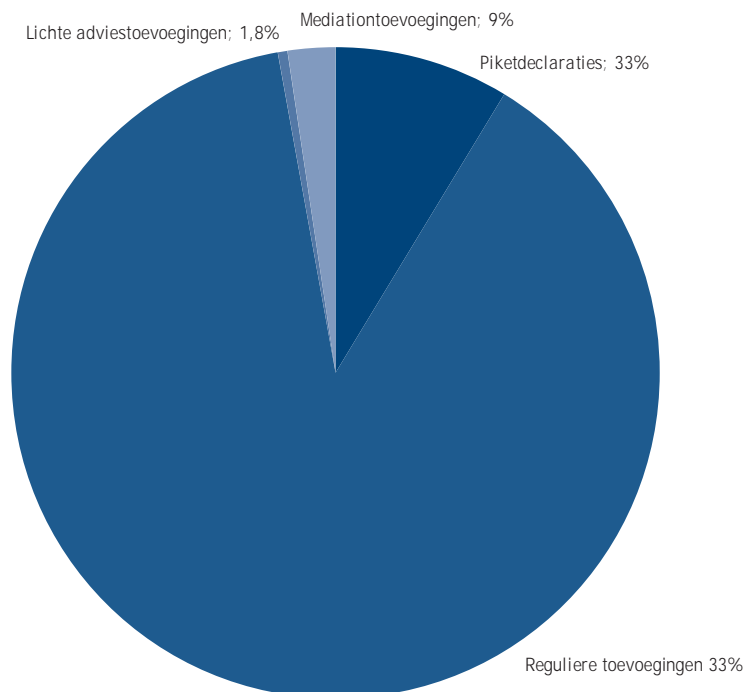
* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B13.4, bijlage 13.

De gemiddelde uitgave per vaststelling is sinds 2012 met 9% gedaald (absoluut € 81 minder), als er geen inflatiecorrectie wordt toegepast (zie figuur 9.4). Als die wel wordt toegepast, blijkt de gemiddelde uitgave per vaststelling in 2016 nog lager te liggen (12% lager dan in 2012, absoluut € 118 minder, zie tabel B13.4, bijlage 13). De daling bij de gemiddelde uitgave

per vaststelling vanaf 2014 is een gevolg van de verlaging van de basisvergoeding voor toevoegingen en de verhoging van de eigen bijdragen in oktober 2013 (zie bijlagen 1 en 2). Vanwege de verhoging van de eigen bijdragen, laat de totale vergoeding die de rechtsbijstandverleners gemiddeld ontvangen voor een toevoeging een ander beeld zien (zie 'Index door de rechtsbijstandverlener te ontvangen bedrag per vaststelling inclusief EXU en eigen bijdrage' in figuur 9.4): deze ligt in 2016 1% lager dan in 2012; na correctie voor inflatie is dit gelijk aan de vergoeding in 2012.⁹⁰

Voor de lichte adviestoevoegingen is in 2016 in totaal een bedrag van 1,8 miljoen euro uitbetaald, voor de mediatietoefvoegingen bijna 9 miljoen euro en voor de overige reguliere toevoegingen 335 miljoen euro. De piketten hebben 33 miljoen euro gekost in 2016 (zie figuur 9.5).

Figuur 9.5 Verdeling totale uitgaven in 1.000.000 euro's (inclusief EXU) over 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B13.5, bijlage 13.

⁹⁰ De vergoeding bij de vastgestelde toevoegingen is inclusief btw, reiskosten, kosten voor eventuele opvolging en administratieve kosten, exclusief eigen bijdrage en eventuele proceskostenveroordelingen. De eigen bijdrage wordt door de advocaat bij de cliënt geïnd.

9.5 Verdeling uitgaven over rechtsbijstandverleners

Omdat de ene rechtsbijstandverlener meer toevoegingen doet dan de ander (zie hoofdstuk 5), zijn de vergoedingen ook niet evenredig verdeeld over de rechtsbijstandverleners. Van alle vergoedingen is 24% betaald aan de 5% rechtsbijstandverleners die in 2016 de hoogste vergoedingen hebben ontvangen van de Raad. Dit betreft de vergoedingen die door de Raad zijn betaald aan de rechtsbijstandverleners, dus exclusief de eigen bijdrage die door de toevoegingsgebruiker aan de rechtsbijstandverlener moet worden betaald.

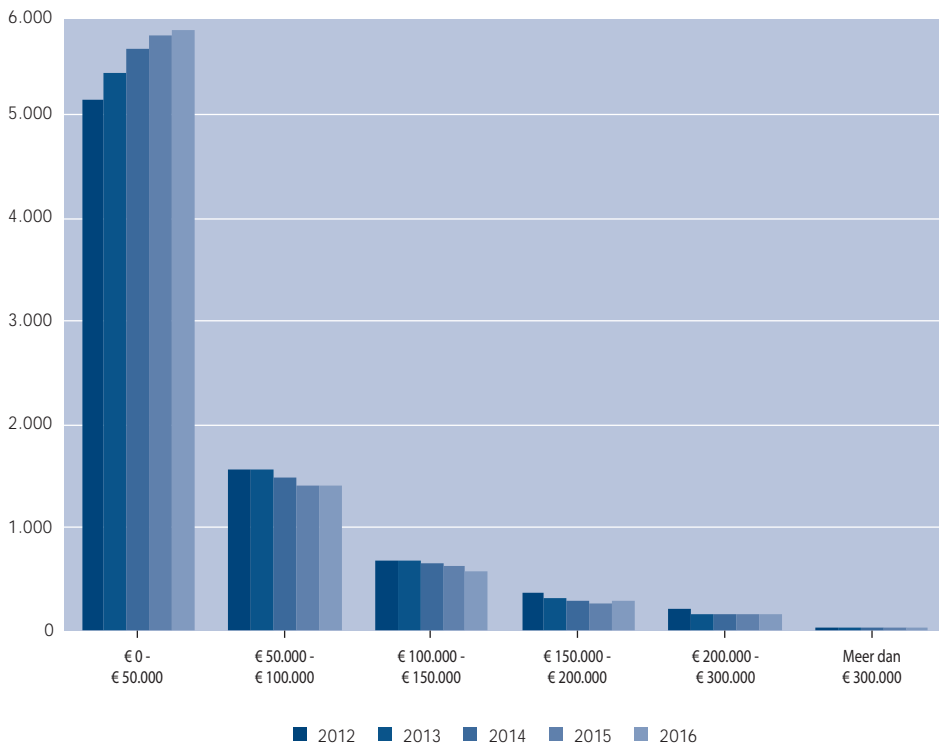
Bij een indeling naar de hoogte van de totale vergoedingen betaald door de Raad, blijkt dat ruim 70% van de rechtsbijstandverleners hen in 2016 een bedrag tot 50.000 euro heeft ontvangen. Deze groep is in de afgelopen jaren gegroeid. Ongeveer 17% van de rechtsbijstandverleners heeft van de Raad een bedrag tussen de 50.000 en 100.000 euro ontvangen en ruim 10% ontving tussen de 100.000 en 200.000 euro. De overige 2% van de rechtsbijstandverleners ontving in 2016 meer dan 200.000 euro, waarvan 9 rechtsbijstandverleners meer dan 300.000 euro (zie voor een gedetailleerd overzicht tabel B13.6, bijlage 13). Het gaat hierbij niet om netto inkomsten, maar om toevoegingsomzet. Het is voor de Raad onbekend hoeveel omzet de betreffende rechtsbijstandverleners buiten het stelsel genereren. Sinds enkele jaren is een neerwaartse trend zichtbaar, in die zin dat het aandeel rechtsbijstandverleners met hoge toevoegingsomzetten, is afgenomen. Het aantal rechtsbijstandverleners dat meer dan 200.000 euro ontving, is gedaald van 236 in 2012 naar 159 in 2016. De trend houdt verband met een maatregel die is getroffen door de Raad om het aantal uren/punten dat in één jaar kan worden gedeclareerd te beperken. Dat gebeurt door een lager maximum aantal toevoegingen vast te stellen voor advocaten die over een periode van twee jaar gemiddeld meer dan 2.000 punten per jaar declareren.⁹¹

Het ligt in de lijn der verwachting dat dit beleid in de nabije toekomst nog verder aangescherpt gaat worden, omdat wordt overwogen dit wettelijk te regelen. De commissie-Wolfsen heeft in haar rapport gesteld dat bij publieke financiering een inkomen past, overeenkomend met dat van vergelijkbare publiek gefinancierde beroepen. Volgens de commissie-Wolfsen zou daarbij rekening gehouden moeten worden met de inkomsten uit betalende zaken binnen een gemengde praktijk. De commissie refereert aan een praktijk met een verhouding van maximaal 75% declarabele uren op basis van een toevoeging en 25% declarabele uren van betalende cliënten. De maatregelen die zijn voorgesteld door het kabinet beogen om deze redenen een plafond in te stellen dat lager ligt dan het huidige plafond van 2000 punten.

---

91 Zie onder andere RvS, Afdeling bestuursrechtspraak 13 november 1997, H01.96.1159 WRB, ABRvS, 27-6-2000, 199901561/1, ABRvS en ABRvS, 13-05-2009, 200806413/1/H2.

Figuur 9.6 Verdeling van rechtsbijstandverleners over vergoedingen (in euro's) ontvangen van de Raad over 2016*

* Voor de achterliggende cijfers, zie tabel B13.6, bijlage 13.

9.6 Verdeling uitgaven over toevoegingsgebruikers en inkomenstreden

De uitgaven blijken niet gelijkmatig te zijn verdeeld over alle toevoegingsgebruikers: 25% van alle vergoedingen is besteed aan toevoegingen die zijn verleend aan de 5% toevoegingsgebruikers voor wie in 2016 de hoogste kosten zijn gemaakt door de Raad, omdat ze de meeste/duurste toevoegingen hebben ontvangen.

Wanneer vervolgens onderscheid gemaakt wordt naar inkomenstreden blijkt dat een aanzienlijk deel (40%) van de vergoeding naar toevoegingen te gaan waarvan de rechtzoekende is vrijgesteld van het betalen van een eigen bijdrage. Bij de reguliere toevoegingen waarvoor wel een eigen bijdrage wordt betaald gaat het grootste deel (53%) van de uitgaven naar toevoegingen die zijn verleend aan rechtzoekenden die in de eerste trede vallen. Dit is niet verbazingwekkend, gezien het feit dat de hoogste trede nagenoeg kostendekkend is (een groot deel van de toevoeging wordt betaald uit de eigen bijdrage en dus door de toevoegingsgebruiker zelf) en de tussenliggende treden veel kleiner van omvang zijn.

9.7 Effecten van de AMvB's van oktober 2013 en februari 2016

9.7.1 Effecten van de AMvB van oktober 2013 op de uitgaven

De maatregelen die zijn genomen voor de AMvB van oktober 2013 hebben zonder uitzondering effect op de uitgaven voor het stelsel. Een aantal maatregelen heeft al effect op het moment van afgifte, terwijl de effecten van andere maatregelen pas bij het vaststellen van een toevoeging of bewerkelijke zaak merkbaar zijn. De maatregelen zijn van toepassing op toevoegingen met een afgifte datum van 1 oktober 2013 of later.

Nadat de AMvB van kracht werd, was het effect niet direct in volle omvang zichtbaar als het gaat om maatregelen die bij vaststelling van de toevoegingsdeclaraties van toepassing zijn. Vaststellingen van toevoegingen die na 1 oktober 2013 zijn afgegeven, kwamen begin 2014 nog mondjesmaat voor, maar liepen nadien snel op in aantal. De baten komen in 2016 ongeveer op hetzelfde niveau uit als in de jaren 2014 en 2015 (zie tabel 9.1).

Het pakket aan maatregelen heeft *naar inschatting* in de periode van 1-10-2013 tot 1 januari 2017 in totaal 118,4 miljoen euro opgeleverd. In tabel 9.1 is weergegeven hoeveel dit per jaar is. Hierin zijn indirecte effecten die zijn ontstaan door eventuele uitval of kosten door toename van toevoegingen niet opgenomen (zie hiervoor paragraaf 4.2).

In tabel 9.1 is per maatregel samengevat wat bij benadering de effecten zijn.⁹²

Tabel 9.1 Effecten (x 1.000 euro) AMvB oktober 2013 over kwartaal IV van 2013 tot en met 2016

Maatregel	2013 kwartaal IV	2014	2015	2016
Verhoging eigen bijdrage	2.865	14.876	14.166	14.014
Verhoging eigen bijdrage echtscheiding	2.406	13.124	12.515	12.365
Opnieuw eigen bijdrage opvolging	45	963	1.095	1.096
Opnieuw eigen bijdrage bewerkelijke zaak	4	158	267	264
Lagere vergoeding kennelijk ⁹⁶	72	183	5	6
Afschaffen anticumulatie (inschatting)	900	3.600	3.600	3.600
Verlaging basisvergoeding				
- Reguliere toevoegingen	291	4.033	4.664	5.339
- Bewerkelijke zaken	1	109	225	197
- Piket	36	389	387	492
Totale effect maatregelen	6.620	37.435	36.924	37.373

⁹² De berekeningen onderliggend aan de prijseffecten zijn bij de Raad op te vragen.

⁹³ Deze maatregel is met ingang van 15-2-2014 ingetrokken. Naar verwachting zal de hoogte van de baten ongeveer op het niveau van het jaar 2014 stabiliseren.

De concrete effecten als gevolg van de verhoging van de eigen bijdrage zijn op het moment van afgifte al inzichtelijk te maken. Deze effecten zijn in de eerste twee rijen van de tabel weergegeven. De verhoging van de eigen bijdrage bij echtscheidingsgerelateerde toevoegingen was absoluut gezien veel hoger dan bij de overige toevoegingen, waardoor de effecten voor deze groep relatief hoog zijn.

Bij de maatregel waarbij in het geval van opvolging door een andere rechtsbijstandverlener opnieuw een eigen bijdrage wordt geheven, kan het zo zijn dat de opnieuw geheven eigen bijdrage wordt herzien, omdat men een beroep doet op de uitzonderingsregel. In dat geval zal er een deel van het nu in de tabel genoemde bedrag aan effecten nog komen te vervallen.

De maatregel waarbij opnieuw een eigen bijdrage wordt gevraagd bij de afgifte van een bewerkelijke zaak heeft effect op het moment van afgifte van de (evt. eerste) mutatie voor extra uren. Ambtshalve strafzaken en nihilstellingen zijn van deze maatregel uitgezonderd.

De maatregel voor de kennelijke zaken is per 15-2-2014 teruggedraaid.

Het bedrag dat is weergegeven voor de afschaffing van de anticumulatiemaatregel is een schatting die is gebaseerd op de mate waarin anticumulatie in de twee laatste kwartalen voordat de AMvB in werking trad, voorkwam. Het bedrag dat genoemd is, is niet alleen gebaseerd op de aanname dat het aantal toevoegingen met anticumulatie gelijk zou zijn gebleven, maar ook de hoogte van de eigen bijdrage en de mate waarin korting via een diagnosedocument is verkregen.

De effecten die genoemd zijn bij de verlaging van de vergoeding zijn voor een deel gebaseerd op de vergoeding voor de reguliere toevoegingen, maar ook voor een deel op de vergoeding bij toevoegingen voor bewerkelijke zaken en voor een deel op de vergoeding bij piket (onder elkaar weergegeven in tabel 9.1).

9.7.2 Effecten van de AMvB van februari 2015 op de uitgaven

De maatregelen van het op 1 februari 2015 van kracht zijnde AMvB hebben alle effect op de uitgaven voor het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand. Het pakket aan maatregelen van deze AMvB heeft in de periode 1-2-2015 tot 1-1-2017 naar schatting een effect van 9,1 miljoen euro. Tabel 9.2 geeft weer hoeveel dit per jaar is. De verwachting is dat de effecten nog enigszins op zullen lopen naarmate er meer toevoegingen die sinds 1 februari 2015 zijn aangevraagd, ook zullen zijn vastgesteld.⁹⁴

---

94 De AMvB is voor toevoegingen met een aanvraagdatum van 1-2-2015 en later van toepassing.

De inkomens- en vermogensgrenzen en de eigen bijdragen zijn jaren lang ieder jaar met ingang van 1 januari aangepast. De hoogte van de bedragen voor de eigen bijdragen die burgers betalen is echter tot 1 januari 2019 bevroren op grond van de AMvB februari 2015.⁹⁵ De vergoedingen voor rechtsbijstandverleners zijn eveneens jaren lang ieder jaar geïndexeerd. Per 1 februari 2015 werd het basisbedrag voor toevoegingszaken verlaagd van € 106,40 per punt (het bedrag per 1 januari 2015) naar € 105,61. De hoogte van het basisbedrag voor de vergoedingen blijft daarnaast onveranderd tot 1 januari 2019 op grond van de AMvB februari 2015. Dit heeft effect op toevoegingen waarvoor de aanvraag is ontvangen op of na 1 februari 2015.

In onderstaande tabel is per maatregel opgenomen wat tot op heden bij benadering de financiële opbrengst is van de AMvB februari 2015.⁹⁶ De effecten voor 2016 zijn duidelijk groter dan de effecten voor 2015.

In tabel 3 is het effect van de uitschakeling van diverse indexeringen weergegeven. Bij de AMvB februari 2015 is voor een aantal zaken in het straf(proces) recht de forfaitaire vergoeding in het Bvr en de bijlage bij het Bvr verlaagd, namelijk bij supersnelrechtzittingen⁹⁷, ingetrokken hoger beroepszaken bij straf, overleveringszaken, zittingsvergoedingen bij de Raadkamer, beklagzaken gedetineerden en gijzelingszaken wet Mulder. Ook is het effect van de verlaging van de vergoeding met 4,5% bij bewerkelijke strafzaken voor verdachten weergegeven. Ten slotte is bij punt vier het effect van de verlaging van de generieke vergoeding per punt voor alle zaken (ten opzichte van de vergoeding per punt in 2014) getoond.

---

95 De inkomensgrenzen zijn per 1 januari 2016 en 2017 wel verhoogd.

96 AMvB oktober 2013 betrof eveneens een verlaging van het basisbedrag. In de tabel zijn alleen de effecten van de verlaging van AMvB februari 2015 opgenomen.

97 Bij de berekening van het effect is uitgegaan van een verschil van het minimum aantal punten.

Tabel 9.2 Effecten AMvB februari 2015 over 2015 en (vanaf februari) 2016 (x € 1.000)⁹⁸

Maatregel	Opbrengst voor de periode 1-2-2015 tot 31-12-2016
Tijdelijke uitschakeling indexering vergoedingen en eigen bijdragen (tot 1 januari 2019)	
- Toevoegingen	1.601
- Piketten	180
- Bewerkelijke zaken	72
- Administratieve vergoeding	31
Puntenverlaging straf(proces)recht	
a. Supersnelrechtzittingen	904
b. Ingetrokken hoger beroep	944
c. Overleveringszaak	244
d. Eén keer zitting	1.378
e. Beklagzaken detentie	1.391
f. Gijzelingszaken wet Mulder	57
Verlaging van de vergoeding bij bewerkelijk strafzaken verdachten (EXU)	788
Generieke verlaging vergoeding per punt	
- Toevoegingen	1.273
- Piketten	143
- Bewerkelijke zaken	57
Totaal effect maatregelen AMvB februari 2015	9.053

98 Alle effecten worden berekend door het verschil in vergoeding bij vaststelling van de toevoeging bij ingang van deze AMvB te vermenigvuldigen met de mate waarin het voorkwam in de periode sinds het in werking treden van de maatregelen.

Literatuur

Ars Aequinummer De balie: een leemte in de rechtshulp. *Ars Aequi*, juni 1970.

Combrink-Kuiters, L. & N. Jungmann (2005). *Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand 2004*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Combrink-Kuiters, L., N. Jungmann, S.L. Peters & J. Groeneveld (2007). *Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand 2006*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Combrink-Kuiters, L., M. van Gammeren-Zoetewij & S.L. Peters (2015). *Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand 2014*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.

Commissie Wolfsen (2015). Herijking rechtsbijstand. Naar een duurzaam stelsel voor gesubsidieerde rechtsbijstand. Den Haag.

Consumentengids oktober 2016, p. 12-15 *Test rechtsbijstandsverzekeringen Financiële penarie verzekerd*

European Commission - Directorate-General for Justice (2015). *The 2015 EU Justice Scoreboard*, <http://ec.europa.eu/justice/effective-justice/files/justice_scoreboard_2015_en.pdf>

Het Juridisch Loket (2016). *Jaarverslag 2015*. Utrecht.

Jungmann, N.L. & L. Combrink-Kuiters (2006). *Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand 2005*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Nederlandse Orde van Advocaten (2015). Eindrapport Commissie 'Duurzaam stelsel gefinancierde rechtsbijstand'. Den Haag.

Nederlandse Orde van Advocaten (2017). *Jaarverslag 2016*. Den Haag.

Peters, S.L., M. van Gammeren-Zoetewij & L. Combrink-Kuiters (2014). *Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand 2013*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.

Raad voor Rechtsbijstand (2017). *Jaarverslag 2016*. Utrecht.

Rijkschroeff, R.A.L., J. de Savornin Lohman, J.W. Duyvendak, J.T.F. Vos, C.P. van Gelder & M.J. de Gruijter (2001). *Toekomstverkenning gefinancierde rechtsbijstand*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Literatuur

Voert, M.J. ter en C.M. Klein Haarhuis (2015). *Geschildbeslechtingdelta 2014*. Den Haag: WODC, O&B 2015.

Verbond voor Verzekeraars (2015). *Verzekerd van cijfers 2014*. Den Haag.

Bijlage 1

Inkomen, vermogen en eigen bijdrage in 2016

Inkomen, vermogen en eigen bijdrage per 1 januari 2016

Sinds 1 januari 2016 gelden de hierna genoemde inkomens- en vermogensgrenzen en eigen bijdragen voor gesubsidieerde rechtsbijstand en gesubsidieerde mediation. De Raad gaat uit van de fiscale gegevens uit 2014 (het peiljaar). Deze gegevens worden door de Belastingdienst aan de Raad verstrekt.

Tabel B1.1 Inkomensnormen en eigen bijdragen reguliere toevoeging per 1 januari 2016 (peiljaar 2014) in euro's

Fiscaal jaarinkomen gehuwd, samenwonend of eenoudergezin	Eigen bijdrage zonder korting	Eigen bijdrage met korting	Fiscaal jaarinkomen alleenstaand
≤ € 25.600	€ 196	€ 143	≤ € 18.400
€ 25.601 t/m € 26.600	€ 360	€ 307	€ 18.401 t/m € 19.100
€ 26.601 t/m € 27.900	€ 514	€ 461	€ 19.101 t/m € 20.100
€ 27.901 t/m € 31.100	€ 669	€ 616	€ 20.101 t/m € 22.000
€ 31.101 t/m € 36.800	€ 823	€ 770	€ 22.001 t/m € 26.000
Boven de € 36.800	Aanvragen komen niet in aanmerking voor een toevoeging		Boven de € 26.000

Voor toevoegingen die worden aangevraagd voor (echt)scheidings- en aanverwante zaken gelden de hierna genoemde inkomens- en vermogensgrenzen en eigen bijdragen.

Tabel B1.2 Inkomensnormen en eigen bijdragen scheidings(gerelateerde) toevoeging per 1 januari 2016 (peiljaar 2014) in euro's

Fiscaal jaarinkomen gehuwd, samenwonend of eenoudergezin	Eigen bijdrage zonder korting	Eigen bijdrage met korting	Fiscaal jaarinkomen alleenstaand
≤ € 25.600	€ 340	€ 287	≤ € 18.400
€ 25.601 t/m € 26.600	€ 412	€ 359	€ 18.401 t/m € 19.100
€ 26.601 t/m € 27.900	€ 566	€ 513	€ 19.101 t/m € 20.100
€ 27.901 t/m € 31.100	€ 720	€ 667	€ 20.101 t/m € 22.000
€ 31.101 t/m € 36.800	€ 849	€ 796	€ 22.001 t/m € 26.000
Boven de € 36.800	Aanvragen komen niet in aanmerking voor een toevoeging		Boven de € 25.800

Op 1 juli 2011 is de maatregel 'diagnose en triage' ingevoerd. Wanneer het Juridisch Loket beslist dat de bijstand van een advocaat noodzakelijk is, verwijst men de klant naar een advocaat. De rechtzoekende ontvangt dan, indien hij in aanmerking komt voor gesubsidieerde rechtsbijstand, een korting van 53 euro op de wettelijk vastgestelde eigen bijdrage.

Tabel B1.3a Eigen bijdragen over 2006 (vanaf ViValt) tot en met 2016

Jaar	Trede 1	Trede 2	Trede 3	Trede 4	Trede 5
2006* vanaf 1 april	€ 90*	€ 142	€ 244	€ 431	€ 677
2007*	€ 92*	€ 145	€ 249	€ 439	€ 690
2008*	€ 94*	€ 148	€ 255	€ 449	€ 705
2009	€ 98	€ 154	€ 265	€ 466	€ 732
2010	€ 100	€ 158	€ 272	€ 478	€ 750
2011 1e halfjaar	€ 101	€ 159	€ 274	€ 482	€ 757
2011 2e halfjaar	€ 125	€ 183	€ 297	€ 503	€ 775
2012	€ 127	€ 186	€ 301	€ 510	€ 786
2013 tot 1 oktober	€ 129	€ 188	€ 305	€ 516	€ 796
2013 vanaf 1 oktober	€ 193	€ 355	€ 507	€ 659	€ 811
2014	€ 196	€ 360	€ 514	€ 669	€ 823
2015	€ 196	€ 360	€ 514	€ 669	€ 823
2016	€ 196	€ 360	€ 514	€ 669	€ 823

* Tot en met 2008 werd in strafzaken in de laagste inkomenscategorie geen eigen bijdrage opgelegd.

Tabel B1.3b Eigen bijdragen in euro's scheidingsgerelateerde toevoeging over 2013 (vanaf 1 oktober), 2014, 2015 en 2016

Jaar	Trede 1	Trede 2	Trede 3	Trede 4	Trede 5
2013 vanaf 1 oktober	€ 283	€ 354	€ 506	€ 658	€ 785
2014	€ 340	€ 412	€ 566	€ 720	€ 849
2015	€ 340	€ 412	€ 566	€ 720	€ 849
2016	€ 340	€ 412	€ 566	€ 720	€ 849

Normen lichte adviestoevoeging per 1 januari 2016

Voor de lichte adviestoevoeging gelden afwijkende inkomens- en vermogensnormen en een afwijkende eigen bijdrage. De geldende normen per 1 januari 2016 zijn in onderstaande tabel weergegeven.

Tabel B1.4 Inkomensnormen en eigen bijdragen lichte adviestoevoegingen per 1 januari 2016 in euro's

Fiscaal jaarinkomen gehuwd, samenwonend of eenoudergezin	Eigen bijdrage	Fiscaal jaarinkomen alleenstaand
≤ € 26.600	€ 77	≤ € 19.100
€ 26.601 t/m € 36.800	€ 129	€ 19.101 t/m € 26.000
Boven de € 36.800	Aanvragen komen niet in aanmerking voor een toevoeging	Boven de € 26.000

Een rechtzoekende heeft geen recht op een lichte adviestoevoeging indien zijn vermogen in box 3 in 2016 groter was dan het heffingsvrije vermogen dat van toepassing is.

Voor lichte adviestoevoegingen voor (echt)scheidings- en aanverwante zaken die worden aangevraagd in 2016 gelden de hierna genoemde normen.

Tabel B1.5 Inkomensnormen en eigen bijdragen lichte adviestoevoegingen voor scheidings(gerelateerde) toevoegingen per 1 januari 2016 in euro's

Fiscaal jaarinkomen gehuwd, samenwonend of eenoudergezin	Eigen bijdrage	Fiscaal jaarinkomen alleenstaand
≤ € 26.600	€ 108	≤ € 19.100
€ 26.601 t/m € 36.800	€ 142	€ 19.101 t/m € 26.000
Boven de € 36.800	Aanvragen komen niet in aanmerking voor een toevoeging	Boven de € 26.000

Tabel B1.6 Inkomensnormen en eigen bijdragen mediationtoevoeging per 1 januari 2016 in euro's

Eigen bijdrage		Fiscaal jaarinkomen in het peiljaar	
Tot 4 uur	4 uur of meer, een surplus van	Gehuwd, samenwonend of eenoudergezin	Alleenstaand
€ 53	€ 53	≤ € 25.600	≤ € 18.400
€ 53	€ 105*	€ 25.601 - € 36.800	€ 18.401 - € 26.000

Wanneer een toevoegingsgebruiker eerder al € 53 aan eigen bijdrage heeft betaald aan de mediator, is hij in dit geval dus nog € 52 verschuldigd.

Vermogensnormen reguliere toevoeging en mediationtoevoeging

Een rechtzoekende heeft geen recht op gesubsidieerde rechtsbijstand of gesubsidieerde mediation als zijn vermogen in box 3 in 2014 (het peiljaar) groter was dan het van toepassing zijnde heffingsvrije vermogen.

Tabel B1.7 Heffingsvrij vermogen 2014 (het peiljaar) in euro's*

Vrijgesteld per persoon
€ 21.139

* Voor 65-plussers geldt nog een extra heffingsvrij vermogen van maximaal € 27.984.

Resultaatsbeoordeling

Tabel B1.8 Heffingsvrij vermogen i.v.m. resultaatsbeoordeling 2016 in euro's*

Vrijgesteld per persoon
€ 24.437

* Met ingang van 2016 vervalt het extra heffingsvrij vermogen voor 65-plussers dat er voorheen was.

Bijlage 2

Forfaitaire vergoeding advocatuur

In tabel B2.1 staat een overzicht van de normbedragen voor de vergoeding aan advocaten over de jaren 2000 tot en met 2016. De vermelde bedragen zijn exclusief btw.

Tabel B2.1 Forfaitaire vergoeding advocatuur over 2000 tot en met 2016

Datum	Basisbedrag	Index basisbedrag	Vergoeding administratieve kosten
01-01-00 t/m 30-06-00	€ 69,88 (<i>f</i> 154,00)	100	€ 27,23 (<i>f</i> 60,00)
01-07-00 t/m 30-06-01	€ 72,60 (<i>f</i> 160,00)	104	€ 28,30 (<i>f</i> 62,36)
01-07-01 t/m 30-06-02	€ 75,78 (<i>f</i> 167,00)	108	€ 29,55 (<i>f</i> 65,13)
01-07-02 t/m 30-06-03	€ 87,37	125	€ 31,09
01-07-03 t/m 31-12-03	€ 90,23	129	€ 32,11
01-01-04 t/m 30-06-04	€ 93,84	134	€ 32,11
01-07-04 t/m 31-12-04	€ 95,21	136	€ 32,58
01-01-05 t/m 30-06-05	€ 98,87	141	€ 32,58
01-07-05 t/m 15-05-06	€ 99,10	142	€ 32,66
16-05-06 t/m 30-06-06	€ 99,10	142	€ 16,33
01-07-06 t/m 30-06-07	€ 100,69	144	€ 16,59
01-07-07 t/m 30-06-08	€ 103,19	148	€ 17,00
01-07-08 t/m 30-06-09	€ 107,02	153	€ 17,63
01-07-09 t/m 30-06-10	€ 110,29	158	€ 18,17
01-07-10 t/m 30-06-11	€ 111,82	160	€ 18,42
01-07-11 t/m 31-12-11	€ 112,94	162	€ 18,61
01-01-12 t/m 31-12-12	€ 106,23	152	€ 18,61
01-01-13 t/m 30-09-13	€ 106,99	153	€ 18,74
01-10-13 t/m 31-12-13	€ 104,85	150	€ 18,74
01-01-14 t/m 31-12-14	€ 105,96	152	€ 18,94
01-01-15 t/m 31-01-15	€ 106,40	152	€ 19,02
M.i.v. 01-02-2015	€ 105,61	151	€ 18,94
01-01-16 t/m 31-12-16	€ 105,61	151	€ 18,94

De forfaitaire toevoegingsvergoeding is een vaste vergoeding, afgestemd op de gemiddelde tijdsbesteding die juridische werkzaamheden vergen in bepaalde zaken. De hoogte ervan is genormeerd en deze normen worden uitgedrukt in punten. Afhankelijk van de aard van een zaak en het voorkomen van bepaalde (al dan niet processuele) omstandigheden worden punten toegekend.

Het aantal punten bepaalt het gewicht dat aan de zaak, respectievelijk omstandigheid, in verhouding tot andere zaken en omstandigheden wordt toegekend. De hoogte van de financiële vergoeding van het onderdeel waaraan punten worden toegekend, wordt bepaald door het aantal toegekende punten te vermenigvuldigen met het normbedrag.

Bijlage 3

Kostenoverzicht Rechtwijzer *uit elkaar*

Stappen	Omschrijving	Totaal per stel per stap voor 1 juli 2016			Totaal per stel per stap vanaf 1 juli 2016		
		Beide partijen recht op subsidie	Eén partner met en één partner zonder recht op subsidie	Beide partners geen recht op subsidie	Beide partijen recht op subsidie	Eén partner met en één partner zonder recht op subsidie	Beide partijen geen recht op subsidie
Stap 1	Eigen situatie in kaart brengen	Gratis	Gratis	Gratis	Gratis	Gratis	Gratis
Stap 2	Starten met het scheidingsplan	Gratis	Gratis	Gratis	Gratis	Gratis	Gratis
Stap 3	Samenwerken met uw partner	€ 50	€ 50	€ 50	€ 50	€ 50	€ 50
Stap 4	Hulp inschakelen bemiddeling	€ 36	€ 198	€ 360	€ 36	€ 198	€ 360
	Hulp inschakelen beslissing	€ 24	€ 132	€ 240	€ 24	€ 132	€ 240
Stap 5	Het plan officieel maken (review)	€ 30	€ 165	€ 300	€ 42	€ 231	€ 420
	Administratiekosten	€ 40	€ 40	€ 40	€ 40	€ 50	€ 60
Totaal verplichte kosten per stel		€ 120	€ 255	€ 390	€ 132	€ 331	€ 530

Bijlage 4

Het Juridisch Loket: achterliggende tabellen bij hoofdstuk 3

Tabel B4.1 Aantal klantcontacten/klantactiviteiten van het Juridisch Loket over 2007 tot en met 2016

Jaar	Aantal	Index
Klantcontacten		
2007	611.409	
2008	655.960	
2009	783.077	
2010	770.374	
2011	772.031	
2011 (tot 1 juli)	383.786	
Klantactiviteiten		
2011 (vanaf 1 juli)	388.245	
2012	858.914	100
2013	978.267	114
2014	873.233	102
2015	681.993	79
2016	733.900	85

Tabel B4.2 Aantal externe klantcontacten/klantactiviteiten van het Juridisch Loket over 2007 tot en met 2016

Jaar	Aantal	Index
Klantcontacten		
2007	5.139	
2008	4.315	
2009	7.216	
2010	7.616	
2011	6.355	
2011 (tot 1 juli)	4.018	
Klantactiviteiten		
2011 (vanaf 1 juli)	2.337	
2012	4.202	100
2013	3.530	84
2014	3.998	95
2015 ¹⁰²	2.316	-
2016	3.410	81

Tabel B4.3a Aantal klantactiviteiten in aantallen over 2012 tot en met 2016

Klantactiviteit	2012	2013	2014	2015	2016
Telefoon 0900	379.152	437.944	375.184	369.316	428.781
Balie	270.568	297.884	275.868	119.746	85.099
Spreekuur	63.622	63.259	48.697	50.838	53.112
E-mail	26.477	30.848	34.784	30.601	37.032
Chat	10.218	10.632	10.248	7	0
Telefoon overig	25.100	24.646	20.723	14.408	16.226
Overleg wederpartij ¹⁰³	4.318	4.102	3.721	2.409	553
Uitzoekwerk	79.459	108.952	104.008	94.668	113.097
Totaal	858.914	978.267	873.233	681.993	733.900

99 Vanwege een technisch issue in Webtop zijn er over de periode 1 mei tot en met 23 september 2015 geen gegevens over de externe contacten. Dit komt omdat de reguliere contacten die extern waren (in die periode) niet als extern gelabeld werden. Dit issue heeft dus geen invloed op de hoeveelheid 'reguliere' contacten.

100 Per 1 april 2016 is de klantactiviteit 'Overleg wederpartij' opgeheven.

Tabel B4.3b Verdeling klantactiviteiten in percentages over 2012 tot en met 2016

Klantactiviteit	2012	2013	2014	2015	2016
	%	%	%	%	%
Telefoon 0900	44	45	43	54	58
Balie	32	30	32	18	12
Spreekuur	7	6	6	7	7
E-mail	3	3	4	4	5
Chat	1	1	1	<1	0
Telefoon overig	3	3	2	2	2
Overleg wederpartij	<1	<1	<1	<1	<1
Uitzoekwerk	9	11	12	14	15
Totaal	100	100	100	100	100

Tabel B4.4 Producten voortkomend uit klantactiviteiten, aantallen en percentages over 2012 tot en met 2016

Producten	2012		2013		2014		2015		2016	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Verstrekken van informatie	789.389	80	915.634	80	822.243	80	626.116	75	677.276	76
Maken van een afspraak voor het spreekuur	60.257	6	61.873	5	48.492	5	56.263	7	59.907	7
Reguliere verwijzing naar advocaat	105.288	11	133.070	12	40.891	4	37.025	4	35.711	4
Terugverwijzing naar advocaat					89.123	9	91.177	11	93.397	10
Verwijzing naar ketenpartner	31.599	3	29.157	3	26.122	3	19.867	2	21.583	2
Verwijzing naar mediator	2.635	<1	2.805	<1	2.823	<1	1.980	<1	1.679	<1
Totaal	989.168	100	1.142.539	100	1.029.694	100	832.428	100	889.553	100

Tabel B4.5 Verwijzing naar advocatuur per klantactiviteit in aantallen en percentages over 2012 tot en met 2016

Klantactiviteit	2012		2013		2014		2015		2016	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Telefoon 0900	45.108	43	65.876	50	67.479	52	92.391	72	103.886	80
Balie	51.199	49	58.891	44	54.642	42	25.818	20	15.392	12
Spreekuur	5.459	5	5.025	4	4.510	3	6.699	5	6.536	5
E-mail	474	<1%	411	<1	451	<1	526	<1	435	<1
Chat	90	<1%	73	<1	57	<1	0	0	0	0
Telefoon overig	1.409	1%	1.218	1	1.095	1	975	1	903	1
Overleg wederpartij	42	<1%	36	<1	27	<1	22	<1	5	<1
Uitzoekwerk	1.507	1%	1.540	1	1.753	1	1.771	1	1.951	2
Totaal	105.288	100	133.070	100	130.014	100	128.202	100	129.108	100
Terugverwijzing			84.118	63	89.123	69	91.177	71	93.397	72
Reguliere verwijzing			48.952	37	40.891	31	37.025	29	35.711	28

Tabel B4.6 Rechtsgebieden waarop de verwijzingen naar de advocatuur betrekking hadden in aantallen en percentages over 2012 tot en met 2016

Rechtsgebied	2012		2013		2014		2015		2016	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Aansprakelijkheids- en letselschaderecht	4.259	4	5.427	4	5.424	4	5.658	4	5.775	4
Ambtenarenrecht	285	<1	307	<1	240	<1	197	<1	185	<1
Arbeidsrecht	10.572	10	11.803	9	10.297	8	10.458	8	9.949	8
Asielrecht	153	<1	182	<1	147	0	125	<1	140	<1
Bestuursrecht	1.820	2	2.838	2	2.380	2	2.438	2	2.486	2
Erfrecht	473	<1	711	1	774	1	853	1	923	1
Faillissementsrecht, Wsnp	1.524	1	1.912	1	1.593	1	1.455	1	1.201	1
Fiscaalrecht (toeslagen)	916	1	1.160	1	1.237	1	1.338	1	1.118	1
Gedetineerdenrecht	30	<1	38	<1	42	<1	42	<1	33	<1
Goederenrecht	417	<1	542	<1	500	<1	529	<1	570	<1
Huurrecht	6.114	6	7.490	6	7.942	6	8.134	6	9.124	7
Personen- en familierecht	47.376	45	63.080	47	63.224	49	62.870	49	64.451	50
Restgroep	207	<1	31	<1	0	0	0	0	1	<1
Slachtofferzaken	79	<1	116	<1	183	<1	232	<1	333	<1
Sociale Verzekeringen	5.152	5	6.317	5	6.889	5	6.885	5	6.598	5
Sociale Voorzieningen	8.397	8	10.291	8	10.320	8	9.797	8	8.633	7
Strafrecht	5.857	6	6.186	5	4.322	3	3.397	3	2.702	2
Verbintenissenrecht	8.304	8	10.499	8	9.960	8	9.982	8	10.509	8
Vreemdelingenrecht	3.353	3	4.140	3	4.540	3	3.812	3	4.377	3
Totaal	105.288	100	133.070	100	130.014	100	128.202	100	129.108	100

Tabel B4.7 Verwijzing naar ketenpartners per klantactiviteit over 2012 tot en met 2016

Klantactiviteit	2012		2013		2014		2015		2016	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Telefoon 0900	15.353	49	14.310	49	12.444	48	12.351	62	15.704	73
Balie	12.250	39	11.494	39	11.269	43	5.211	26	3.647	16
Spreekuur	1.719	5	1.405	5	975	4	1.079	5	1.014	5
E-mail	451	1	227	1	166	1	309	2	229	1
Chat	420	1	428	1	193	1	1	<1	0	0
Telefoon overig	417	1	289	1	214	1	187	1	184	1
Overleg wederpartij	23	<1	17	<1	18	<1	14	<1	2	<1
Uitzoekwerk	966	3	967	3	843	3	735	4	803	4
Totaal	31.599	100	29.157	100	26.122	100	19.867	100	21.583	100

Tabel B4.8 Aantal mediationvoorstellen aan wederpartij, aantal verwijzingen naar mediation vanuit het Juridisch Loket en aantal mediations dat is opgelost zonder mediator over 2007 tot en met 2016

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Voortraject:										
Voorstel tot mediation aan wederpartij	3.372	4.242	4.564	3.545	3.777	3.781	3.768	3.695	2.537	2.174
Gestarte mediations:										
RvR-geregistreerd	1.538	2.349	2.664	2.271	2.346	2.552	2.721	2.768	1.948	1.658
Niet-RvR-geregistreerd betalend	47	44	33	24	19	31	37	14	12	7
Niet-RvR-geregistreerd gratis	54	70	74	50	47	52	47	41	20	14
Totaal aantal mediations	1.639	2.463	2.771	2.345	2.412	2.635	2.805	2.823	1.980	1.679
Zonder mediator	277	345	352	266	257	210	154	112	64	58

Tabel B4.9 Verdeling klantactiviteiten naar rechtsgebieden over 2008 tot en met 2016 en absoluut over 2016

Rechtsgebied	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2016
Aansprakelijkheids- en letselschaderecht	4	4	4	4	4	4	4	4	4	29.683
Ambtenarenrecht	<1	<1	<1	<1	<1	<1	<1	<1	<1	1.491
Arbeidsrecht	20	26	24	23	21	21	20	20	20	148.541
Asielrecht	<1	<1	<1	<1	<1	<1	<1	<1	<1	758
Bestuursrecht	2	2	2	2	2	2	2	3	3	18.931
Erfrecht	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10.959
Faillissementsrecht, WNSP	1	1	1	1	1	1	1	1	1	5.334
Fiscaal Recht (Toeslagen)	2	2	2	2	2	2	2	3	2	16.279
Gedetineerdrecht	<1	<1	<1	<1	<1	<1	<1	<1	<1	634
Goederenrecht	1	1	1	2	2	2	2	1	2	12.595
Huurrecht	8	7	8	8	8	8	8	8	9	67.345
Personen- en familierecht	16	15	15	17	19	20	20	22	21	154.880
Restgroep	10	9	8	6	6	5	5	4	5	33.281
Slachtofferzaken	<1	<1	<1	<1	<1	<1	<1	<1	<1	1.236
Sociale Verzekeringen	4	4	4	4	5	5	5	5	5	33.411
Sociale Voorzieningen	3	3	3	4	5	5	5	6	5	36.423
Strafrecht	4	4	4	4	4	4	4	3	3	23.317
Verbintenissenrecht	18	18	18	19	17	17	16	15	16	115.659
Vreemdelingenrecht	3	3	3	3	3	3	3	3	3	23.143
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	733.900

Tabel B4.10 Aantal klantactiviteiten betreffende de drie meest voorkomende rechtsgebieden over 2010 tot en met 2016

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Personen- en familierecht	116.434	130.607	167.046	191.482	178.460	147.814	154.880
Arbeids-/ontslagrecht	186.936	175.222	176.081	207.666	175.369	137.528	148.541
Verbintenissenrecht	141.859	143.649	148.668	162.585	139.540	103.161	115.659

Bijlage 5

Achtergrondkenmerken van klanten van het Juridisch Loket in 2016

	Aantal	Neder- landse bevolking	Loket- klanten gekoppeld	Telefoon 0900	Balie	Spreekuur	E-mail
		%	%	%	%	%	%
		17,065 mln	258.388	208.200	51.677	38.095	21.605
Geslacht*	Mannen	49,6	44,5	42,9	51,8	45,8	43,9
	Vrouwen	50,4	55,5	57,1	48,2	54,2	56,1
Leeftijd*	Jonger dan 15 jaar	16,3	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0
	15 tot 20 jaar	6,1	1,9	1,8	1,8	1,7	1,9
	20 tot 25 jaar	6,3	9,0	9,0	8,7	9,7	9,8
	25 tot 30 jaar	6,4	14,2	14,5	12,9	14,7	15,0
	30 tot 35 jaar	6,0	13,3	13,6	12,1	12,7	12,4
	35 tot 40 jaar	5,9	11,5	11,9	10,3	10,3	10,4
	40 tot 45 jaar	6,4	11,0	11,3	10,3	9,5	9,8
	45 tot 50 jaar	7,5	11,3	11,5	11,0	10,5	10,8
	50 tot 55 jaar	7,5	9,8	9,6	10,9	10,1	10,3
	55 tot 60 jaar	7,0	7,1	6,8	8,3	7,9	7,7
	60 tot 65 jaar	6,2	4,9	4,6	5,9	5,6	5,9
	65 jaar of ouder	18,4	6,0	5,5	7,8	7,3	5,9
Herkomstgeneratie*	Autochtoon	77,5	59,0	61,1	42,2	47,9	69,3
	Eerste generatie allochtoon	11,6	26,9	24,4	44,3	37,7	17,9
	Tweede generatie allochtoon	10,9	14,1	14,5	13,5	14,4	12,8
Herkomstgroepering*	Autochtoon	77,5	59,0	61,1	42,2	47,9	69,3
	Marokko	2,3	5,8	5,4	8,7	6,7	3,4
	Turkije	2,3	4,4	4,4	5,0	4,6	2,5
	Suriname	2,0	5,9	5,8	7,2	7,5	4,3
	Nederlandse Antillen en Aruba	0,9	2,7	2,6	3,8	3,9	1,8
	Overig niet-westerse allochtoon	5,1	10,4	9,3	18,4	15,3	6,8
	Westerse allochtoon	9,8	11,9	11,4	14,6	14,2	12,0
Gemeentegrootte	Minder dan 5.000 inwoners	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1
	5.000 - < 10.000 inwoners	1,3	0,8	0,9	0,5	0,6	1,0
	10.000 - < 20.000 inwoners	9,1	5,6	6,0	3,2	4,3	6,5
	20.000 - < 50.000 inwoners	35,7	25,5	27,0	15,5	19,9	28,2
	50.000 - < 100.000 inwoners	17,9	18,0	18,9	13,2	16,5	17,6
	100.000 - < 150.000 inwoners	9,7	10,3	10,1	11,1	11,0	10,9
	150.000 - < 250.000 inwoners	12,5	17,7	16,6	24,3	20,7	17,8
	250.000 inwoners of meer	13,5	21,9	20,4	32,1	26,8	17,9
	onbekend	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0

Bijlage 5

Verstedelijking	Zeer sterk	20,8	30,9	28,9	43,8	36,6	27,2
	Sterk	27,1	31,6	31,4	33,4	32,7	30,9
	Matig	20,4	17,0	17,8	12,0	15,1	18,1
	Weinig	21,5	14,2	15,3	7,5	10,8	16,2
	Niet	10,2	6,2	6,6	3,2	4,7	7,6
	Onbekend	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
Burgerlijke staat	Gehuwd	39,2	28,9	28,9	27,7	25,6	28,5
	Ongehuwd	47,4	49,9	49,5	51,8	53,4	52,2
	Partnerschap	1,0	0,9	1,0	0,6	0,6	1,2
	Gescheiden na huwelijk	7,0	18,0	18,3	17,8	17,9	15,9
	Gescheiden na partnerschap	0,4	0,7	0,8	0,5	0,6	0,9
	Verweduwd na huwelijk	5,1	1,5	1,4	1,7	1,9	1,3
	Verweduwd na partnerschap	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	Onbekend	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Sociaaleconomische categorie	Werknemer particulier bedrijf	32,8	40,5	40,9	36,2	40,6	45,3
	Ambtenaar	4,7	2,7	2,7	2,1	1,6	3,9
	Directeur-grootaandeelhouder	1,1	0,3	0,3	0,1	0,1	0,3
	Zelfstandige	6,3	5,9	6,1	4,6	4,1	5,6
	Overig actief	0,7	1,1	1,2	1,0	1,0	0,9
	Ontvanger werkloosheidsuitkering	1,5	3,9	4,0	3,9	4,0	4,1
	Bijstandsontvanger	2,5	14,7	14,4	19,5	16,3	10,1
	Ontvanger uitkering sociale voorziening overig	1,3	3,7	3,9	3,0	3,5	3,0
	Arbeidsongeschikte	2,8	7,9	8,2	7,5	7,8	6,5
	Pensioenontvanger tot 65 jaar	1,4	1,0	1,0	1,1	1,0	1,3
	Pensioenontvanger 65 jaar e.o.	16,7	4,3	4,0	5,8	5,3	4,2
	Student	5,8	9,0	8,6	9,9	10,2	11,0
	Overig niet actief	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
	Zonder inkomen	21,9	4,4	4,3	4,7	3,9	3,4
	Onbekend	0,5	0,3	0,3	0,4	0,4	0,2
	Type huishouden	Eenpersoonshuishouden	16,9	27,3	25,9	34,9	32,2
Paar, gehuwd zonder kinderen		25,4	15,8	15,3	15,9	15,4	19,5
Paar, gehuwd met kinderen		44,9	32,2	33,1	27,1	28,3	32,0
Eenoudergezin		8,0	19,6	20,5	16,7	18,6	15,5
Paar met ander, zonder kinderen		0,6	0,8	0,8	0,6	0,7	0,6
Paar met ander, met kinderen		1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,1
Overig meerpersoonshuishouden		0,9	1,8	1,7	2,1	2,0	1,6
Bevolking in instelling, inrichting of tehuis (IIT)		1,4	0,9	0,9	1,0	1,0	0,8
Particuliere huishoudens onbekend		0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Onbekend		0,5	0,3	0,3	0,4	0,4	0,2

* Gebaseerd op de situatie op de laatste vrijdag in september van 2016. Overige kenmerken gebaseerd op de laatste vrijdag in september van 2014.

Bijlage 6

Het gebruik van toevoegingen: achterliggende tabellen bij hoofdstuk 4

Tabel B6.1 Afwijzingen naar afwijzingsgrond, in aantallen en percentages ten opzichte van het aantal aangevraagde toevoegingen over 2010 tot en met 2016

Jaar	Financiële afwijzingen		Inhoudelijke afwijzingen		Overige afwijzingen		Totaal aantal afwijzingen	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
2012	29.748	6,1	23.125	4,8	3.856	0,8	56.729	11,1
2013	27.076	5,7	17.934	3,7	3.099	0,6	48.109	9,6
2014	23.991	5,2	14.116	3,1	2.320	0,5	40.427	8,3
2015	18.203	4,1	11.772	2,7	1.907	0,4	31.882	6,8
2016	17.369	3,9	11.524	2,6	1.917	0,4	30.810	6,4

Tabel B6.2 Aantal afgegeven toevoegingen naar type over 2000 tot en met 2016

Jaar	Regulier (excl. mediation en lichte advies-toevoegingen)	Index regulier	Lichte advies-toevoegingen	Index lichte advies-toevoegingen*	Mediation	Index mediation*	Totaal	Index totaal
2000	293.080	100					293.080	100
2001	299.482	102					299.482	102
2002	328.206	112					328.206	112
2003	343.473	117					343.473	117
2004	343.716	117					343.716	117
2005	350.924	120	3.363				354.287	121
2006	397.681	136	16.894	100	187		414.762	142
2007	382.892	131	18.366	109	4.565	100	405.823	138
2008	401.712	137	15.294	91	5.524	121	422.530	144
2009	414.935	142	13.792	82	6.866	150	435.593	149
2010	412.756	141	9.884	59	7.330	161	429.970	147
2011	398.355	136	8.311	49	7.341	167	414.007	141
2012	430.614	147	10.578	63	8.501	186	449.693	153
2013	432.745	148	9.990	59	10.386	228	453.121	155
2014	420.833	144	10.190	60	13.425	294	444.448	152
2015	409.957	140	9.603	57	15.253	334	434.813	148
2016	419.442	143	9.054	54	17.209	377	445.705	152

* Aanvangsjaar is bij de berekening van de index buiten beschouwing gelaten.

Tabel B6.3 Aantal reguliere toevoegingen (excl. mediation en lichte advies-toevoegingen) naar grondslag¹⁰¹ over 2000 tot en met 2016

Jaar	Ambtshalve straf		Asiel		Civiel		Straf		Bestuur	
	Aantal	Index	Aantal	Index	Aantal	Index	Aantal	Index	Aantal	Index
2000	45.508	100	49.030	100	110.658	100	28.886	100	58.811	100
2001	46.734	103	50.295	103	114.657	104	27.852	96	59.844	102
2002	53.380	117	52.444	107	116.916	106	28.420	98	76.941	131
2003	58.773	129	32.927	67	131.080	118	32.672	113	87.966	150
2004	62.183	137	22.984	47	140.110	127	33.708	117	84.700	144
2005	62.415	137	20.767	42	141.270	128	35.700	124	90.645	154
2006	62.688	138	21.389	44	161.979	146	44.464	154	106.813	182
2007	63.016	138	15.963	33	160.776	145	48.215	167	94.891	161
2008	64.099	141	19.175	39	173.702	157	51.344	178	93.372	159
2009	60.111	132	25.164	51	183.909	166	53.998	187	91.723	156
2010	56.752	125	29.721	61	188.859	171	49.851	173	87.563	149
2011	56.435	124	28.855	59	179.544	162	49.857	173	83.632	142
2012	53.895	118	24.736	50	197.985	179	62.768	217	91.189	155
2013	48.255	106	20.976	43	199.187	180	72.936	252	91.197	155
2014	46.330	102	27.528	56	182.369	165	77.336	268	87.200	148
2015	45.205	99	31.856	65	174.977	158	79.693	276	78.213	133
2016	43.088	95	45.515	93	177.447	160	78.463	272	74.929	127

¹⁰¹ Voorheen werd grondslag ook wel aangeduid met de term 'moduultype' en werd deze uitsplitsing beschreven in hoofdstuk 4. Met ingang van 2015 is de huidige indeling naar grondslag overgenomen.

Tabel B6.4a Uitsplitsing van de afgegeven reguliere toevoegingen (excl. mediation- en lichte adviestoevoegingen) naar soort toevoeging over 2000 tot en met 2016

Soort toevoeging	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Straf verdachten	65.074	65.724	72.340	81.416	84.504	84.308	90.561	92.309	95.426	93.651	87.106	87.210	95.505	97.601	99.392	100.408	96.850
Personen en familie echtscheidings-gerelateerd	52.884	55.090	54.598	59.432	62.683	61.431	73.324	71.333	75.778	78.154	84.989	84.361	92.946	82.110	69.108	65.536	64.520
Asiel	49.037	50.430	52.455	32.927	22.984	20.767	21.389	15.963	19.175	25.164	29.721	28.855	24.736	20.976	27.528	31.856	45.515
Bopz	11.563	12.615	13.318	14.372	16.398	16.858	17.603	18.067	19.188	20.309	20.945	22.003	23.204	23.747	25.048	25.990	26.944
Personen en familie overig	5.884	6.711	7.694	9.375	9.907	11.512	14.707	16.680	19.039	19.979	16.929	13.878	15.544	25.595	24.650	24.308	26.922
Soc. voorzieningen	11.325	10.783	11.094	12.812	15.238	19.725	25.013	23.389	22.689	22.789	22.134	21.927	27.883	27.979	28.827	27.331	25.709
Verbintenissen	18.204	17.345	16.544	18.060	19.902	20.227	25.022	26.100	29.108	32.271	34.094	29.610	31.692	29.674	26.728	25.045	25.218
Straf overig	9.316	8.860	9.456	10.017	11.382	13.799	16.579	18.918	20.014	20.451	19.492	19.077	21.141	23.586	24.267	24.489	24.700
Vreemdelingen	21.288	15.844	24.133	28.746	24.006	26.122	28.825	24.370	23.257	22.868	20.452	23.054	25.085	23.506	21.282	17.673	18.110
Soc. verzekeringen	12.447	12.883	14.645	16.290	15.355	14.860	16.233	14.966	14.149	13.599	12.528	11.607	12.647	12.335	12.424	12.934	12.582
Arbeid en ontslag	14.383	15.247	17.000	20.969	21.374	19.956	18.033	14.788	16.065	18.571	16.581	14.360	15.991	15.543	13.294	12.535	11.904
Huur en verhuur	5.777	5.750	5.751	6.437	6.675	7.116	8.270	8.767	9.297	9.576	9.781	9.631	11.340	11.426	11.523	10.954	11.709
Bestuur overig	3.344	3.537	3.690	4.509	3.875	4.157	5.255	6.026	6.558	7.842	8.494	7.409	8.571	14.610	14.495	12.324	10.703
Vreemdelingenbewaring	8.812	14.986	21.566	23.599	23.771	23.161	28.291	23.345	23.426	21.118	20.331	16.896	14.275	9.833	7.274	5.030	5.169
Restgroep privaat	538	448	597	757	988	1.222	1.264	1.208	1.327	1.388	1.538	1.955	2.407	4.678	4.957	4.328	3.988
Schuldsanering	318	446	394	483	852	1.433	2.001	2.044	1.946	1.707	2.163	2.241	3.172	3.928	4.553	3.838	3.859
Erfrecht	627	591	495	550	535	572	733	722	862	905	1.002	956	1.043	1.196	1.108	1.154	1.348
Fiscaal	297	322	295	263	298	365	676	925	1.125	1.200	1.359	980	913	1.130	1.195	1.330	1.103
Wonen	886	945	1.066	1.175	1.426	1.523	1.744	1.289	1.141	1.175	1.071	704	651	786	766	712	723
Goederen	278	175	154	122	132	123	173	187	218	240	256	215	256	505	545	646	549
Faillissement	202	239	371	523	664	820	849	880	874	809	581	334	390	785	855	643	473
Ambtenaren	405	409	441	572	731	732	776	581	629	627	599	601	603	487	416	397	371
Wet tijdelijk huisverbod	0	0	0	0	0	0	0	0	0	185	345	247	339	286	272	266	258
Milieu	0	0	0	0	0	0	0	0	398	320	250	207	222	245	249	216	201
Onjuist of niet gecodeerd	191	102	109	67	36	135	360	35	23	37	15	37	58	198	77	14	14
Totaal	293.080	299.482	328.206	343.473	343.716	350.924	397.681	382.892	401.712	414.935	412.756	398.355	430.614	432.745	420.833	409.957	419.442

Tabel B6.4b Geïndexeerde ontwikkeling op de soorten toevoegingen waarop reguliere toevoegingen (excl. mediation- en lichteadviestoevoegingen) zijn afgegeven over 2012 tot en met 2016

Soort toevoeging	2012	2013	2014	2015	2016
Straf verdachten	100	102	104	105	101
Personen en familie echtscheidingsgerelateerd	100	88	74	71	69
Asiel	100	85	111	129	184
Bopz	100	102	108	112	116
Personen en familie overig	100	165	159	156	173
Soc. voorzieningen	100	100	103	98	92
Verbintenissen	100	94	84	79	80
Straf overig	100	112	115	116	117
Vreemdelingen	100	94	85	70	72
Soc. verzekeringen	100	98	98	102	99
Arbeid en ontslag	100	97	83	78	74
Huur en verhuur	100	101	102	97	103
Bestuur overig	100	170	169	144	125
Vreemdelingenbewaring	100	69	51	35	36
Restgroep privaat	100	194	206	180	166
Schuldsanering	100	124	144	121	122
Erfrecht	100	115	106	111	129
Fiscaal	100	124	131	146	121
Wonen	100	121	118	109	111
Goederen	100	197	213	252	214
Faillissement	100	201	219	165	121
Ambtenaren	100	81	69	66	62
Wet tijdelijk huisverbod	100	84	80	78	76
Milieu	100	110	112	97	91
Onjuist of niet gecodeerd	-	-	-	-	-
Totaal	100	100	98	95	97

Tabel B6.5a Uitsplitsing van de reguliere toevoegingen (excl. lichte advies-toevoegingen en mediation) naar de in de Rechtspraak gehanteerde indeling over 2011 tot en met 2016

	2011		2012		2013		2014		2015		2016	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Civiel	179.544	45	197.985	46	199.187	46	182.369	43	174.977	43	177.434	42
Bestuur	112.487	28	115.925	27	112.173	26	114.728	27	110.069	27	120.444	29
Straf	106.287	27	116.646	27	121.187	28	123.659	29	124.897	30	121.550	29

Tabel B6.5b Uitsplitsing van de reguliere toevoegingen (excl. lichte advies-toevoegingen en mediation) naar grondslag en naar de in de Rechtspraak gehanteerde indeling over 2016

	Ambtshalve straf	Straf	Bestuur	Civiel	Asiel	Onbekend	Totaal
Civiel	0	0	0	177.434	0	0	177.434
Bestuur	0	0	74.929	0	45.515	0	120.444
Straf	43.088	78.462	0	0	0	0	121.550
Onbekend	0	1	0	0	0	13	14
Totaal	43.088	78.462	74.929	177.434	45.515	13	419.442

Onder het civielrecht bij de Rechtspraak vallen de door de Raad gehanteerde soorten toevoegingen arbeids- en ontslagrecht, erfrecht, goederenrecht, huur- en verhuurrecht, faillissementsrecht, verbintenissenrecht, personen- en familierecht, restgroep privaat en bijzondere opname psychiatrisch ziekenhuis.

Onder bestuursrecht bij de Rechtspraak vallen de door de Raad gehanteerde soorten toevoegingen ambtenarenrecht, bestuursrecht, fiscaal recht, woonrecht, milieurecht, vreemdelingenrecht, asielrecht en vreemdelingenbewaring en wet tijdelijk huisverbod.

Onder strafrecht bij de Rechtspraak vallen de bij de Raad zogenoemde toevoegingen straf verdachten en straf overig.

In tabel B6.5b staan de gegevens volgens de door de Raad gehanteerde indeling naar grondslag naast de door de Rechtspraak gehanteerde indeling naar civiel, bestuurs- en strafrecht. In tabel B6.5c is de meer gedetailleerde indeling van de Raad weergegeven naast de sectoren civiel, bestuur en straf.

Tabel B6.5c Uitsplitsing aantal reguliere toevoegingen (excl. lichte advies-toevoegingen mediation) naar hoofdrechtsgebied en conform de door de Rechtspraak gehanteerde juridische indeling over 2016

Indeling Raad	Juridische indeling	Aantal toevoegingen
Strafrecht verdachten	Straf	96.850
Personen en familie echtscheidingsgerelateerd	Civiel	64.520
Asielrecht	Bestuur	45.515
Bopz	Civiel	26.944
Personen en familie overig	Civiel	26.922
Sociale voorzieningen	Bestuur	25.709
Verbintenissenrecht	Civiel	25.218
Strafrecht overig	Straf	24.700
Vreemdelingenrecht	Bestuur	18.110
Sociale verzekeringen	Bestuur	12.582
Arbeids-/ontslagrecht	Civiel	11.904
Huur en verhuur	Civiel	11.709
Bestuursrecht overig	Bestuur	10.703
Vreemdelingenbewaring	Bestuur	5.169
Restgroep privaat	Civiel	3.988
Schuldsanering	Civiel	3.859
Erfrecht	Civiel	1.348
Fiscaal recht	Bestuur	1.103
Wonen	Bestuur	723
Goederenrecht	Civiel	549
Faillissement	Civiel	473
Ambtenarenrecht	Bestuur	371
Wet tijdelijk huisverbod	Bestuur	258
Milieurecht	Bestuur	201
Onbekend	-	14

Tabel B6.6 Aantal mediantoevoegingen over 2007 tot en met 2016

Jaar	Aantal	Index
2007	4.565	100
2008	5.524	121
2009	6.866	150
2010	7.330	161
2011	7.341	161
2012	8.501	186
2013	10.386	227
2014	13.425	294
2015	15.253	334
2016	17.209	377

Tabel B6.7 Soorten toevoegingen mediation in aantallen per jaar en in procenten over 2007 tot en met 2016

Jaar	Personen- en familie	Arbeid en ontslag	Overig*	Verbinte- nissen	Sociale voor- zieningen	Huur	Sociale verzeke- ringen	Bestuur overig	Onbekend of foutief ingevuld	Totaal
2007	3.788	28	22	28	11	18	15	3	652	4.565
2008	4.589	21	23	31	14	17	19	14	796	5.524
2009	6.535	39	32	30	24	18	12	4	172	6.866
2010	7.127	28	44	24	38	9	23	7	30	7.330
2011	7.174	23	31	29	44	11	26	2	1	7.341
2012	8.401	19	32	20	22	7	0	0	0	8.501
2013	10.298	14	29	24	3	9	0	9	0	10.386
2014	13.365	11	2	26	3	9	0	6	3	13.425
2015	15.198	14	10	17	1	6	0	3	4	15.253
2016	17.154	10	7	21	3	5	0	9	0	17.209
2016 (%)	99,7	<1	<1	<1	<1	<1	0	<1	0	100

* Onder 'Overig' vallen de soorten erfrecht, fiscaal, goederen, milieu, ambtenaren, restgroep privaat, vreemdelingen, asiel en wonen.

Tabel B6.8 Lichte adviestoevoegingen naar soort in aantallen over 2005 tot en met 2016 en geïndexeerd over 2012 tot en met 2016

Soort toevoegingen	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Index 2012- 2016
	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal	
Personen en familie echtscheidingsgerelateerd	290	1.356	1.705	1.344	1.214	1.027	885	973	1.047	1.766	1.954	1.797	185
Verbintenissen	744	4.164	4.764	4.203	3.739	2.509	2.101	2.536	2.052	1.836	1.613	1.597	63
Arbeid en ontslag	768	3.587	3.392	2.949	2.820	1.312	1.065	1.109	1.031	919	869	803	72
Sociale voorzieningen	211	1.171	1.228	929	769	641	687	958	1.015	1.037	851	753	79
Straf overig	38	244	221	173	257	322	322	501	543	645	763	745	149
Huur en verhuur	322	1.392	1.598	1.278	1.105	727	667	881	794	831	759	681	77
Personen en familie overig	52	351	514	462	397	305	208	322	463	557	504	471	146
Asiel	21	63	61	54	54	128	261	192	146	69	119	444	231
Bestuur (overig)	61	365	469	450	449	394	384	724	719	428	432	422	58
Vreemdelingen	295	1.630	1.717	1.272	1.193	1.122	541	899	813	763	548	326	36
Sociale verzekeringen	220	1.243	1.161	826	642	450	384	466	388	415	410	314	67
Restgroep privaat	19	195	200	214	160	156	296	400	410	413	298	272	68
Straf verdachten	100	255	316	260	284	191	114	162	161	110	126	126	78
Erfrecht	22	85	101	108	76	75	61	60	77	69	59	68	113
Fiscaal	32	173	267	258	194	194	114	90	76	73	83	57	63
Schuldsanering	79	227	279	222	185	138	115	153	133	117	86	52	34
Wonen	33	208	172	111	112	62	40	58	40	46	48	38	66
Goederen	8	47	50	48	41	32	21	7	14	21	20	38	543
Faillissement	14	50	57	56	52	39	18	41	44	57	33	31	76
Ambtenaren	21	71	73	62	41	21	9	24	15	4	8	9	38
Wet tijdelijk huisverbod	0	0	0	0	0	2	3	9	1	2	4	5	56
Bopz	6	10	17	12	7	11	12	9	6	8	6	4	44
Onjuist of niet gecodeerd	7	7	1	2	1	0	2	3	1	2	10	1	33
Milieu	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0
Vreemdelingenbewaring	0	0	3	1	0	25	0	0	1	2	0	0	0
Totaal	3.363	16.894	18.366	15.294	13.792	9.884	8.311	10.578	9.990	10.190	9.603	9.054	116

Tabel B6.9 Aantal afgegeven toevoegingen, aangevraagd door een bijzondere curator, uitgesplitst naar soort toevoeging over 2014 tot en met 2016

Soort toevoeging	2014	2015	2016
Echtscheiding met nevenvorderingen	1	0	1
Alimentatie of levensonderhoud	2	2	4
Ouderlijk gezag of voogdij	27	81	123
Omgangsregeling	25	88	88
Vaderschapsactie of -ontkenning	306	817	929
Curatele of onderbewindstelling	93	163	446
Overige personen- en familierecht	39	164	183
Totaal	493	1.315	1.875

Tabel B6.10 Aantal verstrekte subsidies voor medisch haalbaarheidsonderzoek en aantal verstrekte leningen ten behoeve van deskundigenbericht over 2006 tot en met 2016

Jaar	Mho	Leningen
2006*	267	-
2007*	460	4
2008	612	4
2009	577	10
2010	641	7
2011	676	10
2012	798	8
2013	727	16
2014	625	17
2015	608	20
2016	563	13

* De mho-cijfers over 2006 en 2007 zijn exclusief de cijfers uit het ressort Leeuwarden. In 2008 zijn er in dit ressort 42 subsidies verstrekt.

Tabel B6.11 Aantal afgegeven toevoegingen met een eigen bijdrage per kwartaal over het derde en vierde kwartaal van 2013 en alle kwartalen van 2014, 2015 en 2016

Soort toevoeging	Kwartaal 3 2013	Kwartaal 4 2013	Kwartaal 1 2014	Kwartaal 2 2014	Kwartaal 3 2014	Kwartaal 4 2014	Kwartaal 1 2015	Kwartaal 2 2015	Kwartaal 3 2015	Kwartaal 4 2015	Kwartaal 1 2016	Kwartaal 2 2016	Kwartaal 3 2016	Kwartaal 4 2016
Ambtenarenrecht	112	100	100	116	99	93	110	100	96	78	99	85	99	79
Arbeid/ontslagrecht	3.804	3.817	3.504	3.384	3.170	3.167	3.383	2.947	2.965	3.099	3.130	2.958	2.862	2.875
Asielrecht	253	246	218	258	266	223	161	222	210	174	163	189	125	165
Bestuursrecht	3.705	4.190	3.880	3.316	3.281	3.035	3.277	2.920	2.678	2.726	2.636	2.526	2.437	2.248
Bopz	4	3	6	4	1	8	3	8	8	8	8	5	12	3
Personen en familie echtscheiding gerelateerd	19.917	19.560	18.043	17.579	15.856	16.725	17.450	15.617	14.699	16.709	16.943	15.988	15.292	15.155
Erfrecht	290	290	281	273	244	300	307	279	245	309	342	329	337	325
Faillissement	204	204	222	222	203	170	183	148	127	144	132	124	101	95
Fiscaal recht	268	304	306	299	296	284	392	336	292	274	287	270	264	265
Goederenrecht	138	151	126	142	135	136	171	170	158	145	135	132	150	128
Huur/verhuur	2.783	2.799	2.812	2.875	2.745	2.877	2.947	2.464	2.498	2.797	3.054	2.881	2.739	2.801
Milieurecht	59	47	74	57	73	45	66	38	56	56	61	47	46	47
Personen & familie overig	5.449	5.194	4.903	5.156	4.705	4.592	4.874	4.571	4.518	5.148	5.353	5.489	5.384	5.043
Restgroep privaot	1.169	1.332	1.185	1.283	1.134	1.098	1.123	1.061	964	1.003	974	1.060	987	834
Schuldсанering	862	1.143	1.178	1.106	1.104	1.148	1.048	935	878	968	1.043	1.009	844	953
Sociale verzekeringen	3.037	2.966	3.057	3.188	2.942	3.109	3.457	3.120	2.924	3.238	3.461	3.217	2.899	2.866
Sociale voorzieningen	6.603	6.781	6.713	7.373	6.661	6.663	6.730	6.393	6.365	6.658	6.823	6.404	5.926	5.442
Straf (overig)	2.711	3.086	2.455	2.894	2.548	2.561	2.639	2.393	2.374	3.029	2.698	2.870	2.645	2.660
Straf (verdachten)	11.572	13.355	12.869	13.125	12.653	13.302	14.358	12.890	12.109	14.450	13.528	13.142	12.517	12.893
Verbintnissenrecht	6.805	6.912	6.522	6.614	5.580	5.996	6.129	5.461	5.340	5.793	6.062	5.635	5.572	5.690
Vreemdelingenbewaring	4	1	1	3	1	2	0	3	1	2	1	4	2	1
Vreemdelingenrecht	4.067	3.402	3.704	3.254	3.435	3.348	3.069	2.908	2.802	2.567	3.278	3.142	3.036	2.798
Wet tijdelijk huisverbod	54	47	43	47	57	35	49	34	52	56	41	46	42	39
Wonen	192	202	221	206	151	166	171	185	164	177	178	196	162	183
Totaal aantal reguliere toevoegingen	74.062	76.132	72.423	72.774	67.340	69.083	72.097	65.203	62.523	69.608	70.430	67.748	64.480	63.588
Lichte adviestoevoegingen	2.242	2.274	2.042	2.526	2.431	2.594	2.212	2.416	2.102	2.418	2.113	2.044	1.919	2.039
Mediantoevoegingen	1.658	2.277	2.363	2.669	2.286	3.259	3.398	2.767	3.171	3.681	3.890	3.702	3.398	3.782

Tabel B6.12 Verdeling van de berekende eigen bijdrage van reguliere toevoegingen uitgesplitst naar de treden over 2008 tot en met 2016

Trede*	Trede 1	Trede 2	Trede 3	Trede 4	Trede 5	Totaal**
2008	81	2	3	6	8	100
2009	83	2	3	5	8	100
2010	84	2	3	5	7	100
2011	83	2	3	5	7	100
2012	85	2	3	4	6	100
2013	85	2	3	4	6	100
2014	87	2	2	4	5	100
2015	89	1	2	3	5	100
2016	89	2	2	3	4	100
Aantal	237.499	4.189	5.135	7.860	11.454	266.137

* Indien een diagnosedocument is verkregen via het Juridisch Loket, krijgt men vanaf 1 juli 2011 een korting op de eigen bijdrage.

** Door afronding lijkt het totaal niet altijd overeen te komen met de som van de deeltotalen.

Tabel B6.13 Gemiddelde eigen bijdrage van reguliere toevoegingsgebruikers die een eigen bijdrage verschuldigd waren over 2007 tot en met 2016

Jaar	Gemiddelde eigen bijdrage in euro's	Percentage van de reguliere toevoegingen waarbij eigen bijdrage is berekend*
2007	147	53,2
2008	146	53,2
2009	146	57,5
2010	144	63,1
2011	153	59,8
2012	151	61,0
2013	163	69,4
2014	246	66,9
2015	237	65,7
2016	234	63,5

* Exclusief mediationtoevoegingen en lichte adviestoevoegingen.

Tabel B6.14 Reguliere toevoegingen waar al dan niet een eigen bijdrage voor is betaald over 2009 tot en met 2016

Jaar	Geen eigen bijdrage betaald			Eigen bijdrage betaald	
	Toevoegingen waarvoor geen eigen bijdrage is betaald vanwege nihilstelling	Toevoegingen waarvoor geen eigen bijdrage is betaald doordat het een ambtshalve toevoeging is	Percentage waarvoor geen eigen bijdrage is betaald van het totaal	Toevoegingen waarvoor wel een eigen bijdrage is betaald	Percentage waarvoor wel een eigen bijdrage is betaald van het totaal
2009	118.375	60.111	43	236.449	57
2010	99.324	56.752	38	256.680	62
2011	94.545	56.435	38	247.375	62
2012	90.741	53.895	34	285.978	66
2013	84.100	48.255	31	300.390	69
2014	92.848	46.330	33	281.655	67
2015	95.318	45.205	34	269.434	66
2016	110.143	43.088	32	266.211	64

Tabel B6.15 Reguliere toevoegingen waar korting op de eigen bijdrage is gegeven op basis van D&T over 2012 tot en met 2016

Jaar	Toevoegingen waarvoor een eigen bijdrage is betaald	Toevoegingen waarvoor korting is gegeven op basis van D&T	Percentage toevoegingen waarvoor korting is gegeven op basis van D&T
2012	285.978	159.235	56
2013	300.390	198.447	66
2014	281.655	202.803	72
2015	269.434	203.326	75
2016	266.211	208.160	78

Tabel B6.16 Peiljaarverleggingen in aantal en percentage van het totaal aantal afgegeven toevoegingen over 2008 tot en met 2016

Jaar	Aantal	Percentage
2008	9.165	2,2
2009	11.791	2,7
2010	14.814	3,4
2011	15.384	3,7
2012	18.982	4,2
2013	21.353	4,7
2014	22.720	5,1
2015	16.812	3,9
2016	14.638	3,3

Tabel B6.17 Aantal aangevraagde, afgegeven en vastgestelde reguliere toevoegingen over 2010 tot en met 2016

Jaar	Aangevraagde toevoegingen	Afgegeven toevoegingen	Vastgestelde toevoegingen
2010	476.975	413.052	385.756
2011	463.058	398.691	381.715
2012	486.267	430.954	401.801
2013	478.666	433.048	381.435
2014	460.116	420.860	386.236
2015	440.792	409.957	377.879
2016	447.622	419.442	379.727

Tabel B6.18 Aantal bezwaren, beroepen en hoger beroepen over 2011 tot en met 2016

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Bezwaren						
Ontvangen bezwaren	11.408	14.268	10.804	10.570	7.596	9.561
Bezwaren afgehandeld	10.146	12.442	10.169	8.904	7.481	8.608
Waarvan						
Pro-actief afgehandeld	42%	63%	72%	66%	67%	70%
Gegronnd	7%	4%	2%	2%	3%	3%
Ongegrond	45%	30%	23%	28%	25%	23%
Niet ontvankelijk	6%	3%	3%	4%	5%	4%
Beroepen						
Ingestelde beroepen	627	473	298	432	408	373
Beroepen behandeld	326	516	379	422	352	315
Waarvan						
Pro-actief afgehandeld	17%	18%	22%	19%	13%	11%
Gegronnd	12%	12%	11%	12%	10%	9%
Ongegrond	52%	62%	55%	58%	63%	67%
Niet ontvankelijk	19%	8%	12%	11%	14%	13%
Hoger beroepen						
Ingestelde hoger beroepen	101	68	65	93	93	95
Hoger beroepen behandeld	129	70	72	76	106	70
Waarvan						
Pro-actief afgehandeld	12%	14%	14%	5%	11%	4%
Gegronnd	15%	7%	11%	11%	17%	17%
Ongegrond	58%	75%	65%	70%	61%	77%
Niet ontvankelijk	15%	4%	10%	14%	11%	2%

Bijlage 7

De gebruikers van toevoegingen: achterliggende tabellen bij hoofdstuk 5

Tabel B7.1 Aantal toevoegingsgebruikers en het gemiddeld aantal toevoegingen per rechtzoekende per jaar over 2000 tot en met 2016

Jaar	Aantal toevoegingsgebruikers	Index	Gemiddeld aantal toevoegingen per rechtzoekende per jaar	Index
2000	219.837	100	1,33	100
2001	223.016	101	1,34	101
2002	229.931	105	1,43	108
2003	240.677	109	1,43	108
2004	239.909	109	1,43	109
2005	243.870	111	1,45	109
2006	280.414	127	1,48	111
2007	273.603	124	1,48	111
2008	280.583	128	1,51	114
2009	286.571	130	1,52	114
2010	281.714	128	1,53	115
2011	270.832	123	1,53	115
2012	289.454	132	1,55	117
2013	291.741	133	1,55	117
2014	292.109	133	1,52	114
2015	296.331	135	1,47	110
2016	307.352	140	1,45	109

Tabel B7.2 Verdeling van het aantal toevoegingen per toevoegingsgebruiker per jaar in percentages over 2000 tot en met 2016

Jaar	1 toevoeging	2 toevoegingen	3 toevoegingen	4 toevoegingen	5 of meer toevoegingen	Totaal*
2000	78	16	4	1	1	100
2001	77	16	4	1	1	100
2002	73	18	5	2	2	100
2003	74	17	5	2	2	100
2004	74	17	5	2	2	100
2005	72	18	6	2	2	100
2006	72	18	6	2	2	100
2007	72	18	6	2	2	100
2008	72	17	6	3	3	100
2009	71	18	6	2	3	100
2010	71	18	6	3	3	100
2011	71	17	6	3	3	100
2012	70	17	7	3	3	100
2013	70	18	6	3	3	100
2014	72	17	6	3	3	100
2015	74	16	6	2	2	100
2016	75	15	6	2	2	100

* Door afronding lijkt het totaal niet altijd overeen te komen met de som van de deeltotalen.

Tabel B7.3 Verdeling van het aantal toevoegingen per gebruiker per jaar over 2011 tot en met 2016

Toevoegingen	Aantal gebruikers						Aantal afgegeven toevoegingen					
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	191.829	202.981	204.745	209.419	218.919	229.187	191.829	202.981	204.745	209.419	218.919	229.187
2	47.017	50.504	51.143	49.080	47.006	47.360	94.034	101.008	102.286	98.160	94.013	94.720
3	17.168	19.258	18.892	17.956	16.680	17.421	51.504	57.774	56.676	53.868	50.040	52.263
4	7.571	8.326	8.388	7.645	6.882	6.852	30.284	33.304	33.552	30.580	27.528	27.408
5	3.300	3.671	3.805	3.509	3.245	2.990	16.500	18.355	19.025	17.545	16.225	14.950
6	1.677	1.953	1.925	1.820	1.489	1.519	10.062	11.718	11.550	10.920	8.934	9.114
7	941	1.050	1.065	1.018	836	797	6.587	7.350	7.455	7.126	5.852	5.579
8	506	606	642	594	450	454	4.048	4.848	5.136	4.752	3.600	3.632
9	302	370	389	383	268	264	2.718	3.330	3.501	3.447	2.412	2.376
10	180	228	253	229	183	175	1.800	2.280	2.530	2.290	1.830	1.750
11	101	151	153	146	100	85	1.111	1.661	1.683	1.606	1.100	935
12	80	137	113	76	73	53	960	1.644	1.356	912	876	636
13	48	78	70	83	49	55	624	1.014	910	1.079	637	715
14	29	37	39	41	33	36	406	518	546	574	462	504
≥15	83	104	119	110	117	104	1.540	1.908	2.170	2.170	2.385	1.936
Totaal ≥5	7.247	8.385	8.573	8.009	6.843	6.532	46.356	54.626	55.862	52.421	44.313	42.127
Totaal	270.832	289.454	291.741	292.109	296.330	307.352	414.007	449.693	453.121	444.448	434.813	445.705

Tabel B7.4 Aantal toevoegingsgebruikers en reguliere toevoegingen naar soort over 2016

Soort toevoeging	Aantal gebruikers	Aantal toevoegingen	Gemiddeld aantal toevoegingen per gebruiker
Straf verdachten	75.269	96.850	1,3
Personen en familie echtscheidingsgerelateerd	57.473	64.520	1,1
Asiel	32.412	45.515	1,4
Verbintenissen	22.593	25.218	1,1
Personen en familie overig	20.028	26.922	1,3
Bopz	18.883	26.944	1,4
Straf overig	18.707	24.700	1,3
Sociale voorzieningen	15.185	25.709	1,7
Vreemdelingen	11.786	18.110	1,5
Arbeid/ontslag	10.918	11.904	1,1
Huur/verhuur	10.664	11.709	1,1
Sociale verzekeringen	9.315	12.582	1,4
Bestuur overig	7.930	10.703	1,3
Privaat overig	3.681	3.988	1,1
Schuldsanering	3.431	3.859	1,1
Vreemdelingenbewaring	3.404	5.169	1,5
Erfrecht	1.274	1.348	1,1
Fiscaal	863	1.103	1,3
Wonen	617	723	1,2
Goederen	519	549	1,1
Faillissement	429	473	1,1
Ambtenaren	275	371	1,3
Wet tijdelijk huisverbod	168	258	1,5
Milieu	109	201	1,8
Onbekend/onjuist gecodeerd	14	14	1,0
Totaal	325.947	419.442	1,3

Tabel B7.5a Het bereik van de Wrb over 2007 tot en met 2016

Jaar	Peiljaar (t-2)	Bereik onder gehele Nederlandse bevolking in % op basis van inkomen en vermogen in box 3	Bereik onder gehele Nederlandse bevolking in % op basis van inkomen
2007	2005	40,0	44,3
2008	2006	38,9	43,3
2009	2007	38,6	44,6
2010	2008	37,4	41,9
2011	2009	35,9	40,1
2012	2010	35,9	40,2
2013	2011	35,8	39,9
2014	2012	36,2	40,4
2015	2013	39,0	43,6
2016	2014	39,0	43,6

Tabel B7.5b Het bereik van de Wrb per jaar voor alleenstaanden en meerpersoons-huishoudens over 2007 tot en met 2016

Jaar	Peiljaar (t-2)	Aantal personen x 1.000	Bereik onder gehele Nederlandse bevolking in %	Bereik onder alleenstaanden in %	Bereik onder meerpersoons-huishoudens in %
2007	2005	6.396	40,0	63	32
2008	2006	6.240	38,9	63	31
2009	2007	6.214	38,6	63	31
2010	2008	6.051	37,4	62	29
2011	2009	5.834	35,9	61	27
2012	2010	5.853	35,9	61	27
2013	2011	5.871	35,8	61	27
2014	2012	5.952	36,2	61	27
2015	2013	6.409	39,0	64	30
2016	2014	6.449	39,0	64	30

Tabel B7.6 Verdeling vastgesteld fiscaal jaarinkomen (t-2) van toevoegingsgebruikers over 2007 tot en met 2016: alleenstaanden* in percentages

Fiscaal inkomen	< € 0	€ 0	€ 1 t/m € 5.000	€ 5.001 t/m € 10.000	€ 10.001 t/m € 15.000	€ 15.001 t/m € 20.000	€ 20.001 t/m € 25.000	> € 25.000	Totaal**
2007	1	24	14	13	26	15	5	1	100
2008	1	27	14	13	24	14	6	1	100
2009	1	29	14	12	22	14	7	1	100
2010	1	28	14	12	22	15	8	<1	100
2011	2	29	14	11	22	15	8	<1	100
2012	2	25	14	12	22	16	9	<1	100
2013	1	25	14	11	20	19	9	1	100
2014	1	31	13	10	18	18	8	1	100
2015	1	33	12	10	23	13	7	1	100
2016	0	37	11	10	22	12	6	1	100
Aantal 2016	195	55.233	17.211	14.535	33.502	18.624	8.939	1.768	150.007

* Voor toevoegingsgebruikers bij wie het verzoek om peiljaarverlegging is gehonoreerd, geldt het inkomen van het jaar van aanvraag. Deze tabel heeft alleen betrekking op unieke cliënten van wie het inkomen is vastgesteld en voor wie een inkomstenstoets geldt.

** Door afronding lijkt het totaal niet overeen te komen met de som van de deeltotalen.

Tabel B7.7 Verdeling vastgesteld fiscaal jaarinkomen (t-2) toevoegingsgebruikers over 2007 tot en met 2016: personen die deel uitmaken van een meerpersoonshuishouden* in percentages

Fiscaal inkomen	< € 0	€ 0	€ 1 t/m € 5.000	€ 5.001 t/m € 10.000	€ 10.001 t/m € 15.000	€ 15.001 t/m € 20.000	€ 20.001 t/m € 25.000	€ 25.001 t/m € 30.000	€ 30.001 t/m € 35.000	> € 35.000	Totaal**
2007	1	10	7	10	20	27	13	9	3	1	100
2008	2	9	8	10	19	27	13	9	3	1	100
2009	2	10	8	10	18	27	13	9	5	1	100
2010	2	10	7	9	17	26	14	9	6	1	100
2011	2	10	7	9	14	28	15	9	6	<1	100
2012	2	9	7	8	15	28	15	10	7	<1	100
2013	2	9	7	8	13	28	16	10	7	1	100
2014	2	9	7	8	13	29	16	9	6	1	100
2015	2	10	6	9	15	28	14	9	6	1	100
2016	0	12	7	9	14	29	14	9	6	2	100
Aantal 2016	114	10.661	5.747	7.584	12.650	25.593	12.314	7.575	4.868	1.619	88.725

* Voor toevoegingsgebruikers bij wie het verzoek om peiljaarverlegging is gehonoreerd, geldt het inkomen van het jaar van aanvraag. Deze tabel heeft alleen betrekking op unieke toevoegingsgebruikers van wie het inkomen is vastgesteld en voor wie een inkomstenstoets geldt.

** Door afronding lijkt het totaal niet overeen te komen met de som van de deeltotalen.

Tabel B7.8 Verdeling Wrb-gerechtigden en toevoegingsgebruikers voor wie een inkomenstoets geldt naar fiscaal jaarinkomen (alleenstaanden) over 2007 tot en met 2016

	Jaar	Treden*					Totaal**
		1	2	3	4	5	
% Wrb-gerechtigden	2007	77	2	3	6	11	100
	2008	79	2	3	6	10	100
	2009	78	2	3	6	11	100
	2010	78	2	3	5	11	100
	2011	77	2	4	6	11	100
	2012	75	3	4	7	13	100
	2013	77	3	4	6	11	100
	2014	78	3	3	6	10	100
	2015	79	2	4	6	10	100
	2016	79	3	3	5	10	100
% Toevoegingsgebruikers	2007	83	2	3	5	8	100
	2008	85	2	2	5	7	100
	2009	85	1	3	4	7	100
	2010	85	2	3	4	7	100
	2011	85	2	3	4	7	100
	2012	84	2	3	4	7	100
	2013	84	2	3	4	6	100
	2014	87	2	2	3	6	100
	2015	89	2	2	3	4	100
	2016	90	1	2	3	4	100

* In bijlage 1 is te zien welke eigen bijdragen met de verschillende treden in 2016 corresponderen.

** Door afronding lijkt het totaal niet altijd overeen te komen met de som van de deeltotalen.

Tabel B7.9 Verdeling Wrb-gerechtigden en toevoegingsgebruikers voor wie een inkomenstoets geldt naar fiscaal jaarinkomen (personen in meerpersoonshuishoudens) over 2007 tot en met 2016

	Jaar	Treden*					Totaal**
		1	2	3	4	5	
% Wrb-gerechtigden	2007	58	3	5	11	23	100
	2008	57	3	5	11	23	100
	2009	58	3	5	11	23	100
	2010	59	3	5	10	23	100
	2011	57	3	5	12	23	100
	2012	55	4	5	12	24	100
	2013	56	4	5	12	23	100
	2014	57	4	5	12	22	100
	2015	57	3	5	12	23	100
	2016	56	4	5	12	23	100
% Toevoegingsgebruikers	2007	82	2	3	5	8	100
	2008	82	2	3	5	7	100
	2009	83	2	3	5	8	100
	2010	82	2	3	5	7	100
	2011	82	2	3	6	7	100
	2012	82	2	3	6	8	100
	2013	82	2	3	6	7	100
	2014	84	2	2	5	7	100
	2015	86	2	2	5	6	100
	2016	86	2	2	4	6	100

* In bijlage 1 is te zien welke eigen bijdrage met de verschillende treden in 2016 corresponderen.

** Door afronding lijkt het totaal niet altijd overeen te komen met de som van de deeltotalen.

Bijlage 8

Het bereik van de Wrb onder de Nederlandse bevolking

Welk deel van de Nederlandse bevolking valt, op basis van de inkomens- en vermogenscriteria die sinds 1 april 2006 (VIValt) van kracht zijn, onder de Wrb-norm? Vanaf 2007 wordt in samenspraak met het CBS, op basis van de inkomens (t-2) jaarlijks een schatting gemaakt van het bereik onder de Nederlandse bevolking. Voor de inkomensgegevens van de Nederlandse bevolking is gebruikgemaakt van de gegevens van het CBS Inkomenspanelonderzoek over het jaar 2014 (t-2), gehouden onder circa 280.000 personen, behorend tot bijna 100.000 huishoudens.¹⁰² Het CBS en de Wrb hanteren echter verschillende definities van de term 'huishouden'. De huishoudensindeling die het CBS hanteert dient te worden omgezet in de tweedeling die de Wrb hanteert, te weten enerzijds de alleenstaanden en anderzijds de meerpersoonshuishoudens, met daarbij het aantal personen per Wrb-eenheid. Zo worden volwassen kinderen die deel uitmaken van een huishouden, volgens de CBS-definitie, onder een meerpersoonshuishouden geschaard, terwijl zij volgens de Wrb-tweedeling als zelfstandigen worden gezien. Een inwonend ouderpaar van één van de partners – volgens de CBS-definitie ook behorend tot een meerpersoonshuishouden – wordt volgens de Wrb aangemerkt als een afzonderlijk meerpersoonshuishouden bestaande uit twee personen.

De gegevens over de inkomens van de personen uit het Inkomenspanel zijn afkomstig van de Belastingdienst. Naast aangiftegegevens zijn ook de aanslaggegevens en de gegevens van de voorheffing (de loonbelasting) gebruikt. Hiertussen bevinden zich ook de gegevens van personen die geen aangifte hoeven te doen. Voor een beperkt deel van de huishoudens (omgerekend naar de gehele Nederlandse bevolking zijn dat er circa 118.000) kan echter geen inkomen worden vastgesteld. Deze huishoudens worden buiten beschouwing gelaten. Dit betekent dat de schatting van het bereik in 2016 betrekking heeft op 16,5 miljoen Nederlanders in plaats van op de ruim 16,8 miljoen inwoners die ons land per 1 januari 2014 (t-2) telde.

Bij de interpretatie van de gegevens dient men rekening te houden met de feitelijke situatie dat informatie over enkele bestanddelen van het inkomen in elk soort registratie verborgen blijven, zoals overdracht van inkomen tussen ouders en hun uitwonende studerende kinderen. Het inkomen van de desbetreffende personen wordt daarmee onder- dan wel overschat.

---

¹⁰² Voor de verdere omschrijving wordt verwezen naar www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/inkomen-bestedingen/methoden/dataverzameling/korte-onderzoeksbeschrijvingen/inkomenspanelonderzoek-ipo.htm.

In deze schatting wordt nog gebruikgemaakt van de voorlopige cijfers over 2014. De definitieve cijfers waren tijdens de totstandkoming van deze monitor nog niet beschikbaar. De definitieve cijfers wijken echter in het algemeen niet veel af van de voorlopige cijfers.

De inkomens van de Nederlanders zijn ingedeeld in klassen van elk 2.500 euro. Hierbinnen zijn de Wrb-grenzen voor enerzijds alleenstaanden en anderzijds meerpersoonshuishoudens volgens de norm van 2011 aangegeven, respectievelijk 26.000 euro en 36.800 euro. De huishoudens met een vermogen boven de belastingvrije voet van box 3 zijn vervolgens buiten de berekening gelaten. Het totaal aantal personen daalt daarmee van 16,524 miljoen naar 12,578 miljoen. Vervolgens is voor de alleenstaanden het aantal personen met een inkomen onder en boven de Wrb-grens bepaald en is het aantal meerpersoonshuishoudens volgens de Wrb-definitie met behulp van de gemiddelde gezinsgrootte per klasse omgerekend naar het aantal al dan niet Wrb-gerechtigden. Er blijkt inderdaad een verschil te bestaan in huishoudgrootte (hh-grootte), inclusief alleenstaanden, onder en boven de Wrb-grens, respectievelijk 1,5 en 2,3 per Wrb-eenheid.¹⁰³

Op basis van de schatting blijken 6,449 miljoen personen onder de Wrb-grens te vallen, hetgeen neerkomt op 39,0% van de Nederlandse bevolking, van wie het inkomen – op basis van de gegevens van de Belastingdienst – is vast te stellen¹⁰⁹ (16,5 miljoen Nederlanders). Hieronder vallen ook alle minderjarige kinderen die behoren tot een huishouden met een inkomen onder de Wrb-grens. In de praktijk zal het aantal gerechtigden echter iets hoger uitvallen, doordat bij echtscheidingen het inkomen en het vermogen, vanwege de tegenstrijdige belangen, wordt geïndividualiseerd. Dit leidt ertoe dat men vaker van boven de Wrb-grens naar onder deze grens zal vallen dan andersom.¹⁰⁴

---

103 Geïnteresseerden kunnen bij de auteurs van deze monitor de Excel-sheets met de nadere uitsplitsingen opvragen.

104 Alleen als het gezamenlijke huishoudinkomen onder de Wrb-grens valt en er geen vermogen in box 3 is, kan het voorkomen dat één van de partners die eerst Wrb-gerechtigd was, dat bij individualisering niet langer is. De kans op de omgekeerde situatie – dat men na de splitsing van niet-Wrb-gerechtigd naar wél Wrb-gerechtigd gaat – is aanzienlijk groter.

Tabel B8.1 Personen naar hoogte van belastbaar inkomen (totaal van box 1, 2 en 3), t-2=2014 zonder vermogen boven de heffingvrije voet in box 3 (voorlopige cijfers): naar Wrb-grens, in duizendtallen

	Totaal		Alleenstaand (eenpersoons-huishouden)		Alleenstaand (in meer-persoons-huishouden)*		Paar zonder minderjarig(e) kind(eren)		Paar en hun minderjarig(e) kind(eren)		Alleenstaande ouder en zijn/haar minderjarig(e) kind(eren)	
	Personen	Hh-grootte	Personen	Hh-grootte	Personen	Hh-grootte	Personen	Hh-grootte	Personen	Hh-grootte	Personen	Hh-grootte
Totaal NL	16.524	1,9	2.774	1	1.580	1	5.323	2	5.955	3,8	891	2,5
Totaal NL zonder vermogen in box 3	12.578	1,8	2.124	1	1.428	1	3.753	2	4.491	3,8	782	2,5
Onder Wrb-grenzen**	6.449	1,5	1.521	1	1.257	1	1.633	2	1.337	3,9	702	2,5
Boven Wrb-grenzen	6.129	2,3	603	1	171	1	2.121	2	3.154	3,8	80	2,4

* *Betreft: meerderjarige kinderen, alleenstaande ouders (zonder minderjarig kind), overige personen in meerpersoonshuishoudens zonder partner of minderjarig kind.*

** *Personen met een inkomen onder de inkomensgrens Wrb en met box 3-inkomen gelijk aan 0.*

Tabel B8.2 Personen naar hoogte van belastbaar inkomen (totaal van box 1, 2 en 3), t-2=2014 zonder vermogen boven de heffingvrije voet in box 3 (voorlopige cijfers): naar inkomen, in duizendtallen in euro's

Belastbaar inkomen	Totaal		Alleenstaand (eenpersoons-huishouden)		Alleenstaand (in meerpersoons-huishouden)		Paar zonder minderjarig(e) kind(eren)		Paar en hun minderjarig(e) kind(eren)		Alleenstaande ouder en zijn/haar minderjarig(e) kind(eren)	
	Personen	Hh-grootte	Personen	Hh-grootte	Personen	Hh-grootte	Personen	Hh-grootte	Personen	Hhh-grootte	Personen	Hh-grootte
Tot - €1	79	2,0	11	1	8	1	14	2	37	4,0	8	2,6
0 (geen bel.ink.)	226	1,1	52	1	148	1	7	2	7	3,7	12	2,4
€1 - €2.500	394	1,1	101	1	247	1	12	2	18	3,9	16	2,5
€2.500 - €5.000	316	1,1	72	1	192	1	15	2	21	3,9	17	2,5
€5.000 - €7.500	235	1,2	62	1	113	1	18	2	23	3,9	20	2,5
€7.500 - €10.000	216	1,3	62	1	83	1	18	2	28	3,9	24	2,5
€10.000 - €12.500	266	1,3	80	1	92	1	23	2	37	3,9	35	2,5
€12.500 - €15.000	619	1,2	373	1	107	1	35	2	45	3,8	59	2,5
€15.000 - €17.500	526	1,4	221	1	73	1	57	2	77	3,9	99	2,5
€17.500 - €20.000	778	1,7	184	1	73	1	157	2	169	4,0	195	2,6
€20.000 - €22.500	522	1,6	137	1	58	1	156	2	113	3,9	57	2,5
€22.500 - €25.000	507	1,6	116	1	48	1	199	2	100	3,8	42	2,5
€25.000 - €27.500	509	1,7	111	1	40	1	209	2	111	3,9	38	2,4
€27.500 - €30.000	487	1,8	94	1	34	1	207	2	126	3,8	27	2,4
€30.000 - €32.500	477	1,8	91	1	29	1	187	2	148	3,8	22	2,4
€32.500 - €35.000	447	1,9	75	1	19	1	182	2	150	3,8	20	2,4
€35.000 - €37.500	454	2,1	58	1	15	1	187	2	179	3,8	16	2,5
€37.500 - €40.000	433	2,2	42	1	13	1	171	2	196	3,8	12	2,3
€40.000 - €45.000	812	2,4	57	1	15	1	313	2	408	3,8	19	2,3
€45.000 - €50.000	734	2,5	41	1	7	1	283	2	392	3,8	11	2,3
€50.000 en meer	3.541	2,7	84	1	16	1	1.303	2	2.105	3,8	34	2,5
Totaal	12.578	1,8	2.124	1	1.428	1	3.753	2	4.491	3,8	782	2,5

Bijlage 9a

Achtergrondkenmerken reguliere toevoegingsgebruikers indeling Rechtspraak: bestuurs-, civiel- en strafrecht in percentages in 2016

		NL-bevolking	Wrb- gerechtigden	Wrb- gebruikers	Bestuur	Civiel	Straf
		%	%	%	%	%	%
Aantal		17.061 mln.	6.449 mln.	195.947	36.077	119.309	55.632
Geslacht*	Mannen	49,6	48,1	55,5	56,7	44,0	82,6
	Vrouwen	50,4	51,9	44,5	43,3	56,0	17,4
Leeftijd*	Jonger dan 15 jaar	16,3	14,1	1,0	0,2	0,9	1,7
	15 tot 25 jaar	12,3	22,6	15,8	10,2	9,4	32,2
	25 tot 35 jaar	12,4	13,4	25,7	24,6	25,9	26,3
	35 tot 45 jaar	12,3	9,6	23,6	23,0	26,8	17,7
	45 tot 55 jaar	15,0	10,1	20,0	23,1	22,0	14,2
	55 tot 65 jaar	13,2	8,8	9,2	13,2	9,6	5,8
	65 jaar of ouder	18,4	21,5	4,7	5,8	5,3	2,1
Herkomstgeneratie*	Autochtoon	77,5	69,8	50,0	28,9	56,1	48,2
	Eerste generatie allochtoon	11,6	15,7	32,0	56,9	28,8	24,4
	Tweede generatie allochtoon	10,9	14,5	18,0	14,2	15,1	27,4
Herkomstgroepering*	Autochtoon	77,5	69,8	50,0	28,9	56,1	48,2
	Marokko	2,3	4,1	9,3	13,5	6,9	12,7
	Turkije	2,3	4,2	7,0	12,7	5,7	6,6
	Suriname	2,0	2,9	6,7	6,9	6,4	7,8
	Nederlandse Antillen en Aruba	0,9	1,4	3,4	2,9	2,9	5,2
	Overig niet-westerse allochtoon	5,1	7,0	12,5	23,9	10,4	10,0
Verstedelijking	Westerse allochtoon	9,8	10,5	11,1	11,2	11,7	9,6
	Zeer sterk	20,8	25,0	33,5	44,9	30,2	35,1
	Sterk	27,1	27,6	29,6	26,4	29,7	30,9
	Matig	20,4	18,8	17,2	14,4	17,9	16,8
	Weinig	21,5	19,6	13,9	10,3	15,3	12,4
	Niet Onbekend	10,2 0,0	9,0 0,0	5,8 0,1	3,9 0,1	6,7 0,1	4,7 0,1

Bijlage 9a

Burgerlijke staat	Gehuwd	39,2	29,4	24,9	27,0	30,5	10,6	
	Ongehuwd	47,4	55,2	54,5	49,8	45,4	77,9	
	Partnerschap	1,0	-	0,6	0,3	0,9	0,2	
	Gescheiden na huwelijk of partnerschap	7,4	9,4	18,7	21,1	21,9	10,8	
	Verweduwd	5,1	6,0	1,2	1,8	1,3	0,5	
Sociaaleconomische categorie	Werknemer particulier bedrijf	32,8	22,5	27,5	17,9	32,0	21,5	
	Ambtenaar	4,7	0,9	1,1	0,9	1,5	0,4	
	Directeur-groootaandeelhouder	1,1	0,2	0,2	0,1	0,3	0,2	
	Zelfstandige	6,3	6,5	6,3	4,9	7,1	5,2	
	Overig actief	0,7	0,7	1,3	1,1	1,3	1,3	
	Ontvanger werkloosheids-uitkering	1,5	1,8	3,5	4,8	3,7	2,1	
	Bijstandsontvanger	2,5	6,2	21,8	32,8	19,8	22,3	
	Ontvanger van overige sociale voorzieningen	1,3	2,1	6,3	4,4	6,1	8,6	
	Arbeidsongeschikte	2,8	3,6	8,8	12,0	9,4	5,8	
	Pensioenontvanger tot 65 jaar	1,4	1,1	0,9	0,9	1,0	0,8	
	Pensioenontvanger 65 jaar en ouder	16,7	20,8	3,6	4,4	4,2	1,4	
	Student/overig niet actief	5,9	14,1	7,2	6,4	6,2	9,3	
	Overig zonder inkomen	21,9	19,6	10,5	8,2	7,0	19,4	
	Onbekend	0,5	-	0,8	0,9	0,5	1,7	
	Type huishouden	Eenpersoonshuishouden	16,9	23,6	27,0	34,8	24,7	29,3
		Paar zonder kinderen	26,0	21,4	11,2	11,9	12,2	8,3
		Paar met kinderen	46,2	35,1	32,3	26,8	33,3	31,6
		Eenouderhuishouden	8,0	15,3	22,8	20,5	24,8	19,3
		Huishouden overig	2,3	4,6	5,7	5,0	4,4	9,6
		Onbekend	0,5	-	0,9	1,0	0,6	1,9

* Gebaseerd op de situatie op de laatste vrijdag in september van 2016. Overige kenmerken gebaseerd op de laatste vrijdag in september van 2014.

Bron: CBS.

Bijlage 9b

Achtergrondkenmerken gebruikers van mediationtoevoegingen in percentages in 2016

		Percentage
Geslacht*	Mannen	38,2
	Vrouwen	61,8
Leeftijd*	15 tot 25 jaar	2,9
	25 tot 35 jaar	29,9
	35 tot 45 jaar	37,1
	45 tot 55 jaar	22,2
	55 tot 65 jaar	5,8
	65 jaar of ouder	2,1
Herkomstgeneratie*	Autochtoon	74,2
	Eerste generatie allochtoon	14,6
	Tweede generatie allochtoon	11,2
Herkomstgroepering*	Autochtoon	74,2
	Marokko	2,5
	Turkije	2,3
	Suriname	3,4
	Nederlandse Antillen en Aruba	1,4
	Overig niet-Westerse allochtoon	5,8
	Westerse allochtoon	10,3
Gemeentegrootte	Minder dan 5.000 inwoners	0
	5.000 - < 10.000 inwoners	1
	10.000 - < 20.000 inwoners	8
	20.000 - < 50.000 inwoners	34,5
	50.000 - < 100.000 inwoners	20,5
	100.000 - < 150.000 inwoners	10
	150.000 - < 250.000 inwoners	14,6
	250.000 inwoners of meer	11,4
Verstedelijking	Zeer sterk	17,9
	Sterk	31,6
	Matig	20,8
	Weinig	21
	Niet	8,7

Bijlage 9b

Burgerlijke staat	Gehuwd	64,8	
	Ongehuwd Partnerschap	24,3	
	Partnerschap	4,2	
	Gescheiden na huwelijk of partnerschap	6,6	
	Verweduwd na huwelijk of partnerschap	0,1	
	Werknemer particulier bedrijf	52,9	
	Ambtenaar	4,2	
	Directeur-grootaandeelhouder	0,4	
	Zelfstandige	10,8	
Sociaaleconomische categorie	Overig actief	1,6	
	Ontvanger werkloosheidsuitkering	4,1	
	Ontvanger bijstandsuitkering	5,5	
	Ontvanger uitkering sociale voorziening overig	2,2	
	Ontvanger uitkering ziekte/AO	6,8	
	Ontvanger pensioenuitkering	2,2	
	Student	2,9	
	Overig niet actief	0,2	
	Zonder inkomen	6,2	
	Onbekend	0,2	
	Samenstelling huishouden	Eenpersoonshuishouden	5,7
		Paar zonder kinderen	14,1
		Paar met kinderen	68,9
Eenouderhuishouden		9,8	
Huishouden overig		1,0	
Onbekend		0,2	
Totaal aantal gebruikers mediationtoevoegingen		17.011	
Totaal aantal gekoppeld	16.714 (98%)		

* Gekoppeld met SSB eind september 2016. Overige kenmerken gekoppeld met SSB eind september 2014.

Bron: CBS.

Bijlage 10

Piket: achterliggende tabellen bij hoofdstuk 6

Tabel B10.1 Aantallen piketdeclaraties per jaar over 2009 tot en met 2016

Soort piket	2009	2010*	2011*	2012	2013	2014	2015	2016	
	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal	%
(Minder- en meerderjarigen) strafpiket	73.411	94.229	105.296	112.537	105.287	114.135	108.037	105.846	91
Psychiatrisch patiëntenpiket	8.814	8.838	8.578	9.859	9.515	9.295	8.624	8.179	7
Vreemdelingenpiket	6.913	6.925	5.494	5.329	3.689	2.736	2.180	2.342	2
Totaal	89.138	110.259	119.634	127.725	118.491	126.166	118.841	116367	100
Index	100	124	134	143	133	142	133	131	

* Het eindtotaal komt niet overeen met de som van de deeltotalen, omdat in het totaal ook het aantal piketten voor bestuurlijke ophouding, Wet overdracht tenuitvoerlegging strafvonnissen (Wots), huisverbod, uitlevering en overlevering zijn meegeteld. Vanaf 2012 zijn deze piketten opgenomen in de cijfers voor het strafpiket.

Tabel B10.2 Aantal vastgestelde strafpiketdeclaraties over 2010* tot en met 2016**, uitgesplitst naar de vorm van rechtsbijstand die is verleend***

Soort bijstand	Consultatiebijstand (vóór verhoor)	Consult na verzekeringstelling (in vervolg op consultatiebijstand)	Consult na verzekeringstelling (vooraf geen bijstand verleend)	Verhoorbijstand	Verhoorbijstand zware misdrijven
2010	20.965	-	63.138	3.119	49
2011	37.639	512	57.341	4.568	116
2012	58.490	21.212	39.641	4.550	843
2013	57.244	23.316	34.250	4.513	838
2014	63.610	26.705	35.605	5.560	925
2015	62.951	28.309	30.494	5.910	858
2016	64.083	30.657	27.648	30.332	4.962

* Vanaf 1 april 2010. Door de manier van registreren is het niet mogelijk om vóór 1 april 2010 uit te splitsen hoe vaak een toevoegingsgebruiker zowel consultatiebijstand als verhoorbijstand kreeg.

** De aantallen over 2012 en 2013 zijn niet een-op-een te vergelijken met 2010 en 2011 vanwege de nieuwe vergoedingsregeling.

*** Het betreft hier het aantal vastgestelde piketdeclaraties gemeten per eind december.

Tabel B10.3 Aantal advocaten dat deelneemt aan verschillende piketsoorten in 2016 in aantallen en percentages

Soort piket	Aantal	Percentage
Strafpiket	2.766	85
Jeugdstrafpiket	1.376	41
Psychiatrisch patiëntenpiket	668	20
Vreemdelingenpiket	387	12
Totaal*	3.273	

* Omdat advocaten kunnen deelnemen aan meerdere soorten piket is dit totaal niet gelijk aan de optelsom van bovengenoemde categorieën.

Bijlage 11

Het aanbod van rechtsbijstandverleners: achterliggende tabellen bij hoofdstuk 7

Tabel B11.1 Aantal actieve rechtsbijstandverleners over 2006 tot en met 2016

Jaar	Aantal	Index
2006	6.997	100
2007	6.989	100
2008	7.103	102
2009	7.151	102
2010	7.332	105
2011	7.574	108
2012	7.825	112
2013	8.055	115
2014	8.147	116
2015	8.154	117
2016	8.128	116

Tabel B11.2 Percentage actieve rechtsbijstandverleners, uitgesplitst naar rol over 2006 tot en met 2016 en over 2016 tevens in aantallen*

Rol	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	Aantal	%
Advocaat	93	95	96	96	96	96	95	93	93	92	7.431	91
Mediator	5	5	6	7	7	7	7	8	10	12	1.098	14
Onbekend	3	2	1	<1	<1	<1	<1	1	<1	<1	23	<1
Overig**	3	1	1	<1	<1	<1	<1	2	1	1	48	1

* Omdat sommige rechtsbijstandverleners in verschillende hoedanigheden werkzaamheden verrichten, komt hun totaal in deze tabel boven het aantal rechtsbijstandverleners dat in tabel B11.1 genoemd is. Ook zullen de genoemde aantallen enigszins afwijken van de aantallen actieve advocaten en mediators waarmee verderop in het hoofdstuk wordt gerekend. Dat komt doordat er voor de telling voor advocaten uiteindelijk alleen geteld is wie er reguliere toevoegingen en/of lichte adviestoevoegingen gedaan heeft en bij mediators alleen diegenen die mediatietoefeningen gedaan hebben.

** Onder de categorie 'Overig' vallen onder meer deurwaarders en sinds 2013 ook bewindvoerders.

Tabel B11.3 Aantal bij de NOvA ingeschreven advocaten en het aantal advocaten dat gesubsidieerde rechtsbijstand verleent over 2006 tot en met 2016

Jaar	Aantal bij de NOvA ingeschreven advocaten*	Index	Aantal advocaten dat gesubsidieerde rechtsbijstand verleent	Index	Percentage verleners van gesubsidieerde rechtsbijstand op het totaal aantal bij de NOvA ingeschreven advocaten
2006	14.274	100	6.517	100	45,7
2007	14.882	104	6.629	102	44,5
2008	15.547	109	6.810	104	43,8
2009	15.938	112	6.868	105	43,1
2010	16.275	114	7.034	108	43,2
2011	16.808	118	7.247	111	43,1
2012	17.067	120	7.459	114	43,7
2013	17.298	121	7.591	116	43,9
2014	17.315	121	7.603	117	43,9
2015	17.343	122	7.520	115	43,3
2016	17.498	123	7.410	114	42,2

* Bron: de Orde.

Tabel B11.4 Gemiddeld aantal reguliere en lichte adviestoevoegingen, aantal en index per actieve advocaat over 2006 tot en met 2016*

Jaar	Aantal regulier en lichte advies-toevoegingen	Index regulier en lichte advies toevoeging	Aantal regulier	Index regulier	Aantal lichte advies-toevoegingen	Index lichte advies toevoeging
2006	62	100	60	100	6,7	100
2007	60	96	57	96	6,8	101
2008	61	99	59	99	5,7	85
2009	62	101	61	102	5,1	76
2010	60	97	59	99	4,1	61
2011	56	91	55	92	3,4	51
2012	59	95	58	97	3,9	59
2013	58	94	57	96	3,7	55
2014	57	92	55	92	3,7	55
2015	56	91	55	92	3,5	52
2016	58	94	57	95	3,3	51

* Het gemiddelde is berekend door het aantal reguliere toevoegingen te delen door het aantal advocaten dat ten minste één reguliere toevoeging heeft behandeld. Dit geldt ook voor de berekening van het gemiddelde aantal lichte adviestoevoegingen.

Tabel B11.5 Verdeling van het aantal toevoegingen over de actieve advocaten over 2010 tot en met 2016 en voor 2016 in aantallen

Jaar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016			
	%	%	%	%	%	%	Aantal advocaten	%	Aantal toevoegingen	%
1 t/m 10	25	26	24	24	26	27	1.972	27	8.467	2
11 t/m 25	15	15	15	15	15	16	1.132	15	19.624	5
26 t/m 50	17	18	17	18	18	17	1.289	17	48.508	11
51 t/m 100	22	22	23	22	22	21	1.501	20	108.661	25
101 t/m 200	16	15	16	17	15	16	1.196	16	166.365	39
>200	5	4	4	4	4	3	320	4	75.935	18
Totaal*	100	100	100	100	100	100	7.410	100	427.560	100

* Door afronding lijkt het totaal niet altijd overeen te komen met de som van de deeltotalen.

Tabel B11.6 Aantal en percentage advocaten dat tien of minder toevoegingen (regulier en lichte adviestoevoeging) behandelt over 2016

Aantal toevoegingen per advocaat	Aantal advocaten	Percentage advocaten*	Aantal toevoegingen	Percentage toevoegingen*
1	419	6	419	0,1
2	309	4	618	0,1
3	232	3	696	0,2
4	185	2	740	0,2
5	170	2	850	0,2
6	159	2	954	0,2
7	129	2	903	0,2
8	148	2	1.184	0,3
9	107	1	963	0,2
10	114	2	1.140	0,3
Totaal*	1.972	26,6	8.467	2,0

* Door afronding lijkt het totaal niet altijd overeen te komen met de som van de deeltotalen.

Tabel B11.7 Percentage actieve advocaten per soort toevoeging over 2009 tot en met 2016

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Arbeids/ontslag	48	47	44	45	44	42	39	38
Bestuur overig	34	35	33	36	42	39	36	35
Sociale voorzieningen	38	38	37	39	38	35	34	33
Sociale verzekeringen	30	29	28	30	29	28	27	27
Erfrecht	9	9	9	9	10	9	9	10
Belasting	8	8	7	7	7	7	7	6
Goederen	3	3	3	3	5	6	6	5
Huur/verhuur	38	38	37	38	38	38	37	37
Faillissement	6	5	4	4	6	7	5	4
Milieu	0	0	0	0	0	0	0	0
Ambtenaren	5	5	4	4	3	3	3	3
Verbintenissen	68	70	68	69	66	63	61	59
Personen en familie echtscheidingsgerelateerd	62	63	62	61	53	49	47	45
Straf verdachten	53	51	49	48	47	45	44	43
Asiel	6	6	6	5	6	5	6	6
Vreemdelingen	12	12	12	12	11	10	9	9
Wonen	8	8	6	6	7	6	6	6
Straf overig	42	40	39	39	39	38	37	36
Bopz	10	10	10	10	10	9	10	10
Vreemdelingenbewaring	11	11	10	9	9	8	7	6
Wet tijdelijk huisverbod	1	3	2	3	2	2	2	2
Privaat overig	14	14	16	19	27	27	25	23
Personen en familie overig	50	48	46	48	53	51	50	50
Schuldsanering	11	13	13	15	16	16	14	12
Lichte adviestoevoeging	39	34	34	36	35	36	36	37
Totaal aantal advocaten	6.868	7.034	7.247	7.459	7.591	7.603	7.520	7.410

Tabel B11.8 Aantal en percentage actieve advocaten per rechtsgebied over 2011 tot en met 2016

Rechtsgebied		2011	2012	2013	2014	2015	2016
Civiel	Aantal	6.686	6.924	7.020	7.052	6.907	6.772
	%	92	93	92	93	92	91
Bestuur	Aantal	4.225	4.565	4.725	4.482	4.336	4.231
	%	58	61	62	59	58	57
Straf	Aantal	3.797	3.819	3.821	3.650	3.513	3.360
	%	52	51	50	48	47	45

Tabel B11.9 Aantal actieve advocatenkantoren over 2006 tot en met 2016

Jaar	Totaal aantal kantoren (NOvA)	Index	Aantal actieve kantoren (GRAS)	Index	Gemiddeld aantal advocaten per kantoor
2006	3.656	100	2.412	100	2,7
2007	3.762	103	2.523	103	2,6
2008	3.871	106	2.588	106	2,6
2009	4.141	113	2.667	109	2,6
2010	4.307	118	2.803	114	2,5
2011	4.519	124	2.970	121	2,4
2012	4.765	130	3.145	130	2,4
2013	4.894	134	3.300	138	2,3
2014	5.105	140	3.433	142	2,2
2015	5.291	145	3.549	147	2,1
2016	5.463	149	3.634	151	2,0

Tabel B11.10 Man-vrouwverhouding advocaten over 2006 tot en met 2016

Jaar	Mannen RvR	Vrouwen RvR	Aandeel vrouwen RvR	Aandeel vrouwen NOvA
2006	3.738	2.779	43	39
2007	3.748	2.881	43	40
2008	3.813	2.997	44	41
2009	3.825	3.043	44	41
2010	3.877	3.157	45	42
2011	3.980	3.267	45	42
2012	4.021	3.438	46	43
2013	4.094	3.497	46	43
2014	4.045	3.558	47	43
2015	3.986	3.534	47	43
2016	3.896	3.514	47	44

Tabel B11.11 Verdeling van actieve advocaten naar leeftijdscategorie over 2006 tot en met 2016, in percentages en over 2016 in aantallen

Leeftijdscategorie	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016		
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	Aantal	%	% NOvA*
21 tot en met 30	18	18	17	16	16	16	16	15	14	12	751	10	18
31 tot en met 40	31	31	30	30	30	30	30	30	30	30	2.231	30	31
41 tot en met 50	26	25	25	25	25	25	25	25	25	24	1.843	25	25
51 tot en met 60	20	20	20	20	20	20	20	20	20	21	1.571	21	18
61 en ouder	5	6	7	8	9	10	10	11	11	12	1.014	14	8

* Bron: Jaarverslag 2016 NOvA.

Tabel B11.12 Aantallen naar geslacht en leeftijd van advocaten die op toevoegingsbasis werkten over 2010 tot en met 2016

Jaar	Geslacht	Leeftijdscategorie				
		21 tot en met 30 jaar	31 tot en met 40 jaar	41 tot en met 50 jaar	51 tot en met 60 jaar	61 en ouder
2010	Man	380	986	1.060	977	474
	Vrouw	753	1.118	690	453	143
2011	Man	397	969	1.089	974	551
	Vrouw	757	1.182	692	481	155
2012	Man	385	977	1.075	1.000	584
	Vrouw	775	1.229	761	504	169
2013	Man	400	1.002	1.073	984	635
	Vrouw	750	1.256	791	509	191
2014	Man	344	1.019	1.054	966	662
	Vrouw	711	1.285	820	534	207
2015	Man	288	992	1.008	1.001	697
	Vrouw	649	1.289	804	562	230
2016	Man	226	943	986	985	756
	Vrouw	525	1.288	857	586	258

Tabel B11.13 Gemiddeld aantaltoevoegingen (regulier en lichteadviestoevoegingen) per advocaat naar leeftijdscategorie over 2006 tot en met 2016

Leeftijdscategorie	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
21 tot en met 30	47	43	45	45	43	39	43	47	47	47	45
31 tot en met 40	59	58	60	61	59	58	62	61	58	58	60
41 tot en met 50	71	68	69	69	65	58	60	58	56	56	59
51 tot en met 60	69	66	68	70	69	65	68	65	63	59	62
61 en ouder	59	59	60	61	58	53	56	55	54	52	55

Tabel B11.14 Aantal en percentage ingeschreven mediators en aantal actieve mediators over 2007 tot en met 2016

Jaar	Bij de Raad ingeschreven mediators	Index	Mediators die toevoegingen hebben behandeld	Index
2007	596	100	319	100
2008	624	105	394	124
2009	666	112	411	129
2010	768	129	442	139
2011	823	138	468	147
2012	820	138	531	166
2013	927	156	572	179
2014	1.178	198	784	246
2015	1.409	236	923	289
2016	1.466	246	1.019	319

Tabel B11.15 Gemiddeld aantal mediationtoevoegingen per mediator over 2007 tot en met 2016

Jaar	Gemiddeld aantal mediationtoevoegingen
2007	13
2008	14
2009	17
2010	16
2011	16
2012	16
2013	18
2014	17
2015	17
2016	17

Tabel B11.16 Aantal en verdeling van mediatontoevoegingen per mediator over 2016

	% Mediations	% Mediators	Aantal mediators
1 t/m 10	15	53	543
11 t/m 20	21	23	237
21 t/m 30	14	9	96
31 t/m 40	11	5	54
41 t/m 50	7	3	27
51 t/m 60	6	2	18
61 t/m 70	3	1	7
71 t/m 80	3	1	8
81 t/m 90	4	1	8
91 t/m 100	3	<1	5
>100	14	2	16
Totaal*	100	100	1.019

* Door afronding lijkt het totaal niet altijd overeen te komen met de som van de deeltotalen.

Tabel B11.17 Aantallen van mediators naar geslacht en leeftijd over 2010 tot en met 2016

Jaar	Geslacht	Leeftijdscategorie				
		21 tot en met 30 jaar	31 tot en met 40 jaar	41 tot en met 50 jaar	51 tot en met 60 jaar	61 en ouder
2010	Man	0	4	25	57	38
	Vrouw	1	30	102	113	41
2011	Man	0	9	24	53	42
	Vrouw	1	38	94	130	47
2012	Man	1	11	28	62	50
	Vrouw	3	29	115	147	57
2013	Man	0	13	28	70	48
	Vrouw	1	32	122	163	67
2014	Man	0	19	37	90	65
	Vrouw	3	91	176	199	80
2015	Man	0	19	53	105	82
	Vrouw	4	115	210	237	98
2016	Man	0	19	57	120	95
	Vrouw	5	115	239	247	121

Bijlage 12

Rechtsbijstandsverzekeringen: achterliggende tabellen bij hoofdstuk 8

Tabel B12.1 Ontwikkeling van geïndexeerde polissen, huishoudens en dekkingsgraad van rechtsbijstandsverzekeringen over 2007 tot en met 2016

Jaar	Aantal polissen exclusief volmachttekening (in mln)*	Geschat totaal aantal polissen (in mln) *	Aantal huishoudens (in mln)
2007	2,3	2,9	7,191
2008	2,4	3,0	7,242
2009	2,4	3,2	7,313
2010	2,5	3,1	7,386
2011	2,4	3,1	7,444
2012	2,5	3,2	7,513
2013	2,5	3,2	7,569
2014	2,5	3,2	7,590
2015	2,5	-**	7,665
2016	-***	-**	7,721

* Bron: Verbond voor Verzekeraars, Verzekerd van Cijfers. Schatting op basis van de verhouding in- en exclusief volmachttekening.

** De gegevens over 2015 en 2016 voor wat betreft het aantal polissen worden niet meer geleverd, omdat ze niet langer reproduceerbaar zijn. Deze werden door het Verbond voor verzekeraars geschat aan de hand van het aantal polissen exclusief volmacht.

*** Nog niet bekend.

Tabel B12.2 Gemiddelde jaarpremie exclusief assurantiebelasting van alle maatschappijen die in de overzichten van de Consumentenbond voorkomen, het meest uitgebreide pakket* over 2012 tot en met 2016

	2012	2013	2014	2015	2016
Aantal polissen (n-2)	28	35	33	33	31
Minimum in euro's	185	166	169	172	172
Maximum in euro's	251	283	260	267	317
Gemiddelde jaarpremie in euro's	205	210	211	217	227
Index gemiddelde jaarpremie	100	102	103	106	111
Consumentenprijsindex	100	103	104	104	104
Index inflatie rechtskundige diensten	100	100	99	101	102

* Twee volwassenen of een gezin met kinderen, polis exclusief fiscaal recht en vermogensbeheer, met weglating van de laagste en de hoogste premies.

Tabel B12.3 Gemiddelde jaarpremie exclusief assurantiebelasting van maatschappijen die in twee opeenvolgende jaren in overzichten van de Consumentenbond voorkomen, het meest uitgebreide pakket* over 2012 tot en met 2016

	2012	2013	2014	2015	2016
Aantal polissen zowel in (jaar) als in (jaar -1)	27	25	33	30	28
Gemiddelde premie in 2012 en 2013 in euro's	201	210			
Gemiddelde premie in 2013 en 2014 in euro's		209	213		
Gemiddelde premie in 2014 en 2015 in euro's			214	218	
Gemiddelde premie in 2015 en 2016 in euro's				215	229
Index gemiddelde jaarpremie	100	104	106	107	114
Consumentenprijsindex	100	103	104	104	104
Index inflatie rechtskundige diensten	100	100	99	101	102

* Twee volwassenen of een gezin met kinderen, polis exclusief fiscaal recht en vermogensbeheer, met weglating van de laagste en de hoogste premies.

Bijlage 13

Uitgaven: achterliggende tabellen bij hoofdstuk 9

In tabel B13.1 is voor 2016 in kolom 2 het aantal vaststellingen per soort toevoeging weergegeven en in kolom 3 de hoogte van de uitgaven die hiermee gemoeid zijn. In de kolom daarnaast worden de uitgaven voor EXU-declaraties vermeld, gevolgd door de totale uitgaven voor vaststellingen, inclusief de EXU-declaraties.¹⁰⁵ In de laatste kolom wordt het percentage van elke soort toevoeging op de totale uitgaven weergegeven. Onderaan in de tabel worden dezelfde cijfers weergegeven met betrekking tot de mediationtoevoegingen en de lichte adviestoevoegingen.

---

¹⁰⁵ Het gaat hier om de vaststellingen van de reguliere toevoegingen (exclusief mediationtoevoegingen en lichte adviestoevoegingen).

Tabel B13.1 Uitgaven voor vaststellingen (in euro's) per soort toevoeging in 2016*

Soort toevoeging	Aantal	Totale uitgaven (x 1.000)	EXU- uitgaven (x 1.000)	Totale uitgaven incl. EXU (x 1.000)	Percentage van de totale uitgaven
Straf (verdachten)	88.525	77.456	33.121	110.577	33
Personen & familie echtscheidingsgerelateerd	57.953	40.195	1.005	41.200	12
Asielrecht	37.988	38.176	149	38.325	11
Personen & familie overig	24.308	19.522	52	19.575	6
Verbindenissenrecht	21.498	18.461	856	19.317	6
Sociale voorzieningen	25.302	18.122	1	18.124	5
Straf (overig)	22.978	13.037	1.369	14.406	4
Bopz	25.975	14.307		14.307	4
Vreemdelingenrecht	16.584	13.756	55	13.812	4
Mediation	-				0
Sociale verzekeringen	12.025	8.442	23	8.465	3
Huur/verhuur	10.351	8.311	71	8.381	3
Arbeids/ontslagrecht	10.453	8.051	126	8.177	2
Bestuursrecht	9.222	6.833	55	6.888	2
Schuldsanering	3.645	4.401	7	4.408	1
Restgroep privaat	3.324	2.511	16	2.527	1
Vreemdelingenbewaring	4.897	2.299	4	2.304	1
Erfrecht	923	844	61	906	<1
Fiscaal recht	906	640	19	659	<1
Wonen	651	501		501	<1
Goederenrecht	421	386	4	390	<1
Faillissement	414	374	6	381	<1
Ambtenarenrecht	372	327	0	327	<1
Milieurecht	210	163	6	169	<1
Wet tijdelijk huisverbod	238	88		88	<1
Totaal reguliere toevoegingen**	379.727	297.755	37.004	334.760	100
Totaal mediation toevoegingen	15.723	8.965	4	8.970	
Totaal lichte adviestoevoegingen	8.937	1.763	-	1.763	
Totaal	404.387	308.483	37.009	345.492	

* De gegevens in deze tabel zijn ontleend aan gegevensbestanden uit GRAS. Het betreft vastgestelde toevoegingen (inclusief btw), reiskosten, kosten voor eventuele opvolging en administratieve kosten (exclusief eigen bijdrage en eventuele proceskosten).

** Door afronding lijkt het totaal niet altijd overeen te komen met de som van de deeltotalen.

Tabel B13.2 EXU-aanvragen, toekenningen en afwijzingen over 2008 tot en met 2016

Jaar	Ingediende EXU-aanvragen	Aantal toekenningen	Percentage toekenningen	Aantal afwijzingen	Percentage afwijzingen	Percentage toegekende uren t.o.v. aangevraagde uren*
2008	13.075	9.755	75	2.933	22	-
2009	12.348	9.020	73	2.684	22	-
2010	13.197	10.120	77	2.437	18	72
2011	12.859	9.994	78	2.219	17	70
2012	13.322	10.452	78	2.044	15	72
2013	13.659	10.483	77	2.462	18	75
2014	11.353	8.628	76	2.233	20	72
2015	10.753	7.789	72	2.393	22	76
2016	9.028	6.623	73	1.844	20	82

* Deze gegevens zijn over 2008 en 2009 niet bekend.

Tabel B13.3 Gemiddelde uitgave (in euro's) per vaststelling, exclusief en inclusief EXU, uitgesplitst naar soort toevoeging op basis van het aantal vaststellingen in 2016*

Soort toevoeging	Gemiddelde uitgave per vaststelling (excl. EXU)**	Gemiddelde uitgave per vaststelling (incl. EXU)
Straf (verdachten)	875	1.249
Schuldsanering	1.208	1.209
Asielrecht	1.005	1.009
Erfrecht	915	981
Goederenrecht	916	926
Faillissement	904	919
Verbintenissenrecht	859	899
Ambtenarenrecht	880	878
Vreemdelingenrecht	829	833
Huur/verhuur	803	810
Personen- & familie	803	805
Milieurecht	778	804
Arbeid/ontslagrecht	770	782
Wonen	769	769
Restgroep privaat	756	760
Bestuursrecht	741	747
Fiscaal recht	707	728
Sociale voorzieningen	716	716
Echtscheiding gerelateerd	694	711
Sociale verzekeringen	702	704
Straf (overig)	567	627
Bopz	551	551
Vreemdelingenbewaring	470	470
Wet tijdelijk huisverbod	370	370
Overig***	974	974
Totaal	784	882
Mediationtoevoeging	570	570
Lichte adviestoevoeging	197	197

* De gegevens in deze tabel zijn ontleend aan gegevensbestanden uit GRAS. Het betreft vastgestelde toevoegingen (inclusief btw), reiskosten, kosten voor eventuele opvolging en administratieve kosten (exclusief eigen bijdrage en eventuele proceskosten).

** De gemiddelde uitgave per toevoeging is berekend door de eigen bijdrage van de cliënt en de toegekende proceskostenvergoeding af te trekken van de berekende vergoeding.

*** De categorie 'Overig' is opgemaakt uit onbekende soorten toevoegingen, oude en niet-ingevulde codes.

Tabel B13.4 Uitgaven voor vaststellingen (in euro's) op basis van het aantal vaststellingen over 2011 tot en met 2016*

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Aantal vaststellingen	396.632	419.906	400.488	407.820	401.082	404.387
Totale uitgaven (x 1.000)	337.872	348.593	329.654	323.297	308.254	308.483
EXU-uitgaven (x 1.000)	44.248	46.635	50.548	43.974	46.657	37.004
Totale uitgaven incl. EXU (x 1.000)	382.120	395.228	380.202	367.271	354.909	345.492
Index totale uitgaven incl. EXU	97	100	96	93	90	87
Gemiddelde uitgave per vaststelling incl. EXU, incl. eigen bijdrage	1.048	1.029	1.040	1.018	1.019	1.014
Index gemiddelde uitgave per vaststelling incl. EXU, incl. eigen bijdrage	102	100	101	99	99	99
Gemiddelde uitgave per vaststelling incl. EXU en excl. eigen bijdrage	963	968	977	901	885	882
Index gemiddelde uitgave per vaststelling incl. EXU en excl. eigen bijdrage	99	100	101	93	91	91
Gemiddelde uitgave per vaststelling, gecorrigeerd voor inflatie**	963	968	953	871	849	845

* De gegevens in deze tabel zijn ontleend aan gegevensbestanden uit GRAS. Het betreft vastgestelde toevoegingen (inclusief btw), reiskosten, kosten voor eventuele opvolging en administratieve kosten (exclusief eigen bijdrage en eventuele proceskostenvergoeding). Deze gegevens zijn aangeleverd door de afdeling Informatie Management van de Raad. Alleen waar de gemiddelde uitgave incl. eigen bijdrage (zowel voor een toevoeging als voor een evt. EXU en/of opvolging) is vermeld, is deze wel opgenomen in het bedrag.

** Hier is gecorrigeerd voor inflatie via indexering met de consumentenprijsindex (consumentenprijsindex, 2012=100). In plaats van de consumentenprijsindex zou ook de prijsindex inflatie rechtskundige diensten kunnen worden gehanteerd (zie hoofdstuk 8).

Tabel B13.5 Totale uitgaven in 1.000.000 euro's over 2012 tot en met 2016

Jaar	Lichte adviestoevoegingen	Mediation-toevoegingen	Reguliere toevoegingen	Piketdeclaraties
2012	2,4	-	396*	31
2013	2,2	4,9	373	27
2014	1,9	6,4	359	28
2015	1,9	7,6	345	26
2016	1,8	8,9	335	33

* Reguliere toevoegingen inclusief mediation.

Tabel B13.6 Verdeling van vergoedingen over rechtsbijstandverleners (in euro's) ontvangen van de Raad over 2011 tot en met 2016, in aantallen en percentages*

Vergoedingen	2011		2012		2013		2014		2015		2016	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
€ 0 t/m € 50.000	5.007	65	5.154	64	5.411	66	5.646	68	5.774	70	5.827	71
€ 50.001 t/m € 100.000	1.454	19	1.565	20	1.564	19	1.490	18	1.408	17	1.396	17
€ 100.001 t/m € 150.000	650	8	668	8	685	8	650	8	633	8	583	7
€ 150.001 t/m € 200.000	364	5	368	5	314	4	284	3	265	3	279	3
€ 200.001 t/m € 250.000	142	2	155	2	105	1	123	1	122	1	116	1
€ 250.001 t/m € 300.000	65	1	54	1	54	1	40	0	39	0	34	0
€ 300.001 t/m € 350.000	17	0	14	0	13	0	3	0	11	0	5	0
€ 350.001 t/m € 400.000	2	0	6	0	5	0	4	0	2	0	2	0
Meer dan € 400.000	7	0	7	0	5	0	5	0	2	0	2	0
Totaal **	7.708	100	7.991	100	8.156	100	8.245	100	8.256	100	8.244	100

* Het aantal rechtsbijstandverleners dat in bovenstaande tabel vermeld is, wijkt af van het aantal rechtsbijstandverleners dat in hoofdstuk 7 beschreven is. Het aantal in deze tabel betreft het aantal rechtsbijstandverleners dat toevoegingen declareerde in de betreffende jaren; het aantal rechtsbijstandverleners in hoofdstuk 7 betreft degenen die toevoegingen aanvroegen in de betreffende jaren.

** Door afronding lijkt het totaal niet altijd overeen te komen met de som van de deeltotalen.

Bijlage 14

prof. dr. mr. E. Niemeijer (vz.)	Bijzonder hoogleraar rechtssociologie, faculteit Rechtsgeleerdheid, VU Amsterdam, Rector Academie voor Overheidsjuristen en academie voor Wetgeving
mr. H.J. Schilperoort dr. F.P. van Tulder	Hoofd Stafdiensten, Raad voor Rechtsbijstand Adviseur/onderzoeker, afdeling Ontwikkeling, Raad voor de Rechtspraak
mw. dr. M.J. ter Voert	Senior onderzoeker WODC, ministerie van Veiligheid en Justitie
mw. drs. I.H. Wamelink	Senior adviseur, Directoraat-Generaal Rechtspleging en Rechtshandhaving en Directie Financiën, Bedrijfsvoering en Control, ministerie van Veiligheid en Justitie
mw. mr. C.M.C. van Zeeland	Onderzoeker, Tilburg Law School, Department of Private Law

Bijlage 15

De kern van de Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand bestaat uit een jaarlijkse update van de gegevens uit GRAS en de bestanden van het Juridisch Loket. Hieronder wordt van de vorige edities per monitor aangegeven welk aanvullend onderzoek in de desbetreffende editie werd beschreven en welke permanente uitbreidingen er in dat specifieke jaar hebben plaatsgevonden.

MGR 2003 (gegevens 2002)

- Resultaten enquête onder Wrb-gerechtigden

MGR 2004 (gegevens 2003)

- Herhaling resultaten enquête onder Wrb-gerechtigden uit MGR 2003
- Resultaten enquête onder actieve rechtsbijstandverleners

MGR 2005 (gegevens 2004)

- Onderzoek allochtonen/autochtonen, Wrb-gerechtigden/niet Wrb-gerechtigden
- Onderzoek SCP naar prijselasticiteit rechtsbijstand
- Herhaling resultaten enquête actieve rechtsbijstandverleners MGR 2004

MGR Kwantitatieve gegevens 2005 (gegevens 2005)

- Geen aanvullend onderzoek

MGR 2006 (gegevens 2006)

- Resultaten enquête onder actieve rechtsbijstandverleners (herhaling 2004)

MGR 2007 (gegevens 2007)

- Eerste meting klanttevredenheid van het Juridisch Loket
- Eerste koppeling GRAS aan CBS-cijfers voor achtergrondkenmerken toevoegingsgebruikers
- Eerste berekening bereik Wrb onder de Nederlandse bevolking in samenwerking met het CBS
- Herhaling resultaten enquête onder actieve rechtsbijstandverleners MGR 2006

MGR 2008 (gegevens 2008)

- Enquête onder advocaten naar werking verwijsarrangement
- Enquête onder advocaten naar redenen voor beëindiging deelname aan het stelsel

- Enquête onder de Nederlandse bevolking naar dekkingsgraad en gebruik rechtsbijstandsverzekering en naamsbekendheid van het Juridisch Loket
- Eerste koppeling CBS-cijfers aan kenmerken loketklanten
- Eerste weergave kosten van het stelsel
- Resultaten onderzoek naar meervoudig gebruik van toevoegingen

MGR 2009 (gegevens 2009)

- Tweede meting tevredenheid loketklanten
- Eerste meting premiestelling rechtsbijstandsverzekeringen
- Onderzoek naar meervoudig gebruik bij loketklanten
- Onderzoek TISCO naar Access to Justice Index echtscheidingstoevoegingen
- Klanttevredenheidsmeting toevoegingsgebruikers

MGR 2010 (gegevens 2010)

- Ervaringen en waarderingen van rechtsbijstandverleners
- Aanvullende analyse nihilstellingen
- Naamsbekendheid van het Juridisch Loket
- Beslissingen op bezwaar en beroep
- Uitsplitsing verwijzingen naar mediation bij het Juridisch Loket
- Overzicht aantal gezinspolissen rechtsbijstandsverzekeringen
- Informatie over piket- en programmakosten en uitgaven per type toevoeging

MGR 2011 (gegevens 2011)

- Gebruik van Rechtwijzer
- Capita selecta Grensoverschrijdende geschillen
- Capita selecta Toevoegingen afgegeven aan minderjarigen
- Toevoeging indeling naar juridisch inhoudelijke betekenis civiel recht en bestuurs- en strafrecht bij aantallen toevoegingen en kosten

MGR 2012 (gegevens 2012)

- Klanttevredenheidsmeting onder klanten van het Juridisch Loket
- Achtergrondkenmerken van mediationtoevoegingsgebruikers
- Uitbreiding van het hoofdstuk over de uitgaven

MGR 2013 (gegevens 2013)

- Onderzoek onder toevoegingsgebruikers
- Capita selecta twee voorzieningen in de eerste lijn: Rechts- en wetswinkels en SRW
- Uitbreiding hoofdstuk over de uitgaven
- Aanvulling gegevens mediators

MGR 2014 (gegevens 2014)

- Hoofdstuk over piket
- Klanttevredenheid advocaten over dienstverlening van de Raad
- Effecten AMvB oktober 2013

MGR 2015 (gegevens 2015)

- Effecten baliesluiting het Juridisch Loket
- Klanttevredenheidsonderzoek Rechtwijzer Uit elkaar
- Capita selecta over EXU
- Effecten AMvB februari 2015

Lijst met figuren en tabellen

Figuren

Figuur 2.1	Unieke bezoekers van de website van het Juridisch Loket in duizendtallen over 2011 tot en met 2015	40
Figuur 2.2	Verdeling van de websitebezoekers Rechtwijzer uit elkaar per leeftijdscategorie over 2016.	44
Figuur 2.3	Beoordeling van de dienstverlener in de rol van reviewer op een schaal van 1 tot en met 10	48
Figuur 3.1	Aantal klantactiviteiten van het Juridisch Loket over 2012 tot en met 2016*	53
Figuur 3.2	Verdeling klantactiviteiten over kanalen in percentages over 2012 tot en met 2016*	56
Figuur 3.3	Aantal verwijzingen naar de advocatuur over 2012 tot en met 2016*	58
Figuur 3.4	Verdeling verwijzingen naar de advocatuur over de klantactiviteiten 'telefoon', 'balie' en 'spreekuur' over 2012 tot en met 2016*	59
Figuur 3.5	Aantal mediationvoorstellen aan wederpartij en verwijzingen naar mediation vanuit het Juridisch Loket over 2012 tot en met 2016*	60
Figuur 3.6	Verdeling klantactiviteiten naar zaaksoorten over 2016*	61
Figuur 3.7	Aantal klantactiviteiten betreffende de drie meest voorkomende zaaksoorten over 2012 tot en met 2016*	62
Figuur 4.1	Processen bij het verstrekken van toevoegingen	67
Figuur 4.2	Percentage afwijzingen naar afwijzingsgrond over 2012 tot en met 2016*	69
Figuur 4.3	Aantal afgegeven toevoegingen, in- en exclusief lichte advies-toevoegingen en mediationtoevoegingen over 2000 tot en met 2016*, **	70
Figuur 4.4	Verdeling van de toevoegingen naar type over 2016*	71
Figuur 4.5	Verdeling van de reguliere toevoegingen naar heffing eigen bijdrage in percentages en aantallen over 2016	72
Figuur 4.6	Uitsplitsing in percentages van de afgegeven reguliere toevoegingen naar soort toevoeging over 2016*	73
Figuur 4.7a	Ontwikkeling aantal reguliere toevoegingen voor de meest voorkomende soorten over 2012 tot en met 2016*	74
Figuur 4.7b	Ontwikkeling aantal reguliere toevoegingen voor de meest voorkomende soorten toevoegingen over 2012 tot en met 2016*	75
Figuur 4.8	Ontwikkeling totaal aantal toevoegingen personen- en familierecht over 2012 tot en met 2016	77
Figuur 4.9	Uitsplitsing reguliere toevoegingen naar rechtsgebied volgens de in de Rechtspraak gehanteerde indeling over 2016*	78
Figuur 4.10	Uitsplitsing reguliere toevoegingen naar rechtsgebied volgens de in de Rechtspraak gehanteerde indeling over 2012 tot en met 2016*	79
Figuur 4.11	Aantal mediationtoevoegingen over 2012 tot en met 2016*	80

Figuur 4.12	Aantal lichte adviestoevoegingen over 2012 tot en met 2016*	81
Figuur 4.13	Verdeling van de lichte adviestoevoegingen naar soort over 2016*	82
Figuur 4.14	Aantal verstrekte subsidies medisch haalbaarheidsonderzoek over 2012 tot en met 2016*	84
Figuur 4.15	Verdeling van de eigen bijdrage van reguliere toevoegingen uitgesplitst naar de treden over 2012 tot en met 2016*	86
Figuur 4.16	De eigen bijdrage van reguliere toevoegingen over 2012 tot en met 2016*	87
Figuur 4.17	Aantal reguliere toevoegingen waar al dan niet een eigen bijdrage voor is opgelegd over 2012 tot en met 2016*	88
Figuur 4.18	Verdeling gebruik kortingsmaatregel over 2016*	89
Figuur 4.19	Peiljaarverleggingen in percentage van het totaal aantal toevoegingen over 2012 tot en met 2016*	90
Figuur 4.20	Trend aantal vaststellingen, afgiften en aanvragen voor reguliere toevoegingen over 2012 t/m 2016*	91
Figuur 5.1	Aantal toevoegingsgebruikers over 2012 tot en met 2016*	98
Figuur 5.2	Verhouding aantal toevoegingen en aantal toevoegingsgebruikers over 2016*	99
Figuur 5.3	Toevoegingsgebruik onder veelgebruikers in percentages over 2012 tot en met 2016*	100
Figuur 5.4	Aantal* toevoegingsgebruikers per soort toevoeging over 2016**	101
Figuur 5.5	Bereik Wrb over 2012 tot en met 2016*	102
Figuur 5.6	Aantal Wrb-gerechtigden onder de Nederlandse bevolking in duizendtallen over 2012 tot en met 2016*	104
Figuur 5.7	Bereik Wrb op basis van inkomen én op basis van inkomen en vermogen over 2012 tot en met 2016*	105
Figuur 5.8	Verdeling alleenstaanden voor wie een inkomenstoets geldt naar draagkracht (in euro's) over 2016*	106
Figuur 5.9	Verdeling meerpersoonshuishoudens waarvoor een inkomens- toets geldt naar draagkracht (in euro's) in percentages over 2016*	107
Figuur 5.10	Verdeling naar fiscaal inkomen van Wrb-gerechtigden en toevoegings-gebruikers voor wie een inkomenstoets geldt (alleenstaanden) over 2016*	108
Figuur 5.11	Verdeling naar fiscaal inkomen van Wrb-gerechtigden en toevoegingsgebruikers voor wie een inkomenstoets geldt (meer- persoonshuishoudens) over 2016*	109
Figuur 6.1	Verdeling van pikethulpverlening naar soort over 2012 tot en met 2016*	115
Figuur 6.2	Aantal vastgestelde strafpiketdeclaraties over 2016*	116
Figuur 6.3	Percentage deelnemende advocaten per piketsoort over 2016*	117
Figuur 7.1	Aantal rechtsbijstandverleners dat op toevoegingsbasis werkt over 2006 tot en met 2016*	120
Figuur 7.2	Aantal bij de NOVA ingeschreven advocaten en aantal advocaten dat gesubsidieerde rechtsbijstand verleent over 2012 tot en met 2016*	121
Figuur 7.3	Gemiddeld aantal reguliere toevoegingen (excl. mediation- en lichte adviestoevoegingen) en het gemiddeld aantal lichte adviestoevoegingen per actieve advocaat over 2012 tot en met 2016*	122
Figuur 7.4	Verdeling van het aantal toevoegingen over de binnen het stelsel actieve advocaten over 2012 tot en met 2016*	123

Figuur 7.5	Verdeling van het aantal toevoegingen over de actieve advocaten over 2016*	124
Figuur 7.6	Percentage actieve advocaten per soort toevoeging over 2012 tot en met 2016*	125
Figuur 7.7	Percentage actieve advocaten per rechtsgebied over 2012 tot en met 2016*	126
Figuur 7.8	In- en uitstroom van advocaten over 2012 tot en met 2016	128
Figuur 7.9	Totaal aantal en binnen het stelsel advocatenkantoren over 2012 tot en met 2016*	129
Figuur 7.10	Verdeling actieve advocaten naar leeftijdscategorie over 2012 tot en met 2016*	130
Figuur 7.11	Verdeling actieve advocaten naar leeftijd en geslacht over 2016*	132
Figuur 7.12	Gemiddelde aantal toevoegingen per advocaat naar leeftijdscategorie over 2012 tot en met 2016*	133
Figuur 7.13	Ontwikkeling van het aantal ingeschreven mediators en het aantal actieve mediators over 2012 tot en met 2016*	134
Figuur 7.14	Aantal mediators en aantal mediatortoevoegingen in percentages over 2016*	135
Figuur 7.15	Verdeling naar geslacht en leeftijd van mediators over 2016*	136
Figuur 8.1	Ontwikkeling van de premiestelling op basis van alle polissen én de polissen voorkomend in twee opeenvolgende jaren gerelateerd aan de consumentenprijsindex en prijsindex rechtskundige diensten over 2012 tot en met 2016*	139
Figuur 9.1	Uitgaven voor reguliere vaststellingen (in euro's) per soort toevoeging over 2016*	142
Figuur 9.2	Gemiddelde uitgave in euro's (inclusief EXU) per vaststelling, uitgesplitst naar rechtsgebieden over 2016*	144
Figuur 9.3	Gemiddelde uitgave (in euro's) per vaststelling*, uitgesplitst naar soort toevoeging over 2016**	145
Figuur 9.4	Ontwikkeling geïndexeerde uitgaven per vaststelling en de consumentenprijsindex over 2012 tot en met 2016*	146
Figuur 9.5	Verdeling totale uitgaven in 1.000.000 euro's (inclusief EXU) over 2016*	147
Figuur 9.6	Verdeling van rechtsbijstandverleners over vergoedingen (in euro's) ontvangen van de Raad over 2016*	149

Tabellen

Tabel 2.1	Gebruik van de website Rechtwijzer <i>uit elkaar</i>	43
Tabel 2.2	Gebruik Rechtwijzer <i>uit elkaar</i> vanaf de start in november 2014 tot en met 31 december 2016	44
Tabel 2.3	Tevredenheidsscores Rechtwijzer <i>uit elkaar</i> per fase	46
Tabel 2.4	Selectie van vragen uit de duurzaamheidsenquête	49
Tabel 4.1	Steekproefresultaten van kantoren met de High Trust-werkwijze over 2014 tot en met 2016*	92
Tabel 4.2	Intrekkingen naar aanleiding van resultaatbeoordeling over 2012 tot en met 2016	93
Tabel 4.3	Inning en restitutie na hercontrole in euro's over 2009 tot en met 2013	94
Tabel 7.1	Aantal gespecialiseerde advocaten over 2016*	127

Tabel 9.1	Effecten (x 1.000 euro) AMvB oktober 2013 over kwartaal IV van 2013 tot en met 2016	150
Tabel 9.2	Effecten AMvB februari 2015 over 2015 en (vanaf februari) 2016 (x € 1.000)	153
Tabel B1.1	Inkomensnormen en eigen bijdragen reguliere toevoeging per 1 januari 2016 (peiljaar 2014) in euro's	157
Tabel B1.2	Inkomensnormen en eigen bijdragen scheidings(gerelateerde) toevoeging per 1 januari 2016 (peiljaar 2014) in euro's	158
Tabel B1.3a	Eigen bijdragen over 2006 (vanaf ViValt) tot en met 2016	158
Tabel B1.3b	Eigen bijdragen in euro's scheidingsgerelateerde toevoeging over 2013 (vanaf 1 oktober), 2014, 2015 en 2016	159
Tabel B1.4	Inkomensnormen en eigen bijdragen lichte adviestoevoegingen per 1 januari 2016 in euro's	159
Tabel B1.5	Inkomensnormen en eigen bijdragen lichte adviestoevoegingen voor scheidings(gerelateerde) toevoegingen per 1 januari 2016 in euro's	160
Tabel B1.6	Inkomensnormen en eigen bijdragen mediatontoevoeging per 1 januari 2016 in euro's	160
Tabel B1.7	Heffingsvrij vermogen 2014 (het peiljaar) in euro's*	160
Tabel B1.8	Heffingsvrij vermogen i.v.m. resultaatsbeoordeling 2016 in euro's*	160
Tabel B2.1	Forfaitaire vergoeding advocatuur over 2000 tot en met 2016	161
Tabel B4.1	Aantal klantcontacten/klantactiviteiten van het Juridisch Loket over 2007 tot en met 2016	165
Tabel B4.2	Aantal externe klantcontacten/klantactiviteiten van het Juridisch Loket over 2007 tot en met 2016	166
Tabel B4.3a	Aantal klantactiviteiten in aantallen over 2012 tot en met 2016	166
Tabel B4.3b	Verdeling klantactiviteiten in percentages over 2012 tot en met 2016	167
Tabel B4.4	Producten voortkomend uit klantactiviteiten, aantallen en percentages over 2012 tot en met 2016	167
Tabel B4.5	Verwijzing naar advocatuur per klantactiviteit in aantallen en percentages over 2012 tot en met 2016	168
Tabel B4.6	Rechtsgebieden waarop de verwijzingen naar de advocatuur betrekking hadden in aantallen en percentages over 2012 tot en met 2016	168
Tabel B4.7	Verwijzing naar ketenpartners per klantactiviteit over 2012 tot en met 2016	169
Tabel B4.8	Aantal mediationvoorstellen aan wederpartij, aantal verwijzingen naar mediation vanuit het Juridisch Loket en aantal mediations dat is opgelost zonder mediator over 2007 tot en met 2016	169
Tabel B4.9	Verdeling klantactiviteiten naar rechtsgebieden over 2008 tot en met 2016 en absoluut over 2016	170
Tabel B4.10	Aantal klantactiviteiten betreffende de drie meest voorkomende rechtsgebieden over 2010 tot en met 2016	170
Tabel B6.1	Afwijzingen naar afwijzingsgrond, in aantallen en percentages ten opzichte van het aantal aangevraagde toevoegingen over 2010 tot en met 2016	173
Tabel B6.2	Aantal afgegeven toevoegingen naar type over 2000 tot en met 2016	173
Tabel B6.3	Aantal reguliere toevoegingen (excl. mediation en lichte advies-toevoegingen) naar grondslag over 2000 tot en met 2016	174

Tabel B6.4a	Uitsplitsing van de afgegeven reguliere toevoegingen (excl. mediation- en lichte adviestoevoegingen) naar soort toevoeging over 2000 tot en met 2016	175
Tabel B6.4b	Geïndexeerde ontwikkeling op de soorten toevoegingen waarop reguliere toevoegingen (excl. mediation- en lichteadvies- toevoegingen) zijn afgegeven over 2012 tot en met 2016	176
Tabel B6.5a	Uitsplitsing van de reguliere toevoegingen (excl. lichte advies- toevoegingen en mediation) naar de in de Rechtspraak gehanteerde indeling over 2011 tot en met 2016	177
Tabel B6.5b	Uitsplitsing van de reguliere toevoegingen (excl. lichte advies- toevoegingen en mediation) naar grondslag en naar de in de Rechtspraak gehanteerde indeling over 2016	177
Tabel B6.5c	Uitsplitsing aantal reguliere toevoegingen (excl. lichte advies- toevoegingen mediation) naar hoofdrechtsgebied en conform de door de Rechtspraak gehanteerde juridische indeling over 2016	178
Tabel B6.6	Aantal mediationtoevoegingen over 2007 tot en met 2016	179
Tabel B6.7	Soorten toevoegingen mediation in aantallen per jaar en in procenten over 2007 tot en met 2016	179
Tabel B6.8	Lichte adviestoevoegingen naar soort in aantallen over 2005 tot en met 2016 en geïndexeerd over 2012 tot en met 2016	180
Tabel B6.9	Aantal afgegeven toevoegingen, aangevraagd door een bijzondere curator, uitgesplitst naar soort toevoeging over 2014 tot en met 2016	181
Tabel B6.10	Aantal verstrekte subsidies voor medisch haalbaarheids- onderzoek en aantal verstrekte leningen ten behoeve van deskundigenbericht over 2006 tot en met 2016	181
Tabel B6.11	Aantal afgegeven toevoegingen met een eigen bijdrage per kwartaal over het derde en vierde kwartaal van 2013 en alle kwartalen van 2014, 2015 en 2016	182
Tabel B6.12	Verdeling van de berekende eigen bijdrage van reguliere toevoegingen uitgesplitst naar de treden over 2008 tot en met 2016	183
Tabel B6.13	Gemiddelde eigen bijdrage van reguliere toevoegingsgebruikers die een eigen bijdrage verschuldigd waren over 2007 tot en met 2016	183
Tabel B6.14	Reguliere toevoegingen waar al dan niet een eigen bijdrage voor is betaald over 2009 tot en met 2016	184
Tabel B6.15	Reguliere toevoegingen waar korting op de eigen bijdrage is gegeven op basis van D&T over 2012 tot en met 2016	184
Tabel B6.16	Peiljaarverleggingen in aantal en percentage van het totaal aantal afgegeven toevoegingen over 2008 tot en met 2016	184
Tabel B6.17	Aantal aangevraagde, afgegeven en vastgestelde reguliere toevoegingen over 2010 tot en met 2016	185
Tabel B6.18	Aantal bezwaren, beroepen en hoger beroepen over 2011 tot en met 2016	185
Tabel B7.1	Aantal toevoegingsgebruikers en het gemiddeld aantal toevoegingen per rechtzoekende per jaar over 2000 tot en met 2016	187
Tabel B7.2	Verdeling van het aantal toevoegingen per toevoegingsgebruiker per jaar in percentages over 2000 tot en met 2016	188
Tabel B7.3	Verdeling van het aantal toevoegingen per gebruiker per jaar over 2011 tot en met 2016	189

Tabel B7.4	Aantal toevoegingsgebruikers en reguliere toevoegingen naar soort over 2016	190
Tabel B7.5a	Het bereik van de Wrb over 2007 tot en met 2016	191
Tabel B7.5b	Het bereik van de Wrb per jaar voor alleenstaanden en meerpersoons-huishoudens over 2007 tot en met 2016	191
Tabel B7.6	Verdeling vastgesteld fiscaal jaarinkomen (t-2) van toevoegingsgebruikers over 2007 tot en met 2016: alleenstaanden* in percentages	192
Tabel B7.7	Verdeling vastgesteld fiscaal jaarinkomen (t-2) toevoegingsgebruikers over 2007 tot en met 2016: personen die deel uitmaken van een meerpersoonshuishouden* in percentages	192
Tabel B7.8	Verdeling Wrb-gerechtigden en toevoegingsgebruikers voor wie een inkomenstoets geldt naar fiscaal jaarinkomen (alleenstaanden) over 2007 tot en met 2016	193
Tabel B7.9	Verdeling Wrb-gerechtigden en toevoegingsgebruikers voor wie een inkomenstoets geldt naar fiscaal jaarinkomen (personen in meerpersoonshuishoudens) over 2007 tot en met 2016	194
Tabel B8.1	Personen naar hoogte van belastbaar inkomen (totaal van box 1, 2 en 3), t-2=2014 zonder vermogen boven de heffingvrije voet in box 3 (voorlopige cijfers): naar Wrb-grens, in duizendtallen	197
Tabel B8.2	Personen naar hoogte van belastbaar inkomen (totaal van box 1, 2 en 3), t-2=2014 zonder vermogen boven de heffingvrije voet in box 3 (voorlopige cijfers): naar inkomen, in duizendtallen in euro's	198
Tabel B10.1	Aantallen piketdeclaraties per jaar over 2009 tot en met 2016	203
Tabel B10.2	Aantal vastgestelde strafpiketdeclaraties over 2010* tot en met 2016**, uitgesplitst naar de vorm van rechtsbijstand die is verleend***	203
Tabel B10.3	Aantal advocaten dat deelneemt aan verschillende piketsoorten in 2016 in aantallen en percentages	204
Tabel B11.1	Aantal actieve rechtsbijstandverleners over 2006 tot en met 2016	205
Tabel B11.2	Percentage actieve rechtsbijstandverleners, uitgesplitst naar rol over 2006 tot en met 2016 en over 2016 tevens in aantallen*	205
Tabel B11.3	Aantal bij de NOvA ingeschreven advocaten en het aantal advocaten dat gesubsidieerde rechtsbijstand verleent over 2006 tot en met 2016	206
Tabel B11.4	Gemiddeld aantal reguliere en lichte adviestoevoegingen, aantal en index per actieve advocaat over 2006 tot en met 2016*	206
Tabel B11.5	Verdeling van het aantal toevoegingen over de actieve advocaten over 2010 tot en met 2016 en voor 2016 in aantallen	207
Tabel B11.6	Aantal en percentage advocaten dat tien of minder toevoegingen (regulier en lichte adviestoevoeging) behandelt over 2016	207
Tabel B11.7	Percentage actieve advocaten per soort toevoeging over 2009 tot en met 2016	208
Tabel B11.8	Aantal en percentage actieve advocaten per rechtsgebied over 2011 tot en met 2016	209
Tabel B11.9	Aantal actieve advocatenkantoren over 2006 tot en met 2016	209
Tabel B11.10	Man-vrouwverhouding advocaten over 2006 tot en met 2016	210
Tabel B11.11	Verdeling van actieve advocaten naar leeftijdscategorie over 2006 tot en met 2016, in percentages en over 2016 in aantallen	210

Tabel B11.12	Aantallen naar geslacht en leeftijd van advocaten die op toevoegings- basis werkten over 2010 tot en met 2016	211
Tabel B11.13	Gemiddeld aantaltoevoegingen(regulier en lichtadvies-toevoegingen) per advocaat naar leeftijdscategorie over 2006 tot en met 2016	211
Tabel B11.14	Aantal en percentage ingeschreven mediators en aantal actieve mediators over 2007 tot en met 2016	212
Tabel B11.15	Gemiddeld aantal mediatontoevoegingen per mediator over 2007 tot en met 2016	212
Tabel B11.16	Aantal en verdeling van mediatontoevoegingen per mediator over 2016	213
Tabel B11.17	Aantallen van mediators naar geslacht en leeftijd over 2010 tot en met 2016	213
Tabel B12.1	Ontwikkeling van geïndexeerde polissen, huishoudens en dekkingsgraad van rechtsbijstandsverzekeringen over 2007 tot en met 2016	215
Tabel B12.2	Gemiddelde jaarpremie exclusief assurantiebelasting van alle maatschappijen die in de overzichten van de Consumentenbond voorkomen, het meest uitgebreide pakket* over 2012 tot en met 2016	216
Tabel B12.3	Gemiddelde jaarpremie exclusief assurantiebelasting van maatschappijen die in twee opeenvolgende jaren in overzichten van de Consumentenbond voorkomen, het meest uitgebreide pakket* over 2012 tot en met 2016	216
Tabel B13.1	Uitgaven voor vaststellingen (in euro's) per soort toevoeging in 2016*	218
Tabel B13.2	EXU-aanvragen, toekenningen en afwijzingen over 2008 tot en met 2016	219
Tabel B13.3	Gemiddelde uitgave (in euro's) per vaststelling, exclusief en inclusief EXU, uitgesplitst naar soort toevoeging op basis van het aantal vaststellingen in 2016*	220
Tabel B13.4	Uitgaven voor vaststellingen (in euro's) op basis van het aantal vaststellingen over 2011 tot en met 2016*	221
Tabel B13.5	Totale uitgaven in 1.000.000 euro's over 2012 tot en met 2016	221
Tabel B13.6	Verdeling van vergoedingen over rechtsbijstandverleners (in euro's) ontvangen van de Raad over 2011 tot en met 2016, in aantallen en percentages*	222

Boxen

Box 1.1	Capita selecta over kosteloze rechtskundige bijstand in Caribisch Nederland	37
Box 3.1	Toelichting klantactiviteiten	52
Box 3.2	Relatie klantactiviteiten en unieke hulpvragen	55
Box 3.3	Rechts- en wetswinkels	64
Box 3.4	Sociaalraadslidenwerk (Srw)	65
Box 4.1	Tijdelijk ontwikkeling aantal toevoegingen personen- en familierecht over 2012 tot en met 2016	76
Box 9.1	Declaraties en de desbetreffende jaren	141

Raad voor Rechtsbijstand

Toegang tot het recht is een belangrijke pijler voor een goed functionerende rechtstaat. De Raad voor Rechtsbijstand maakt zich sterk voor het belang van burgers als zij tegen juridische problemen aanlopen. Dat doet de Raad op basis van de Wet op de Rechtsbijstand. De Raad wijst rechtzoekenden de weg, bevordert een goede toegang tot het recht en stimuleert goede kwaliteit van de rechtsbijstand. Ook fungeert de Raad als kenniscentrum op het gebied van de gesubsidieerde rechtsbijstand. Hierbij is de Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand (MGR) een belangrijk instrument.

Elk jaar publiceert de Raad voor Rechtsbijstand deze monitor om te beschrijven hoe de toegang tot, de vraag naar en het aanbod van gesubsidieerde rechtsbijstand zich ontwikkelen. Door periodiek op een uniforme wijze informatie te verzamelen over een beperkt aantal indicatoren wordt inzicht geboden in trends door de jaren heen. Om tevens inzicht te bieden in de effecten van specifieke beleids- of wetswijzigingen wordt ook verslag gedaan van aanvullende onderzoeken.

